A GUIDE
TO
SANSKRIT SECOND BOOK
PART II.

(with Rules, Copious notes, numerous illustrations, exhaustive treatment of compounds translations etc, etc.)

BY

JAYAKRISHNA GANGADAS BHAKTA.

Late Sanskrit Teacher, Mission High School—SURAT.

Registered under Act XXV of 1867.

Printed at

The "LAKSHMI VILAS" Printing Press Co. Ltd.
in Bhau kale's Lane by C. L. Patel.

BARODA.

3rd EDITION.

Price Rs. 1—4 A.

PREFACE.

In response to the pressing demands and wishes expressed by Students, Teachers and men studying Sanskrit privately from different parts of India I have much pleasure in placing before the Sanskrit studying public and the student world my new publication entitled Part II of Guide to Sanskrit Second Book.

The Merits of my two earlier publications, Guide to Sanskrit Primer and Part I of Guide to Sanskrit Second Book have been widely known and acknowledged; and several letters urgently demanding Part II have been received, therefore it is needless to write in praise of this book.

This book is also designed to serve the purpose of a Private Teacher. My previous publications, I am thankful to say, have given much satisfaction, yet many changes and additions suggested by teaching and general experience have also been embodied in this book.

The important features of this book are the following:-

(a) Several rules have been treated with greater clearness and fully illustrated by such instancesd as can easily be grasped. Vide pp 18, 33, 88, 111, 265, 400 etc.

(b) Several rules have been totally altered and recast. Vide pp 12, 63. 66, etc.

(c) Several typical forms of Perfect and future tenses of Verbs and of Declension of Nouns etc have been traced step by step Vide pp 69, 70. 77, 141, 152 etc,

(d) General Rules applicable to all lessons and special Rules applicable to particular lessons have also

been given. Vide pp. 36, 42, 47 etc.

(e) Compounds. This branch of Sanskrit grammar is considered most complicated and difficult. This subject has been treated on a plan entirely different from the plan adopted in the Grammars of Kale, Kielhorn and others. This, I believe, is the most attractive feature of the book. Students of the VI and VII standards will find it most helpful in their studies and it is hoped that all the difficulties which beset their course through this part of Grammar will be obviated. Easily understood solutions of all the parts of Compounds which are generally asked at Examinations will be found herein. To be brief this part of the book will be most welcome to the students Vide pp. 265 to 362.

(f) All the grammar-portions on the Perfect, and Future Tenses, Declension, Numerals, Compounds etc required at the Matriculation have been treated herein with the utmost perspicuity. After fully treating the grammar-portions of the text book additional grammar-portions have been appended to almost all lessons.

Several teachers, after having taught grammar from the text, take up another grammar, but this book removes the necessity of using a new Grammar text. Vide additional grammar portions, pd 34 to 60, 150 to 243, 304 to 362 etc.

(g) Explanatory notes on the translation of the text appended at the end will be found to be useful and to be such as are not within the reach of students who have access to ordinary books of reference. Vide pp 349, 390, 392 etc.

In conclusion, it is hoped that this Guide will be found even more useful and helpful than my previous publications. It is a matter of satisfaction that my labours in this direction have proved a great help to the Sanskrit-studying public.

Surat, Jadakhadi. }
4th September 1908 } J. G. Bhakta.

PREFACE TO THE THIRD EDITION.

All the copies of the first and second edition of this book have been rapidly sold away and a pressing demand for the second edition being received, this is offered to the public with slight changes where necessary. These Guides have proved really useful to the sanskrit reading world of students and masters and nothing needs be said here with respect to their usefulness or importance.

The demand for a Guide for the matric class is pressing however I am now placed in a sphere of life different from that of a school master and hence I cannot say when I shall be able to publish it.

31-8-13. Sunday }
Surat. } J. G. BHAKTA.

BHAKTA'S OTHER WORKS.

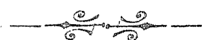
A Guide to Sanskrit Primer. Its contents:—1 All rules translated into Gujarati with important additions and new rules framed by its aid 3 Special difficult forms of nouns and verbs, 4 Numerous new forms of Grammar 5 Translation into Gujarati and English and into Gujrati and Sanskrit of Sanskrit and English sentences respectively. Pages 210 Price 8 annas.

A Guide to Sanskrit Second Book Part I containing 12 lessons. Its contents.

1. Several rules fully explained with numerous illustrations. 2 Complicated rules of the text made easy 3 Derivation of the forms of numerous roots 4 Much useful matter of grammar and thoughts in connection with the text from Kaumudi and works of literature for intelligent students 5 Literal and free translation into English of Sanskrit sentences and Sanskrit translation of the English ones with copious notes at various places. 7 All the compounds dissolved. price 10 annas.

शुद्ध शब्द प्रदर्शन અથવા સંસ્કૃત, ફારસી, ઇંગ્રેજી વગેરે ભાષા-માંથી બદલાઇને ગુજરાતીમાં વપરાતા શબ્દોની શુદ્ધિ ગુજરાતી શાળા-ઓના વિદ્યાર્થીઓને, ગુજરાતી સેકંડ લેંગ્વેજ લઇને શિખનાર ઇંગ્રેજી પાંચમા, છઠ્ઠા તથા સાતમા ધોરણોના તથા ડીપાર્ટમેંટલ અને ફાઇનલ ક્લાસના વિદ્યાર્થીઓને તેમજ પ્રત્યેક વાચક તથા લેખકને એ અનિવાર્ય ઉપયોગનો છે. આ ગ્રંથના ૧૧ ભાગ પાડ્યા છે. પૃષ્ઠ ૧૦૭ મૂલ્ય આના ૬.

GRAMMAR.

In the lessons 13 to 15, the two tenses Perfect and Future are treated. Both of them are non-conjugational tenses.

In making up the forms of non conjugational tenses special signs (विकरण प्रत्यय) of various conjugations are not added on to the various roots.

In all, there are six †non-conjugational tenses. Boys are taught four of them in the lessons 13 to 20 These four are Perfect, First Future, Second Future and Conditional.

---

†Boys are often asked the technical Sanskrit names of the various tenses at the Higher examinations so they should commit to memory the following:—

Conj. tenses.	Non conj. tenses.
Present=लट्	Perfect=लिट्
Imperfect=लङ्	First Future=लुट्
Imperative=लोट्	Second Future=लृट्
Potential=विधिलिङ्	Conditional=लृङ्
	Aorist=लुङ्
	Benedictive=आशीर्लिङ्.

The other two are Aorist and Benedictive.

Before receiving the terminations of these tenses beginning with any consonant except य् some roots take the augment इ and are therefore called set (=स+इट्=सह+इट्=those with इ, those that take इ), some roots do not take इ and are called अनिट् (अन्+इट्=not taking इ) and some take इ optionally and are called Vet (वेट्=वा+इट्=taking इ optionally).

Thus there can be three divisions of all the roots, set, anit and vet.

The roots of the tenth conjugation and all derived roots such as गमय, लम्भय, रोहय, चोराय, वैराय always take इ and are therefore called set.

Now let us determine which of all the other roots we should call set. which Anit nnd which Vet.

For this, boys should attend to the Karikas of ऊदृदन्तै and शक्लृपच given in the text and Vet karika given below and should learn them by heart gradually.

The Karika of vet roots,

स्वरतिः सूयते सूते पञ्चमे नवमे च धूञ् ।
तनक्तिवृश्चतिश्चान्तावनक्तिश्च तनक्तिना ॥ १ ॥
मार्ष्टि मार्जति जान्तेषु दान्तौ क्लिद्यति स्यन्दते ।

रध्यतिः सेधतिर्धान्तौ पान्ताः पञ्चैव कल्पते ॥ २ ॥
गोपायतिस्तृप्यतिश्च त्रपते दृप्यतिस्तथा ।
मान्तौ क्षाम्यतिक्षमतेऽश्नुते क्लिश्नाति नश्यति ॥ ३ ॥
शान्तास्त्रयोथाक्षतिश्च निष्कुष्णातिश्च तक्षतिः ।
त्वक्षतिश्च षकारान्ता ह्यथ हान्ताश्च गाहते ॥ ४ ॥
पदद्वये गूहतिश्च ऋकारोपान्त्य गर्हते ।
तृहतितृंहतिद्रुह्यतयो वृहतिमुह्यती ॥ ५ ॥
स्तृहति स्निह्यति स्नुह्यत्येते वेट्काहिधातवः ।

In order to clearly understand the conjugations and padas of all the vet roots they are given below with their conjugation and padas.

स्वृ 1 P.
सू 4 A.
सू 2 A.
धू 5 P. A.
9 P. A.
तञ्चू 7 P.
व्रश्च् 6 P.
अञ्ज् 7 P.
तञ्ज् 7 P.
मृज् 2 P.
मृज् 1 P.
क्लिद् 4 P.
स्यन्द् 1 A.

रध् 4 P.
सिध् 1 P.
क्लृप् 1 A.
गुप् 1 P.
तृप् 4 P.
त्रप् 1 A.
दृप् 4 P.
क्षम् 4 P.
क्षम् 1 A.
अश् 5 A.
क्लिश् 9 P.
नश् 4 P.
अक्ष् 1 P.

कुष् with निर् 9 P.
तक्ष् 1 P.
त्वक्ष् 1 P.
गाह् 1 A.
गुह् 1 P. A.
गृह् 1 A.
तृह् 6 P.
तृंह् 6 P.
द्रुह् 4 P.
वृह् 6 P.
मुह् 4 P.
स्तृह् 6 P.
स्निह् 4 P.
स्नुह् 4 P.

First, let us take roots ending in a vowel.

Of these, we should make two divisions, those which contain one vowel and those which contain more than one vowel.

Of the roots containing one vowel:—

The roots given in the karika ऊदृदन्तै are all set, so the roots ending in long ऊ, such as भू, लू, दू, those ending in long ॠ, such as जॄ, तॄ, कॄ, भॄ, यु, 2 P, रु 2 P. क्ष्णु 2 P. शी 2 A. स्नु 2 P, नु 2P, क्षु 2P, श्वि 1P. डी 1A., श्रि 1 P. A., वृ 5 A. 9 P. A. are set.

The roots स्वृ, सू, and धू of the Vet karika which only are the roots ending in a vowel there, are vet.

And all other roots are Anit Thus:—भू, जॄ, गॄ, रु are set.

स्वृ, सू, धू are vet.

कृ, भृ, स्तु, नी, भी, ली, दा, ख्या, are anit.

The roots containing more than one vowel are always set. So जागृ, दरिद्रा and निद्रा are set.

Now we take roots ending in a consonant. The roots given in the Anit karika or the karika of शक्लृ पच् etc. are all anit, those givn in the karika of Vet roots are all vet and all others are set.

Now boys should classify the following roots as set, anit or vet as they may be for exercise of

the above rules :—गद्, अद्, गर्ह्, गृह्, पत्, नश्, चकास्, बुध् 1 P., तन्, भण्, कास्, आस्, हन्, लस्, व्यथ्, and ऋच्छ्.

There are special rules about the insertion of इ for the Perfect. The general rule that set roots take इ, anit roots do not take and Vet optionally has many exceptions there. But it largely applies in the Futures and Conditional. So to enable the boys to have a clear idea of anit, set and vet roots the teaching of Futures and Conditional first is advisable and hence we shall take up 15th lesson first.

LESSON 15th,

Part I.

First and Second Futures and Conditional.

I First Future.

Rule 1. The final or penultimate short of a root takes guna.

The Parasmaipada terminations.

तास्मि	तास्वः	तास्मः
तासि	तास्थः	तास्थ
ता	तारौ	तारः

The Atmanepada terminations.

ताहे	तास्वहे	तास्महे

तासे	तासाथे	ताध्वे
ता	तारौ	तारः

Rule 2.

(a) Set roots take इ,

(b) Vet roots take इ optionally.

(c) Anit roots do not take इ.

(d) इष्, सह्, लुभ्, रुष्, रिष्, take इ optionally.

(*a*) set roots take इ. भू. P. a set root.

Guna by Rule 1=भो. It is set, so भो+इ=भव्+इ=भवि. भवि+terminations.

भवितास्मि	भवितास्वः	भवितास्मः
भवितासि	भवितास्थः	भवितास्थ
भविता	भवितारौ	भवितारः

लू P. A. a set root. Guna by Rule 1=लो. लो+इ लव्+ इ लवि+terminations.

P.

लवितास्मि	लवितास्वः	लवितास्मः
लवितासि	लवितास्थः	लवितास्थ
लविता	लवितारौ	लवितारः

A.

लविताहे	लवितास्वहे	लवितास्महे
लवितासे	लवितासाथे	लविताध्वे
लविता	लवितारौ	लवितारः

यु P. a set root यो by Rule 1. यो+इ=यव्+इ = यवि+terminations.

यवितास्मि	यवितास्वः	यवितास्मः
यवितासि	यवितास्थः	यवितास्थ
यविता	यवितारौ	यवितारः

(*b*) Vet roots take इ optionally.

स्वरति: सूयते सूते.

स्वृ P. Guna by Rule 1=स्वर् a vet root, so स्वरि and स्वर्+terminations,

स्वरितास्मि	स्वरितास्वः	स्वरितास्मः
स्वर्तास्मि	स्वर्तास्वः	स्वर्तास्मः
स्वरितासि	स्वरितास्थः	स्वरितास्थ
स्वर्तासि	स्वर्तास्थः	स्वर्तास्थ
स्वरिता	स्वरितारौ	स्वरितारः
स्वर्ता	स्वर्तारौ	स्वर्तारः

सूयते=सू 4 A. Guna by Rule 1=सो a vet root, so सो+इ=सवि and सो+terminations.

सविताहे	सवितास्वहे	सवितास्महे
सोताहे	सोतास्वहे	सोतास्महे
सवितासे	सवितासाथे	सविताध्वे
सोतासे	सोतासाथे	सोताध्वे
सविता	सवितारौ	सवितारः
सोता	सोतारौ	सोतारः

सूते=सू 2 A. Guna by Rule 1=सो a vet root, so सो+इ=सवि and सो+terminations. सविताहे–सोताहे etc., the same forms as the above of सू 4 A.

(*c*) Anit roots do not take इ

शक्, पच्, मुच्, कृ, सृ, श्रु are all Anit,

शक्तास्मि, शक्तास्वः

पच्+तास्मि by a foot-note of 25th lesson of Primer=पक्तास्मि. पक्तास्वः etc, पक्ताहे,पक्तास्वहे, etc मुच्, guna by Rule 1=मोच्, मोच्+तास्मि=मोक्+तास्मि=मोक्तास्मि, मोक्तास्वः मोक्ताहे, मोक्तास्वहे etc.

कृ, P. A. anit. कर् by Rule 1+terminations.

कर्तास्मि,	कर्तास्वः	कर्तास्मः etc.
कर्ताहे	कर्तास्वहे	कर्तास्महे etc.
सृ P सर्तास्मि,	सर्तास्वः	सर्तास्मः

श्रु P. श्रो by Rule 1+term. श्रोतास्मि, श्रोतास्वः etc.

(*d*) इष् सह्, लुभ्, रुष् and रिष् take इ optionally, guna by Rule 1=एष्.

एषितास्मि, एष्+तास्मि=एष्+टास्मि=एष्टास्मि. एषि+तास्वः=एषितास्वः एष्+तास्वः=एष्टास्वः, एषितास्मः, एष्टास्मः, एषितासि–एष्टासि etc.

सह्+इ and सह् (without इ)

सहिताहे, सह्+ताहे=सढ्+ताहे=सढ्+ढाहे=स+ढाहे, now the first ढ् being dropped, the अ of स is not lengthened but it is changed to ओ by Rule 5th of this part I of the 15th lesson so we get सोढाहे.

सहिताहे	सहितास्वहे	सहितास्महे
सोढाहे	सोढास्वहे	सोढास्महे
सहितासे	सहितासाथे	सहिताध्वे
सोढासे	सोढासाथे	सोढाध्वे
सहिता	सहितारौ	सहितारः
सोढा	सोढारौ	सोढारः

लुभ्, Guna by Rule 1=लोभ्, लोभि and लोभ् are two bases.

लोभितास्मि, लोभ्+तास्मि=लोभ्+धास्मि=लोब्धास्मि, लोभितास्वः; लोभ्+तास्वः लोभ्+धास्वः=लोब्धास्वः, लोभितास्मः- लोब्धास्मः, लोभितासि-लोब्धासि, लोभितास्थः-लोब्धास्थः, लोभितास्थ-लोब्धास्थ, लोभिता-लोब्धा, लोभितारौ-लोब्धारौ, लोभितारः-लोब्धारः.

रुष् Guna by Rule 1=रोष् रोष्+इ and रोष् alone= रोषि and रोष्.

रोषितास्मि	रोषितास्वः	रोषितास्मः
रोष्टास्मि	रोष्टास्वः	रोष्टास्मः
रोषितासि	रोषितास्थः	रोषितास्थ
रोष्टासि	रोष्टास्थः	रोष्टास्थ
रोषिता	रोषितारौ	रोषितारः
रोष्टा	रोष्टारौ	रोष्टारः

रिष्, Guna, रेष्, रेषि and रेष् the two bases

रेषितास्मि	रेषितास्वः	रेषितास्मः
रेष्टास्मि	रेष्टास्वः	रेष्टास्मः

etc

Rule 3

(a) ग्रह्. It is not given in the anit karika of शक्ॢ, पच्......or in the vet karika of स्वरतिः, सूयते. So it is set. It takes इ. This इ becomes ई long in the two Futures and conditional etc. So ग्रह्+ई=ग्रही. In the Perfect ग्रह्+इ=ग्रहि and not ग्रही.

ग्रहीतास्मि	ग्रहीतास्वः	ग्रहीतास्मः

ग्रहीतासि	ग्रहीतास्थः	ग्रहीतास्थ
ग्रहीता	ग्रहीतारौ	ग्रहीतारः
ग्रहीताहे	ग्रहीतास्वहे	ग्रहीतास्महे
ग्रहीतासे etc.		

(b) वृ and roots ending in long ॠ optionally lengthen the इ in the 2 Futures, Conditional, Benedictive Parasmaipada and Aorist Atmanepada. वृ is given in the ऊदृदन्तैः the karika of set roots, so it is set and takes इ. The इ being optionally lenghened, वृ+इ and वृ+ई. वृ takes guna by Rule 1, व ्, वरि and वरी,

वरितास्मि	वरितास्वः	वरितास्मः
वरीतास्मि	वरीतास्वः	वरीतास्मः
वरितासि	वरितास्थः	वरितास्थ
वरीतासि	वरीतास्थः	वरीतास्थ
वरिता	वरितारौ	वरितारः
वरीता	वरीतारौ	वरीतारः

वरिताहे	वरितास्वहे	वरितास्महे
वरीताहे	वरीतास्वहे	वरीतास्महे
वरितासे	वरितासाथे	वरिताध्वे
वरीतासे	वरीतासाथे	वरीताध्वे
वरिता	वरितारौ	वरितारः
वरीता	वरीतारौ	वरीतारः

जॄ P, कॄ P, स्तॄ P. A These end in long ॠ and are therefore set roots. So they take इ. This इ optionally becomes ई long. Thus जॄ P=जर् guna by Rule 1. जर्+इ=जरि and जर्+ई=जरी.

जरितास्मि	जरितास्वः	जरितास्मः
जरीतास्मि	जरीतास्वः	जरीतास्मः
जरितासि	etc.	
जरीतासि		

कॄ P. कर्+इ=करि, कर्+ई=करी.

करितास्मि	करितास्वः	करितास्मः
करीतास्मि	करीतास्वः	करीतास्मः
करितासि		
करीतासि	etc.	

स्तॄ P. A. स्तर्+इ=स्तरि, स्तर्+ई=स्तरी.

स्तरितास्मि	स्तरितास्वः	स्तरितास्मः
स्तरीतास्मि	स्तरीतास्वः	स्तरीतास्मः
स्तरितासि		
स्तरीतासि	etc.	
स्तरिताहे	स्तरितास्वहे	स्तरितास्महे
स्तरीताहे	स्तरीतास्वहे	स्तरीतास्महे
स्तरितासे		
स्तरीतासे	etc.	

Rule 4.

Roots of the Anit karika of शक्लृपच्च मुचिरिच having

a penultimate short, that is the roots तृप्, दृप्, सृप्, मृश्, स्पृश्, कृष् change their ऋ to अर् and र् before a strong termination beginning with a hard consonant. सृज् and दृश् are anit roots with a penultimate ऋ short, however they change their ऋ to र् necessarily. Thus, the base of सृज् is स्रज्, and

———— तृप्--तर्प् and त्रप्	before a strong termination beginning with a hard consonant.
———— --दृप्--दर्प् द्रप्	
———— सृप्--सर्प्--स्रप्	
———— दृश्--द्रश्	
———— मृश्--मर्श्--म्रश्	
———— स्पृश्--स्पर्श्--स्प्रश्	
———— कृष्--कर्ष्--क्रष्	

The roots of the Vet karika are optionally set or optionally Anit. So the roots सृज्, गृह्, तृह्, बृह्, and स्तृह् which have a penultimate short ऋ are optionally anit. This Rule 4 does not apply to them and hence such changes as स्रज् of सृज्, ग्रह् of गृह्, स्त्रह् of स्तृह् etc. do not take place.

The forms of सृज्.

सृज्+तास्मि=स्रज्+तास्मि=स्रष्+तास्मि=स्रष्+टास्मि=स्रष्टास्मि.

स्रष्टास्मि	स्रष्टास्वः	स्रष्टास्मः
स्रष्टासि	स्रष्टास्थः	स्रष्टास्थ
स्रष्टा	स्रष्टारौ	स्रष्टारः

The forms of तृप्.

तृप्+तास्मि=तर्प्+तास्मि and त्रप्+तास्मि=तर्प्तास्मि and त्रप्तास्मि.

तर्प्तास्मि	तर्प्तास्वः	तर्प्तास्मः
त्रप्तास्मि	त्रप्तास्वः	त्रप्तास्मः
तर्प्तासि	etc.	
त्रप्तासि		

The forms of दृप्.

दृप्+तास्मि=दर्प्+तास्मि and द्रप्+तास्मि=दर्प्तास्मि and द्रप्तास्मि.

दर्प्तास्मि	दर्प्तास्वः	दर्प्तास्मः
द्रप्तास्मि	द्रप्तास्वः	द्रप्तास्मः
दर्प्तासि		
द्रप्तासि	etc	

The forms of सृप्.

सृप्+तास्मि=सर्प्+तास्मि and स्रप्+तास्मि=सर्प्तास्मि and स्रप्तास्मि

सर्प्तास्मि	सर्प्तास्वः	सर्प्तास्मः
स्रप्तास्मि	स्रप्तास्वः	स्रप्तास्मः
सर्प्तासि		
स्रप्तासि	etc.	

The forms of दृश्.

दृश्+तास्मि=द्रश्+तास्मि=द्रष्+तास्मि=द्रष्टास्मि.

द्रष्टास्मि	द्रष्टास्वः	द्रष्टास्मः
द्रष्टासि	etc.	

The forms of मृश्.

मृश्+तास्मि=मर्श्+तास्मि and म्रश्+तास्मि=मर्ष्+तास्मि and म्रष्+तास्मि=मर्ष्टास्मि and म्रष्टास्मि.

मर्ष्टास्मि	मर्ष्टास्वः	मर्ष्टास्मः

म्रष्टास्मि	म्रष्टास्वः	म्रष्टास्मः
मर्ष्टासि		
म्रष्टासि	etc.	

The forms of स्पृश्.

स्पृश्+तास्मि=स्पर्श्+तास्मि and स्पृश्+तास्मि=स्प्रश्+तास्मि स्प्रष्+तास्मि=स्पर्ष्टास्मि and स्प्रष्टास्मि.

स्पर्ष्टास्मि	स्पर्ष्टास्वः	स्पर्ष्टास्मः
स्प्रष्टास्मि	स्प्रष्टास्वः	स्प्रष्टास्मः
स्पर्ष्टासि		
स्प्रष्टासि	etc	

The forms of कृष्.

कृष्+तास्मि=कर्ष्+तास्मि and क्रष्+तास्मि=कर्ष्टास्मि and क्रष्टास्मि.

कर्ष्टास्मि	कर्ष्टास्वः	कर्ष्टास्मः
क्रष्टास्मि	क्रष्टास्वः	क्रष्टास्मः
कर्ष्टासि		
क्रष्टासि	etc.	

Rule 5.

The Forms of सह् to bear are given in the explanation of Rule 2. When the ढ् put for the final ह् of वह् is dropped, the preceding अ of वह् also is changed to ओ instead of becoming आ.

The forms of वह्.

वह्+तास्मि=वढ्+तास्मि=वढ्+धास्मि=वढ्+ढास्मि=व+ढास्मि=वोढास्मि.

वोढास्मि	वोढास्वः	वोढास्मः
वोढासि	etc	

वोढाहे	वोढास्वहे	वोढास्महे,
वोढासे	etc.	

The forms of नह्.

नह्+तास्मि

The final ह् of नह् is changed to ध् when followed by any consonant except a nasal or a semi-vowel.

नह्+तास्मि=नध्+तास्मि by the above rule=नध्+धास्मि=नद्+धास्मि=नद्धास्मि.

नद्धास्मि	नद्धास्वः	नद्धास्मः
नद्धासि	etc.	

II—Second Future.

Rule I,

Terminations.

Pa.

स्यामि	स्यावः	स्यामः
स्यसि	स्यथः	स्यथ
स्यति	स्यतः	स्यन्ति

At.

स्ये	स्यावहे	स्यामहे
स्यसे	स्येथे	स्यध्वे
स्यते	स्येते	स्यन्ते

(a) Anit roots do not take इ.

(b) Set roots take इ.

(c) Vet roots take इ optionally.

The final vowel or the penultimate short takes guna.

(a) The forms of anit roots

The forms of लभ्. It is given in the karika of शक्, पच्, etc.

लभ्+स्ये=लप्+स्ये=लप्स्ये

लप्स्ये   लप्स्यावहे   लप्स्यामहे

लप्स्यसे   etc.

The forms of दिश् an anit root, (क्रुशिर्दंशि दिशी) दिश् guna and देश्. देश्+स्यामि=देष्+स्यामि=देक्+स्यामि=देक्+ष्यामि=देक्ष्यामि.

देक्ष्यामि   देक्ष्यावः   देक्ष्यामः

देक्ष्यसि   etc.

The forms of सृप् an anit root.
सृप्+स्यामि=सर्प्+स्यामि and स्रप्+स्यामि by Rule 4 of Part I =सर्प्स्यामि and स्रप्स्यामि.

सर्प्स्यामि   सर्प्स्यावः   सर्प्स्यामः

स्रप्स्यामि   स्रप्स्यावः   स्रप्स्यामः

सर्प्स्यसि

स्रप्स्यसि   etc.

(b) The forms of set roots.

Set roots take इ.

The forms of भू a set root. Guna and

भा भो+इ+स्यामि=भव्+इ+स्यामि.

भविष्यामि भविष्यावः भविष्यामः

भविष्यसि etc.

The forms of रु a set root.

रु. After guna रो. रो+इ=रवि. रवि+स्यामि=रविष्यामि.

रविष्यामि रविष्यावः रविष्यामः

रविष्यसि etc.

The forms of शी a set root.

शी After guna शे. शे+इ=शयि. शयि+स्ये=शयिष्ये

शयिष्ये शयिष्यावहे शयिष्यामहे

शयिष्यसे etc.

The forms of जॄ a set root.

जॄ After guna जर्. जर्+इ=जर्+इ and जर्+ई by Rule 3 of Part I.=जरि and जरी. जरि+स्यामि and जरी+स्यामि=जरिष्यामि and जरीष्यामि.

जरिष्यामि जरिष्यावः जरिष्यामः

जरीष्यामि जरीष्यावः जरीष्यामः

जरिष्यसि

जरीष्यसि etc.

(c.) Vet roots take इ optionally.

स्तृ a vet root, but it takes इ necessarily by Rule 2 of this part.

सूयते from सू 4 A, a vet root.

After guna सू becomes सो. सो and सो+इ. सो+इ=सवि. So सो and सवि. सो+स्ये=सोष्ये and सवि+स्ये=सविष्ये.

सोष्ये	सोष्यावहे	सोष्यामहे
सविष्ये	सविष्यावहे	सविष्यामहे
सोष्यसे	etc.	
सविष्यसे		

व्रश्च् a vet root. व्रश्चिष्यामि and व्रश्च्+स्यामि=व्रष्+स्यामि=व्रक्+स्यामि=व्रक्+ष्यामि=व्रक्ष्यामि.

व्रश्चिष्यामि	व्रश्चिष्यावः	व्रश्चिष्यामः
व्रक्ष्यामि	व्रक्ष्यावः	व्रक्ष्यामः
व्रश्चिष्यसि	etc.	
व्रक्ष्यसि		

Rule I. (The next rule also is marked I in the text.)

The final स् of a root is changed to त् when followed by a non-conjugational termination beginning with स्.

वस्+स्यामि=वत्+स्यामि=वत्स्यामि. वस्+स्यावः=वत्स्यावः अवास्+सम्=अवात्सम्. अवास+स्व=अवात्स्व. अवास्+स्म=अवात्+स्म=अवात्स्म

The forms of वस् to dwell.

वत्स्यामि	वत्स्यावः	वत्स्यामः
वत्स्यसि	वत्स्यथः	वत्स्यथ
वत्स्यति	वत्स्यतः	वत्स्यन्ति

Rule 2.

(a) गम् P. is anit, however it takes इ in the second future.

गमि+स्यामि=गमिष्यामि.

गमिष्यामि	गमिष्यावः	गमिष्यामः
गमिष्यसि	etc.	

गम् A. does not take इ, it is anit, संगम्+स्ये=संगंस्ये. संगंस्यावहे. संगंस्यामहे संगंस्यसे etc.

(b) हन् is anit, however it takes इ.

हनि+स्यामि=हनिष्यामि.

हनिष्यामि	हनिष्यावः	हनिष्यामः
हनिष्यसि	etc.	

(c) Roots ending in ऋ take इ. Thus स्मृ, स्वृ, कृ, हृ etc. take इ.

स्मृ after guna स्मर्. स्मर्+इ=स्मरि.

स्मरिष्यामि	स्मरिष्यावः	स्मरिष्यामः
स्मरिष्यसि	etc.	

स्वृ a vet root, however it takes इ necessarily.

स्वृ guna स्वर्, स्वरि. स्वरिष्यामि.

स्वरिष्यामि	स्वरिष्यावः	स्वरिष्यामः
स्वरिष्यसि	etc.	

कृ. an anit root, but it takes इ. so कृ=कर्=कर्+इ= करि.

करिष्यामि	करिष्यावः	करिष्यामः
करिष्यसि	etc.	

हृ P. A. an anit root, but it takes इ. so हृ=हर्=: हर्+इ=हरि.

हरिष्यामि	हरिष्यावः	etc.
हरिष्ये	हरिष्यावहे	etc.

(d) कृत्, चृत्, छृद्, तृद् and नृत्, take इ optionally in the 2nd future.

(सेऽसिचि कृतचृतछृदतृदनृतः)

The forms of कृत् 6 P. 7 P.

कृत्, guna कर्त्, कर्ति and कर्त् bases.

कर्तिष्यामि	कर्तिष्यावः	कर्तिष्यामः
कर्त्स्यामि	कर्त्स्यावः	कर्त्स्यामः
कर्तिष्यसि	etc.	
कर्त्स्यसि		

The forms of चृत् 1 P. 6 P.

चर्तिष्यामि	चर्तिष्यावः	चर्तिष्यामः
चर्त्स्यामि	चर्त्स्यावः	चर्त्स्यामः
चर्तिष्यसि	etc.	
चर्त्स्यसि		

The forms of छृद् 7 P. A.

छर्दिष्यामि	छर्दिष्यावः	छर्दिष्यामः
छर्त्स्यामि	छर्त्स्यावः	छर्त्स्यामः
छर्दिष्यसि	etc.	
छर्त्स्यसि		
छर्दिष्ये	छर्दिष्यावहे	छर्दिष्यामहे
छर्त्स्ये	छर्त्स्यावहे	छर्त्स्यामहे
छर्दिष्यसे	etc.	
छर्त्स्यसे		

The forms of तृद् 7 P. A.

तर्दिष्यामि	तर्दिष्यावः	तर्दिष्यामः
तर्त्स्यामि	तर्त्स्यावः	तर्त्स्यामः
तर्दिष्यसि		
तर्त्स्यसि	etc.	

तर्दिष्ये　　तर्दिष्यावहे　　तर्दिष्यामहे
तर्त्स्ये　　तर्त्स्यावहे　　तर्त्स्यामहे
तर्दिष्यसे　　etc.
तर्त्स्यसे

The forms of नृत् 4 P.

नर्तिष्यामि　　नर्तिष्यावः　　नर्तिष्यामः
नर्त्स्यामि　　नर्त्स्यावः　　नर्त्स्यामः
नर्तिष्यसि　　etc.
नर्त्स्यसि

Rule 3.

(a) क्लृप् optionally becomes Parasmaipadi and then it does not take इ in the first and second futures.

क्लृप्, after guna, कल्प्+तास्मि=कल्प्तास्मि, 1st future, कल्प्+स्यामि=कल्प्स्यामि 2nd future

क्लृप् P. First future.

कल्प्तास्मि　　कल्प्तास्वः　　कल्प्तास्मः
कल्प्तासि　　etc.

क्लृप् A. First future.

In the Atmanepada, it takes इ optionally according to Rule 1, as it is vet.

कल्प्+इ=कल्पि and कल्प् are the two At. bases.

कल्पिताहे　　कल्पितास्वहे　　कल्पितास्महे
कल्प्ताहे　　कल्प्तास्वहे　　कल्प्तास्महे
कल्पितासे　　etc.
कल्प्तासे

क्लृप् P. Second Future.

कल्प्स्यामि   कल्प्स्यावः   कल्प्स्यामः

कल्प्स्यसि   etc.

क्लृप् A Second Future.

It is vet, so it takes इ optionally.

कल्पिष्ये   कल्पिष्यावहे   कल्पिष्यामहे

कल्प्स्ये   कल्प्स्यावहे   कल्प्स्यामहे

कल्पिष्यसे   etc.

कल्प्स्यसे

(d) वृत्, वृध्, शृध् and स्यन्द् become optionally Parasmaipadi in the second future and then they do not take इ. In the Atmanepada, they take इ or not, or optionally, according to their nature.

The forms of वृत् 1 A to be.

वृत्, after guna वर्त्, वर्त्+स्यामि=वर्त्स्यामि.

वर्त्स्यामि   वर्त्स्यावः   वर्त्स्यामः

वर्त्स्यसि   etc.

वृत् is set, so in the Atmanepada, it takes इ necessarily.

वर्तिष्ये   वर्तिष्यावहे   वर्तिष्यामहे

वर्तिष्यसे   etc.

The forms of वृध् I A. to increase.

वृध्, after guna वर्ध्+स्यामि=वर्त्स्यामि.

वर्त्स्यामि   वर्त्स्यावः   वर्त्स्यामः

वर्त्स्यसि   etc.

वृध् is set, so in the Atmanepada, it takes इ necessarily.

वर्धिष्ये वर्धिष्यावहे वर्धिष्यामहे
वर्धिष्यसे etc.

The forms of शृध् I A. to break wind downwards.

शृध्, after guna शर्ध्+स्यामि=शर्त्स्यामि.

शर्त्स्यामि शर्त्स्यावः शर्त्स्यामः
शर्त्स्यसि etc.

शृध् is set, so, in the Atmanepada, it takes इ necessarily.

शर्धिष्ये शर्धिष्यावहे शर्धिष्यामहे
शर्धिष्यसे etc.

The forms of स्यन्द् 1 A. to drop.

स्यन्द्+स्यामि=स्यन्त्स्यामि.

स्यन्त्स्यामि	स्यन्त्स्यावः	स्यन्त्स्यामः
स्यन्त्स्यसि	स्यन्त्स्यथः	स्यन्त्स्यथ
स्यन्त्स्यति	स्यन्त्स्यतः	स्यन्त्स्यन्ति

It is vet, so, in the Atmanepada, it takes इ optionally.

स्यन्दि and स्यन्द् are the two bases.

स्यन्दिष्ये स्यन्दिष्यावहे स्यन्दिष्यामहे
स्यन्त्स्ये स्यन्त्स्यावहे स्यन्त्स्यामहे
स्यन्दिष्यसे etc.
स्यन्त्स्यसे

The forms of दुह् 2 P. A. to milk.

दुह्+स्यामि=दोह्+स्यामि=दोघ्+स्यामि by Rule V of Le. IX=धोघ्+स्यामि=धोक्+स्यामि=धोक्ष्यामि.

धोक्ष्यामि, धोक्ष्यावः, धोक्ष्यामः धोक्ष्यसि, धोक्ष्यथः, etc. धोक्ष्ये, धोक्ष्यावहे, धोक्ष्यामहे. etc.

III—Conditional.

Rule I.

The terminations of the Conditional.

P.	A.
स्यम् स्याव स्याम	स्ये स्यावहि स्यामहि
स्यः स्यतम् स्यत	स्यथाः स्येथाम् स्यध्वम्
स्यत् स्यताम् स्यन्	स्यत स्येताम् स्यन्त

The augment अ is prefixed to the root.

In other respects the forms are exactly like those of the Second Future.

So, we proceed to take the Conditional forms of all the roots whose Second Future forms we took while explaining that tense.

The forms of roots given in Rule I of the second future.

(a) The forms of लभ्.

अलभ्+स्ये=अलप्स्ये.

अलप्स्ये	अलप्स्यावहि	अलप्स्यामहि
अलप्स्यथाः	अलप्स्येथाम्	अलप्स्यध्वम्
अलप्स्यत	अलप्स्येताम्	अलप्स्यन्त

The forms of दिश् P. A.

अदेक्ष्यम्	अदेक्ष्याव	अदेक्ष्याम
अदेक्ष्यः	अदेक्ष्यतम्	अदेक्ष्यत
अदेक्ष्यत	अदेक्ष्यताम्	अदेक्ष्यन्
अदेक्ष्ये	अदेक्ष्यावहि	अदेक्ष्यामहि

अदेक्ष्यथाः etc.

The forms of सृप् P.

असर्प्स्यम्	असर्प्स्याव	असर्प्स्याम
अस्रप्स्यम्	अस्रप्स्याव	अस्रप्स्याम
असर्प्स्यः	etc.	
अस्रप्स्यः		

(b) The forms of भू.

अभविष्यम्	अभविष्याव	अभविष्याम
अभविष्यः	etc	

The forms of रु P.

अरविष्यम्	अरविष्याव	अरविष्याम
अराविष्यः	etc.	

The forms of शी A.

अशयिष्ये	अशयिष्यावहि	अशयिष्यामहि
अशयिष्यथाः	etc.	

The forms of जॄ.

अजरिष्यम्	अजरिष्याव	अजरिष्याम
अजरीष्यम्	अजरीष्याव	अजरीष्याम
अजरिष्यः		
अजरीष्यः	etc.	

(c) The forms of सू A.

असोष्ये	असोष्यावहि	असोष्यामहि
असविष्ये	असविष्यावहि	असविष्यामहि
असोष्यथाः	etc.	
असविष्यथाः		

The forms of व्रश्च्.

अव्रश्चिष्यम्	अव्रश्चिष्याव	अव्रश्चिष्याम
अव्रक्ष्यम्	अव्रक्ष्याव	अव्रक्ष्याम
अव्रश्चिष्यः	etc.	
अव्रक्ष्यः		

The forms of वस् to dwell.

अवत्स्यम्	अवत्स्याव	अवत्स्याम
अवत्स्यः	etc	

The forms of roots given in Rule 2 of the Second Future.

(a) The forms of गम् P.

अगमिष्यम्	अगमिष्याव	अगमिष्याम
अगमिष्यः	etc.	

The forms of संगम् A.

समगंस्ये	समगंस्यावहि	समगंस्यामहि
समगंस्यथाः	etc.	

(b) The forms of हन्.

अहनिष्यम्	अहनिष्याव	अहनिष्याम
अहनिष्यः	etc.	

The forms of स्मृ.

अस्मरिष्यम्	अस्मरिष्याव	अस्मरिष्याम
अस्मरिष्यः	etc.	

The forms of स्वृ

अस्वरिष्यम्   अस्वरिष्याव   अस्वारिष्याम

अस्वरिष्यः   etc.

The forms of कृ

अकरिष्यम्   अकरिष्याव   अकरिष्याम

अकरिष्यः   etc

The forms of हृ P. A.

अहरिष्यम्   अहरिष्याव   अहरिष्याम

अहरिष्यः   etc.

अहरिष्ये   अहरिष्यावहि   अहरिष्यामहि

अहरिष्यथाः   etc.

(d) The forms of कृत् 6 P. 7 P.

अकर्तिष्यम्   अकर्तिष्याव   अकर्तिष्याम

अकर्त्स्यम्   अकर्त्स्याव   अकर्त्स्याम

अकर्तिष्यः
अकर्त्स्यः   etc.

The forms of चृत् 1 P. 6 P.

अचर्तिष्यम्   अचर्तिष्याव   अचर्तिष्याम

अचर्त्स्यम्   अचर्त्स्याव   अचर्त्स्याम

अचर्तिष्यः
अचर्त्स्यः   etc.

The forms of छृद् 7 P. A.

अच्छर्दिष्यम्   अच्छर्दिष्याव   अच्छर्दिष्याम

अच्छर्त्स्यम्   अच्छर्त्स्याव   अच्छर्त्स्याम

अच्छर्दिष्यः
अच्छर्त्स्यः   etc

अच्छर्दिष्ये अच्छर्दिष्यावहि अच्छर्दिष्यामहि
अच्छर्त्स्ये अच्छर्त्स्यावहि अच्छर्त्स्यामहि
अच्छर्दिष्यथाः
अच्छर्त्स्यथाः etc

The forms of तृद् 7 P. A.

अतर्दिष्यम् अतर्दिष्याव अतर्दिष्याम
अतर्त्स्यम् अतर्त्स्याव अतर्त्स्याम
अतर्दिष्यः
अतर्त्स्यः etc.

अतर्दिष्ये अतर्दिष्यावहि अतर्दिष्यामहि
अतर्त्स्ये अतर्त्स्यावहि अतर्त्स्यामहि
अतर्दिष्यथाः
अतर्त्स्यथाः etc.

The forms of नृत् 4 P.

अनर्तिष्यम् अनर्तिष्याव अनर्तिष्याम
अनर्त्स्यम् अनर्त्स्याव अनर्त्स्याम
अनर्तिष्यः
अनर्त्स्यः etc

The forms of roots given in Rule 8 of Second Future.

The forms of क्लृप्

अकल्प्स्यम् अकल्प्स्याव अकल्प्स्याम
अकल्प्स्यः etc.
अकल्पिष्ये अकल्पिष्यावहि अकल्पिष्यामहि
अकल्प्स्ये अकल्प्स्यावहि अकल्प्स्यामहि

अकल्पिष्यथाः
अक्लृप्स्यथाः etc.

The forms of वृत्

अवर्त्स्यम् अवर्त्स्याव अवर्त्स्याम
अवर्त्स्यः etc.
अवर्तिष्ये अवर्तिष्यावहि अवर्तिष्यामहि
अवर्तिष्यथाः etc.

The forms of वृध्

अवर्धिष्ये अवर्धिष्यावहि अवर्धिष्यामहि
अवर्धिष्यथाः etc

The forms of शृध्

अशर्त्स्यम् अशर्त्स्याव अशर्त्स्याम
अशर्त्स्यः etc.
अशर्धिष्ये अशर्धिष्यावहि अशर्धिष्यामहि
अशर्धिष्यथाः etc.

The forms of स्यन्द्

अस्यन्त्स्यम् अस्यन्त्स्याव अस्यन्त्स्याम
अस्यन्त्स्यः etc.
अस्यन्दिष्ये अस्यन्दिष्यावहि अस्यन्दिष्यामहि
अस्यन्त्स्ये अस्यन्त्स्यावहि अस्यन्त्स्यामहि
अस्यन्दिष्यथाः
अस्यन्त्स्यथाः etc.

Rule 2 of the Conditional.

The forms of इ with अधि A. to study.

इ with अधि=अधि+augment आ+इ=अधि+आ+इ=अधि+आ+ (guna of इ) ए=अधि+ऐ अध्यै, and इ with अधि, अधि+अ+गी=अध्यगी.

अध्यैष्ये	अध्यैष्यावहि	अध्यैष्यामहि
अध्यगीष्ये	अध्यगीष्यावहि	अध्यगीष्यामहि
अध्यैष्यथाः	अध्यैष्येथाम्	अध्यैष्यध्वम्
अध्यगीष्यथाः	अध्यगीष्येथाम्	अध्यगीष्यध्वम्
अध्यैष्यत	अध्यैष्येताम्	अध्यैष्यन्त
अध्यगीष्यत	अध्यगीष्येताम्	अध्यगीष्यन्त.

अध्यै and अध्यगी are the two bases.

Rule 3. The passive forms of non-conjugational tenses are made up simply by appending the Atmanepada terminations to the prepared base.

Thus the passive forms of the Atmanepada roots will be just the same as the active forms in these tenses.

We take the passive forms of some of the Parasmaipada transitive verbs already conjugated in the two Futures and conditional.

The first Future Passive forms of लू to cut, पच् to cook, मुच् to leave, इष् to wish, त्यज् to abandon, स्पृश् to touch, नह् to bind.

लविताहे, लवितास्वहे, लवितास्महे, लवितासे etc.

पक्ताहे, पक्तास्वहे पक्तास्महे, पक्तासे etc.

मोक्ताहे, मोक्तास्वहे, मोक्तास्महे मोक्तासे etc.

एषिताहे–एष्टाहे, एषितास्वहे, एष्टास्वहे, एषितास्महे–एष्टास्महे etc.

स्रष्टाहे, स्रष्टास्वहे, स्रष्टास्महे, स्रष्टासे etc.

स्पर्ष्टाहे–स्प्रष्टाहे, स्पर्ष्टास्वहे–स्प्रष्टास्वहे, स्पर्ष्टास्महे–स्प्रष्टास्महे, स्पर्ष्टासे–स्प्रष्टासे etc.

नद्धाहे, नद्धास्वहे, नद्धास्महे, नद्धासे etc.

The Second Future passive forms of दिश्, व्रश्च्, हन्, स्मृ, कृ, कृत्, दुह्.

देक्ष्ये, देक्ष्यावहे, देक्ष्यामहे, देक्ष्यसे etc.

व्रश्चिष्ये–व्रक्ष्ये, व्रश्चिष्यावहे–व्रक्ष्यावहे, व्रश्चिष्यामहे–व्रक्ष्यामहे, व्रश्चिष्यसे–व्रक्ष्यसे etc.

हनिष्ये, हनिष्यावहे, हनिष्यामहे, हनिष्यसे etc.

स्मरिष्ये, स्मरिष्यावहे, स्मरिष्यामहे, स्मरिष्यसे etc.

करिष्ये, करिष्यावहे, करिष्यामहे करिष्यसे etc.

कर्तिष्ये–कर्त्स्ये, कर्तिष्यावहे–कर्त्स्यावहे, कर्तिष्यामहे–कर्त्स्यामहे कर्तिष्यसे–कर्त्स्यसे etc.

धोक्ष्ये, धोक्ष्यावहे, धोक्ष्यामहे, धोक्ष्यसे etc.

The Conditional passive forms of दिश्,

हन्, स्मृ, कृ, कृत्, दुह्.

अदेक्ष्ये, अदेक्ष्यावहि, अदेक्ष्यामहि etc.

अहनिष्ये, अहनिष्यावहि अहनिष्यामहि etc

अस्मरिष्ये, अस्मरिष्यावहि, अस्मरिष्यामहि etc.

अकरिष्ये, अकरिष्यावहि, अकरिष्यामहि etc.

अकर्तिष्ये—अकर्त्स्यें, अकर्तिष्यावहि—अकर्त्स्यावहि, अकर्तिष्यामहि —अकर्त्स्यामहि etc.

अधोक्ष्ये, अधोक्ष्यावहि, अधोक्ष्यामहि etc.

Rule 4. The first future is far less frequently used than the second Future It generally denotes a remote future action or an action not of this day. While the second Future denotes a future action of this day and alse indefinite or general future action.

Illustrations:—We ourselves shall go there in five or six days. पञ्चभिः षड्भिर्वा दिनैर्वयमेव तत्र गन्तारः ।

Shakuntala will go to-day अद्य शकुन्तला यास्यति and not याता याता a first future form cannot be used for a future action which is to take place to day.

Great gods will wait upon thee देवास्त्वां सेविष्यन्ते.

Boys, you should not use first future forms. Their use is very rare. Use second Future to express any future action. A first future form used to express a future action of to day is grammatically wrong also. I will go to Kashi today=अहमद्य काशीं याता । is wrong, अहमद्य काशीं यास्यामि ।

Correct the following four sentences. अद्य सा मथुरां गन्ता । 2 अद्य भवती ह्यातु मायाता । 3 मम भ्राता पुस्तकमद्य लेखिता । 4 अद्य गुरुर्मह्यमुपहारं दाता ।

Clearly understand the illustrations given below to learn the use of the conditional.

1. कथं स श्रेष्ठी रूपकमयाचिष्यत । How could that wealthy man have begged a rupee ? It is impossible.

2 कथं त्वं धर्मात्मा तपस्वी महापातकमकरिष्यः । How can you, a righteous ascetic, have committed a great sin ? It is surprising.

3 को नाम चाण्डालमयाजयिष्यत् । Who could have helped a Chandala to perform a sacrifice ? or who would ever do so ?

From these sentences it is clear that this mood is used to indicate that the thing stated in the sentence is impossible.

But in this sense, it is not very often used.

It is often used in the conditional sentences in which the non-performance of the action is implied.

If expresses both future and past times. In the latter point, it resembles the English Pluperfect Conditional.

Illustrations :--यदि मम गृहमागमिष्यो घृतेना भोक्ष्यथाः ।
If you would come to my house, you would get ghee to eat, *i. e.* I am sure you will not come to my house and hence you will not get ghee to eat.

2 यदि सुवृष्टिरभविष्यत्तदासुभिक्षमभविष्यत् ॥ If there had been good rain, there would have been plenty of corn, *i. e*, there was no good rain and hence there was no plenty.

3 यदि स कुमारः शैशवात् सावधानमवर्धिष्यत स इयता कालेनास्य-कुमारस्य वयोवस्थामस्पर्क्ष्यत् If that boy had been brought up with care from his childhood, I am sure he would have now grown as old as this boy.

Additional grammar for Part I of LESSON 15th.

We will give the first person singular forms of the two futures and conditional. Boys should make up the other forms themselves.

(1 Forms of roots of the Set-karika.
Roots 1st Future. 2nd Future. Conditional.

भू	भवितास्मि	भविष्यामि	अभविष्यम्
दृ 4 A.	दविताहे	दविष्ये	अदविष्ये
धू 9 U.	धवितास्मि-हे	धविष्यामि-ष्ये	अधविष्यम्-ष्ये
पू 9 U.	पवितास्मि-हे	पविष्यामि-ष्ये	अपविष्यम्-ष्ये
जॄ 4 P.	जरितास्मि	जरिष्यामि	अजरिष्यम्
9 P.	जरीतास्मि	जरीष्यामि	अजरीष्यम्
स्तॄ 9 U.	स्तरितास्मि-हे	स्तरिष्यामि-ष्ये	अस्तरिष्यम्-ष्ये
	स्तरीतास्मि-हे	स्तरीष्यामि-ष्ये	अस्तरीष्यम्-ष्ये
कॄ 6 P.	करितास्मि-हे	करिष्यामि-ष्ये	अकरिष्यम्-ष्ये
9 U.	करीतास्मि-हे	करीष्यामि-ष्ये	अकरीष्यम्-ष्ये
गॄ 6 P.	गरितास्मि	गरिष्यामि	अगरिष्यम्
9 P.	गरीतास्मि	गरीष्यामि	अगरीष्यम्
यु 2 P.	यवितास्मि	यविष्यामि	अयविष्यम्
रु	रवितास्मि	रविष्यामि	अरविष्यम्
क्ष्णु 2 P.	क्ष्णवितास्मि	क्ष्णविष्यामि	अक्ष्णविष्यम्
शी 2 A.	शयिताहे	शयिष्ये	अशयिष्ये
स्नु	स्नवितास्मि	स्नविष्यामि	अस्नविष्यम्
नु	नवितास्मि	नविष्यामि	अनविष्यम्
क्षु 2 P.	क्षवितास्मि	क्षविष्यामि	अक्षविष्यम्
श्वि 1 P.	श्वयितास्मि	श्वयिष्यामि	अश्वयिष्यम्
डी	डयिताहे	डयिष्ये	अडयिष्ये
श्रि 1 P. A.	श्रयितास्मि-हे	श्रयिष्यामि-ष्ये	अश्रयिष्यम्-ष्ये
वृ	वरितास्मि-हे	वरिष्यामि-ष्ये	अवरिष्यम्-ष्ये
	वरीतास्मि-हे	वरीष्यामि-ष्ये	अवरीष्यम्-ष्ये

(2) Forms of roots of the Anit-karika.

शक् 5 P. शक्तास्मि	शक्ष्यामि	अशक्ष्यम्
पच् 1 U. पक्तास्मि-हे	पक्ष्यामि क्ष्ये	अपक्ष्यम्-क्ष्ये
मुच् 6 U. मोक्तास्मि-हे	मोक्ष्यामि-क्ष्ये	अमोक्ष्यम्-क्ष्ये
रिच् 7 U. रेक्तास्मि-हे	रेक्ष्यामि-क्ष्ये	अरेक्ष्यम्-क्ष्ये
वच् 2 P. वक्तास्मि	वक्ष्यामि	अवक्ष्यम्
विच् 7 U. वेक्तास्मि-हे	वेक्ष्यामि क्ष्ये	अवेक्ष्यम् क्ष्ये
सिच् 6 U. सेक्तास्मि-हे	सेक्ष्यामि-क्ष्ये	असेक्ष्यम्-क्ष्ये
प्रच्छ् 6 P. प्रष्टास्मि	प्रक्ष्यामि	अप्रक्ष्यम्
त्यज् 1 P. त्यक्तास्मि	त्यक्ष्यामि	अत्यक्ष्यम्
निज् 3 U. नेक्तास्मि-हे	नेक्ष्यामि-क्ष्ये	अनेक्ष्यम्-क्ष्ये
भज् 1 U. भक्तास्मि-हे	भक्ष्यामि-क्ष्ये	अभक्ष्यम्-क्ष्ये
भञ्ज् 7 P. भङ्क्तास्मि	भङ्क्ष्यामि	अभङ्क्ष्यम्
भुज् 7 U / 6 P. भोक्तास्मि-हे	भोक्ष्यामि-क्ष्ये	अभोक्ष्यम् क्ष्ये

G. R. I.

The root भ्रस्ज् has two bases भ्रस्ज् and भर्ज् in all non-conjugational tenses except the Bene. Pa.

The स् of भ्रस्ज् is changed to ज् when not dropped. भ्रस्ज् 6U. भ्रस्ज्+तास्मि=भ्रज्+तास्मि by Rule X of L. 1X= भ्रष्+तास्मि=भ्रष्टास्मि. भर्ज्+तास्मि=भर्ष्+तास्मि=भर्ष्टास्मि. भ्रष्टास्मि—भर्ष्टास्मि, भ्रष्टाहे—भर्ष्टाहे etc. भ्रक्ष्यामि—भर्क्ष्यामि, भ्रक्ष्ये—भर्क्ष्ये etc. अभर्क्ष्यम्—अभ्रक्ष्यम्, अभर्क्ष्ये—अभ्रक्ष्ये etc. भर्ज्+

+तास्मि by Rule X of Le. IX=मक्+तास्मि=मङ्क्+तास्मि=
मङ्क्तास्मि by Rule 10 of Le. XIV. मस्ज्+स्यामि=मज्+
स्यामि=मक्+स्यामि=मङ्क्+स्यामि=मङ्क्ष्यामि. मङ्क्तास्मि etc. मङ्-
क्ष्यामि etc. अमङ्क्ष्यम् etc.

यज् 1U. यष्टास्मि-हे यक्ष्यामि-क्ष्ये. अयक्ष्यम्-क्ष्ये.

युज् 7U. योक्तास्मि-हे योक्ष्यामि-क्ष्ये. अयोक्ष्यम्-क्ष्ये.

4U.

1P.

रुज् 6P. रोक्तास्मि रोक्ष्यामि अरोक्ष्यम्

रञ्ज् 1U. रङ्क्तास्मि-हे रङ्क्ष्यामि-क्ष्ये अरङ्क्ष्यम्-क्ष्ये.

4U

विज् 3U. वेक्तास्मि-हे वेक्ष्यामि-क्ष्ये अवेक्ष्यम्-क्ष्ये.

स्वञ्ज् स्वङ्क्ताहे स्वङ्क्ष्ये अस्वङ्क्ष्ये

सञ्ज् सङ्क्तास्मि सङ्क्ष्यामि असङ्क्ष्ये

सृज् 4A. स्रष्टाहे स्रक्ष्ये अस्रक्ष्ये.

6P. स्रष्टास्मि स्रक्ष्यामि अस्रक्ष्यम्

अद् अत्तास्मि अत्स्यामि आत्स्यम्

क्षुद् क्षोत्तास्मि-हे क्षोत्स्यामि-स्ये अक्षोत्स्यम्-त्स्ये

खिद् 4 A खेत्तास्मि-हे खेत्स्यामि-स्ये अखेत्स्यम्-त्स्ये

6 P.

7 A.

छिद् छेत्तास्मि-हे छेत्स्यामि-स्ये अच्छेत्स्यम्-त्स्ये

तुद् तोत्तास्मि-हे तोत्स्यामि-स्ये अतोत्स्यम्-स्ये

नुद् नोत्तास्मि-हे नोत्स्यामि-स्ये अनोत्स्यम्-स्ये

पद् पत्ताहे पत्स्ये अपत्स्ये

भिद् भेत्तास्मि-हे भेत्स्यामि-स्ये अभेत्स्यम्-स्ये

विद् 4 A 7 A.	वेत्ताहे	वेत्स्ये	अवेत्स्ये
Roots.	Fi. Fut.	Se. Fu.	Con.
विद् 2 P.	वेदितास्मि	वेदिष्यामि	अवेदिष्यम्
शद्	शत्तास्मि	शत्स्यामि	अशत्स्यम्
सद्	सत्तास्मि	सत्स्यामि	असत्स्यम्
स्विद्	स्वेत्तास्मि	स्वेत्स्यामि	अस्वेत्स्यम्
स्कन्द्	स्कन्त्तास्मि	स्कन्त्स्यामि	अस्कन्त्स्यम्
ह्रद्	हत्ताहे	हत्स्ये	अहत्स्ये
क्रुध्	क्रोद्धास्मि	क्रोत्स्यामि	अक्रोत्स्यम्
क्षुध् 4 P.	क्षोद्धास्मि	क्षोत्स्यामि	अक्षोत्स्यम्
बुध् 4 A.	बोद्धाहे	भोत्स्ये	अभोत्स्ये.
बन्ध्	बन्ध्+तास्मि=बन्ध्+धास्मि=बन्द्धास्मि. बन्ध् स्यामि=भन्ध्+स्यामि=भन्त्स्यामि. अभन्त्स्यम्.		
युध्	योद्धाहे	योत्स्ये	अयोत्स्ये
रुध्	रोद्धास्मि-हे	रोत्स्यामि-स्ये	अरोत्स्यम्-स्ये.
राध्	राद्धास्मि	रात्स्यामि	अरात्स्यम्
व्यध्	व्यद्धास्मि	व्यत्स्यामि	अव्यत्स्यम्
शुध् 4 P.	शोद्धास्मि	शोत्स्यामि	अशोत्स्यम्
साध् 5 P.	साद्धास्मि	सात्स्यामि	असात्स्यम्
सिध् 4 P.	सेद्धास्मि	सेत्स्यामि	असेत्स्यम्
मन्	मन्ताहे	मंस्ये	अमंस्ये
हन्	हन्तास्मि	हनिष्यामि	अहनिष्यम्
आप्	आप्तास्मि	आप्स्यामि	आप्स्यम्
क्षिप् 4 P. 6 U.	क्षेप्तास्मि-हे	क्षेप्स्यामि-स्ये	अक्षेप्स्यम्-स्ये
छुप्	छोप्तास्मि	छोप्स्यामि	अच्छोप्स्यम्

Roots.	Fi. Fut.	Se. Fut.	Con.
तप् 1 P. 4 A.	तप्तास्मि-हे	तप्स्यामि-स्ये	अतप्स्यम्-स्ये
तिप् 1 A.	तेप्ताहे	तेप्स्ये	अतेप्स्ये

तृप् and दृप् are vet roots. So their forms are given in the forms of the vet roots which are given after these forms of anit roots.

Roots.	Fi. Fut.	Se. Fut.	Con.
लिप् 6 U.	लेप्तास्मि-हे	लेप्स्यामि-स्ये	अलेप्स्यम्-स्ये
लुप् 6 U.	लोप्तास्मि-हे	लोप्स्यामि-स्ये	अलोप्स्यम्-स्ये

लुप् 4 P. is not Anit, but set.

Roots.	Fi. Fut.	Se. Fut.	Con.
वप्	वप्तास्मि-हे	वप्स्यामि-स्ये	अवप्स्यम्-स्ये.
शप् 1 U. 4 U.	शप्तास्मि-हे	शप्स्यामि-स्ये	अशप्स्यम्-स्ये
स्वप्	स्वप्तास्मि	स्वप्स्यामि	अस्वप्स्यम्
सृप् 1 P.	सर्प्तास्मि	सर्प्स्यामि	असर्प्स्यम्
	स्रप्तास्मि	स्रप्स्यामि	अस्रप्स्यम्
यभ् 1 P.	यब्धास्मि	यप्स्यामि	अयप्स्यम्
रभ्	रब्धाहे	रप्स्ये	अरप्स्ये
लभ्	लब्धाहे	लप्स्ये	अलप्स्ये
गम् P.	गन्तास्मि	गमिष्यामि	अगमिष्यम्
गम् with A	संगन्ताहे	संगंस्ये	समगंस्ये
नम् 1 P.	नन्तास्मि	नंस्यामि	अनंस्यम्
यम्	यन्तास्मि	यंस्यामि	अयंस्यम्
रम्	रन्ताहे	रंस्ये	अरंस्ये
क्रुश्	क्रोष्टास्मि	क्रोक्ष्यामि	अक्रोक्ष्यम्

Roots.	Fi. Fut.	Se. Fut.	Con.
दंश्	दंष्टास्मि	दङ्क्ष्यामि	अदङ्क्ष्यम्
दिश्	देष्टास्मि-हे	देक्ष्यामि-क्ष्ये	अदेक्ष्यम्-क्ष्ये
दृश्	द्रष्टास्मि	द्रक्ष्यामि	अद्रक्ष्यम्
मृश् 6 P	मर्ष्टास्मि	मर्क्ष्यामि	अमर्क्ष्यम्
	म्रष्टास्मि	म्रक्ष्यामि	अम्रक्ष्यम्
रिश् 6 P	रेष्टास्मि	रेक्ष्यामि	अरेक्ष्यम्
रुश् 6 P	रोष्टास्मि	रोक्ष्यामि	अरोक्ष्यम्
लिश् 6 P 4 A.	लेष्टास्मि-हे	लेक्ष्यामि-क्ष्ये	अलेक्ष्यम्-क्ष्ये
विश्	वेष्टास्मि	वेक्ष्यामि	अवेक्ष्यम्
स्पृश्	स्पर्ष्टास्मि	स्पर्क्ष्यामि	अस्पर्क्ष्यम्
	स्प्रष्टास्मि	स्प्रक्ष्यामि	अस्प्रक्ष्यम्
कृष्	कर्ष्टास्मि	कर्क्ष्यामि	अकर्क्ष्यम्
	क्रष्टास्मि	क्रक्ष्यामि	अक्रक्ष्यम्
त्विष् 1 U	त्वेष्टास्मि-हे	त्वेक्ष्यामि-क्ष्ये	अत्वेक्ष्यम्-क्ष्ये
तुष्	तोष्टास्मि	तोक्ष्यामि	अतोक्ष्यम्
द्विष्	द्वेष्टास्मि-हे	द्वेक्ष्यामि-क्ष्ये	अद्वेक्ष्यम्-क्ष्ये
दुष्	दोष्टास्मि	दोक्ष्यामि	अदोक्ष्यम्
पुष्	पोष्टास्मि	पोक्ष्यामि	अपोक्ष्यम्
पिष् 7 P	पेष्टास्मि	पेक्ष्यामि	अपेक्ष्यम्
विष् 3 U	वेष्टास्मि-हे	वेक्ष्यामि-क्ष्ये	अवेक्ष्यम्क्ष्ये
शिष्	शेष्टास्मि	शेक्ष्यामि	अशेक्ष्यम्
शुष्	शोष्टास्मि	शोक्ष्यामि	अशोक्ष्यम्
श्लिष्	श्लेष्टास्मि	श्लेक्ष्यामि	अश्लेक्ष्यम्
घस्	घस्तास्मि	घत्स्यामि	अघत्स्यम्

Roots.	Fi. Fut.	Se. Fut.	Con.
वस्	वस्तास्मि	वत्स्यामि	अवत्स्यम्
दह्	दग्धास्मि	धक्ष्यामि	अधक्ष्यम्
दिह्	देग्धास्मि–हे	धेक्ष्यामि-क्ष्ये	अधेक्ष्यम्-क्ष्ये
दुह्	दोग्धास्मि-हे	धोक्ष्यामि-क्ष्ये	अधोक्ष्यम्–क्ष्ये
नह्	नद्धास्मि	नत्स्यामि	अनत्स्यम्
मिह् P.	मेढास्मि	मेक्ष्यामि	अमेक्ष्यम्
रुह्	रोढास्मि	रोक्ष्यामि	अरोक्ष्यम्
लिह् 2 U	लेढास्मि–हे	लेक्ष्यामि-क्ष्ये	अलेक्ष्यम्-क्ष्ये
वह्	वोढास्मि-हे	वक्ष्यामि–क्ष्ये	अवक्ष्यम्–क्ष्ये

(3) Forms of roots of the vet–Karika.

स्वृ	स्वरितास्मि स्वर्तास्मि	स्वरिष्यामि	अस्वरिष्यम्
सू 4 A.	सविताहे	सविष्ये	असविष्ये
2 A.	सोताहे	सोष्ये	असोष्ये
धू	धवितास्मि-हे	धविष्यामि-ष्ये	अधविष्यम्-ष्ये
	धोतास्मि-हे	धोष्यामि-ष्ये	अधोष्यम्ष्ये
तञ्च्	तञ्चितास्मि	तञ्चिष्यामि	अतञ्चिष्यम्
	तङ्क्तास्मि	तङ्क्ष्यामि	अतङ्क्ष्यम्
व्रश्च्	व्रश्चितास्मि	व्रश्चिष्यामि	अव्रश्चिष्यम्
	व्रष्टास्मि	व्रक्ष्यामि	अव्रक्ष्यम्
अञ्ज्	अञ्जितास्मि	अञ्जिष्यामि	आञ्जिष्यम्
	अङ्क्तास्मि	अङ्क्ष्यामि	आङ्क्ष्यम्
तञ्ज्	तञ्जितास्मि	तञ्जिष्यामि	अतञ्जिष्यम्
	तङ्क्तास्मि	तङ्क्ष्यामि	अतङ्क्ष्यम्
मृज्	मार्जितास्मि	मार्जिष्यामि	अमार्जिष्यम्
	मार्ष्टास्मि	मार्क्ष्यामि	अमार्क्ष्यम्

Roots.	Fi. Fut.	Se. Fut.	Con.
क्लिद्	क्लेदितास्मि	क्लेदिष्यामि	अक्लेदिष्यम्
	क्लेत्तास्मि	क्लेत्स्यामि	अक्लेत्स्यम्
स्यन्द्	स्यन्दिताहे	स्यन्त्स्यामि	अस्यन्त्स्यम्
	स्यन्ताहे	स्यन्दिष्ये	अस्यन्दिष्ये
		स्यन्त्स्ये	अस्यन्त्स्ये
रध् 4 P.	रद्धास्मि	रत्स्यामि	अरत्स्यम्
सिध्	सेद्धास्मि	सेत्स्यामि	असेत्स्यम्
कृप्	कल्प्तास्मि	कल्प्स्यामि	अकल्प्स्यम्
	कल्पिताहे	कल्पिष्ये	अकल्पिष्ये
	कल्प्ताहे	कल्प्स्ये	अकल्प्स्ये

G. R. 2 The roots गुप्, धूप्, विच्छ्, पण्, पन्, कम्, and ऋत् preserve their Conjugational bases optionally in the non-conjugational tenses.

The conjugational base of गुप् is गोपाय् so गोपाय् and गुप् are the two bases. गोपाय् contains more than one vowel, so it is set and गुप् is a root of the vet-Karika.

गुप्	गोपायितास्मि	गोपायिष्यामि	अगोपायिष्यम्
	गोपितास्मि	गोपिष्यामि	अगोपिष्यम्
	गोप्तास्मि	गोप्स्यामि	अगोप्स्यम्
तृप्	तर्पितास्मि	तर्पिष्यामि	अतर्पिष्यम्
	तर्प्तास्मि	तर्प्स्यामि	अतर्प्स्यम्
	त्रप्तास्मि	त्रप्स्यामि	अत्रप्स्यम्

Roots.	Fi. Fut	Se. Fut.	Con.
त्रप्	त्रपिताहे	त्रपिष्ये	अत्रपिष्ये
	त्रप्ताहे	त्रप्स्ये	अत्रप्स्ये
दृप्	दर्पितास्मि	दर्पिष्यामि	अदर्पिष्यम्
	दर्प्तास्मि	दर्प्स्यामि	अदर्प्स्यम्
	द्रप्तास्मि	द्रप्स्यामि	अद्रप्स्यम्
क्षम् 4 P.	क्षमितास्मि	क्षमिष्यामि	अक्षमिष्यम्
1 A.	क्षन्तास्मि	क्षंस्यामि	अक्षंस्यम्
	क्षमिताहे	क्षमिष्ये	अक्षमिष्ये
	क्षन्ताहे	क्षंस्ये	अक्षंस्ये
अश् 5 A.	अशिताहे	आशिष्ये	आशिष्ये
	अष्टाहे	अक्ष्ये	आक्ष्ये
क्लिश्	क्लेशितास्मि	क्लेशिष्यामि	अक्लेशिष्यम्
	क्लेष्टास्मि	क्लेक्ष्यामि	अक्लेक्ष्यम्

नश् नशितास्मि, नश्+तास्मि=नंश्+तास्मि By rule 10 of Le. XIV=नंष्+तास्मि=नंष्टास्मि. नशिष्यामि, नश्+स्यामि=नंश्+स्यामि by rule 10 of Le. XIV=नंष्+स्यामि=नंक्+स्यामि=नंक्ष्यामि. अनशिष्यम्, अनश्+स्यम्=अनंश्+स्यम्=अनंष्+स्यम्=अनंक्+स्यम्=अनंक्+ष्यम् अनंक्ष्यम्.

अक्ष् आक्षितास्मि. अक्ष्+तास्मि=अक्ष्=तास्मि=अष्+तास्मि by Rule X of Le. IX=अष्टास्मि. अक्षिष्यामि. अक्ष्+स्यामि=अष्+स्यामि=अक्+स्यामि=अक्++ष्यामि=अक्ष्यामि. अक्षिष्यम्. आक्ष्यम्.

कुष् with निर्. निष्कोषितास्मि निष्कोषिष्यामि निरकोषिष्यम्
निष्कोष्टास्मि निष्कोक्ष्यामि निरकोक्ष्यम्

तक्ष्	तक्षितास्मि	तक्षिष्यामि	अतक्षिष्यम्
	तष्टास्मि	तक्ष्यामि	अतक्ष्यम्
त्वक्ष्	त्वक्षितास्मि	त्वक्षिष्यामि	अत्वक्षिष्यम्
	त्वष्टास्मि	त्वक्ष्यामि	अत्वक्ष्यम्

गाह् गाहिताहे, गाह्+ताहे=गाढ्+ताहे=गाढ्+धाहे=गाढ्+धाहे=गा+ढाहे=गाढाहे. गाहिष्ये, गाह्+स्ये=गाढ्+स्ये=घाक्+ष्ये=घाक्ष्ये. अगाहिष्ये, अघाक्ष्ये.

गुह्	गूहितास्मि-हे	गूहिष्यामि-ष्ये	अगूहिष्यम्-ष्ये
	गोढास्मि-हे	घोक्ष्यामि-क्ष्ये	अघोक्ष्यम्-क्ष्ये
गृह्	गर्हिताहे	गर्हिष्ये	अगर्हिष्ये
	गर्ढाहे	घर्क्ष्ये	अघर्क्ष्ये
तृह्	तर्हितास्मि	तर्हिष्यामि	अतर्हिष्यम्
	तर्ढास्मि	तर्क्ष्यामि	अतर्क्ष्यम्

तृंह् तृंहितास्मि, तृंह्+तास्मि=तृंढ्+तास्मि=तृंढ्+धास्मि=तृंढ्+ढास्मि=तृं+ढास्मि=तृण्ढास्मि. तृंहिष्यामि तृङ्क्ष्यामि अतृंहिष्यम्. अतृङ्क्ष्यम्.

द्रुह् द्रोहितास्मि. द्रोह्+तास्मि=द्रोढ्+तास्मि and द्रोघ्+तास्मि by G. R. I. of Le. XIV. द्रोढ्+तास्मि=द्रोढ्+धास्मि=द्रोढ्+ढास्मि=द्रोढास्मि द्रोघ्+तास्मि=द्रोघ्+धास्मि=द्रोग्धास्मि. द्रोहिष्यामि. द्रोह्+स्यामि द्रोढ्+स्यामि and द्रोघ्+स्यामि द्रोढ्+स्यामि=ध्रोढ्+स्यामि by Rule VII of Le-IX=ध्रोक्+स्यामि=ध्रोक्+ष्यामि=ध्रोक्ष्यामि. द्रोघ्+स्यामि=ध्रोघ्+स्यामि=ध्रोक्+स्यामि=ध्रोक्+ष्यामि=ध्रोक्ष्यामि. So the second Future 1st pers. sing. form is only one. अद्रोहिष्यम्. अध्रोक्ष्यम्.

वृह्	बर्हितास्मि	बर्हिष्यामि	अबर्हिष्यम्
	बढास्मि	भक्ष्यामि	अभक्ष्यम्

मुह् मोहितास्मि. मोह्+तास्मि=मोढ्+थास्मि and मोघ्+थास्मि by G. R. I. of Le. XIV. मोढ्+थास्मि=मोढ्+ढास्मि=मोढास्मि=मोढास्मि मोह्+तास्मि=मोघ्+तास्मि=मोग्धास्मि. मोहिष्यामि. मोह्+स्यामि=मोढ्+स्यामि and मोघ्+स्यामि. मोढ्+स्यामि=मोक्+स्यामि=मोक्+ष्यामि=मोक्ष्यामि. मोघ्+स्यामि=मोक्+स्यामि=मोक्+ष्यामि=मोक्ष्यामि. In both the ways of sandhi the same form मोक्ष्यामि is arrived at.

वृह् वर्हितास्मि-वढास्मि वर्हिष्यामि-वक्ष्यामि अवर्हिष्यम्-अवक्ष्यम्.

स्तृह् स्तर्हितास्मि. स्तर्ह्+तास्मि=स्तर्ढ्+तास्मि=स्तर्ढ्+धास्मि=स्तर्ढ्+ढास्मि=स्तर्+ढास्मि=स्तर्ढास्मि. स्तर्हिष्यामि. स्तर्ह्+स्यामि=स्तर्ढ्+स्यामि=स्तर्क्+स्यामि=स्तर्क्+ष्यामि=स्तर्क्ष्यामि. अस्तर्हिष्यम् अस्तर्क्ष्यम्.

स्निह् स्नेहितास्मि. स्नेह्+तास्मि=स्नेढ्+तास्मि and स्नेघ्+तास्मि by G. R. I. of Le. XIV. स्नेढ्+तास्मि=स्नेढ्+धास्मि=स्नेढ्+ढास्मि=स्ने+ढास्मि=स्नेढास्मि. स्नेघ्+तास्मि=स्नेघ्+धास्मि=स्नेग्+धास्मि=स्नेग्धास्मि. स्नेहिष्यामि-स्नेह्+स्यामि=स्नेढ्+स्यामि and स्नेघ्+स्यामि by G. R. I. of Le. XIV. स्नेढ्+स्यामि=स्नेक्+स्यामि=स्नेक्+ष्यामि=स्नेक्ष्यामि. स्नेघ्+स्यामि=स्नेक्+स्यामि=स्नेक्ष्यामि.

Thus the second Future form is only one.

	अस्नेहिष्यम्.	अस्नेक्ष्यम्.	
स्नुह्	स्नोहितास्मि	स्नोहिष्यामि	अस्नोहिष्यम्
	स्नोढास्मि स्नोग्धास्मि	स्नोक्ष्यामि	अस्नोक्ष्यम्

शक् 4 U. is not given in the vet-karika, but it is vet. so शकिता-शक्ता. शकिष्यामि-शक्ष्यामि अशकिष्यम्—अशक्ष्यम्.

We will now give forms of roots not given in the three karikas.

(4) Forms of कृ, श्रु, नी etc, anit roots ending in a vowel.

कृ	कर्तास्मि-हे	करिष्यामि-ष्ये	अकरिष्यम्-ष्ये
श्रु	श्रोतास्मि	श्रोष्यामि	अश्रोष्यम्
नी	नेतास्मि-हे	नेष्यामि-ष्ये	अनेष्यम्-ष्ये
सृ	सर्तास्मि	सरिष्यामि	असरिष्यम्

---

(5) Forms of लुप् 4 P, गद् तन्, etc, set roots ending in a consonant.

लुप् 4 P. लोपितास्मि लोपिष्यामि अलोपिष्यम्

mark लुप् 4 P=लुप्यति is set and लुप् 6 P=लुम्पति is anit.

गद्	गदितास्मि	गादिष्यामि	अगदिष्यम्
तन् P. A.	तनितास्मि-हे	तनिष्यामि-ष्ये	अतनिष्यम्-ष्ये
भण्	भणितास्मि	भणिष्यामि	अभणिष्यम्

---

(6) Forms of जागृ, दरिद्रा etc. set roots, of more than one vowel and ending in a vowel.

जागृ	जागरितास्मि	जागरिष्यामि	अजागरिष्यम्

G. R. 3 दरिद्रा drops its आ before a non-conjugational termination except in the Desiderative and the Aorist where it retains it optionally. दरिद्रा+इता=दरिद्र्+इता=दरिद्रिता.

दरिद्रा	दरिद्रितास्मि	दरिद्रिष्यामि	अदरिद्रिष्यम्
निद्रा	निद्रितास्मि	निद्रिष्यामि	अनिद्रिष्यम्

(7) Forms of certain irregular roots not conjugated before.

धूप्. धूपाय and धूप् are the two bases by G. R. 2.

धूपायितास्मि	धूपायिष्यामि	अधूपायिष्यम्
धूपितास्मि	धूपिष्यामि	अधूपिष्यम्

विच्छ् विच्छाय् and विच्छ् are the two bases by G. R 2.

विच्छायितास्मि	विच्छायिष्यामि	अविच्छायिष्यम्
विच्छितास्मि	विच्छिष्यामि	अविच्छिष्यम्

पण् to praise. पणाय् and पण् are the two bases by G. R. 2. When आय् is not used पण् takes Atmanepada.

पणायितास्मि	पणायिष्यामि	अपणायिष्यम्
पणिताहे	पणिष्ये	अपणिष्ये

But पण् 1 A to traffic, to bargain.

पणिताहे	पणिष्ये	अपणिष्ये.

पन् to praise पनाय् and पन् are the two bases by G. R. 2. When आय् is not used, पन् also takes Atmanepada.

पनायितास्मि	पनायिष्यामि	अपनायिष्यम्
पनिताहे	पनिष्ये	अपनिष्ये

The Conjugational base of कम् A is कामय्. When अय् is not added by G. R, 2. the root कम् itself is the base.

कम् 1 A	कामयिताहे	कामयिष्ये	अकामयिष्ये
	कमिताहे	कमिष्ये	अकमिष्ये

ऋत् The conjugational base of ऋत् is ऋतीय्. When इय् is not added ऋत् is the base ऋतीय्+इताहे= ऋतीयिताहे etc ऋत्+इताहे a strong termination=अर्त्+ इताहे=अर्तिताहे etc.

ऋतीयिताहे	ऋतीयिष्ये	आर्तीयिष्ये
अर्तिताहे	अर्तिष्ये	आर्तिष्ये

दे 1 A. to protect, ग्लै, ध्यै, सो, शो, दो, and छो, become दा, ग्ला, ध्या, सा, शा, दा and छा respectively by Rule 14th of Le. XIII.

दे	दाताहे	दास्ये	अदास्ये
ग्लै	ग्लातास्मि	ग्लास्यामि	अग्लास्यम्
ध्यै	ध्यातास्मि	ध्यास्यामि	अध्यास्यम्
सो	सातास्मि	सास्यामि	असास्यम्
शो	शातास्मि	शास्यामि	अशास्यम्
दो	दातास्मि	दास्यामि	अदास्यम्
छो	छातास्मि	छास्यामि	अच्छास्यम्

G. R. 3. The final vowel of मि 5 P. A. to throw, मी 9. P. A. to kill and दी 4 A. to perish is changed to आ before a strong non-conjugational termination.

मि 5 U.	मातास्मि-हे	मास्यामि—स्ये	अमास्यम्—स्ये
मी 9 U.	मातास्मि-हे	मास्यामि—स्ये	अमास्यम्—स्ये
दी 4 A.	दाताहे	दास्ये	अदास्ये

G. R. 4. ली 9 P. 4 A. changes its final ई to आ optionally before a strong nonconjugational termination.

ली	लातास्मि-हे	लास्यामि-स्ये	अलास्यम्—स्ये
	लेतास्मि-हे	लेष्यामि-ष्ये	अलेष्यम्—ष्ये

G. R. 5. अस् to be and ब्रू substitute for themselves भू and वच् respectively in the non-conjugational tenses.

अस् to be	भवितास्मि	भविष्यामि	अभविष्यम्
ब्रू 2 U.	वक्तास्मि-हे	वक्ष्यामि-क्ष्ये	अवक्ष्यम्-क्ष्ये

कु, कुच्, गुर्, छुर्, पुट्, लुट्, These seven roots of the sixth conjugation should be added to the six roots given in Rule 11 of Le. XIII. They are similar to them in point of irregularity. These 13 roots do not take guna.

कुट् P.	कुटितास्मि	कुटिष्यामि	अकुटिष्यम्
स्फुट् P.	स्फुटितास्मि	स्फुटिष्यामि	अस्फुटिष्यम्
त्रुट् P.	त्रुटितास्मि	त्रुटिष्यामि	अत्रुटिष्यम्
स्फुर् P.	स्फुरितास्मि	स्फुरिष्यामि	अस्फुरिष्यम्

नू P. The final ऊ does not take guna so the terminations are weak. The final उ or ऊ is changed to उव् before a vowel weak termination.

	नुवितास्मि	नुविष्यामि	अनुविष्यम्
धू P.	धुवितास्मि	धुविष्यामि	अधुविष्यम्
कु A. to cry.	कुताहे	कुष्ये	अकुष्ये
कुच् P.	कुचितास्मि	कुचिष्यामि	अकुचिष्यम्
गु P.	गुतास्मि	गुष्यामि	अगुष्यम्
गुर् A.	गुरिताहे	गुरिष्ये	अगुरिष्ये

छुर् P.	छुरितास्मि	छुरिष्यामि	अच्छुरिष्यम्
पुट् P.	पुटितास्मि	पुटिष्यामि	अपुटिष्यम्
लुट् P.	लुटितास्मि	लुटिष्यामि	अलुटिष्यम्

G. R. 6. The augment इ is weak in the case of the root विज् 6 A. 7 P. ; and optionally so in the case of ऊर्णु.

विज् 6 A. विजितास्मि-हे विजिष्यामि-ष्ये अविजिष्यम्-ष्ये
7 P.

But विज् 3 U वेक्तास्मि हे etc.

ऊर्णु	ऊर्णवितास्मि-हे	ऊर्णविष्यामि-ष्ये	और्णविष्यम्-ष्ये
	ऊर्णुवितास्मि-हे	ऊर्णुविष्यामि-ष्ये	और्णुविष्यम्-ष्ये

G. R. 7. The roots दीधी 2 A. to shine and वेवी 2 A. to go do not take guna or vriddhi before any non-conjugational termination. They also drop their final vowel before the inserted इ.

दीधी and वेवी are roots of more than one vowel and end in a vowel, so they are set; they take इ. दीधी+इ=दीध्+इ=दीधि. वेवी+इ=वेव्+इ=वेवि.

दीधी.	दीधिताहे	दीधिष्ये	अदीधिष्ये
वेवी.	वेविताहे	वेविष्ये	अवेविष्ये

G. R. 8 ख्या and क्शा are optionally substituted for चक्ष् in the Perfect and necessarily in the other non-conjugational tenses.

ख्यातास्मि-हे	ख्यास्यामि-स्ये	अख्यास्यम्-स्ये
क्शातास्मि-हे	क्शास्यामि-स्ये	अक्शास्यम्-स्ये

G. R 9 वी is substituted for अज् 1 P. to go necessarily before any non-conjugational termination beginning with a vowel or य् and optionally before one beginning with any consonant except य्.

	अजितास्मि	अजिष्यामि	आजिष्यम्
	वेतास्मि	वेष्यामि	अवेष्यम्
कृत्	कर्तितास्मि	कर्तिष्यामि	अकर्तिष्यम्
		कर्त्स्यामि	अकर्त्स्यम्
चृत्	चर्तितास्मि	चर्तिष्यामि	अचर्तिष्यम्
		चर्त्स्यामि	अचर्त्स्यम्
छृद्	छर्दितास्मि-हे	छर्दिष्यामि	अच्छर्दिष्यम्
		छर्त्स्यामि	अच्छर्त्स्यम्
तृद्	तर्दितास्मि-हे	तर्दिष्यामि-ष्ये	अतर्दिष्यम्-ष्ये
		तर्त्स्यामि-त्स्ये	अतर्त्स्यम्-त्स्ये
नृत्	नर्तितास्मि	नर्तिष्यामि	अनर्तिष्यम्
		नर्त्स्यामि	अनर्त्स्यम्

मृ 6 A. to die takes Parasmaipada terminations by rule 15 of Le. XIV.

मृ	मर्तास्मि	मरिष्यामि	अमरिष्यम्

PART II.

Passive.

Rule 1. The य of the Passive is weak.

Rule 2. (We will give present 3rd pers. sing. forms of the passive.)

(a) From	कृ	we	have	क्रियते
,,	भृ	,,		भ्रियते
,,	दृ	,,		द्रियते
,,	मृ	,,		म्रियते
,,	हृ	,,		ह्रियते
(b) From	स्मृ	we	have	स्मर्यते
,,	स्तृ	,,		स्तर्यते
,,	स्वृ	,,		स्वर्यते
,,	ऋ	,,		अर्यते
(c) From	वच्	we	have	उच्यते
,,	यज्	,,		इज्यते
	वप्	,,		उप्यते
	वह्	,,		उह्यते
	वस्	,,		उष्यते
	वे	,,		ऊयते
	व्ये	,,		वीयते
	ह्वे	,,		हूयते
	श्वि	,,		शूयते
	वद्	,,		उद्यते
	स्वप्	,,		सुप्यते
	ज्या	,,		जीयते

(c) From वश् we ,, have उश्यते
,, व्यच् ,, विच्यते
,, प्रच्छ् ,, पृच्छ्यते
,, व्रश्च् ,, वृश्च्यते
,, भ्रस्ज् ,, भृज्ज्यते
,, ग्रह् ,, गृह्यते
,, व्यध् ,, विध्यते

(d) From दा we have दीयते
,, दे ,, दीयते
,, दै ,, दीयते
,, धा ,, धीयते
,, धे 1P ,, धीयते
,, मा ,, मीयते
,, स्था ,, स्थीयते
,, गै ,, गीयते
,, पा to drink ,, पीयते
,, पा to protect ,, पायते
,, सो ,, सीयते
,, हा to abandon ,, हीयते
,, हा to go ,, हायते

(e) From जि we have ,, जीयते
,, श्रि ,, श्रीयते
,, चि ,, चीयते
,, मि ,, मीयते
,, रि 5 P. 6 P. ,, रीयते

From	हि 5 P	we have	हीयते
,,	ऊर्णु		ऊर्णूयते
,,	तु 2 P.	,,	तूयते
,,	दु 5 P.	,,	दूयते
,,	धु 5 U.	,,	धूयते
,,	नु 2 P.	,,	नूयते
,,	यु P.	,,	यूयते
,,	रु	,,	रूयते
,,	स्तु	,,	स्तूयते
,,	हु	,,	हूयते
(f) From	कॄ	we have	कीर्यते
,,	गॄ	,,	गीर्यते
,,	जॄ	,,	जीर्यते
,,	पॄ	,,	पूर्यते
,,	भॄ 9 P	,,	भूर्यते
,,	वॄ	,,	वूर्यते
,,	स्तॄ	,,	स्तीर्यते
(g) From	मन्थ्	we have	मथ्यते
,,	अञ्च्	,,	अच्यते
,,	शंस्	,,	शस्यते
,,	दंश्	,,	दश्यते
,,	सञ्ज्	,,	सज्यते
,,	रञ्ज्	,,	रज्यते
,,	अञ्ज्	,,	अज्यते
,,	भञ्ज्	,,	भज्यते
,,	स्कन्द्	,,	स्कद्यते

,,	ग्रन्थ्	,,	ग्रथ्यते
,,	स्तम्भ्	,,	स्तभ्यते
,,	बन्ध्	,,	बध्यते
,,	भ्रंस्	,,	भ्रस्यते

Rule 5. स्तृ कृ, तॄ, पॄ, सॄ, मृ, हृ, नी and स्था are roots ending in a vowel.

The passive forms of the first and second futures of these roots will be formed in two ways.

स्तृ is Anit, so स्तर्ताहे and स्तरिष्ये by Rule 3 of Part I, III, and by this rule स्तृ first becomes स्तार्, then it takes इ, so स्तारि. स्तारिताहे. स्तारिष्ये.

We will first give the passive forms formed by Rule 3 given in the rules of the Conditional and then the forms formed by this special rule.

	1st Future	2nd Future	
कृ	कर्ताहे	करिष्ये	by the general rule.
	कारिताहे	कारिष्ये	by this special rule.
तॄ	तरिताहे	तरिष्ये	
	तरीताहे	तरीष्ये	
	तारिताहे	तारिष्ये	
पॄ	परिताहे	परिष्ये	
	परीताहे	परीष्ये	
	पारिताहे	पारिष्ये	

सो	साताहे	सास्ये
	सायिताहे	सायिष्ये
भू	भविताहे	भविष्ये
	भाविताहे	भाविष्ये
हृ	हर्ताहे	हरिष्ये
	हारिताहे	हारिष्ये
नी	नेताहे	नेष्ये
	नायिताहे	नायिष्ये
स्था	स्थाताहे	स्थास्ये
	स्थायिताहे	स्थायिष्ये

Among roots ending in a consonant, only the three roots हन्, ग्रह् and दृश् form their passive of the first and second futures by this special rule.

हन्	हन्ताहे	हनिष्ये	by the general rule.
	घानिताहे	घानिष्ये	by this rule.
ग्रह्	ग्रहीताहे	ग्रहीष्ये	by the general rule.
	ग्राहिताहे	ग्राहिष्ये	by this rule.
दृश्	द्रष्टाहे	द्रक्ष्ये	by the general rule.
	दर्शिताहे	दर्शिष्ये	by this rule.

But.

वच्	has	वक्ताहे	and	वक्ष्ये	only.
यज्	,,	यष्टाहे	and	यक्ष्ये	
वप्	,,	वप्ताहे	and	वप्स्ये	

And similarly all other roots ending in a consonant do not form their passive Future by this special rule.

a. 1 स्तर्यते. स्तृ+य+ते=स्तर्+य+ते=स्तर्यते.

2 स्तीर्यते. स्तॄ+य+ते=स्तीर्+य+ते=स्तीर्यते.

3 तीर्ये. तॄ+य+इ=तीर्+य+इ=तीर्ये.

4 पूर्ये. पॄ+य+इ=पूर्+य+इ=पूर्ये.

5 उह्यते. वह्+य+ते=उह्+य+ते=उह्यते.

6 अवसीयते. अव+सो+य+ते=अव+सी+य+ते=अवसीयते.

These six forms are of the Passive present tense.

भाविष्यते. भू+इ+स्य+ते=भौ+इ+स्य+ते=भाव्+इ+ष्यते=भाविष्यते. Pass. Fu. by the special rule.

घानिष्यते. हन्+इ+स्य+ते=घान्+इ+स्य+ते=घानिष्यते. Pass. Fu. by the special rule.

भविष्यते. भू+इ+स्यते=भो+इ+स्यते=भव्+इ+ष्यते=भविष्यते. Passive Future by the general rule.

दर्शिष्यते. दृश्+इ+स्यते=दर्श्+इ+स्यते=दर्शिष्यते. Pass. Fu by the special rule.

द्रक्ष्यते. दृश्+स्यते=द्रश्+स्यते=द्रष्+स्यते=द्रक्+स्यते=द्रक्+ष्यते= द्रक्ष्यते. Pass. Fu. by the general rule.

हारिष्यते. हृ+इ+स्यते=हार्+इ+स्यते=हारिष्यते. Pass. Fu. by the special rule.

In the same way नायिष्यते, नेष्यते and the other forms should be understood.

b Second Future Passive first person singular forms.

	by the general rule	by the special rule.
ह्वृ	ह्वरिष्ये	ह्वारिष्ये
वप्	वप्स्ये	
यज्	यक्ष्ये	
सह्	सहिष्ये	
नह्	नत्स्ये	
रुह्	रोक्ष्ये	
लिह्	लेक्ष्ये	
बन्ध्	भन्त्स्ये	
ग्लै	ग्लास्ये	ग्लायिष्ये
हा	हास्ये	हायिष्ये
भिद्	भेत्स्ये	
वृत्	वर्तिष्ये	
रुच्	रोचिष्ये	
दु	दोष्ये	दाविष्ये
लू	लविष्ये	लाविष्ये
सो	सास्ये	सायिष्ये
स्तु	स्तोष्ये	स्ताविष्ये
रु set	रविष्ये	राविष्ये
शास्	शासिष्ये	

Imperfect passive first person singular forms.

शॄ	अशीर्ये
वप्	औप्ये
यज्	ऐज्ये
दॄ	अदीर्ये
दू	अदूये
कॄ	अकीर्ये
क्षि	अक्षिये
स्मृ	अस्मर्ये
व्यच्	अविच्ये

Additional grammar for
Part II of Lesson 15th.

We give below Passive Present first person singular forms of certain regular and irregular roots with the applicable rules where necessary.

(a) The Guna and Vriddhi changes which take place before the अय of the 10th conjugation are retained before the य of the passive.

From तड् we have ताड्ये

क्षल्	क्षाल्ये
दॄ	दार्ये
घुष्	घोष्ये

चुर्	चोर्यें
वृ	वार्ये
वृज्	वर्ज्यें

(b) गुप्, धूप्, विच्छ्, पण्, पन्, and ऋत् preserve their conjugational bases optionally before the य of the passive.

From गुप् we have गुप्ये-गोपाय्ये*

धूप्	धूप्ये—धूपाय्ये
विच्छ्	विच्छ्ये—विच्छाय्ये
पण्	पण्ये—पणाय्ये
पन्	पन्ये—पनाय्ये
ऋत्	ऋत्ये—ऋतीय्ये

(c) The final ए, ऐ or ओ of roots is changed to आ before the य of the passive.

From पै 1 P to dry, we have पाये

ग्लै	ग्लाये
ध्यै	ध्याये
छो	छाये
शो	शाये

(d) The roots खन्, जन्, तन् and सन् optionally become खा, जा, ता, and सा respectively before the य of the passive.

From खन् we have खन्ये—खाये

जन्	जन्ये—जाये
तन्	तन्ये—ताये
सन्	सन्ये—साये

---

*किं वक्षश्चरणानतिव्यतिकरव्याजेन गोपाय्यते Amaru. 22.

(e) ऊह् shortens its ऊ when a preposition is prefixed to it.

From ऊह् with सम् we have समुह्ये.

(f) Certain roots with a penultimate nasal do not drop it before the य of the passive.

From कम्प् we have कम्प्ये

निन्द्	निन्द्ये
वन्द्	वन्द्ये
शङ्क्	शङ्क्ये
स्पन्द्	स्पन्द्ये

(g) No rules are given for the following roots as there are no rules commonly applicable to any two or more of them.

From शी we have शय्ये

कम्	कम्ये-काम्ये
जागृ	जागर्ये
दिव्	दीव्ये
वस् to dress	वस्ये
शास् to rule	शिष्ये

Lesson 13th.

Rule 1) Rule 2) Boys have learnt what roots are set, what vet and what anit in the previous lesson so they need not read these rules of the text.

Rule 3 :—

I Before थ

1. Roots not taking इ are
   (a) Anit roots ending in short ऋ.
   (b) The eight roots कृ, सृ, भृ, वृ, स्तु, द्रु, स्रु, and श्रु.
2. Roots taking इ optionally are,
   (a) Vet roots.
   (b) Anit roots with a final vowel except short ऋ.
   (e) Anit roots having अ in their body.
3. The remaining roots take इ necessarily.

II. Before व, म, वहे, महे, से, ध्वे

1. Roots not taking इ are.
   कृ, सृ, भृ, वृ, स्तु, द्रु, स्रु, and श्रु.
2. Roots taking इ optionally are
   Vet roots except स्तृ, सू and धू.
3. The remaining roots take इ necessarily.

Rule 4. Commit to memory:—Unaugmented ध्वे becomes ढ्वे when in a form..........य्, र्, ल्, व्, or ह्, चकृ+ध्वे=चकृढ्वे, बभृ+ध्वे=बभृढ्वे. In these instances ध्वे is preceded by ऋ a vowel except, अ or आ तुष्टु+ध्वे=तुष्टुढ्वे In this instance. ध्वे is preceded by उ a vowel except अ or आ.

चिच्यिध्वे=चिच्यइध्वे In this form the augment इ is preceded by य् so the change of ध्वे to ढ्वे takes place optionally. चिच्यिध्वे-चिच्यिढ्वे. In like manner we have निन्यिध्वे-ढ्वे. ऊहिध्वे-ढ्वे, जगृहिध्वे-ढ्वे, विविध्वे-ढ्वे But this change does not take place in ऊषिध्वे ईजिध्वे and सुसुदिध्वे as there is none of the letters य्, र्, ल्, व्, or ह् before ष् ज and द् in them respectively.

Rule 5⎫ These rules need not be remembered.
Rule 6⎭

Ruls 7 The meaning is clear.

Rule 8 The reduplicative इ is changed to इय्., and उ to उव् when followed by a dissimilar vowel, and when it is not, the two vowels combine and form long ई and long ऊ.

इष्=इइष् by Rule 7=इएष् by Rule 9 of the text as explained in this book=इय्+एष् by this rule 8=इयेष्. When no guna takes place, इ+इष्=ईष्. उख्=उ+उख् by Rule 7=उ+ ओख् by Rule 9=उव्+ओख् by this Rule 8=उवोख्. When no guna takes place, we have उख्=उ+उख् by Rule 7=ऊख्. Similarly उष् 1 P to burn=उ+उष् by Rule 7=उ+ओष् by Rule 9=उव्

+ओष् by this Rule 8=उवोष्. When no guna takes place, उ+उष्=ऊष्.

The reduplicative इ of the root 'इ to go' is lengthened before the weak terminations of the perfect.

इ=इ+इ by Rule 7=इ+ए and इ+ऐ by Rule 9.=इय्+ए and इय्+ऐ by this Rule ८=इये and इयै. इ+इ=ई+इ before the weak terminations of the Perfect=ई+य् because the root इ to go is changed to य् before any weak terminations beginning with a vowel as it becomes य् in (इ+अन्ति=य्+आन्ति=) यन्ति.

Rule 9. Parasmaipada terminations.

अ	व	म
थ	अथुस्	अ
अ	अतुस्	उस्

Atmanepada terminations.

ए	वहे	महे
से	आथे	ध्वे
ए	आते	इरे

Of these terminations only the singulars of the Parasmaipada are strong. All others that is the dual and plural terminations of the Parasmaipada and the Atmanepada terminations are weak.

Before the अ of the first person singular the guna change of the first conjugation and the guna and vriddhi changes of the tenth conjugation take place; that is the final vowel and the penultimate short of roots take guna according to the first conjugation and the final vowel and the penultimate अ take vriddhi and the penultimate short except अ takes guna according to the 10th conjugation.

Before थ, only the guna change of the first conjugation takes place.

Before the अ of the third person singular the guna and vriddhi changes of the 10th conjugation take place.

The perfect forms of बुध् 1 P. to know.

बुध्. बुबुध् by Rule 7, बुबुध्+अ, as in the first conjugation बुध् becomes बोध् before the conjugational sign, so we have बुबोध्+अ=बुबोध. In the tenth conjugation also चुर् becomes चोर्, so बुध् also becomes बोध् and we have the same form बुबोध्. So we have only one form for the first person singular.

बुबुध्- व. बुध् is not one of the first list of 8

roots which do not take इ before व, म, वहे, महे, से, ध्वे.

Nor it is given in the second list of vet roots except स्तृ, सू and धृ which take इ optionally. So it falls under the third list of roots which take इ necessarily. Hence, before व, म, वहे, महे, से and ध्वे, बुबुध् takes इ and we have बुबुधिव, बुबुधिम, बुबुधिवहे, बुबुधिमहे, बुबुधिषे and बुबुधिध्वे.

So बुबुध्+व=बुबुधि+व=बुबुधिव. बुबुधिम.

बुबुध्+थ. Before थ, the guna change of the first conjugation takes place. बुध् has a penultimate short vowel, so it becomes बोध्. बुबुध्=बुबोध्.

The root बुध् is not given in the roots (a) and (b) of the roots 1 of Rule 3. Nor it is given in the (a) (b) and (c) roots of the roots 2 of the same rule. So it takes इ necessarily before थ. बुबोधि+थ=बुबोधिथ.

बुबुध्+अथुस्=बुबुधथुः बुबुध्+अ=बुबुध.

बुबुध्+अ. In the 10th conjugation, the pen

ultimate short of roots takes guna, so बुबोध्+अ=बुबोध. बुबुध्+अतु=बुबुधतुः बुबुधुः

In the Atmanepada, बुबुध्+ए=बुबुधे बुबुधिवहे. बुबुधिमहे. बुबुधिषे. बुबुधाथे. बुबुधिध्वे, बुबुधे. बुबुधाते बुबुधिरे.

The perfect forms of कृ.

कृ=चकृ by Rule 7.

चकृ+अ=चकर्+अ according to the guna rule of the first conjugation and चकार्+अ according to the vriddhi rule of the tenth conjugation so we have चकर and चकार.

चकृ+व It does not take इ as it falls under the list I of roots not taking इ before व, म, वहे, महे, से and ध्वे given in Rule 3 So. चकृव, चकृम, चकृवहे चकृमहे, चकृषे, चकृढ्वे.

चकृ+थ=चकर्+थ according to the guna rule of the first conjugation=चकर्थ.

चकृ+अथुः=चक्रथुः, चकृ+अ=चक्र.

चकृ+अ=चकार्+अ according to the vriddhi rule of the 10th conjugation=चकार.

चकृ+अतुस्=चक्रतुः, चकृ+उस्=चक्रुः

चकृ+ए=चक्रे चकृवहे. चकृमहे. चकृ+से=चकृषे by this rule:-The स् of आदेश or प्रत्यय is changed to ष् when preceded by any vowel except अ or आ.

चकृ+आथे=चक्राथे. चकृ+ध्वे=चकृढ्वे by Rule 4 ...... ' Unaugmented ध्वे becomes ढ्वे..... ...चकृ+ए=चक्रे चकृ+आते=चक्राते. चकृ+इरे=चक्रिरे.

The Perfet forms of नी

नी नीनी=निनी by Rule 7. निनी+अ=निने+अ according to the guna rule of the first congugation and निनै+अ according to the vriddhi rule of the 10th conj. निने+अ=निनय्+अ निनय. निनै+अ=निनाय्. निनी+व=निनी+इव by Rule 3.

Before व, म, वहे, महे, से and ध्वे the roots not taking इ are eight. In them नी is not given. And also it is not given in the vet roots except स्तृ, सृ and धृ which take इ optionally. So it takes इ necessarily and we have निनी+इव, निनी+इम, निनी+इवहे, निनी+इषे, निनी+इध्वे. निनी+इव, The rule applying here is given on page 72 of Guide to Sanskrit Second Book Part I. The rule is:—In the case of a root-base containing one vowel and in the case of one having more than one vowel and ending in इ or ई before which there is a conjunct consonant the final इ or ई is changed to इय् before V. W. T.

निनी contains two vowels and there is no conjunct consonant before the final ई so the final ई is changed to य् before इव which is a weak termination beginning with a vowel निन्य्+इव=निन्यिव. निनी+इम=निन्य्+इम=निन्यिम.

निनी+थ. थ is a strong termination, so according to the guna rule of the first conjugation निनी becomes निने.

निने+थ. Now can the root नी take इ necessarily optionally or not at all ?

The root नी does not fall under (a) and (b) of I, 1, Rule 3.

It is not given in the Karika of ऊद्दन्तैयौंति... etc, so it is anit. But it does not end in ऋ, it ends in ई And also it is not one of the eight roots कृ सृ भृ etc. Thus it is not one of the roots not taking इ. So it takes इ optionally or necessarily,

Rule 3:—2 (a) Vet roots. नी is not vet,

(b) Anit roots with a final vowel, नी is anit. it ends in ई long, a vowel. So it takes इ optionally.

निने+थ=निने+थ and निने+इथ, निनेथ and निनयिथ, निनी+अथुः=निन्यथुः निनी+अ=निन्य्+अ=निन्य.

In the third person singular, we should always take that form of the first person singular which is formed according to the vriddhi rule of the 10th conjugation. When there is only one form for the first person singular, the same becomes the form of the third person singular.

So निनाय. निनी+अतुस्=निन्य्+अतुः=निन्यतुः निनी+उस्=निन्युः निनी+ए=निन्ये. निनी+इवहे=निन्य्+इवहे=निन्यिवहे. निनी+इमहे=निन्यिमहे. निनी+इषे=निन्य्+इषे=निन्यिषे निनी+आथे=निन्याथे. निनी+इध्वे=निन्य+इध्वे=निन्य्+इध्वे and निन्य्+इढ्वे by Rule 4. So निन्यिध्वे-निन्यिढ्वे. निनी+ए=निन्ये. निन्याते. निन्यिरे.

The Perfect forms of गद्.

गद्=गगद् by Rule 7. जगद्+अ=जगद्+अ and जगाद्+अ by Rule 9. जगद-जगाद. जगद्+व Now see Rule 3, Part II, and determine under which subdivision of Part II गद् falls. You see, it is not one of the eight roots कृ, सृ, भृ, etc. nor it is a vet root. So it takes इ necessarily before व and म. जगद्+इव=जगदिव जगदिम.

गद्+थ. Now, see Part I of rule 3 for the insertion of इ before थ. It does not fall under the roots of Part I, 1 (a), (b), 2 (a) (b), c .

Part I. 1 (a) Anit roots ending in ऋ.

गद् does not end in ऋ.

(b) The eight roots कृ, सृ, भृ, वृ etc. गद् is not among these.

2 (a) Vet roots. दान्तौ क्लिवातिस्यन्दते.
गद् is not vet.

(b) Anit roots with a final vowel गद् does not end in a vowel.

(c) Anit roots having अ in their body.

अद्, क्षुद्, खिद्, छिद् etc गद् is not given after खिद्. so it is not anit.

3 The remaining roots take इ necessarily So, गद् takes इ necessarily before थ.

जगदि+थ=जगदिथ. जगद्थुः, जगद.

(The form with vriddhi of the first person singular) जगाद. जगद्तुः जगदुः

Rule 10.

Roots ending in ऋ preceded by a conjunct consonant and in long ॠ. and the roots जागृ and ऋ change the final vowel to its guna that is अर् before the weak terminations of this tense.

स्मृ and स्तृ are roots ending in ऋ short preceded by a conjunct consonant स्मृ=सस्मृ by Rule 7. सस्मर्+अ and सस्मार्+अ by Rule 9. सस्मर-सस्मार. सस्मृ+व=सस्मर्+व by this Rule. Before व and म it will take इ by Rule 3. सस्मरिव, सस्मरिम.

सस्मृथ=सस्मर्+थ by Rule 9. It does not take इ according to (a) Part I of Rule 3, as it is anit and ends in short ऋ. सस्मर्थ.

सस्मृ+अथुः–सस्मर्+अथुः by this rule=सस्मरथुः सस्मर. The form of the first person singular with वृद्धि is सस्मार so 3rd pers. sing. also is सस्मार. सस्मरतुः सस्मरुः स्तृ P. A, स्तृ=तस्तृ by Rule 7. तस्तृ+अ=तस्तर्+अ and तस्तार्+अ=तस्तर and तस्तार. तस्तृ+व=तस्तृ+इव by Rule 3 Part II=तस्तर+इव by this Rule=तस्तरिव. तस्तरिम. तस्तृ+थ=तस्तर+थ by Rule 9=तस्तर्थ स्तृ does not take इ according to (a) Part I of Rule 3, as it is anit and ends in short ऋ तस्तृ+अथुः=तस्तर्+अथुः by this rule=तस्तरथुः तस्तृ+अ=तस्तर्+अ by this rule=तस्तर. 3rd pers. sing. तस्तार. तस्तृ+अतुः=तस्तर्+अतुः=तस्तरतुः तस्तृ+उस्=तस्तर्+उस्=तस्तरुः

तस्तृ+ए=तस्तर्+ए by this rule=तस्तरे. तस्तृ+वहे=तस्तृ+इवहे by Rule 3=तस्तर्+इवहे by this rule तस्तरिवहे. तस्तरिमहे. तस्तृ+से=तस्तर्+से by this rule=तस्तर्+इसे by Rule 3=तस्तर्+इषे=तस्तरिषे. तस्तृ+आथे=तस्तर्+आथे by this rule=तस्तराथे तस्तृ+ध्वे=तस्तृ+इध्वे by Rule 3=तस्तर्+इध्वे by this rule=तस्तर्+इध्वे and तस्तर्+इढ्वे by Rule 4 तस्तरिध्वे ढ्वे. तस्तृ+ए=तस्तर+ए by this rule तस्तरे. तस्तृ=आते=तस्तर्+आते=तस्तराते. तस्तृ+इरे=तस्तरिरे.

तस्तर तस्तार	तस्तरिव	तस्तरिम	तस्तरे	तस्तरिवहे	तस्तरिमहे
तस्तर्थ	तस्तरथुः	तस्तर	तस्तरिषे	तस्तराथे	तस्तरिध्वे ढ्वे
तस्तार	तस्तरतुः	तस्तरुः	तस्तरे	तस्तराते	तस्तरिरे

Now the forms of कॄ वॄ and स्तॄ They are roots ending in long ॠ.

कॄ P. A.=कृकॄ=ककॄ=चकॄ by Rule 7. चकॄ+अ=चकर्+अ and चकार्+अ by Rule 9=चकर् and चकार् चकॄ+व=चकॄ+इव by Rule 3. Part II. 3=चकर्+इव by this rule=चकरिव. चकरिम.

चकॄ+थ=चकॄ+इथ by rule 3=चकर्+इथ by rule 9=चकरिथ चकॄ+अथुः by this rule=चकरथुः, चकॄ+अ=by this rule चकर चकार. चकरतुः, चकरुः.

चकॄ+ए=चकर्+ए by this rule=चकरे. चकॄ+इवहे चकर्+इवहे= चकरिवहे. चकरिमहे चकॄ+इसे=चकर्+इसे=चकर्+इषे=चकरिषे. चकराथे. चकॄ+इध्वे=चकर्+इध्वे=चकर्+इध्वे and चकर्+इढ्वे by rule 4=चक-रिध्वे-ढ्वे, चकरे चकराते. चकरिरे.

The Perfect forms of वॄ and स्तॄ are similarly made up.

वॄ P A.

ववर ववार	ववरिव	ववरिम	ववरे	ववरिवहे	ववरिमहे
ववरिथ	ववरथुः	ववर	ववरिषे	ववराथे	ववरिध्वे-ढ्वे
ववार	ववरतुः	ववरुः	ववरे	ववराते	ववरिरे.

स्तॄ P. A.

तस्तर तस्तार	तस्तरिव	तस्तरिम	तस्तरे	तस्तरिवहे	तस्तरिमहे
तस्तरिथ	तस्तरथुः	तस्तर	तस्तरिषे	तस्तराथे	तस्तरिध्वे-ढ्वे
तस्तार	तस्तरतुः	तस्तरुः	तस्तरे	तस्तराते	तस्तरिरे

The forms of जागृ. जागृ=जाजागृ=जजागृ by Rule 7. जजागृ+अ=जजागर्+अ and जजागार्+अ by Rule 9. जजागर and जजागार. जजागृ+व=जजागृ+इव by rule 3=जजागर्+इव by this rule=जजागरिव. जजागरिम. जजागृ+थ=जजागर्+थ by Rule 9 जजागर्+इथ by Rule 3. Part I 3. जागृ is set=जजागरिथ. जजागृ+अथुः=जजागर्+अथुः=जजागरथुः जजागर. जजागार. जजागरतुः जजागरुः.

जजागर-जजागार	जजागरिव	जजागरिम
जजागरिथ	जजागरथुः	जजागर
जजागार	जजागरतुः	जजागरुः

जागृ takes Periphrastic Perfect also. For these other forms see the treatment of Rule 12 (a) in the next lesson.

ऋ=ऋऋ=अऋ by Rule 7=आऋ by Rule 14 (a) of Le. XIV. आऋ is the base आऋ+the termination अ=आ+अर्+अ and आ+आर्+अ by Rule 9=आर and आर=आर. आऋ+व=आ+अर्+व by this rule=आ+अर्+इव by Rule 3=आरिव. आरिम. आ+ऋ+थ=आ+अर्+थ by Rule 9=आर्+थ=आर्+इथ by Rule 9 of Le XIV=आरिथ. आ+अर +अथुः by this rule=आरथुः similarly आर.

आ+ऋ+अ=आ+आर्+अ=आर आ+ऋ+अतुः=आ+अर्+अतुः by this rule=आरतुः आरुः.

R. 10 (b) शॄ, दॄ, and पॄ, change the final ऋ to guna optionally and shorten the vowel when they do not.

शॄ 9 P.=शशॄ by Rule 7. शशॄ+अ=शशार्+अ and शशार्+अ by Rule 9 शशर+शशार. शशॄ+व=शशर्–व and शशॄ+व by this rule=शशर्+इव and शशॄ+इव by Rule 3=शशरिव and शश्रिव. शशॄ becomes शशर् and शश्रॄ before all vowel weak terminations by this rule, now the final ॠ of शशॄ is changed to र् before a vowel so शशर् and शश्र् are the two bases before all vowel weak terminations शशॄ+इम=शशर्+इम and शश्र्+इम=शशरिम and शश्रिम. शशॄ+थ शशर्+थ by Rule 9=शशर्+इथ by Rule 3 शशरिथ शशॄ+अथुस् a V. W. T.=शशर्+अथुः and शश्र्+अथुः=शशरथुः and शश्रथुः similarly शशर+शश्र. शशार. शशॄ+अतुः a V. W. T.=शशर्+अतुः and शश्र्+अतुः=शशरतुः and शश्रतुः शशरुः—शश्रुः.

The forms of दॄ and पॄ should be made up similarly.

दॄ 9 P. to tear,			पॄ 9 P. to fill		
ददर	ददरिव	ददरिम	पपर	पपरिव	पपरिम
ददार	दद्रिव	दद्रिम	पपार	पप्रिव	पप्रिम
ददरिथ	ददरथुः	ददर	पपरिथ	पपरथुः	पपर
	दद्रथुः	दद्र		पप्रथुः	पप्र
ददार	ददरतुः	ददरुः	पपार	पपरतुः	पपरुः
	दद्रतुः	दद्रुः		पप्रतुः	पप्रुः

R. 10 (c) ऋच्छ् also changes its initial ऋ to guna before all the terminations of the Perfect.

ऋच्छ्=ऋऋच्छ्=अऋच्छ्=आऋच्छ्=by Rule 14 (a) of Le. XIV. =आ+न्+अच्छ् by Rule 14 (b) of Le. XIV=आ+न्+अर्च्छ् by this rule=आनर्च्छ् So आनर्च्छ् is the base.

आनर्च्छ्+अ=आनर्च्छ. आनर्च्छ्+व=आनर्च्छ्+इव by Rule 3=आनर्च्छिव. आनर्च्छिम. आनर्च्छ्+थ=आनर्च्छिथ by Rule 3. आनर्च्छथुः आनर्च्छ. आनर्च्छ. आनर्च्छतुः आनर्च्छुः.

Rule 11. The meaning of the rule in the text is clear. For Perfect:—The roots कुट्, स्फुट् etc and the seven roots कु, कुच् etc given in the future lesson after G. R. 5 do not take Guna before the थ of the second person.

कुट्=चुकुट्=चुकुट्+अ चुकोट्+अ=चुकोट. चुकुट्+व=चुकुट्+इव by Rule 3=चुकुटिव. Similarly चुकुटिम. चुकुट्+थ=चुकुट्+इथ by G. R. 3. It does not take guna according to this rule. so चुकुटिथ. चुकुटथुः चुकुट. चुकोट. चुकुटतुः चुकुटुः

स्फुट् 6 P. स्फुट्=फुस्फुट्=पुस्फुट is the base पुस्फुट्+अ=पुस्फोट. पुस्फुट + व=पुस्फुट्+इव by Rule 5=पुस्फुटिव. पुस्फुट+थ=पुस्फुट्+इथ by Rule 3=पुस्फुटिथ. It does not take guna according to this rule.

पुस्फोट	पुस्फुटिव	पुस्फुटिम
पुस्फुटिथ	पुस्फुटथुः	पुस्फुट
पुस्फोट	पुस्फुटतुः	पुस्फुटुः

Make up the forms of त्रुट and स्फुर् similarly.

त्रुट् 6 P.			स्फुर् 6 P,		
तुत्रोट	तुत्रुटिव	तुत्रुटिम	पुस्फोर	पुस्फुरिव	पुस्फुरिम
तुत्रुटिथ	तुत्रुटथुः	तुत्रुट	पुस्फुरिथ	पुस्फुरथुः	पुस्फुर
तुत्रोट	तुत्रुटतुः	तुत्रुटुः	पुस्फोर	पुस्फुरतुः	पुस्फुरुः

नू 6 P. to praise.

नू=नुनू by Rule 7=नुनु+अ=नुनो+अ and नुनौ+अ by Rule 9=नुनव्+अ and नुनाव्+अ=नुनव and नुनाव.

नुनू+व=नुनू इव by Rule 3 नुनुव्+इव by the following Special rule.

S. R. I. The final उ or ऊ of a root is changed to उव् before a vowel weak termination in the Perfeet. नुनुविव. similarly नुनुविम.

नुनू+थ=नुनू+इथ by Rule 3. now इथ does not take guna by this rule so it is weak, hence नुनू+इथ= नुनुव्+इथ by S. R. I. नुनुविथ.=नुनू+अथुः=नुनुवथुः similarly नुनुव. नुनाव. नुनुवतुः नुनुवुः.

धू 6 P. This root also is set, and not vet. The vet root धू belongs to 5th and 9th conjugations, (पञ्चमे नवमे च धुञ्). Its forms are similar to those of नू.

धृ 6 P. दध्रृ by Rule 7 . is the base.

दुधव-दुधाव	दुधुविव	दुधुविम
दुधुविथ	दुधुवथुः	दुधुव.
दुधाव	दुधुवतुः	दुधुवुः

But the forms of the vet root धू differ. The forms of धू 5 U 9 U. It is a vet root. धू=दुधू दुधू+अ=दुधो+अ and दुधौ+अ=दुधव-दुधाव. दुधू+व=दुधू+इव by Rule 3; vet roots except स्वृ, सू and धू take इ optionally, so धू does not take इ optionally. It takes इ necessarily before व, म, वहे, महे, से, ध्वे, दुधुविव दुधुविम. दुधू+थ=दुधू + थ and दुधू+इथ by Rule 3, all vet roots take इ optionally before थ=दुधो+थ and दुधो+इथ=दुधोथ +दुधविथ. दुधू+अथुस्=दुधुव्+अथुः=दुधुवथुः दुधुव. दुधाव दुधुवतुः दुधुवुः

दुधुवे	दुधुविवहे	दुधुविमहे
दुधुविषे	दुधुवाथे	दुधुविध्वे-ढ्वे
दुधुवे	दुधुवाते	दुधुविरे

Rule 12 Prepare G. R. 5 on page 50 instead of this rule.

The substitute of अस् to be is भू and that of ब्रू is वच्.

For the forms of भू, see Rule 15 and for those of वच् see the treatment of Rules 4 to 7 in the next lesson.

Rule 13.

औ व म		
थ अथुस् अ	These are the terminations of the Parasmaipada for roots ending in आ
अ अतुस् उस्		

The forms of ज्ञा

ज्ञा=ज्+ञ्+आ=ज्+अ+ज्+ञ्+आ=जज्ञा by Rule 7.

जज्ञा+औ=जज्ञौ. जज्ञा+व=जज्ञा+इव by Rule 3=जज्ञ्+इव by 13 (b)=जज्ञिव similarly जज्ञिम.

जज्ञा+थ = जज्ञा+थ and जज्ञा + इथ by Rule 3, ज्ञा is an anit root with a final vowel=जज्ञाथ and जज्ञ् + इथ by Rule 13 (b)=जज्ञाथ, जज्ञिथ. जज्ञा + अथुस्=जज्ञ्+अथुः by Rule 13 (b)=जज्ञथुः जज्ञा + अ = जज्ञ् + अ=जज्ञ. जज्ञा + औ=जज्ञौ. जज्ञा + अतुः=जज्ञ् + अतुः =जज्ञतुः जज्ञा + उस्=जज्ञ् + उस्=जज्ञुः.

जज्ञा + ए=जज्ञ्+ए=जज्ञे. जज्ञा + इवहे=जज्ञ्+इवहे=जज्ञिवहे. जज्ञिमहे, जज्ञा+से=जज्ञा + इषे=जज्ञ् + इषे=जज्ञिषे. जज्ञा+आथे=जज्ञ्+आथे=जज्ञाथे, जज्ञा + ध्वे=जज्ञा + इध्वे=जज्ञ् + इध्वे=जज्ञिध्वे. जज्ञा + ए=जज्ञ् + ए=जज्ञे, जज्ञा + आते=जज्ञ् + आते=जज्ञाते. जज्ञा + इरे=जज्ञ् + इरे=जज्ञिरे.

The forms of the roots दा, धा, भा and या which end in आ should be similarly made.

दा P. A.

ददौ	ददिव	ददिम	ददे	ददिवहे	ददिमहे
ददाथ	ददथुः	दद	ददिषे	ददाथे	ददिध्वे
ददिथ					
ददौ	ददतुः	ददुः	ददे	ददाते	ददिरे.

धा P. A.

दधौ	दधिव	दधिम	दधे	दधिवहे	दधिमहे
दधाथ	दधथुः	दध	दधिषे	दधाथे	दधिध्वे
दधिथ					
दधौ	दधतुः	दधुः	दधे	दधाते	दधिरे

भा P.			या P.		
बभौ	बभिव	बभिम	ययौ	ययिव	ययिम
बभाथ	बभथुः	बभ	ययाथ	ययथुः	यय
बभिथ			ययिथ		
बभौ	बभतुः	बभुः	ययौ	ययतुः	ययुः

Rule 14. The meaning is clear.

धे, गै, ग्लै, छो, दो and शो become धा, गा, ग्ला, छा, दा and शा respectively by this rule.

धे 1 P. to drink.

धे=धा

दधौ	दधिव	दधिम
दधाथ दधिथ	दधथुः	दध
दधौ	दधतुः	दधुः

ग्लै 1 P. to feel dislike

ग्लै=ग्ला

जग्लौ	जग्लिव	जग्लिम
जग्लाथ जग्लिथ	जग्लथुः	जग्ल
जग्लौ	जग्लतुः	जग्लुः

गै 1 P. to sing.

गै=गा.

जगौ	जगिव	जगिम
जगाथ	जगथुः	जग
जगिथ		
जगौ	जगतुः	जगुः

छो 4 P. to cut.

छो=छा by this rule=चछा by Rule 7 =चच्छा by the rule by which अछिनत् becomes अच्छिनत् See the footnote of 12th lesson Second Book.

चच्छौ	चच्छिव	चच्छिम
चच्छाथ	चच्छथुः	चच्छ
चच्छिथ		
चच्छौ	चच्छतुः	चच्छुः

दो 4 P. cut.			शो 4 P. to sharpen		
दो=दा			शो=शा.		
ददौ	ददिव	ददिम	शशौ	शशिव	शशिम
ददाथ	ददथुः	दद	शशाथ	शशथुः	शश
ददिथ			शशिथ		
ददौ	ददतुः	ददुः	शशौ	शशतुः	शशुः

But this change does not take place in making up the forms of conj. tenses and pres participles.

As, धे I P. to drink. धयामि, अधयम्, धयानि, धयेयम् and pres, participle धयन् drinking.

ग्लै ग्लायामि, अग्लायम्, ग्लयानि, ग्लायेयम् and pres. part ग्लायत् being exhausted.

Similarly the forms of other roots are made up without changing the final vowel to आ.

Rule 15. (a) The forms of स. बभूव is the base. बभूव+अ=बभूव. बभूव+व=बभूव+इव by Rule 9=बभूविव बभूव+इम=बभूविम. बभूव+थ=बभूविथ by Rule 9. बभूवथुः बभूव बभूव, बभूवतुः बभूवुः

(b) The ज् of जि U is changed to ग्.

जि=गि by this rule=जिगि by Rule 7.

जिगि is the base. जिगि+अ=जिगे+अ and जिगै+अ by Rule 9=जिगय्+अ and जिगाय्+अ=जिगय and जिगाय. जिगि+व = जिगि+इव by

Rule 3=जिग्य्-इव as निनी+इव becomes निन्य्+इव so जिग्यिव. जिग्यिम.

जिगि+थ=जिगे+थ by Rule 9=जिगे थ and जिगे+इथ by rule 3 as the root is anit and ends in a vowel, it takes इ optionally जिगेथ+जिगयिथ. जिगि+अथुः=जिग्य् +अथुः=जिग्यथुः जिग्य. जिगाय. जिग्यतुः जिग्युः.

जिग्ये. जिग्यिवहे. जिग्यमहे etc, similar to the forms of नी A. The ह् of हि P. to go. is changed to घ्. घि=जिघि. जिघय जिघाय. जिघि+व=जिघि+इव by Rule 3=जिघ्य्+इव=जिघ्यिव. जिघ्यिम. जिघि+थ=जिघे+थ=जिघेथ and जिघे+इथ=जिघेय and जिघयिथ. जिघि+अथुः=जिघ्यथुः जिघ्य.

जिघाय. जिघ्यतुः जिघ्युः

The च् of चि is optionally changed to क्. चि=चि and कि by this rule=चिचि and चिकि by Rule 7.

चिचि+अ=चिचे+अ and चिचे+अ=चिचय—चिचाय.

चिकि+अ=चिके+अ and चिके+अ=चिकय चिकाय.

चिचि+व=चिचि+इव by Rule 3=चिच्य्-इव=चिच्यिव.

चिकि+व=चिकि+इव by Rule 3=चिक्य्+इव=चिक्यिव.

Similarly चिच्यिम—चिक्यिम. चिचि+थ=चिचे+थ and चिके+थ. चिचे+थ=चिचे+थ and चिचे+इथ by Rule 3=चिचेथ—चिचयिथ. चिकि+थ=चिके+थ and चिके+इथ=चिकेथ—चिकयिथ. चिचि+अथुः=चिचि

+अथुः and चिकि+अथुः=चिच्यथुः and चिक्यथुः चिचि+अ=चिच्य and चिक्य चिचाय चिकाय. चिच्यतुः-चिक्यतुः चिच्युः-चिक्युः

चिच्ये	चिच्यिवहे	चिच्यिमहे
चिक्ये	चिक्यिवहे	चिक्यिमहे
चिच्यिषे	चिच्याथे	चिच्यिध्वे-ढ्वे
चिक्यिषे	चिक्याथे	चिक्यिध्वे-ढ्वे
चिच्ये	चिच्याते	चिच्यिरे
चिक्ये	चिक्याते	चिक्यिरे

Rule 16. गम्=गगम्=जगम् by Rule 7.

हन्=जहन् by Rule 7=जघन् by this rule.

जन्=जजन् by Rule 7.

खन्=खखन्=चखन् by Rule 7.

घस्=घघस्=जघस् by Rule 7.

Now, by this rule,

before weak terminations.

जगम्	becomes जग्म्
जघन्	जघ्न्
जजन्	जजन्=जज्न्=जज्ञ्.
चखन्	चख्न्
जघस्	जघ्स्=जक्स्=जक्ष्=जक्ष्

The Perfect forms of गम्. जगम्-जगाम. जग्म्+व a weak termination=जग्म्+इव by Rule 3=जग्मिव. जग्मिम. जगम्+थ=जगम्+इथ and जगम्+थ by Rule 3, because गम् is an anit root having अ in its body. जगमिथ and जगम्+थ=जगन्थ, म् is

changed to the nasal of the class to which the next letter (here थ) belongs in the body of a wood. जगमिथ–जगन्थ. जग्म् + अथुः=जग्मथुः जग्म्. जगाम. जग्मतुः जग्मुः

हन्. [illegible]

जघन	जघ्निव	जघ्निम.
जघान.		
जघनिथ	जघ्नथुः	जघ्न
जघन्थ		
जघान	जघ्नतुः	जघ्नुः

हन् with आ is Atmanepadi. Also when हन् is used in the Passive, its Atmanepadi forms are used

जघ्ने	जघ्निवहे	जघ्निमहे
जघ्निषे	जघ्नाथे	जघ्निध्वे
जघ्ने	जघ्नाते	जघ्निरे

जन् 4 A. All the terminations of the Atmanepada are weak. The base is जज्ञ्.

जज्ञे	जज्ञिवहे	जज्ञिमहे
जज्ञिषे	जज्ञाथे	जज्ञिध्वे
जज्ञे	जज्ञाते	जज्ञिरे

खन् चखन् before S. T
चख्न्—— W. T

चखन	चख्निव	चख्निम
चखान		
चखनिथ	चख्नथुः	चख्न
चखान	चख्नतुः	चख्नुः

चखनिथ. खन् is not anit but set though it has अ in its body, so it takes इ necessarily before थ.

For the forms of घस् see Rule 19.

Rule 17. The terminations are ए, वहे, महे, से, आथे ध्वे, ए, आते, इरे. Before वहे, महे, से and ध्वे it will take इ by Rule 3. So the terminations become ए. इवहे. इमहे. इषे. आथे. इध्वे. ए. आते. इरे. All these begin with a vowel, so, before all of them अधिजगा bycomes अधिजग् by Rule 13 (b). So the forms are अधिजग+all the terminations. अधिजगे, अधिजगिवहे, अधिजगिमहे, अधिजगिषे, अधिजगाथे, अधि-जगिध्वे, अधिजगे, अधिजगाते. अधिजगिरे.

Rule 18, सृज् and दृश् become स्रज् and द्रश् before थ by (a).

सृज=ससृज् by Rule 7=सस्रज्+अ=ससर्ज्+अ by Rule 9=ससर्ज. ससृज्+व=ससृज्+इव by Rule 3= ससृजिव. ससृजिम.

ससृज्+थ and ससृज्+इथ by (b)=सस्रज्+थ by (a) and ससर्ज्+इथ by Rule 9=सस्रष्+थ=सस्रष्ठ because व्रश्च्. भ्रस्ज्. सृज् etc. change their final to ष् when followed by any conson-ant except a nasal or a semi-vowel, and ससर्जिथ.

सृज् 6 P.			सृज् 4 A.		
ससर्ज	ससृजिव	ससृजिम	ससृजे	ससृजिवहे	ससृजिमहे
ससर्जिथ	ससृजथुः	ससृज	ससृजिषे	ससृजाथे	ससृजिध्वे
सस्रष्ठ					
ससर्ज	ससृजतुः	ससृजुः	ससृजे	ससृजाते	ससृजिरे

The forms of दृश् are similarly made.

ददर्श ददृशिव ददृशिम
ददर्शिथ ददृशथुः ददृश
दद्रष्ठ
ददर्श ददृशतुः ददृशुः

The forms of प्रच्छ्.

प्रच्छ्=पप्रच्छ् by Rule 7+अ=पप्रच्छ पप्रच्छ्+व=पप्रच्छ्+इव by Rule 3=पप्रच्छिव. Similarly पप्रच्छिम. पप्रच्छ्+थ=पप्रच्छ्+थ and पप्रच्छ्+इथ by Rule 3, because प्रच्छ् is an anit root having अ in its body=पप्रष्+थ by Rule IX of Le. IX=पप्रष्+ठ=पप्रष्ठ and पप्रच्छ्+इथ=पप्रच्छिथ.

पप्रच्छ	पप्रच्छिव	पप्रच्छिम
पप्रच्छिथ	पप्रच्छथुः	पप्रच्छ
पप्रष्ठ		
पप्रच्छ	पप्रच्छतुः	पप्रच्छुः

Rule 19. The root घस् is wanting in the perfect and the Benedictive mood. It is not conjugated as an independent root. But it is optionally substituted for अद्. So अद् has two kinds of forms.

अद्=अ+अद्=आ+अद् by Rule 14 (a) of Le. XIV= आद्. It is the base.

घस्=जघस्. It is the base before S. T. and जक्ष् is the base before W. T. for which see Rule 16.

आद	आदिव	आदिम
जघस	जक्षिव	जक्षिम
जघास		
आदिथ	आदथुः	आद
जघसिथ	जक्षथुः	जक्ष
आद	आदतुः	आदुः
जघास	जक्षतुः	जक्षुः

Rule 20. The Perfect shows that the action took place at a very remote time, or that it was not witnessed by the speaker. It is generally used to narrate events of the remote past.

Mark the use of the Perfect in the following sentences.

1 अस्मिन् नगरे कालीदासो नाम कवीशो बभूव ।

2 रामो रावणं जघान ।

3 कृष्णो मथुरां जगाम ।

4 पाण्डवाः कौरवान् कुरुक्षेत्रे जिग्युः

But मम पिता ह्यः काशीं जगाम cannot be used, because the event said in the sentence is of a very recent time, of yesterday.

And in the first person it shows something done by the speaker of which he was uncon-

scious, or which he wants to hide by affirming the opposite.

As; । अहं मत्तस्तस्य पुरो बहु जगाद । Being frenzied, I spoke much before him.

2 कलिङ्गेषु अवसः किम् । Didst thou live in the country of the Kalingas? नाहं कलिङ्गान् जगाम I did not (so much as) go to the Kalingas.

Lesson 14th.

Rule I. radical consonant=the consonant of the root.

तन्=ततन् by Rule 7.

ततन्+अ=ततन and ततान.

ततन्+व=ततन्+इव by Rule 3, Le. XIII.

Now let us see whether it meets all the conditions of this rule.

तन् has अ between two simple consonants त् and न् and in reduplication त् is retained but not changed. so ततन् becomes तेन् before weak terminations and इथ,that is before व, म, अथुस्, अ. अतुस्, उस्, the Atmanepada terminations which are all weak and before इथ.

ततन्+इव=तेन्+इव=तेनिव. तेनिम. ततन+थ=ततन+इथ by Rule 3=तेन्+इथ by this rule=तेनिथ. तेन्+अथुः=तेनथुः तेन. ततान. तेनतुः तेनुः.

All the Atmanepada terminations are weak, so ततन्=तेन्. तेने. तेनिवहे. तेनिमहे. तेनिषे तेनाथे तेनिध्वे तेने तेनाते तेनिरे.

नन्द्=न् अन्द् has अ between न् and न्द् of which न् is simple but न्द् is conjunct. So ननन्द् can't be नेन्द्. सञ्ज्=स् अञ्ज् has अ between स् and ञ्ज् of which स् is simple but ञ्ज् is conjunct so ससञ्ज् can't be सेञ्ज्.

गद्=ग्अद् has अ between ग् and द् both simple consonants but after reduplication we get जगद् in which ग् is changed to ज् but not retained as त् is retained in ततन् so जगद् can't be गेद्.

भण्=भभण्=बभण्. In this base also भ् is not retained but changed to ब्, though there is अ between भ् and ण् both of which are simple. So बभण् can't be भेण्.

The forms of पच् U to cook.

पच्=पपच् by Rule 7. पपच्+अ=पपच-पपाच.

पपच्+व. पच् has अ between प् and च् both simple and after reduplication the base is पपच् in which the root-consonant प् is not changed in the new-reduplicative syllable, so पपच् becomes पेच् before weak terminations and थ if it takes इ.

पपच्+व=पेचिव by Rule 3, Le XIII. पेचिम. पपच्+थ. पच् is anit, having अ in its body, so पपच्+इथ and पपच्+थ by Rule 3, Le. XIII=पेच्+इथ=पेचिथ by this rule and पपक्थ. पपच्+अतुः=पेचतुः पेचुः.

पपाच. पेचतुः पेचुः

पपच्+ए=पेचे. पेचिवहे. पेचिमहे. पेचिषे. पेचाथे. पेचिध्वे. पेचे. पेचाते. पेचिरे.

The forms of शक् to be able.

शशक-शशाक. शक् has अ between श् and क् both simple consonants and श् is not changed but retained in the reduplicative syllable in शशक्, so शशक् becomes शेक् before W. T. and इथ.

शेक्+व=शेकिव. शेकिम.

शशक्+थ. शक् is anit, having अ in its body, so शशक्+इथ and शशक्+थ=शेकिथ by this rule and शशक्थ. शेकथुः.

शेक. शशाक. शेकतुः. शेकुः.

शक् 4 U. is vet. Its forms:—

शक् 4 P.			शक् 4 A.		
शशक	शेकिव	शेकिम.	शेके	शेकिवहे	शेकिमहे
शशाक	शेक्व	शेक्म		शेक्वहे	शेक्महे
शेकिथ	शेकथुः	शेक	शेकिषे	शेकाथे	शेकिध्वे
शशक्थ			शेक्षे		शेग्ध्वे
शशाक	शेकतुः	शेकुः	शेके	शेकाते	शेकिरे

Rule 2 The forms of तॄ 1 P.

तॄ=ततॄ by Rule 7 of Le. XIII ततॄ+अ ततर्+अ and ततार्+अ=ततर. ततार. ततॄ+इव=by Rule 3. Le. XIII. ततर्+इव by Rule 10 of Le. XIII, तॄ is a root ending in long ॠ, so it changes its long ॠ to अर् before weak terminations also=तेर्+इव by this rule=तेरिव. तेरिम, ततॄ+थ=ततर्+इथ by Rule 3 of Le. XIII=तेरिथ by this rule. तेरथुः तेर. ततार. तेरतुः तेरुः

फलु

पफल	फेलिव	फेलिम
पफाल		
फेलिथ	फेलथुः	फेल.
पफाल	फेलतुः	फेलुः

फल् has अ in its body but it is not anit. So it takes इ necessarily before थ.

भज् P. A.

बभज	भेजिव	भेजिम	भेजे	भेजिवहे	भेजिमहे
बभाज					
भेजिथ	भेजथुः	भेज	भेजिषे	भेजाथे	भेजिध्वे
बभक्थ					
बभाज	भेजतुः	भेजुः	भेजे	भेजाते	भेजिरे

शक्लृ पच......निजिर् भजः भज् is anit, having अ in its body, so it takes इ optionally before थ.

त्रप् is Atmanepadi. It is vet. गोपायतिस्तृप्यतिश्चत्रपते दृप्यतिस्तथा.

त्रेपे	त्रेपिवहे-त्रेप्वहे	त्रेपिमहे-त्रेप्महे
त्रेपिषे-त्रेप्से	त्रेपाथे	त्रेपिध्वे-त्रेब्ध्वे
त्रेपे	त्रेपाते	त्रेपिरे

राध् to offend. रराध. रराध्+व=रेध्+व=रेध+इव=रेधिव. रेधिम. रराध्+थ=रराध्+इथ=रेध्+इथ=रेधिथ. रेधथुः रेध. रराध. रेधतुः रेधुः

जॄ. जजॄ. जजॄ+अ=जजर+अ and जजार्+अ=जजर and जजार. जजॄ+व=जजॄ+इव = जजर्+इव and जेर+इव by this rule= जजरिव+जेरिव. जजारिम+जेरिम. जजॄ+थ=जजर्+थ=जजर्+इथ=जजर्+इथ and जेर्+इथ=जजरिथ–जेरिथ. जजरथुः–जेरथुः जजर–जेर. जजार जजरतुः-जेरतुः जजरुः–जेरुः

भ्रम्. It has अ in its body, it is set, so it takes इ necessarily before थ.

बभ्रम-बभ्राम	बभ्रमिव-भ्रेमिव	बभ्रमिम-भ्रेमिम
बभ्रमिथ-भ्रेमिथ	बभ्रमथुः-भ्रेमथुः	बभ्रम-भ्रेम
बभ्राम	बभ्रमतुः-भ्रेमतुः	बभ्रमु-भ्रेमुः

त्रस् is similarly conjugated.

तत्रस-तत्रास	तत्रसिव-त्रेसिव	तत्रसिम-त्रेसिम
तत्रसिथ-त्रेसिथ	तत्रसथुः त्रेसथुः	तत्रस-त्रेस
तत्रास	तत्रसतुः-त्रेसतुः	तत्रमुः-त्रेसुः

फण् also is similarly conjugated.

पफण-पफाण पफणिव-फेणिव पफणिम-फेणिम
पफणिथ-फेणिथ पफणथुः-फेणथुः पफण-फेण.
पफाण पफणतुः-फेणतुः पफणुः-फेणुः

राज् 1 U. to shine.

रराज रराजिव-रेजिव रराजिम-रेजिम
रराजिथ-रेजिथ रराजथुः-रेजथुः रराज-रेज
रराज रराजतुः-रेजतुः रराजुः-रेजुः

रराजे-रेजे रराजिवहे-रेजिवहे रराजिमहे-रेजिमहे
रराजिषे-रेजिषे रराजाथे-रेजाथे रराजिध्वे-रेजिध्वे
रराजे-रेजे रराजाते-रेजाते रराजिरे-रेजिरे

भ्राज् 1 A to shine.

बभ्राजे-भ्रेजे बभ्राजिवहे-भ्रेजिवहे बभ्राजिमहे-भ्रेजिमहे
बभ्राजिषे-भ्रेजिषे बभ्राजाथे-भ्रेजाथे बभ्राजिध्वे-भ्रेजिध्वे
बभ्राजे-भ्रेजे बभ्राजाते-भ्रेजाते बभ्राजिरे-भ्रेजिरे

भ्राश I A to shine.

बभ्राशे-भ्रेशे बभ्राशिवहे-भ्रेशिवहे बभ्राशिमहे-भ्रेशिमहे
बभ्राशिषे-भ्रेशिषे बभ्राशाथे-भ्रेशाथे बभ्राशिध्वे-भ्रेशिध्वे
बभ्राशे-भ्रेशे बभ्राशाते-भ्रेशाते बभ्राशिरे-भ्रेशिरे

भ्लाश् I A. to shine, is similarly conjugated Similarly put भ्ला instead of भ्रा in the forms given above.

स्यम् 1 P. to sound.

सस्यम–सस्याम	सस्यमिव–स्येमिव	सस्यामिम–स्येमिम
सस्यमिथ–स्येमिथ	सस्यमथुः–स्येमथुः	सस्यम–स्येम
सस्याम	सस्यमतुः–स्येमतुः	सस्यमुः–स्येमुः

स्वन् 1 P. to sound.

सस्वन-सस्वान	सस्वनिव-स्वेनिव	सस्वनिम-स्वेनिम
सस्वनिथ–स्वेनिथ	सस्वनथुः स्वेनथु	सस्वन-स्वेन
सस्वान	सस्वनतुःस्वेनतुः	सस्वनुःस्वेनुः

Rule 3.

The meaning of the rule is clear.

वम् has अ but it is not anit, so it takes इ necessarily before थ.

ववम-ववाम	ववमिव	ववमिम
ववमिथ	ववमथुः	ववम
ववाम	ववमतुः	ववमुः

शस् 1 P. to kill			ददु 1 A to give.		
शशस	शशसिव	शशसिम	ददंद	ददिवहे	ददिमहे
शशास					
शशसिथ	शशसथुः	शशस	ददिंषे	ददाथे	ददिध्वे
शशास	शशसतु	शशसुः	ददंदे	ददाते	ददिरे

Rule 4, 5, 6, 7.

The forms of वच् 2 U. to speak.

वच्, after reduplication ववच्.

ववच्=व्अवच=उअवच् by Rule 5, Samprasaran has

taken place in the reduplicative, syllable only= उवच् by Rule 6, अ following the samprasarana being dropped. so उवच् is the base before S. T.

ववच्=व्अव्अच्=उअउअच् by Rule 4 samprasarana taking place before weak terminations in both the reduplicative and reduplicated syllables= उउच् by R 6=ऊच्. so ऊच्. is the base before W. T.

वच् 2 P. A. to speak.

उवच् उवाच	ऊचिव	ऊचिम	ऊचे	ऊचिवहे	ऊचिमहे
उवचिथ उवक्थ	ऊचथुः	ऊच	ऊचिषे	ऊचाथे	ऊचिध्वे
उवाच	ऊचतुः	ऊचुः	ऊचे	ऊचाते	ऊचिरे

The forms of यज् U to worship

यज्, after reduplication ययज्.

ययज्=य्अयज्=इअयज् by Rule 5, Samprasarana has taken place in the reduplicative syllable only= इयज् by Rule 6, अ following the Samprasarana being dropped. So इयज् is the base before S T.

ययज्=य्अय्अज्=इअइअज by Rule 4, Samprasarana taking place before weak terminations in both the reduplicative and reduplicated syllables= इइज by Rule 6 both the अ following the samprasarana

vowels इ and इ being dropped=ईज्. So ईज् is the base before weak terminations.

यज् 1 U.

इयज इयाज	ईजिव	ईजिम	ईजे	ईजिवहे	ईजिमहे
इयजिथ इयष्ठ	ईजथुः	ईज	ईजिषे	ईजाथे	ईजिध्वे
इयाज	ईजतुः	ईजुः	ईजे	ईजाते	ईजिरे

यज् has taken इ optionally before थ because it is anit and has अ in its body.

इयजिथ, इयज्+थ=इयष्+थ. By Rule IX of Le IX, roots ending in श् or छ् and the roots व्रश्च्, भ्रस्ज्... यज्...change their final to ष् before any consonant except a nasal or a semivowel. इयष्+ठ=इयष्ठ.

The forms of वप् 1 U. to cut.

वप्. ववप् after reduplication.
उवप् is the base before S. T.
ऊप् ——————— W. T.

वप् is given in लिप् लुप् वप् शप् स्वप् etc, so it is anit and has अ in its body, so it takes इ optionally before थ.

वप् P.			वप् A.		
उवप उवाप	ऊपिव	ऊपिम	ऊपे	ऊपिवहे	ऊपिमहे
उवपिथ उवप्थ	ऊपथुः	ऊप	ऊपिषे	ऊपाथे	ऊपिध्वे
उवाप	ऊपतुः	ऊपुः	ऊपे	ऊपाते	ऊपिरे

The forms of वह् I U to bear.

वह्, ववह् after reduplication.
उवह् is the base before S. T.
ऊह् W. T.

वह् is anit and has अ in its body, so it takes इ optionally before थ. उवह्+थ=उवढ्+थ=उवढ्+ध=उवढ्+ढ=उव+ढ=उवो+ढ by general rule II of this lesson=उवोढ.

वह् P.			वह् A.		
उवह उवाह	ऊहिव	ऊहिम	ऊहे	ऊहिवहे	ऊहिमहे
उवहिथ उवोढ	ऊहथुः	ऊह	ऊहिषे	ऊहाथे	ऊहिध्वे–ढ्वे
उवाह	ऊहतुः	ऊहुः	ऊहे	ऊहाते	ऊहिरे

वस् 1 P.

वस्, ववस् after reduplication.	ऊवस-ऊवास	उषिव	ऊषिम
उवस् is the base before S. T.			
ऊष् W. T.	ऊवसिथ	ऊषथुः	उष
वस् is anit and has अ in its body.	उवस्थ		
	उवास	ऊषतुः	ऊषुः

The forms of वे, व्ये, ह्वे and श्वि will be given later on with the special rules given about them in this very lesson.

वद् 1 P. to speak.

वद्, ववद् after reduplication.	उवद्	ऊदिव	ऊदिम
	उवाद		
उवद् is the base before S. T.	उवादिथ	ऊदथुः	ऊद
ऊद् W. T.	उवाद	ऊदतुः	ऊदुः

स्वप् 2 P. to sleep.

स्वप् सुस्वप् after reduplication=सुष्वप् by the footnote in the text स्वप् is one of the roots given there.

सुष्वप is the base before S. T.	सुष्वप सुषुपिव सुषुपिम सुष्वाप
सुषुप् —— W. T.	सुष्वपिथ सुषुपथुः सुषुप सुष्वप्थ सुष्वाप सुषुपतुः सुषुपुः

ज्या 9 P. to be old.

ज्या The reduplicative syllable should consist of the consonant and the vowel of the samprasarana change Here य् is changed to इ in reduplication so जिज्या is the base before S. T.and जिज्य् आ =जिज् इ. आ being dropped=जिजि is the base before W. T.

जिज्या+अ=जिज्या=औ by Rule 13 of Le. XIII= जिज्यौ. जिजि+व=जिजि+इव=जिज्य्+इव a vowel weak termination=जिज्यिव. जिज्यिम. जिज्या+थ and जिज्या+इथ, ज्या is an anit root ending in a vowel=जिज्याथ and जिज्य् +इथ=जिज्याथ and जिज्यिथ. जिजि+अथु=जिज्यथुः जिज्य. जिज्यौ. जिज्यतुः जिज्युः.

वश् 2 P. to wish.
After reduplication ववश्

व्यच् 6 P, to cheat.

उवश् is the base before S. T.	विव्यच् is the base before S. T.
उउश्=ऊश् W T.	विविच् W. T.

उवश	ऊशिव	ऊशिम	विव्यच	विविचिव	विविचिम
उवाश			विव्याच		
उवशिथ	ऊशथुः	ऊश	विव्यचिथ	विविचथुः	विविच
उवाश	ऊशतुः	ऊशुः	विव्याच	विविचतुः	विविचुः

प्रच्छ् is conjugated in the 13th lesson along with the roots of Rule 18.

व्रश्च्. वव्रश्च्. वश्च् is vet. So, by Rule 3 of Le. XIII, it will take इ optionally before व, म and also before थ. वव्रश्च+थ=वव्रच्+थ, स् changed to श् is dropped by Rule X of Le. IX=वव्रष्+थ by Rule IX of Le. IX=वव्रष्ठ.

वव्रश्च	वव्रश्चिव—वव्रश्चव	वव्रश्चिम—वव्रश्चम
वव्रश्चिथ—वव्रष्ठ	वव्रश्चथुः	वव्रश्च
वव्रश्च	वव्रश्चतुः	वव्रश्चुः

भ्रस्ज् 6 P. A. It has two bases भ्रस्ज् and भर्ज् by the last footnote of Le. XIV. The स् of भ्रस्ज् is changed to ज् when not dropped by Rule X of Le. IX. So its bases are बभ्रज्ज् and बभर्ज्. It is anit and has अ in its body, so it will take इ optionally

before थ. For Sandhi, see—बभ्रस्ज्+थ=बभ्रज्+थ by Rule X of Le. IX=बभ्रष्+थ by Rule IX of Le. IX =बभ्रष्ट; and बभर्ज्+थ=बभर्ष्+ठ=बभर्ष्ठ.

बभ्रज्ज—बभर्ज्ज	बभ्रज्जिव—बभर्ज्जिव	बभ्रज्जिम—बभर्ज्जिम
बभ्रज्जिथ—बभर्ज्जिथ	बभ्रज्जथुः—बभर्ज्जथुः	बभ्रज्ज—बभर्ज्ज
बभ्रष्ट—बभर्ष्ठ.		
बभ्रज्ज—बभर्ज्ज	बभ्रज्जतुः—बभर्ज्जतुः	बभ्रज्जुः—बभर्ज्जुः
बभ्रज्जे—बभर्ज्जे	बभ्रज्जिवहे—बभर्ज्जिवहे	बभ्रज्जिमहे—बभर्ज्जिमहे
बभ्रज्जिषे—बभर्ज्जिषे	बभ्रज्जाथे—बभर्ज्जाथे	बभ्रज्जिध्वे—बभर्ज्जिध्वे
बभ्रज्जे—बभर्ज्जे	बभ्रज्जाते—बभर्ज्जाते	बभ्रज्जिरे—बभर्ज्जिरे

ग्रह् In the reduplicative syllable, the Samprasarana vowel ऋ is put by this rule but it is again changed to अ by the rules of repuplication. ग्रह्=जृग्रह् and जृग्रह्=जग्रह् and जगृह्.

ग्रह् is not anit, so it takes इ necessarily before थ.

जग्रह जग्राह	जगृहिव	जगृहिम	जगृहे	जगृहिवहे	जगृहिमहे
जग्रहिथ	जगृहथुः	जगृह	जगृहिषे	जगृहाथे	जगृहिध्वे-ढ्वे
जग्राह	जगृहतुः	जगृहुः	जगृहे	जगृहाते	जगृहिरे

व्यध् 4 P. to pierce. विध्य् is the base before S. T. and विविध् is the base before W. T. It is anit and has अ in its body, so it will take इ optionally

before थ. विव्य.

ध्+थ=विव्यध्+थ=विव्यद्+ध=विव्यद्ध.

विव्यध-विव्याध	विविधिव	विविधिम्
विव्यधिथ-विव्यद्ध	विविधथुः	विविध
विव्याध	विविधतुः	विविधुः

व्यथ् A. विव्यथ् by Rule 5.

विव्यथे	विव्यथिवहे	विव्यथिमहे
विव्यथिषे	विव्यथाथे	विव्यथिध्वे
विव्यथे	विव्यथाते	विव्यथिरे.

Rule I (a) The forms of द्रुह् 4P. दुद्रुह्.

दुद्रोह. It is vet, so it will take इ optionally before व, म and थ by Rule 3 of 13th lesson. दुद्रुहिव-दुद्रुह्व दुद्रुहिम. दुद्रुह्म. दुद्रोह्+इथ and दुद्रोह्+थ=दुद्रोहिथ and दुद्रोह्+थ=दुद्रोढ्+थ and दुद्रोघ्+थ by this rule. दुद्रोढ्+थ= दुद्रोढ्+ध=दुद्रोढ्+ढ=दुद्रोढ. दुद्रोध्+थ=दुद्रोघ्+ध=दुद्रोग्ध. दुद्रोहिथ-दुद्रोढ-दुद्रोग्ध दुद्रुहथुः दुद्रुह. दुद्रोह. दुद्रुहतुः. दुद्रुहुः.

The forms of मुह् 4 P.

मुमोह	मुमुहिव मुमुह्व	मुमुहिम मुमुह्म
मुमोहिथ-		
मुमोढ-ग्ध	मुमुहथुः	मुमुह
मुमोह	मुमुहतुः	मुमुहुः

The forms of स्नुह् and स्निह्.

In Kaumudi, there is one sutra आदेश-प्रत्ययो: whose meaning is that the स् of आदेश (a substitute) or प्रत्यय is changed to ष् when preceded by any vowel except अ or आ, a letter of the guttural class or र्.

This rule is given in Primer but the words 'of आदेश or प्रत्यय' are not given there.

Now स् in सुस्नोह् and सिस्नेह् is not changed to ष् by this rule, hence a footnote it given in the text. स्नुह् and स्निह् are roots beginning with स् followed by a dental. So by the footnote we have सुस्नोह्=सुष्णोह् and सिस्नेह्=सिष्णेह्.

स्नुह् and स्निह् both are vet roots.

सुष्णोह	सुष्णुहिव	सुष्णुहिम	सिष्णेह	सिष्णिहिव	सिष्णिहिम
	सुष्णुह्व	सुष्णुह्म		सिष्णिह्व	सिष्णिह्म
सुष्णोहिथ	सुष्णुहथुः	सुष्णुह.	सिष्णेहिथ	सिष्णिहथुः	सिष्णिह
सुष्णोढ			सिष्णेढ-ग्ध		
सुष्णोग्ध					
सुष्णोह	सुष्णुहतुः	सुष्णुहुः	सिष्णेह	सिष्णिहतुः	सिष्णिहुः

(b) The forms of नह् 4 P.

नह्=ननह् and ननाह्. ननह-ननाह ननह्+व=नेह्+व=नेह्+इव=नेहिव. नेहिम. ननह+थ=ननह्+इथ and ननह्+थ. ननह्+इथ=नेह्+इथ =नेहिथ. ननह्+थ=ननध्+थ by this rule=ननध्+ध=ननद्+ध= ननद्ध. नेहथुः नेह. ननाह नेहतुः. नेहुः.

Rule 8 (a) The forms of वे U.

(c)

वे=वा, ववा.

ववौ	वविव	वविम	ववे	वविवहे	वविमहे
ववथ-ववाथ	ववथुः	वव.	वविषे	ववाथे	वविध्वे-ढवे
ववौ	ववतुः	ववुः	ववे	ववाते	वविरे

But is modified base is उवय् before S. T.

ऊय् ऊव् W. T.

उवय-उवाय, ऊयिव-ऊविव, ऊयिम-ऊविम. उवय् takes इ necessarily before थ, so उवयिथ, ऊयथुः--ऊवथुः ऊय—ऊव. उवाय. ऊयतुः ऊवतुः--ऊयुः—ऊवुः.

ऊये-ऊवे.	ऊयिवहे-ऊविवहे.	ऊयिमहे-ऊविमहे
ऊयिषे-ऊविषे	ऊयाथे-ऊवाथे	ऊयिध्वे-ढवे, ऊविध्वे-ढवे
ऊये-ऊवे	ऊयाते-ऊवाते	ऊयिरे ऊविरे.

The forms of व्ये U.

विव्यय् is the base before S. T.

विवी W. T.

विव्यय विव्याय. विव्यिव. विव्यिम. विव्यय+थ=विव्यय्+इथ, by Rule 9, इ is necessarily inserted=विव्ययिथ. विव्यथुः. विव्य. विव्याय. विव्यतुः विव्युः.

विव्ये. विव्यिवहे विव्यिमहे विव्यिषे विव्याथे विव्यिध्वे-ढवे विव्ये विव्याते विव्यिरे.

Rule 8 (b) The base of ह्वे is हु throughout and of श्वि, शु. ह्वे=हु=जुहु, जुहव-जुहाव. जुहु+व=जुहु+इव=जुहुविव.

जुहुविम. जुहु+थ=जुहोथ and जुहुविथ. जुहुवथुः जुहुव. जुहाव. जुहुवतुः जुहुवुः हे is anit with a final vowel, hence the forms with थ and इथ. जुहुवे. जुहुविवहे जुहुविमहे जुहुविषे जुहुवाथे जुहुविध्वे-ढ्वे जुहुवे जुहुवाते जुहुविरे.

श्वि optionally becomes शु. Vide (c) of this rule. From श्वि शिश्वि=शिश्वय–शिश्वाय. शिश्वि+व शिश्वि+इव=शिश्विय्. +इव=शिश्वियिव. शिश्वियिम. शिश्वे+थ=शिश्वे+इथ श्वि is a set root. शिश्वयिथ. शिश्वियथुः शिश्विय. शिश्वाय. शिश्वियतुः शिश्वियुः

From शु. Its form with थ also will be one. शुशव-शुशाव. शुशुविव. शुशुविम शुशविथ शुशुवथुः शुशुव. शुशाव. शुशुवतुः शुशुवुः

(c) वे and श्वि of this rule are already conjugated.

Rule 9.

The forms of अद्, ऋ and व्ये are already explained.

For the forms of ऋ see Rule 10 of 13th lesson.

For अद् see Ru. 19 of Le. 13th. and for व्ये see Ru. 8 of this lesson.

Rule 10 The forms of मस्ज्. The स् of मस्ज् will not be retained but it will be dropped by

Rule X of Le. IX and when it is not dropped, it will be changed to ज् by Rule 14 of Le. I ममज्ज. ममज्जिव. ममज्जिम. मस्ज् is anit and has अ in its body so it will take इ optionally, ममज्जिथ. ममस्ज्+थ=ममज् +थ by Rule X of Le IX=ममक्+थ=ममङ्+थ by this rule=ममङ्क्थ. ममज्जथुः ममज्ज, ममज्ज. ममज्जतुः. ममज्जुः.

नश्. ननश्. ननश्+अ=ननश–ननाश. नश् is a vet root. ननश्+व and ननश्+इव=नेश्+इव and नेश्+व=नेशाति–नेश्व. नेशिम=नेश्म. ननश्+इथ and ननश्+थ. ननश्+इथ=नेश्+इथ=नेशिथ ननश्+थ=ननश् +थ by this rule=ननंष्+ ननंष्ठ. नेशथुः नेश ननाश. नेशतुः नेशुः.

Rule 11. (a) अद्, आप्, इ, इष्, उख् P, ऋ, ऋज् 1A. to go, ऋध् 4 P. to increase, these roots take the Reduplicative Perfect. ई ईश्, to rule, ईड् to praise, उज्झ् 6P. to leave, उन्द् 7P. to wet, ऊह् 1A. to reason, ॠ 9P. to go, एज् 1A. to shine, and एध् 1A. to increase, these roots take the Periphrastic Perfect.

By the assistance of these roots, the portion (a) of this rule will be well understood.

Now let us make up the Perfect forms of ई, ईश्, ईड्, etc.

ई 1P to go ई+आम्=ए+आम् by Rule 13=अय्+आम्=अयाम्. The root is Parasmaipadi, so by adding the Parasmaipadi forms of कृ, भू, or अस् we get.

अयांचकर–अयांचकार	अयांचकृव	अयांचकृम
अयांचकर्थ	अयांचक्रथुः	अयांचक्र
अयांचकार	अयांचक्रतुः	अयांचक्रुः
अयांबभूव	अयांबभूविव	अयांबभूविम
अयांबभूविथ	अयांबभूवथुः	अयांबभूव
अयांबभूव	अयांबभूवतुः	अयांबभूवुः
अयामास	अयामासिव	अयामासिम
अयामासिथ	अयामासथुः	अयामास
अयामास	अयामासतुः	अयामासुः

ईश् 2A, to rule. ईश्+आम्. The penultimate ई is long, so it cannot take guna by Rule 13=ईशाम्. The root is Atmanepadi, therefore, by adding the Atmanepada forms of कृ, we get:—

ईशांचक्रे	ईशांचकृवहे	ईशांचकृमहे
ईशांचकृषे	ईशांचक्राथे	ईशांचकृढ्वे
ईशांचक्रे	ईशांचक्राते	ईशांचक्रिरे

भू and अस् are Parasmaipadi roots therefore their Parasmaipada forms are added even when the roots taking Periphrastic Perfect are Atmanepadi.

ईशांबभूव	ईशांबभूविव	ईशांबभूविम
ईशांबभूविथ	ईशांबभूवथुः	ईशांबभूव.
ईशांबभूव	ईशांबभूवतुः	ईशांबभूवुः

ईड् 2 A to praise is similarly conjugated.

ईडांचक्रे	ईडांचकृवहे	ईडांचकृमहे
ईडांचकृषे	ईडांचक्राथे	etc.
ईडांबभूव	ईडांबभूविव	etc.
ईडामास	ईडामासिव	etc.

उज्झ् 6 P. to leave.

उज्झांचकर—उज्झांचकार	उज्झांचकृव	etc.
उज्झांबभूव	उज्झांबभूविव	etc.
उज्झामास	उज्झामासिव	etc.

उन्द् 7 P. to wet.

उन्दांचकर—चकर	उन्दांचकृव	etc.
उन्दांबभूव	उन्दांबभूविव	etc.
उन्दामास	उन्दामासिव	etc.

ऊह् 1 A. to reason.

ऊहांचक्रे	ऊहांचकृवहे	etc.
ऊहांबभूव	ऊहांबभूविव	etc.
ऊहामास	ऊहामासिव	etc.

ॠ 9 P. to go. ॠ+आम्=अर्+आम् by Rule 13=अराम्.

अरांचकर–अरांचकार	अरांचकृव	etc.
अरांबभूव	अरांबभूविव	etc.
अरामास	अरामासिव	etc.

एज् 1 A. to shine.

एजांचक्रे	एजांचकृवहे	etc.
एजांबभूव	एजांबभूविव	etc.
एजामास	एजामासिव	etc.

एध् 1 A. to increase.

एधांचक्रे	एधांचकृवहे	etc.
एधांबभूव	एधांबभूविव	etc.
एधामास	एधामासिव	etc.

ऋच्छ्. It begins with ऋ a vowel except अ or आ and followed by the conjunct consonant च्छ् and hence the initial ऋ is prosodially long, so it should take Periphrastic perfect, however it is mentioned as an exception. Its forms of the Reduplicative Perfect are given in the preceding lesson in the explanation of Rule 10 which see.
Rule 11 (b) (1) Roots of the 10th conjugation.

(2) Causals
(3) Desideratives

(4) Other derived roots.

(5) Roots of more than one syllable in general.

These roots also take the Periphrastic perfect.

(1) Roots of the 10th conjugation.

The forms of घुष्. घुष्, the base before अय is घोष् घोष्+अय=घोषय is the base of 10th conj.

अय of घोषय is to be retained by the first foot—note of page 83. घोषय+आम्=घोषयाम्.

घोषयांचकर-चकार घोषयांचकृव etc.

प्री (प्रीण्) to please has प्रीणयांचकर-चकार etc.

---

(2) Causals.

For causals, open 21st lesson of the text and you will find कारयति, जनयति, अर्पयति etc.
Their Perfect forms.—

कारयांचकर-चकार कारयांचकृव etc.
जनयांबभूव जनयांबभूविव etc.
अर्पयामास अर्पयामासिव etc.

(3) Desideratives.

For these, open 25th lesson and you will find जिघृक्षति, पिपृच्छिषति, दिधरिषति etc.

Take off the termination ति and the bases

we get are जिघृक्ष, पिपृच्छिष, दिधरिष. Add आम् to each and then the forms of कृ, भू or अस्.

जिघृक्षांचकर-चकार	जिघृक्षांचकृव	etc.
पिपृच्छिषांबभूव	पिपृच्छिषांबभूविव	etc.
दिधरिषामास	दिधरिषामासिव	etc.

(4) Other derived roots.

There are four classes of derivative verbs.

(1) Causals. (2) Desideratives. (3) Frequentatives (4) Denominatives.

The perfect forms of a few roots of the first two classes are already given. Now the other classes.

(3) Frequentatives. There is no lesson in Second Book on these verbs.

बोभू is the	Paras.	Fre.	base	of	भू
देदीय ,, ,,	Atm.	,,	,,	,,	दा

बोभवांचकर-चकार	बोभवांचकृव etc.
देदीयांचक्रे	देदीयांचकृवहे etc.

(4) Denominatives or nominal verbs.

On these verbs also, there is no lesson in the text.

समिध्यति he wishes for holy sticks and अप्सरायते she behaves like an Apsaras are forms of nominal verbs.

Their Perfect—forms:—

समिध्यांचकर–चकार   समिध्यांचकृव etc.

अप्सरायांचक्रे   अप्सरायांचकृवहे etc.

The form वैरायते given in Le. I of the text and the form स्वप्नायते of Le 16th are also nominal verbs.

Their Perfect forms:—

वैरायांचक्रे   वैरायांचकृवहे etc.

स्वप्नायांचक्रे   स्वप्नायांचकृवहे etc.

Rule 12 (a) दय् 1A. to have compassion.

Its forms:—

दयांचक्रे दयांचकृवहे etc. or दयामास दयामासिव etc. or दयांबभूव दयांबभूविव etc.

अय् 1A to go.

Its forms:—

अयांचक्रे   अयांचकृवहे   अयांचकृमहे   etc.

कास् 1A to cough.

Its forms:—कासांचक्रे, कासांचकृवहे etc.

आस 2 A to sit.

Its forms:—आसांबभूव, आसांबभूविव etc.

उष्, विद् and जागृ take both the Perfects.

Reduplicative perfect forms of उष्.

उष्=उउष्=उ+ओष्=उ+ओष्=उवोष् is the base before S. T.

उष्=उउष्=ऊष् is the base before W T.

उवोष	ऊषिव	ऊषिम
उवोषिथ	ऊषथुः	ऊष
उवोष	ऊषतुः	ऊषुः

Periphrastic Perfect forms of उष्.

उष्+आम्=ओष्+आम्=ओषाम्.

ओषांचकर–चकार	ओषांचकृव	ओषांचकृम
ओषांचकर्थ	ओषांचक्रथुः	ओषांचक्र
ओषांचकार	ओषांचक्रतुः	ओषांचक्रुः

विद् 2P. to know.

विद्+आम् no guna by Rule 13.

विवेद	विविदिव	विविदिम	विदामास	विदामासिव	विदामासिम
विवेदिथ	विविदथुः	विविद	विदामासिथ	विदामासथुः	विदामास
विवेद	विविदतुः	विविदुः	विदामास	विदामासतुः	विदामासुः

जागृ 2P. to be awake.

Reduplicative Perfect forms of जागृ are given in the treatment of Rule 10 of Le. XIII.

Its Peri. Perfect forms:

जागृ+आम्=जागर्+आम्.

जागरांचकर–चकार	जागरांचकृव	जागरांचकृम
जागरांचकर्थ	जागरांचक्रथुः	जागरांचक्र
जागरांचकार	जागरांचक्रतुः	जागरांचक्रुः

Rule 12 (b) भी, ह्री, भृ and हु take both the Perfects.

In the Peri. Perfect the base of the third conjugation is to be taken in the case of

these roots. So, भिसी, जिह्री, भिभृ and जुहु should be taken.

भी 3 P.

Redu. Perf. forms.

भीभी=बिभी.

It is conjugated like नी P

बिभय-बिभाय बिभ्यिव बिभ्यिम

बिभेथ बिभ्यथुः बिभ्य

बिभयिथ

बिभाय बिभ्यतुः बिभ्युः

Peri-Perf. forms.

बिभी+आम्=बिभे=आम्=बिभयाम्.

बिभयांचकर चकार बिभयांचकृव

बिभयांचकृम etc.

ह्री 3 P.

Reduplicative Perf. forms:—जिह्रय-जिह्राय, जिह्री+इव=जिह्रीय्+इव=जिह्रियिव, जिह्रियिम. ह्री is anit with a final vowel, so it takes इ optionally. जिह्रेथ-जिह्रयिथ, जिह्रियथुः, जिह्रिय. जिह्राय. जिह्रियतुः. जिह्रियुः.

Peri. Perf. forms:—जिह्री+आम्=जिह्रे+आम्=जिह्रयाम् जिह्रयांचकर चकार. जिह्रयांचकृव. जिह्रयांचकृम. जिह्रयांचकर्थ etc.

भृ 3 U.

Redu. Perf. forms:—

भृ=भृभृ=बभृ. [illegible] बभ्रुव. It does not take इ by Rule [illegible] It is one of the ieght roots कृ, सृ, [illegible] बभृव. बभृम. [illegible]

बभृ+अथुः=बभ्रथुः बभ्र. बभार. बभ्रतुः. बभ्रुः.

At. बभ्रे बभृवहे बभृमहे बभृषे बभ्राथे बभृढ्वे बभ्रे बभ्राते बभ्रिरे.

Peri Perf. forms.

भृ=बिभृ. बिभृ+आम्=बिभराम्

बिभरांचकर-चकार बिभरांचकृव बिभरांचकृम etc.

हु 3 P.

हु=जुहु.

Redu, Perf. forms.		Peri Perf. forms.
जुहव जुहाव	जुहुविव जुहुविम	जुहु+आम्=जुहो+आम्=
जुहविथ	जुहुवथुः जुहुव	जुहवाम्
जुहोथ		जुहवांचकर-चकार. जुहुवांचकृव
जुहाव	जुहुवतुः जुहुवुः	जुहवांचकृम etc.

Rule 14 (a)

ऋ=ऋऋ=अऋ by Rule 7 of Le. XIII=

आऋ by this rule.

अद्=अ+अद्=आ+अद् by this rule.

अर्द्=अ+अर्द्=आ+अर्द् by this rule.

अन्त=अ+अन्त्=आ+अन्त् by this rule.

ऋज्=अ+ऋज्=आ+ऋज् by this rule.

अट्=अ+अट्=आ+अट् by this rule.

अञ्ज्-अ+अञ्ज्-आ=अञ्ज् by this rule.

अश्-अ+अश्-आ+अश् by this rule.

(b)

अर्द् 1. P. to go, अन्त् 1 P. to bind, अक्ष् 1. 5 P. to reach and अञ्ज् 7 P. to anoint are roots beginning with अ and ending with a double consonant.

अर्द्=आ+अर्द्=आ+न्+अर्द् by this rule=आनर्द् the base.

अन्त्=आ+अन्त्=आ+न्+अन्त् by this rule=आनन्त् the base.

अक्ष्=आ+अक्ष्=आ+न्+अक्ष् by this rule=आनक्ष् the base.

अञ्ज्=आ+अञ्ज्=आ+न्+अञ्ज् by this rule=आनञ्ज् the base.

The root ऋञ्ज् 1 A. to go beginning with ऋ and अश् 5 A. to pervade also take this न्.

ऋञ्ज् 1 A. to go=आ+ऋञ्ज्=आ+न्+ऋञ्ज् by this rule आनृञ्ज्.

अश् = आ+अश्=आ+न्+अश् by this rule=आनश्

The forms of the above roots.

आनर्द	आनर्दिव	आनर्दिम etc.
आनन्त	आनन्तिव	आनन्तिम etc.
आनक्ष	आनक्षिव-आनक्ष्व	आनक्षिम-आनक्ष्म etc.
आनञ्ज	आनञ्जिव-आनञ्ज्व	आनञ्जिम-आनञ्ज्म etc.
आनृञ्जे	आनृञ्जिवहे	आनृञ्जिमहे etc.
आनशे	आनशिवहे-आनश्वहे	आनशिमहे-आनश्महे etc.

Rule 15 मृ takes Parasmaipada in the Perfect, the two Futures and the conditional.

मृ=ममृ.

ममर-ममार. मम्र्+व=मम्र्+इव=मम्रिव. मम्र्+इम=मम्रिम. ममृ+थ=ममर्+थ, मृ is anit with a final ऋ, so it does not take इ, ममर्थ, मम्रथुः मम्र ममार मम्रतुः मम्रुः.

Rule 16 To make the passive Perfect forms of a root it should be conjugated in the Atmanepada of the Perfect.

Thus we make the Passive Perfect forms of a few transitive verbs.

प्रच्छ् to ask पप्रच्छे I was asked. पप्रच्छिवहे पप्रच्छिमहे. पप्रच्छिषे पप्रच्छाथे पप्रच्छिध्वे पप्रच्छे पप्रच्छाते पप्रच्छिरे.

पीड् to afflict पीडयांचक्रे I was afflicted पीडयांचकृवहे. पीडयांचकृमहे. पीडयांचकृषे. etc.

वच् to speak ऊचे I was spoken, I was told ऊचि-वहे. ऊचिमहे. ऊचिषे. ऊचाथे. etc.

नम् to salute. नेमे I was saluted नेमिवहे नेमिमहे नेमिषे नेमाथे etc.

See the footnote of the page of the vocabulary of Le. XIII about the root कम् to love. In its case अय is optionally added in the non-conju-

gational tenses, hence, its two bases are कामय and कम्.

कामय contains more than one vowel so it takes periphrastic perfect and कम् takes Redu. Perfect.

कामयांचक्रे कामयांचकृवहे कामयांचकृमहे कामयांचकृषे etc.

चकमे चकमिवहे चकमिमहे चकमिषे चकमाथे चकमिध्वे etc.

See the footnote on the same page marked thus+आय् is optionally added to गुप्, धूप्, विच्छ्, पण्, पन् or see G. R, 2 given in the 15th lesson.

The forms of गुप्.

गुप्+आय्=गोप्+आय्. आय् is optionally retained so गुप् also is the base.

गोपाय् contains more than one syllable, so it will take Periphrastic perfect.

गोपायांचकार-चकार. गोपायांचकृव. गोपायांचकृम. etc.

गुप्=जुगुप्. It is vet so it will take इ optionally before व, म and also before थ by Rule 3 of 13th lesson.

जुगोप	जुगुपिव-जुगुप्व	जुगुपिम-जुगुप्म
जुगोपिथ-जुगोप्थ	जुगुपथुः	जुगुप
जुगोप	जुगुपतुः	जुगुपुः

Similarly धूप् also has two bases धूपाय् and दुधूप्.

धूपायांचकार-चकार धूपायांचकृव धूपायांचकृम etc.

दुधूप	दुधूपिव	दुधूपिम
दुधूपिथ	दुधूपथुः	दुधूप
दुधूप	दुधूपतुः	दुधूपुः

The penultimate vowel of धूप् is long so it does not take guna. Besides it is set, so it does not take इ optionally as गुप्.

Similarly विच्छ् to go has the bases विच्छाय् and विविच्छ्.

विच्छायांचकार-चकार विच्छायांचकृव विच्छायांचकृम etc.

विविच्छ	विविच्छिव	विविच्छिम
विविच्छिथ	विविच्छथुः	विविच्छ
विविच्छ	विविच्छतुः	विविच्छुः

पण् 1A. to praise. when it takes आय्, it becomes Parasmaipadi.

पणायांचकार-चकार पणायांचकृव पणायांचकृम

पणायांचकर्थ etc.

When it does not take आय् it is conjugated in the Atmanepada.

पेणे पेणिवहे पेणिमहे पेणिषे पेणाथे पेणिध्वे पेणे पेणाते पेणिरे.

पन् 1A. to praise. Put न् instead of ण् in all the forms of पण् given above and you will get the forms of पन् पनायांचकार-चकार, etc.

ऋत to censure. ऋत्=ऋऋत्=अऋत् by rules of reduplication=आ+ऋत् by rule 14 (a)=आन्+ऋत् by Rule 14 (b)=आनृत्. आनृत् is one base. The other base is ऋत्+ईय्=ऋतीय्

ऋतीय contains more than one vowel so it will take periphrastic Perfect and आनृत् is the base of Reduplicative Perfect.

ऋतीयांचक्रे	ऋतीयांचकृवहे	ऋतीयांचकृमहे
ऋतीयांचकृषे	ऋतीयांचक्राथे	ऋतीयांचकृढ्वे
ऋतीयांचक्रे	ऋतीयांचक्राते	ऋतीयांचक्रिरे
आनृते	आनृतिवहे	आनृतिमहे
आनृतिषे	आनृताथे	आनृतिध्वे
आनृते	आनृताते	आनृतिरे

See the last footnote on the same page.

रध् and जभ् insert a न् after their अ before terminations beginning with a vowel, that is they become रन्ध् and जम्भ् respectively.

ररध्+अ=ररन्ध् + अ=ररन्ध. ररध्+व=ररध्+व and ररध्+इव by Rule 3 of Le. 13th because it is vet=ररन्ध्+इव by this last footnote and ररध्+व=ररन्धिव and रेध्व ररन्धिम-रेध्म.

ररध्+थ=ररध्+इथ and ररध्+थ by Rule 3 of Le. 13th as it is vet=ररन्धिथ by this footnote and ररध्+थ=ररन्धिथ=ररद्ध. ररध्+अतुः a vowel termination=ररन्धतुः. ररन्ध. ररन्ध. ररन्धतुः ररन्धुः.

जम्भ् 1A. to yawn is similarly conjugated.

जजम्भे	जजम्भिवहे	जजम्भिमहे
जजम्भिषे	जजम्भाथे	जजम्भिध्वे
जजम्भे	जजम्भाते	जजम्भिरे

Additional grammar for Lessons 13th and 14th. We give below the Perfect forms of the roots of the three karikas and those of several other important roots.

The forms of the roots of the karikas already conjugated will not be given.

Forms of roots of the set Karika.

लू 9 U.

लू ends in long ऊ, so it is set

लुलव लुलाव	लुलुविव	लुलुविम	लुलुवे	लुलुविवहे	लुलुविमहे
लुलविथ	लुलुवथुः	लुलुव	लुलुविषे	लुलुवाथे	लुलुविध्वे-ढ्वे
लुलाव	लुलुवतुः	लुलुवुः	लुलुवे	लुलुवाते	लुलुविरे

यु 2P.

युयव-युयाव	युयुविव	युयुविम
युयविथ	युयुवथुः	युयुव
युयाव	युयुवतुः	युयुवुः

यु 9U.

ऊदृदन्तैर्यौति. यौति–यु 2 P. is set. यु 9 U is anit and it ends in a vowel, so it will take इ optionally before थ

यु 9P.			यु 9A.		
युयव युयाव	युयुविव	युयुविम	युयुवे	युयुविवहे	युयुविमहे
युयविथ युयोथ	युयुवथुः	युयुव	युयुविषे	युयुवाथे	युयुविध्वे–ढ्वे
युयाव	युयुवतुः	युयुवुः	युयुवे	युयुवाते	युयुविरे

रु 2U. to sing. to go.

रुरव रुराव	रुरुविव	रुरुविम	रुरुवे	रुरुविवहे	रुरुविमहे
रुरविथ	रुरुवथुः	रुरुव	रुरुविषे	रुरुवाथे	रुरुविध्वे–ढ्वे
रुराव	रुरुवतुः	रुरुवुः	रुरुवे	रुरुवाते	रुरुविरे

क्ष्णु 2P. to sharpen.			शी 2A. to lie down.		
चुक्ष्णव चुक्ष्णाव	चुक्ष्णुविव	चुक्ष्णुविम	शिश्ये	शिश्यिवहे	शिश्यिमहे
चुक्ष्णविथ	चुक्ष्णुवथुः	चुक्ष्णुव	शिश्यिषे	शिश्याथे	शिश्यिध्वे–ढ्वे
चुक्ष्णाव	चुक्ष्णुवतुः	चुक्ष्णुवुः	शिश्ये	शिश्याते	शिश्यिरे

स्नु 2P. to drop.

स्नु–सुस्नु–सुष्णु by the footnote of Le, XIV by which सिस्निह् becomes सिष्णिह् and सुस्वप् becomes सुष्वप्

सुष्णव सुष्णाव	सुष्णुविव	सुष्णुविम
सुष्णविथ	सुष्णुवथु	सुष्णुव
सुष्णाव	सुष्णुवतुः	सुष्णुवुः

Conjugate नु 2P. to praise and क्षु 2P. to sound like रु 2P. to sing, Conjugate डी 1A. to fly, like शी 2A. to lie down.

श्रि 1U to resort.

शिश्रय शिश्राय	शिश्रियिव	शिश्रियिम	शिश्रिये	शिश्रियिवहे	शिश्रियिमहे
शिश्रयिथ	शिश्रियथुः	शिश्रिय	शिश्रियिषे	शिश्रियाथे	शिश्रियिढ्वे-ध्वे
शिश्राय	शिश्रियतुः	शिश्रियुः	शिश्रिये	शिश्रियाते	शिश्रियिरे

वृ 9A. 5U.

ववर ववार	ववृव	ववृम	वव्रे	ववृवहे	ववृमहे
ववर्थ (वेदे) ववरिथ (भाषायाम्)	वव्रथुः	वव्र	ववृषे	वव्राथे	ववृढ्वे
ववार	वव्रतुः	वव्रुः	वव्रे	वव्राते	वव्रिरे

वृ is one of the eight irregular roots कृ, सृ, भृ etc. ववर्थ is restricted to the vedic language and ववरिथ is used in common speech.

Forms of roots of the anit karika.

मुच् 6 U to leave.			रिच् 7U to evacuate		
मुमोच	मुमुचिव	मुमुचिम	रिरेच	रिरिचिव	रिरिचिम
मुमोचिथ etc.			रिरेचिथ etc.		
मुमुचे	मुमुचिवहे	मुमुचिमहे	रिरिचे	रिरिचिवहे	रिरिचिमहे
मुमुचिषे etc.			रिरिचिषे etc.		

विच् 7 U is similarly conjugated

सिच् 6U. to sprinkle
सिषेच सिषिचिव सिषिचिम
सिषेचिथ सिषिचथुः etc
सिषिचे सिषिचिवहे सिषिचिमहे
सिषिचिषे etc.

भञ्ज् 7 P. to break.
बभञ्ज बभञ्जिव बभञ्जिम
बभञ्जिथ बभञ्जथुः etc.
बभङ्क्थ

त्यज् 1P to abandon,
तत्यज, तत्याज. तत्यजिव. तत्यजिम. तत्यजिथ तत्यक्थ etc.

निज् 3U. Conjugate it like सिच्.

भुज् 7P. to enjoy. A to dine. 6P. to bend

बुभोज. बुभुजिव. बुभुजिम. बुभोजिथ etc.

बुभुजे बुभुजिवहे बुभुजिमहे बुभुजिषे etc.

युज् is similarly conjugated.

रुज् 6 P. to destroy, to afflict with disease, is conjugated like भुज् P,

रञ्ज् 1, 4 U, to become red, ररञ्ज ररञ्जिव ररञ्जिम ररञ्जिथ-ररङ्क्थ etc, विज् 3 U, is conjugated like निज्.

ष्वञ्ज् 1A to embrace, is irregular.
The base of ष्वञ्ज् is सस्वञ्ज् or स्वज् in the Perfect,
ष्वञ्ज्—सस्वञ्ज् or स्व[illegible]

दम्भ्—ददम्भ or देभ.

and that of स्वञ्ज्-सस्वञ्ज or सस्वज.

श्रन्थ् 9 P,	ग्रन्थ् 9P, to put together
शश्रन्थ शश्रन्थिव शश्रन्थिम	जग्रन्थ जग्रन्थिव जग्रन्थिम
श्रेथ श्रेथिव श्रेथिम	ग्रेथ ग्रेथिव ग्रेथिम
शश्रन्थिथ शश्रन्थथुः शश्रन्थ	जग्रन्थिथ जग्रन्थथुः जग्रन्थ
श्रेथिथ श्रेथथुः श्रेथ.	ग्रेथिथ ग्रेथथुः ग्रेथ
शश्रन्थ शश्रन्थतुः शश्रन्थुः	जग्रन्थ जग्रन्थतुः जग्रन्थुः
श्रेथ श्रेथतुः श्रेथुः	ग्रेथ ग्रेथतुः ग्रेथुः

दम्भ 1 5P. to injure.	स्वञ्ज् 1 A. embrace.
ददम्भ ददम्भिव ददम्भिम	सस्वञ्जे सस्वञ्जिवहे सस्वञ्जिमहे
देभ देभिव देभिम	सस्वजे सस्वजिवहे सस्वजिमहे
ददम्भिथ ददम्भथुः ददम्भ	सस्वञ्जिषे सस्वञ्जाथे सस्वञ्जिध्वे
देभिथ देभथुः देभ	सस्वजिषे सस्वजाथे सस्वजिध्वे
ददम्भ ददम्भतुः ददम्भुः	सस्वञ्जे सस्वञ्जाते सस्वञ्जिरे
देभ देभतुः देभु	सस्वजे सस्वजाते सस्वजिरे

सञ्ज् 1P. is conjugated like रञ्ज्

क्षुद् 7 U to pound

चुक्षोद चुक्षुदिव चुक्षुदिम
चुक्षोदिथ चुक्षुदथुः etc.
चुक्षुदे चुक्षुदिवहे चुक्षुदिमहे
चुक्षुदिषे चुक्षुदाथे etc.

तुद् 6P. क्रुध् 4P. क्षुध् 4P and शुध् 4P are conjugated like क्षुद् P, युध् 4A. and बुध् 4A are conjugated like क्षुद् A, and तुद् 6U and रुध् 7U are conjugated like क्षुद U.

खिद् 4 A. 7 A, 6P.

चिखेद, चिखिदिव, चिखिदिम, चिखेदिथ etc.

चिखिदे, चिखिदिवहे चिखिदिमहे etc.

छिद् 7 U.

चिच्छेद	चिच्छिदिव	चिच्छिदिम	चिच्छिदे	चिच्छिदिवहे	चिच्छिदिमहे
चिच्छेदिथ	चिच्छिदथुः	चिच्छिद	चिच्छिदिषे	चिच्छिदाथे	चिच्छिदिध्वे
चिच्छेद	चिच्छिदतुः	चिच्छिदुः	चिच्छिदे	चिच्छिदाते	चिच्छिदिरे

पद् 4A to go पेदे पेदिवहे पेदिमहे पेदिषे पेदाथे पेदिध्वे पेदे पेदाते पेदिरे.

भिद् 7U.

बिभेद बिभिदिव बिभिदिम बिभेदिथ etc.

बिभिदे बिभिदिवहे बिभिदिमहे बिभिदिषे etc.

विद् 4A, 7A विविदे विविदिवहे विविदिमहे विविदिषे etc.

विद् 2P. it set विवेद विविदिव विविदिम विवेदिथ etc.

शद् 1P to perish शशाद शशाद शेदिव शेदिम शेदिथ-शशत्थ etc.

सद् 1P to sit ससद-ससाद सेदिव...सेदिथ-ससत्थ etc.

स्विद् 4P to perspire. सिस्विद्=सिष्विद् by the foot-note of Le. XIV by which सुस्वप् becomes सुष्वप्.

सिष्वेद सिष्विदिव सिष्विदिम सिष्वेदिथ etc.

स्कन्द् 1P to leap चस्कन्द [illegible] ...चस्कन्दिथ-चस्कन्थ etc.

हद् 1A. to [illegible] जहदे जहदिवहे...जहदिषे etc.

बन्ध् 9P. बबन्ध बबन्धिव...बबन्धिथ-बबन्द्ध...etc.

रध् 4P 5P ररन्ध ररन्धिव etc.

साध् 5P ससाध...ससाधिव...etc.

सिध् 4P सिषेध सिषिधिव...सिषेधिथ...

सिध् 1P It is vet. सिषेध सिषिधिव-सिषिध्व...सिषेधिथ =सिषेद्ध...etc.

मन् 4A. to think मेने मेनिवहे मेनिमहे मेनिषे etc.

आप् 5P. आप आपिव...आपिथ etc.

क्षिप् 6P. चिक्षेप चिक्षिपिव चिक्षिपिम चिक्षेपिथ...etc.

छुप् 6U. चुच्छोप चुच्छुपिव चुच्छुपिम चुच्छोपिथ etc.

तप् 1P, to perform religious austerities तताप-ततप तेपिव तेपिम तेपिथ...ततप्थ तेपथुः etc,

तिप् 1A. to drop तितिपे तितिपिवहे...etc,

तृप् 4P. to be pleased तृप् becomes तर्प or त्रप्
and दृप् becomes

दृप् 4P. to be proud दर्प् or द्रप् before थ by
Rule 4 of the First
Future of Le XV,

तृप् and दृप् are vet roots.

ततर्प	ततृपिव	ततृपिम	ददर्प	ददृपिव	ददृपिम
	ततृप्व	ततृप्म		ददृप्व	ददृप्म
ततर्पिथ			ददर्पिथ	ददृपथुः	ददृप
ततर्प्थ	ततृपथुः	ततृप	ददर्प्थ		
तत्रप्थ			दद्रप्थ		
ततर्प	ततृपतुः	ततृपः	ददर्प	ददृपतुः	ददृपुः

लिप् 6U. लिलेप, लिलिपिव etc. लिलिपे, लिलिपिवहे. etc.

लुप् 6U लुलोप, लुलुपिव etc. लुलुपे, लुलुपिवहे. etc.

शप् 1U 4U to curse शशप–शशाप शेपिव...शेपिथ–शशप्थ...etc.

सृप् 1P. to go ससर्प ससृपिव...ससर्पिथ etc.

यभ् 1P. ययभ–ययाभ येभिव...येभिथ–ययब्ध etc.

रभ् 1A. रेभे रेभिवहे...रेभिषे etc.

लभ् 1A. लेभे लेभिवहे...लेभिध्वे etc.

गम् with सम् संजग्मे संजग्मिवहे...संजग्मिषे–संजग्माथे etc.

नम् 1P. ननम–ननाम नेमिव...नेमिथ–ननन्थ. नेम...etc.

यम् 1P. ययम–ययाम येमिव...येमिथ–ययन्थ. etc.

रम् 1A. रेमे रेमिवहे...रेमिषे...रेमिध्वे...etc.

क्रुश् 1P. to cry चुक्रोश चुक्रुशिव चुक्रोशिथ etc

दंश् 1P. ददंश ददंशिव...ददंशिथ ददंष्ठ. etc.

दिश् 6U. दिदेश दिदिशिव...दिदेशिथ दिदिशिवहे. etc.

मृश् 6P. ममर्श ममृशिव ममर्शिथ...

रिश् 6P. रिरेश रिरिशिव रिरेशिथ...etc. रुश् 6P. रुरोश रुरुशिव etc.

लिश् 6P. to go, 4A to decrease लिलेश लिलिशिव... लिलिशे लिलिशिवहे...

विश् विवेश विविशिथ...स्पृश् पस्पर्श पस्पृशिव पस्पर्शिथ...etc.

कृष् 1P 6U चकर्ष चकर्षिथ...चकृषे चकृषिवहे...

त्विष् 1U तित्वेष तित्विषिव.....तित्विषे तित्विषिवहे......

तुष् तुतोष तुतुषिव...तुतोषिथ.

द्विष् 2U दिद्वेष...दिद्वेषिथ etc दिद्विषे दिद्विषिवहे etc.

दुष् 4U दुदोष दुदुषिव दुदोषिथ...पुष् 4P. पुपोष पुपोषिथ.

पिष् 7P. पिपेष पिपिषिव पिपेषिथ.

विष् 3P विवेष विविषिव...विविषे विविषिवहे...

शिष् 7P शिशेष शिशिषिव...शिशेषिथ. शुष् 4P शुशोष शुशुषिव... शुशोषिथ.

श्लिष् 4P. शिश्लेष शिश्लिषिव...शिश्लेषिथ.

दह् 1P. ददह–ददाह देहिव...देहिथ–ददग्ध देहथुः...ददाह...देहुः

दिह् 2U दिदेह. दिदेहिथ दिदिहे दिदिहिध्वे–ढ्वे.

दुह् 2U दुदोह...दुदोहिथ...दुदुहे...दुदुहिध्वे–ढ्वे.

मिह् 1P to sprinkle मिमेह मिमिहिव...मिमेहिथ

रुह् 1P. रुरोह रुरोहिथ...लिह् 2U. लिलेह लिलेहिथ. लिलिहे. लिलिहिध्वे–ढ्वे.

Forms of roots of the vet karika.

स्वृ 1P. to sound.

सस्वर	सस्वरिव	सस्वरिम	See Ru. 3 of Le. XIII
सस्वार	सस्वरिथ	सस्वरथुः	about the insertion
सस्वर	सस्वर्थ		of इ in the case of
			स्वृ, सृ and धृ before
सस्वार	सस्वरतुः	सस्वरुः	व, म etc and थ.

सू 2A. 4A. सू=सूसू=सुसू=सुषू+ए=सुषुवे सुषुविवहे सुषुविमहे सुषुविषे सुषुवाथे सुषुविध्वे–ढ्वे सुषुवे सुषुवाते सुषुविरे

धू 5 U and 9 U.

दुधव-दुधाव	दुधुविव	दुधुविम	दुधुवे	दुधुविवहे	दुधुविमहे
दुधविथ-दुधोथ	दुधुवथुः	दुधुव	दुधुविषे	दुधुवाथे	दुधुविध्वे-ढ्वे
दुधाव	दुधुवतुः	दुधुवुः	दुधुवे	दुधुवाते	दुधुविरे.

तञ्च् 7 P. to contract.

ततञ्च	ततञ्चिव	ततञ्चिम
	ततञ्च्व	ततञ्च्म
ततञ्चिथ	ततञ्चथुः	ततञ्च
ततङ्क्थ		
ततञ्च	ततञ्चतुः	ततञ्चुः

अञ्ज् 7 P.

अ+अञ्ज्=आ+अञ्ज्=आ+न्+अञ्ज्=आनञ्ज्

आनञ्ज	आनञ्जिव	आनञ्जिम
	आनञ्ज्व	आनञ्ज्म
आनञ्जिथ आनङ्क्थ	etc.	

तञ्ज् 7 P. to contract is conjugated like तञ्च् 7 P.

मृज् 1. 2. P. to wipe off. See page 103 of Guide to Sanskrit Second Book part I मृज् becomes मार्ज् before S. T. and मृज् and मार्ज् before V. W. T.

ममार्ज	ममृजिव-ममार्जिव-ममृज्व	ममृजिम-ममार्जिम-ममृज्म
ममार्जिथ	ममृजथुः-ममार्जथुः	ममृज-ममार्ज
ममार्ष्ठ.		
ममार्ज	ममृजतुः-ममार्जतुः	ममृजुः-ममार्जुः

क्लिद् 4P to be wet

चिक्लेद	चिक्लिदिव	चिक्लिदिम
	चिक्लिद्व	चिक्लिद्म
चिक्लेदिथ	चिक्लिदथुः	चिक्लिद
चिक्लेत्थ		
चिक्लेद	चिक्लिदतुः	चिक्लिदुः

कृप् 1A to be able

चक्लृपे	चक्लृपिवहे	चक्लृपिमहे
	चक्लृप्वहे	चक्लृप्महे
चक्लृपिषे	चक्लृपाथे	चक्लृपिध्वे
चक्लृप्से		चक्लृब्ध्वे
चक्लृपे	चक्लृपाते	चक्लृपिरे

क्षम् 1A.

चक्षमे	चक्षमिवहे	चक्षमिमहे
	चक्षण्वहे	चक्षण्महे
चक्षमिषे	चक्षमाथे	चक्षमिध्वे
चक्षंसे		चक्षन्ध्वे
चक्षमे	चक्षमाते	चक्षमिरे

क्लिश 9 P.

चिक्लेश	चिक्लिशिव	चिक्लिशिम
	चिक्लिश्व	चिक्लिश्म
चिक्लेशिथ	चिक्लिशथुः	चिक्लिश
चिक्लेश	चिक्लिशतुः	चिक्लिशुः

स्यन्द् 1A to drop.

सस्यन्दे	सस्यन्दिवहे	सस्यन्दिमहे
	सस्यन्द्वहे	सस्यन्द्महे
सस्यन्दिषे	सस्यन्दाथे	सस्यन्दिध्वे
सस्यन्त्से		सस्यन्द्ध्वे
सस्यन्दे	सस्यन्दाते	सस्यन्दिरे

क्षम् 4P.

चक्षम	चक्षमिव	चक्षमिम
चक्षाम	चक्षण्व	चक्षण्म
चक्षमिथ	चक्षमथुः	चक्षम
चक्षन्थ		
चक्षाम	चक्षमतुः	चक्षमुः

चक्षम्+व=चक्षन्+व, चक्षम्+म=चक्षन्+म, चक्षम्+वहे=चक्षन्+वहे, चक्षम्+महे=चक्षन्+महे by the foot note of Le. XIII. given to explain the forms चक्षण्वहे and चक्षण्महे.

अक्ष् 1, 5, P. to reach.

आनक्ष्+थ=आनश्+थ=आनश्+थ=आनष्ट.

आनक्ष	आनक्षिव	आनक्षिम
	आनक्ष्व	आनक्ष्म
आनक्षिथ	आनक्षथुः	आनक्ष
आनष्ठ		
आनक्ष	आनक्षतुः	आनक्षुः

कुष् with निर् 9 P. to tear निश्चुकोष, निश्चुकुषिव-निश्चुकुष्व, निश्चुकुषिम-निश्चुकुष्म-निश्चुकोषिथ-निश्चकोष्ठ. etc

तक्ष् and त्वक्ष् should be conjugated like अक्ष्.

गाह् 1 A to enter

जगाह्+से=जगाढ्+से=जघाढ्+से=जघाक्+से=जगाक्+षे=जघाक्षे. जगाह्+ध्वे=जगाढ्+ध्वे=जघाढ्+ध्वे=जघाढ्+ढवे=जघाढ्वे.

जगाहे	जगाहिवहे	जगाहिमहे
	जगाह्वहे	जगाह्महे
जगाहिषे	जगाहाथे	जगाहिध्वे-ढवे
जघाक्षे		जघाढवे
जगाहे	जगाहाते	जगाहिरे

गुह् 1 U to conceal.

गुह्=जुगुह्+अ a vowel strong termination=जुगूह. जुगुह्+थ=जुगोढ्+ध=जुगोढ्+ढ=जुगोढ. जुगुह्+से=जुगुढ्+से=जुघुढ्+से=जुघुक्+षे=जुघुक्षे. जुगूह्+ध्वे=जुगूढ्+ध्वे=जुगुढ्+ढवे=जुघू+ढवे=जुघूढवे.

जुगूह	जुगुहिव	जुगुहिम	जुगुहे	जुगुहिवहे	जुगुहिमहे
	जुगुह्व	जुगुह्म		जुगुह्वहे	जुगुह्महे
जुगूहिथ	जुगुहथुः	जुगुह	जुगुहिषे	जुगुहाथे	जुगुहिध्वे-ढवे
जुगोढ			जुघुक्षे		जुघूढवे
जुगूह	जुगुहतुः	जुगुहुः	जुगुहे	जुगुहाते	जुगुहिरे

गृह् 1A. to take.

जगृहे	जगृहिवहे	जगृहिमहे
	जगृह्वहे	जगृह्महे

गर्ह् 1A. to censure is set. Its forms:—

जगृहिषे जगृहाथे जगृहिध्वे·ढ्वे जगर्हे जगर्हिवहे जगर्हिषे
जघृक्षे जघृढ्वे जगर्हिध्वे·ढ्वे.
जगृहे जगृहाते जगृहिरे गर्ह 10A. गर्हयांचक्रे गर्हयांचकृवहे
गर्हयांचकृषे etc.

तृह् 6P. to kill.

ततृह्+थ=ततर्ह्+थ=ततर्ढ्+थ=ततर्ढ्+ध=ततर्ढ्+ढ=ततर्ढ

ततर्ह	ततृहिव	ततृहिम
	ततृह्व	ततृह्म
ततर्हिथ	ततृहथुः	ततृह
ततर्ढ		
ततर्ह	ततृहतुः	ततृहुः

तृंह् 6P. to kill.

ततृंह	ततृंहिव	ततृंहिम
	ततृंह्व	ततृंह्म
ततृंहिथ	ततृंहथुः	ततृंह
ततृण्ढ		
ततृंह	ततृंहतुः	ततृंहुः

बृह् 6P. to increase.

बृह् is not a root of the anit karika so बबृह्+थ= बबर्ह्+थ only and not बबर्ह्+थ and बब्रर्ह्+थ.

बबर्ह	बबृहिव	बबृहिम
	बबृह्व	बबृह्म
बबर्हिथ	बबृहथुः	बबृह
बबर्ढ		
बबर्ह	बबृहतुः	बबृहुः

स्तृह् 6P. to hurt.

तस्तर्ह	तस्तृहिव	तस्तृहिम
	तस्तृह्व	तस्तृह्म
तस्तर्हिथ	तस्तृहथुः	तस्तृह
तस्तर्ढ		
तस्तर्ह	तस्तृहतुः	तस्तृहुः

वृह् 6P. also is vet. So put व instead of ब in all the forms of बृह् and you will get the forms of वृह्.

सृ 1P. to move			स्तु P.		
ससर	सस्रव	ससृम	तुष्टव	तुष्टुव	तुष्टुम
ससार			तुष्टाव		
ससर्थ	सस्रथुः	सस्र	तुष्टोथ	तुष्टुवथुः	तुष्टुव
ससार	सस्रतुः	सस्रुः	तुष्टाव	तुष्टुवतुः	तुष्टुवुः

स्तु 1A.			स्रु 1P. to flow.		
तुष्टुवे	तुष्टुवहे	तुष्टुमहे	सुस्रव	सुस्रुव	सुस्रुम
			सुस्राव		
तुष्टुषे	तुष्टुवाथे	तुष्टुढ्वे	सुस्रोथ	सुस्रुवथुः	सुस्रुवः
तुष्टुवे	तुष्टुवाते	तुष्टुविरे	सुस्राव	सस्रुवतुः	सुस्रुवुः

द्रु 1P and श्रु 5P are conjugated like स्रु 1P.

कृ with सम्.

G. R. 10 स् is prefixed *to* the root कृ after the prepositions सम् and परि when it means to ornament or collect together; and after the preposition उप in the above sense, as well as in the senses of imparting an additional quality to a thing without destroying the thing itself, or preparing as food or supplying what is implied.

सम्+कृ=सम्+कृ by this rule=सं+स्कृ=संचस्कृ, संचस्कृ ends in ऋ preceded by a conjunct consonant so, it will become संचस्कर् by Rule 10 of Le XIII.

संचस्कर संचस्कार	संचस्करिव	संचस्करिम	संचस्करे	संचस्करिवहे	संचस्क-रिमहे
संचस्करिथ	संचस्करथुः	संचस्कर	संचस्करिषे	संचस्कराथे	संचस्क-रिध्वे-ढ्वे
संचस्कार	संचस्करतुः	संचस्करुः	संचस्करे	संचस्कराते	संचस्करिरे

ध्यै=ध्या=दध्या.

दध्यौ	दध्यिव	दध्यिम
दध्यिथ दध्याथ	दध्यथुः	दध्य
दध्यौ	दध्यतुः	दध्युः

अर्च् P.

अ+अर्च्=आ+अर्च्=आन्+अर्च=आनर्च्.

आनर्च् आनर्चिव आनर्चिम

आनर्चिथ etc.

नन्द् ननन्द्, ननन्दिव ननन्दिम, ननन्दिथ etc.

नृत्=ननृत्. ननर्त ननृतिव ननृतिम ननर्तिथ ननृतथुः etc.

वन्द् ववन्दे ववन्दिवहे ववन्दिमहे etc.

उर्णु 2U It is a set root. Its base after reduplication is उर्णुनु. Before a vowel strong termination its final उ takes guna optionally by G. R. 6.

ऊर्णुनव ऊर्णुनाव	उर्णुनुविव	ऊर्णुनुविम	ऊर्णुनुवे	ऊर्णुनुविवहे	ऊर्णुनुविमहे
ऊर्णुनविथ ऊर्णुनुविथ	ऊर्णुनुवथुः	ऊर्णुनुव	ऊर्णुनुविषे	ऊर्णुनुवाथे	ऊर्णुनुविध्वे –ढ्वे
ऊर्णुनाव	ऊर्णुनुवतुः	ऊर्णुनुवुः	ऊर्णुनुवे	ऊर्णुनुवाते	ऊर्णुनुविरे

चक्ष 2 A. to speak. ख्या and क्शा are optionally

substituted for it in the Perfect by G. R. 8.

चख्यौ	चाख्यिव	चख्यिम	चचक्षे	चचक्षिवहे	चचक्षिमहे
चक्शौ	चक्शिव	चक्शिम	चख्ये	चख्यिवहे	चाख्यिमहे
चाख्यिथ	चख्यथुः	चख्य	चक्शे	चक्शिवहे	चाक्शिमहे
चख्याथ	चक्शथुः	चक्श	चचक्षिषे	चचक्षाथे	चचक्षिध्वे
चाक्शिथ			चख्यिषे	चख्याथे	चाख्यिध्वे-ढ्वे
चक्शाथ			चाक्शिषे	चक्शाथे	चक्शिध्वे
चख्यौ	चख्यतुः	चख्युः	चचक्षे	चचक्षाते	चचक्षिरे
चक्शौ	चक्शतुः	चक्शुः	चख्ये	चख्याते	चख्यिरे
			चक्शे	चक्शाते	चक्शिरे

S. R. 2 दी 4A to decay inserts य् before vowel werk terminanions दिदि+ए=दिदीय्+ए=दिदीये. दिदी+इवहे=दिदीय्+इवहे=दिदीयिवहे. दिदीयिमहे. दिदी+इषे=दिदीय्+इषे =दिदीयिषे दिदी+आथे=दिदीय्+आथे=दिदीयाथे दिदी+इध्वे=दिदीय्+ इध्वे+दिदीयिध्वे-ढ्वे दिदीये. दिदीयाते दिदीयिरे.

S. R. 3 दे 1A to protect assumes the form दिगि in the Perfet and दिगि is not then reduplicated.

दिग्ये दिग्यिवहे दिग्यिमहे दिग्यिषे दिग्याथे दिग्यिध्वे-ढ्वे दिग्ये दिग्याते दिग्यिरे.

S. R. 4 द्युत् after reduplication assumes the form दिद्युत् दिद्युते, दिद्युतिवहे, दिद्युतिमहे, दिद्युतिषे, दिद्यताथे, दिद्युतिध्वे etc.

S. R. 5 पी is substituted for प्यै 1A. to increase in the Perfect, पिप्ये, पिप्यिवहे पिप्यिमहे, पिप्यिषे, पिप्याथे, पिप्यिध्वे-ढ्वे, पिप्ये, पिप्याते, पिप्यिरे.

मि 5U to throw मि=मा }before. S. T. by G.R.3
मी 7U kill. मि=मा }

ममा is the base of मि and मी before S. T.

मिमि —— मि before W. T.

मिमी —— मी ——

ममौ	मिम्यिव	मिम्यिम	मिम्ये	मिम्यिवहे	मिम्यिमहे
ममिथ / ममाथ	मिम्यथुः	मिम्य	मिम्यिषे	मिम्याथे	मिम्यिध्वे-ढ्वे
ममौ	मिम्यतुः	मिम्युः	मिम्ये	मिम्याते	मिम्यिरे

ली 9P, 4A becomes ला optionally before S. T. by G. R. 4 ला=लला and ली=लिली.

लला and लिली are the bases before S. T. and लिली is the base before W. T.

ललौ / लिलय / लिलाय	लिल्यिव	लिल्यिम	लिल्ये	लिल्यिवहे	लिल्यिमहे
ललिथ / ललाथ / लिलेथ / लिलयिथ	लिल्यथुः	लिल्य	लिल्यिषे	लिल्याथे	लिल्यिध्वे-ढ्वे
			लिल्ये	लिल्याते	लिल्यिरे
ललौ	लिल्यतुः	लिल्युः			

अज् 1P. to go. वी is necessarily substituted for it before अ, अथुस्, अ, अ, अतुस्, and उस् and optionally before व, म, and थ by G. R. 9.

विवय	विव्यिव	विव्यिम	वी is anit with a final vowel so it takes इ optionally before थ.
विवाय	आजिव	आजिम	
विवेथ	विव्यथुः	विव्य	
विवेयिथ			
आजिथ			
विवाय	विव्यतुः	विव्युः	

इ 1P to go.

इयय	इयिव	इयिम
इयाय		
इयेथ	इयथुः	इय
इययिथ		
इयाय	इयतुः	इयुः

Lesson 16th.

Rule 2.

विश्वपा one who protects the universe.

The base is विश्वपा before स्, औ, अस्, अम्, औ, and the consonantal terminations and विश्वप् before अस्, आ, ए, अस्, अस्, ओस्, आम्, इ, and ओस्.

शङ्खध्मा a conch shell-blower.

विश्वपाः	विश्वपौ	विश्वपाः	शङ्खध्माः	शङ्खध्मौ	शङ्खध्माः
हे विश्वपाः	विश्वपौ	विश्वपाः	हे शङ्खध्माः	,,	,,
विश्वपाम्	विश्वपौ	विश्वपः	शङ्खध्माम्	,,	शङ्खध्मः
विश्वपा	विश्वपाभ्याम्	विश्वपाभिः	शङ्खध्मा	शङ्खध्माभ्याम्	शङ्खध्माभिः
विश्वपे	,,	विश्वपाभ्यः	शङ्खध्मे	,,	शङ्खध्माभ्यः
विश्वपः	,,	विश्वपाभ्यः	शङ्खध्मः	,,	,,
,,	विश्वपोः	विश्वपाम्	,,	शङ्खध्मोः	शङ्खध्माम्
विश्वपि	,,	विश्वपासु	शङ्खध्मि	,,	शङ्खध्मासु

Decline similarly the following nouns whose latter members are roots ending in आ. गोपा one who protects cows, a cowherd, धूम्रपा one who inhales smoke, बलदा strength giver or Indra and सोमपा one who drinks the soma juice.

nom. du,	acc. sing,	acc. plu,
गोपौ	गोपाम्	गोपः
धूम्रपौ	धूम्रपाम्	धूम्रपः
बलदौ	बलदाम्	बलदः
सौमपौ	सोमपाम्	सोमपः
Instr du.	**Gen plu.**	**Loc plu,**
गोपाभ्याम्	गोपाम्	गोपासु
धूम्रपाभ्याम्	धूम्रपाम्	धूम्रपासु
बलदाभ्याम्	बलदाम्	बलदासु
सोमपाभ्याम्	सोमपाम्	सोमपासु

Nouns which in themselves are roots ending in आ. as स्था, पा.

The forms of such root-nouns are found in the sutras of Kaumudi, as समवप्रविभ्यः स्थः स्थः= of the root स्था and समप्रविभ्यः=after the prepositions सम्, अव, प्र and वि. स्था, takes Atmanepada after the prepositions सम्, अव, प्र and वि.

स्था			पा		
स्थाः	स्थौ	स्थाः	पाः	पौ	पाः
हेस्थाः	स्थौ	स्थाः	हेपाः	,,	,,
स्थाम्	स्थौ	स्थः	पाम्	,,	पः
स्था	स्थाभ्याम्	स्थाभिः	पा	पाभ्याम्	पाभिः
स्थे	,,	स्थाभ्यः	पे	,,	पाभ्यः
स्थः	,,	,,	पः	,,	,,
,,	स्थोः	स्थाम्	,,	पोः	पाम्
स्थि	,,	स्थासु	पि	,,	पासु

Rule 3. Voc sing हरे, so पते Gen. plu. हरीणाम् so पतीनाम्, the first six forms हरिः, हरी, हरयः हरिम्, हरी, हरीन्, so पतिः, पतीः, पतयः, पतिम्, पती, पतीन्.

पतिः	पती	पतयः
पते	पती	पतयः
पतिम्	पती	पत[illegible]
पति+आ	पति+[illegible]	पति+[illegible]

Thus we have.

पतिः	पती	पतयः
[illegible]	पती	पतयः
पतिम्	पती	पती[illegible]

पति+ए	,,	पति+भ्यस्
पत्युः	,,	,,
पत्युः	पति+ओस्	पतीनाम्
पत्यौ	,,	पति+सु

पत्या	पतिभ्याम्	पतिभिः
पत्ये	,,	पतिभ्यः
पत्युः	,,	,,
,,	पत्योः	पतीनाम्
पत्यौ	,,	पतिषु

Rule 4.

सखा	सखायौ	सखाय
हे सखे	,,	,,
सखायम्	,,	सखीन्
सखि+आ.	सखि+भ्याम्	सखि+भिः
सखि+ए	,,	सखि+भ्यः
शख्युः	,,	,,
,,	सखि+ओस्	सखीनाम्
सख्यौ	,,	सखि+सु

Thus we have according to the rule.

After necessary sandhi the full forms are:—

सखा	सखायौ	सखायः
हे सखे	,,	,,
सखायम्	,,	सखीन्
सख्या	सखिभ्याम्	सखिभिः
सख्ये	,,	सखिभ्यः
सख्युः	,,	,,
,,	सख्योः	सखिनाम्
सख्यौ	,,	सखिषु

Rule 5 श्रीः

श्रीः by Rule 6.

S. R. I. If a root-noun of one syllable ends in इ or उ short or long, that इ or उ is changed to इय् or उव् respectively before the vowel terminations. श्री+औ=श्रिय्+औ=श्रियौ.

नद्यै, नद्याः, नद्याः, नद्याम्, नदीनाम् Take off the terminations from these forms and we get ऐ, आस्, आस्, आम् and नाम्.

श्री:	श्रिय्+औ	श्रिय्+अस्
हेश्री:	,,	,,
श्रिय्+अम्	,,	,,
श्रिय्+आ	श्री+भ्याम्	श्री+भि:
श्रिय्+ए श्रिय्+ऐ	,,	श्रीभ्य:
श्रिय्+अस् श्रिय्+आस्	,,	,,
,,	श्रिय्+ओस्	श्रिय्+आम् श्री+नाम्
श्रिय्+इ श्रिय्+आम्	,,	श्री+सु

After sandhi, we have.

श्री:	श्रियौ	श्रिय:
हेश्री:	,,	,,
श्रियम्	,,	,,
श्रिया	श्रीभ्याम्	श्रीभि:
श्रिये श्रियै	,,	श्रीभ्य:
श्रिय: श्रिया:	,,	,,
,,	श्रियो:	श्रियाम् श्रीणाम्
श्रियि–श्रियाम्	,,	श्रीषु

धी is similarly declined.

धी:	धियौ	धिय:
हेधी:	,,	,,
धियम्	,,	,,
धिया	धीभ्याम्	धीभि:
धिये–धियै	धीभ्याम्	धीभ्य:
धिय:–धिया:	,,	,,
,,	धियो:	धानाम् धियाम्
धियि-धियाम्	,,	धीषु

भू. f. earth.

भूः भू+औ=भुव्+औ by S. R. 1

भू:	भुवौ	भुव:
हेभू:	,,	,,
भुवम्	,,	,,
भुवा	भूभ्याम्	भूभिः
भुवे–भुवै	,,	भूभ्य:
भुव:-भुवा:	,,	,,
,,	भुवो:	भूनाम् भुवाम्
भुवि भुवाम्	,,	भूषु.

भ्रू is declined like भू

भ्रूः	भ्रुवौ	भ्रुवः	भ्रुवे-भ्रुवै	,,	भ्रूभ्यः
हे भ्रूः	,,	,,	भ्रुवः-भ्रुवाः	,,	,,
भ्रुवम्	,,	,,	,,	भ्रुवोः	भ्रूणाम्
भ्रुवा	भ्रूभ्याम्	भ्रूभिः	भ्रुवि-भ्रुवाम्	,,	भ्रूषु

स्त्री takes the terminations of नदी.

The terminations separated from the forms of नदी are:—

None	औ	अस्	आस्	,,	,,
म्	औ	स्	,,	ओस्	नाम्
आ	भ्याम्	भिस्	आम्	,,	षु
ऐ	भ्यास्	भ्यस्			

By adding these terminations to स्त्री we get:—

स्त्री	स्त्रियौ	स्त्रियः	स्त्रियै	,,	स्त्रीभ्यः
हे स्त्रि	,,	,,	स्त्रियाः	,,	,,
स्त्रीम्	,,	,,	,,	स्त्रियोः	स्त्रीणाम्
स्त्रिया	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभिः	स्त्रियाम्	,,	स्त्रीषु

acc. sing. is स्त्रियम् or स्त्रीम् and acc. plu is स्त्रियः or स्त्रीः So we finally get—

स्त्री	स्त्रियौ	स्त्रियः	स्त्रियै	,,	स्त्रीभ्यः
हे स्त्रि	,,	,,	स्त्रियाः	,,	,,
स्त्रियम्-स्त्रीम्,		स्त्रियः-स्त्रीः	,,	स्त्रियोः	स्त्रीणाम्
स्त्रिया	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभिः	स्त्रियाम्	,,	स्त्रीषु

Rule 6 तरी a boat तन्त्री a lute and लक्ष्मी the wife of Vishnu have nom. sing forms तरी: तन्त्रीः, and लक्ष्मीः, respectively. The other forms are like those of नदी.

तरीः	तर्यौ	तर्यः	तर्यै	,,	तरीभ्यः
हे तरि	,,	,,	तर्याः	,,	,,
तरीम्	,,	तरीः	,,	तर्योः	तरीणाम्
तर्या	,,	तरीभिः	तर्याम्	,,	तरीषु

Decline तन्त्री, लक्ष्मी, स्तरी smoke and अवी a woman in her courses, similarly.

Rule 7 (a) ग्रामणी M. F.

ग्रामणीः	ग्रामण्यौ	ग्रामण्यः	ग्रामण्ये	,,	ग्रामणीभ्यः
हेग्रामणीः	,,	,,	ग्रामण्यः	,,	,,
ग्रामण्यम्	,,	,,	,,	ग्रामण्योः	ग्रामण्याम्
ग्रामण्या	ग्रामणीभ्याम्	ग्रामणीभिः	ग्रामण्याम्	,,	ग्रामणीषु

सेनानी m A name of Mahadevji's son Kartikeya.

सेनानीः	सेनान्यौ	सेनान्यः	सेनान्ये	,,	सेनानीभ्यः
हेसेनानीः	,,	,,	सेनान्यः	,,	,,
सेनान्यम्	,,	,,	,,	सेनान्योः	सेनान्याम्
सेनान्या	सेनानीभ्याम्	सेनानीभिः	सेनान्याम्	,,	सेनानीषु

प्रधी adj talented.

प्रधी m.

प्रधीः	प्रध्यौ	प्रध्यः	प्रध्ये	,,	,,
हे प्रधीः	,,	,,	प्रध्यः	,,	,,
प्रध्यम्	,,	,,	,,	प्रध्योः	प्रध्याम्
प्रध्या	प्रधीभ्याम्	प्रधीभिः	प्रध्यि	,,	प्रधीषु

प्रधी f.

It takes the terminations of नदी except in the acc. sing. and plu. for which its forms are प्रध्यम् , प्रध्य: .

प्रधी:	प्रध्यौ	प्रध्य:	प्रध्यै	,,	प्रधीभ्य:
हे प्रधि	,,	,,	प्रध्या:	,,	,,
प्रध्यम्	,,	,,	,,	प्रध्यो:	प्रधीनाम्
प्रध्या	प्रधीभ्याम्	प्रधीभि:	प्रध्याम्	,,	प्रधीषु

G. R 11 adjectives ending in a long vowel shorten it when they become neuter. So, प्रधी, becomes प्रधि in the neuter.

प्रधि n. It should be declined like वारि and it should have optional forms by the following rule.

S R. 2 Adjectives ending in इ and उ when used with neuter nouns are optionally declined like masculine nouns in इ and उ in the Instr. Dat. Abl. Gen. and Loc. singulars and Gen. and Loc duals.

प्रधि	प्रधिनी	प्रधीनि	प्रध्ये-प्रधिने	,,	प्रधिभ्य:
प्रधि-प्रधे	,,	,,	प्रध्य:-प्रधिन:	,,	प्रधीनाम्
प्रधि	,,	,,	,,	प्रध्यो:-प्रधिनो:	प्रधीनाम्
प्रध्या-प्रधिना	प्रधिभ्याम्	प्रधिभि:	प्रध्यि-प्रधिनि	,,	प्रधिषु

पुनर्भू, f. [illegible] a woman remarried. Root nouns in ऊ which change

their ऊ to व् before vowel terminations take the terminations of वभ्रू except in the acc-sing. and plu. The acc-sing. and plu. terminations are अम् and अस्.

पुनर्भूः	पुनर्भ्वौ	पुनर्भ्वः	पुनर्भ्वै	,,	पुनर्भूभ्यः
हेपुनर्भु	,,	,,	पुनर्भ्वाः	,,	,,
पुनर्भ्वम्	,,	,,	,,	पुनर्भ्वोः	पूनर्भूणाम्
पुनर्भ्वा	पुनर्भूभ्याम्	पुनर्भूभिः	पुनर्भ्वाम्	,,	पुनर्भूषु

यवक्री यवान् क्रीणाति=One who buys barley corns. The root-noun क्री ends in long ई and is preceded by यव a noun, but the long ई is preceded by the conjunct consonant क्र्, therefore यवक्री will become यवक्रिय् before vowel terminations.

यवक्री m.

यवक्रीः	यवक्रियौ	यवक्रियः	यवक्रिये	,,	यवक्रीभ्यः
हेयवक्रीः	,,	,,	यवक्रियः	,,	,,
यवक्रियम्	,,	,,	,,	यवक्रियोः	यवक्रियाम्
यवक्रिया	यवक्रीभ्याम्	यवक्रीभिः	यवक्रियि	,,	यवक्रीषु

यवक्री F.

S. R. 3 Feminine nouns in ई which change their long ई [illegible] are declined like श्री and such fem[illegible] [illegible]declined like भू.

यवक्रीः	यवक्रियौ	यवक्रियः	यवक्रिये-यै	,,	यवक्रीभ्यः
यवक्रीः	,,	,,	यवक्रियः-याः	,,	,,
यवक्रियम्	,,	,,	,,	यवक्रियोः	यवक्रियाम् यवक्रीणाम्
यवक्रिया	यवक्रीभ्याम्	यवक्रीभिः	यवक्रियि-याम्	,,	यवक्रीषु

यवक्री n.

यवक्री=यवाक्रि by G. R. 11.

It is declined like वारि. It is optionally declined like यवक्री m by S. R. 2 in the cases said there.

यवक्रि	यवक्रिणी	यवक्रीणि	यवक्रिये-णे	,,	यवक्रिभ्यः
यवक्रि-क्रे	,,	,,	यवक्रियः णः	,,	
यवाक्रि			,,	यवक्रियोः यवक्रिणोः	यवक्रीणाम्
यवक्रिया-णा	यवक्रिभ्याम्	यवक्रिभिः	यवक्रियि णि	,,	यवक्रिषु

Rule 7 (b) In सुधी, धी is a root-noun, its ई is not preceded by a conjunct consonant like the ई of क्री and it is preceded by सु a preposition, so, according to Rule 7 (a) it should be declined like प्रधी, but it is given as an exception, so it should be declined like यवक्री which changes its ई to इय्.

सुधी m.

सुधीः	सुधियौ	सुधियः	सुधिये	,,	सुधीभ्यः
हे सुधीः	,,	,,	सुधियः	,,	,,
सुधियम्	,,	,,	,,	सुधियोः	सुधियाम्
सुधिया	सुधीभ्याम्	सुधीभिः	सुधियि	,,	सुधीषु

सुधी f.

सुधीः	सुधियौ	सुधियः	सुधिये—यै	,,	सुधीभ्यः
हे सुधीः	,,	,,	सुधियः याः	,,	,,
सुधियम्	,,	,,	,,	सुधियोः	सुधीनाम् सुधियाम्
सुधिया	सुधीभ्याम्	सुधीभिः	सुधियि—याम्	,,	सुधीषु

सुधी n=सुधि n by G. R. II.

सुधि	सुधिनी	सुधीनि	सुधिये—ने	,,	सुधिभ्यः
सुधि—धे	,,	,,	सुधियः—नः	,,	,,
सुधि	,,	,,	,,	सुधियोः सुधिनोः	सुधीनाम्
सुधिया—ना	सुधिभ्याम्	सुधिभिः	सुधियि—नि	,,	सुधिषु

Nouns ending in भू. स्वयंभू adj. self-existent स्वभू m. Brahma, Vishnu or Shiva, दृग्भू adj. produced from the eye and काराभू f. a place of imprisonment.

स्वयंभू m.

स्वयंभूः	स्वयंभूवौ	स्वयंभूवः	स्वयंभूवे	,,	स्वयंभूभ्यः
हे स्वयंभूः	,,	,,	स्वयंभूवः	,,	,,
स्वयंभूवम्	,,	,,	,,	स्वयंभूवोः	स्वयंभूवाम्
स्वयंभूवा	स्वयंभूभ्याम्	स्वयंभूभिः	स्वयंभुवि	,,	स्वयंभूषु

स्वयंभू F. is declined like भू f. earth.

स्वयंभूः	स्वयंभुवौ	स्वयंभुवः	स्वयंभुवे-वै	,,	स्वयंभूभ्यः
हे स्वयंभूः	,,	,,	स्वयंभुवः-वाः	,,	,,
स्वयंभुवम्	,,	,,	,,	स्वयंभुवोः	स्वयंभूनाम्
					स्वयंभुवाम्
स्वयंभुवा	स्वयंभूभ्याम्	स्वयंभूभिः	स्वयंभुवि-वाम्	,,	स्वयंभूषु

स्वयंभू n.

स्वयंभ=स्वयंभु by G. R. 11.

It is declined like मधु. It has optional forms also by S. R. 2.

स्वयंभु	स्वयंभुनी	स्वयंभूनि	स्वयंभुवे-ने	,,	स्वयंभुभ्यः
हेस्वयंभु-भो	,,	,,	स्वयंभुवः-न	,,	,,
स्वयंभु	,,	,,	,,	स्वयंभुवो-नोः	स्वयंभूनाम्
स्वयंभुवा-ना	स्वयंभुभ्याम्	स्वयंभुभिः	स्वयंभुवि-नि	,,	स्वयंभुषु

स्वभू m. is declined like स्वयंभू m. दृग्भु adj. is declined like स्वयंभू in all the three genders and काराभू f. is declined like स्वयंभू f.

Rule (c) दन्भू The thunderbolt, करभू a finger-nail, कारभू f. a toll-station, वर्षाभू m. a frog and पुनर्भू f. a woman remarried are counter-exceptions, that is they change their final ऊ to व् before vowel terminations.

हन्भू m.

हन्भूः	हन्भ्वौ	हन्भ्वः	हन्भ्वे	,,	हन्भूभ्यः
हेहन्भूः	,,	,,	हन्भ्वः	,,	,,
हन्भ्वम्	,,	,,	,,	हन्भ्वोः	हन्भ्वान्
हन्भ्वा	हन्भूभ्याम्	हन्भूभिः	हन्भ्वि	,,	हन्भूषु

करभू m and वर्षाभू m. are similarly declined. कारभू f. should be declined like पुनर्भू f. which is already declined in Rule 7 (a)

There are no such words. in long ऊ which change their ऊ to व् and which are declined in all the three genders among the words of this rule already declined, so let us take the forms of खलपू adj. one who purifies rogues and सुलू adj one who cuts well.

खलपू m.

खलपूः	खलप्वौ	खलप्वः	खलप्वे	,,	खलपूभ्यः
हेखलपूः	,,	,,	खलप्वः	,,	,,
खलप्वम्	,,	,,	,,	खलप्वो	खलप्वाम्
खलप्वा	खलपूभ्याम्	खलपूभि;	खलप्वि	,,	खलपूषु

खलपू f.

खलपूः	खलप्वौ	खलप्वः	खलप्वै	खलपूभ्याम्	खलपूभ्यः
हे खलपु	,,	,,	खलप्वाः	,,	,,
खलप्वम्	,,	,,	,,	खलप्वोः	खलपूनाम्
खलप्वा	खलपूभ्याम्	खलपूभिः	खलप्वाम्	,,	खलपूषु

खलपू n=खलपु by G. R 11.

खलपु	खलपुनी	खलपूनि
हेखलपु	,,	,,
खलपो	,,	,,
खलपु	,,	,,
खलप्वा खलपुना	खलपुभ्याम्	खलपुभिः

खलप्वे खलपुने	,,	खलपुभ्यः
खलप्वः खलपुनः	,,	
,,	खलप्वोः खलपुनोः	खलपूनाम्
खलप्वि खलपुनि	,,	खलपुषु

सुलू adj. is similarly declined.

Rule 8 गो becomes गौ and द्यो becomes द्यौ in the nominative case and in the acc. dual. The acc. sing. of गो is गाम् and that of द्यो is द्याम् and the acc. plu. of गो is गाः and that of द्यो is द्याः The abl. and gen. sings are गोः and द्योः The other forms are made up by adding the terminations.

गौः	गौ+औ	गौ+अस्
हे गौ	,,	,,
गाम्	,,	गाः
गो+आ	गो+भ्याम्	गो+भिः
गो+ए	,,	गो+भ्यः
गोः	,,	,,
,,	गो+ओस्	गो+आम्
गो+इ	,,	गो+सु

Afters-andhi, we have

गौः	गावौ	गावः
हे गौः	,,	,,
गाम्	,,	गाः
गवा	गोभ्याम्	गोभिः
गवे	,,	गोभ्यः
गोः	,,	,,
,,	गवोः	गवाम्
गवि	,,	गोषु

द्यो and स्मृतो (स्मृत: उ: शंकरः येन सः) one who has remembered Shankara, are also declined similarly.

द्यौः द्यावौ द्यावः हेद्यौः द्यावौ द्यावः द्याम द्यावौ द्याः द्यवा द्योभ्याम् द्योभिः etc.

स्मृतौः	स्मृतावौ	स्मृतावः	स्मृतवे	,,	स्मृतोभ्यः
हेस्मृतोः	,,	,,	स्मृतोः	,,	,,
स्मृताम्	,,	स्मृताः	,,	स्मृतवोः	स्मृतवाम्
स्मृतवा	स्मृतोभ्याम्	स्मृताभिः	स्मृतवि	,,	स्मृतोषु

प्रद्यो adj (प्रकृष्टाद्यौ यस्मिन् तत्) that in which the sky is clear is declined like गो in the masculine and feminine genders and changed to प्रद्यु it is declind like मधु in the neuter.

Rule 9.

नौ F. a ship.

नौः	नावौ	नावः	नावे	,,	नौभ्यः
हेनौः	,,	,,	नावः	,,	,,
नावम्	,,	,,	,,	नावोः	नावाम्
नावा	नौभ्याम्	नौभिः	नावि	,,	नौषु

ग्लौ is similarly declined.

Rule 10.

रै m. wealth.

रै becomes राय् before Vowel terminations and रा before Consonanatal terminations.

रा:	रायौ	रायः	रायै	,,	राभ्यः
हेराः	,,	,,	रायः	,,	,,
रायम्	,,	,,	,,	रायोः	रायाम्
राया	राभ्याम्,	राभिः	रायि	,,	रासु

Rule 11.

अस्थि n a bone.

अस्थि	अस्थिनी	अस्थीनि	अस्थ्ने	,,	अस्थिभ्यः
हे अस्थि	,,	,,	अस्थ्नः	,,	,,
अस्थे			,,	अस्थ्नोः	अस्थ्नाम्
अस्थि	,,	,,	अस्थनि	,,	अस्थिषु
अस्थ्ना	अस्थिभ्याम्	अस्थिभिः	अस्थ्नि		

अक्षि n. the eye.

अक्षि	अक्षिणी	अक्षीणि	अक्ष्णे	,,	अक्षिभ्यः
हेअक्षि	,,	,,	अक्ष्णः	,,	,,
अक्षे			,,	अक्ष्णोः	अक्ष्णाम्
अक्षि	,,	,,	अक्षणि	,,	अक्षिषु
अक्ष्णा	अक्षिभ्याम्	अक्षिभिः	अक्ष्णि		

दधि n. curdled milk and सक्थि n. the thigh are declined like अस्थि.

Rule 12 लिह् m f. one who licks,

लिट्-ड्	लिहौ	लिहः	लिहे	,,	लिड्भ्यः
हेलिट्-ड्	,,	,,	लिहः	,,	,,
लिहम्	,,	,,	,,	लिहोः	लिहाम्
लिहा	लिड्भ्याम्	लिड्भिः	लिहि	,,	लिट्सु or लिट्त्सु

S. R. 4. त् is optionally inserted between ट्

and the loc-plu. terminatin सु. लिट्+सु= लिट्सु or लिट्त्सु.

लिह् n.

nom.
Voc. लिट्-ड् लिही लिंहि, the rest like the
acc masculine.

दुह् m. F.

धुक्-ग्	दुहौ	दुहः	दुहे	,,	धुग्भ्यः
हे धुक्-ग्	,,	,,	दुहः	,,	,,
दुहम्	,,	,,	,,	दुहोः	दुहाम्
दुहा	धुग्भ्याम्	धुग्भिः	दुहि	,,	धुक्षु

दुह् n.

nom.
Voc. धुक्-ग् दुही दुंहि; the rest like the
acc. masculine.

Rule 14 अनडुह् m. an ox.

अनड्वान्	अनड्वाहौ	अवड्वाहः	अनडुहे	,,	अनडुद्भ्यः
हे अनड्वन्	,,	,,	अनडुहः	,,	,,
अनड्वाहम्	,,	अनडुहः	,,	अनडुहोः	अनडुहाम्
अनडुहा	अनडुद्भ्याम्	अनडुद्भिः	अनडुहि	,,	अनडुत्सु

Rule 15 दिव् f. a day, heaven.

द्यौः	दिवौ	दिवः	दिवे	,,	द्युभ्यः
हे द्यौः	,,	,,	दिवः	,,	,,
दिवम्	,,	,,	,,	दिवोः	दिवाम्
दिवा	द्युभ्याम्	द्युभिः	दिवि	,,	द्युषु

Rule 16. वृत्रहन् m. Indra.

वृत्रहा	वृत्रहणौ	वृत्रहणः	वृत्रघ्ने	,,	वृत्रहभ्यः
हे वृत्रहन्	,,	,,	वृत्रघ्नः	,,	,,
वृत्रहणम्	,,	वृत्रघ्नः	,,	वृत्रघ्नोः	वृत्रघ्नाम्
वृत्रघ्ना	वृत्रहभ्याम्	वृत्रहाभिः	वृत्रहणि	,,	वृत्रहसु
			वृत्रघ्नि		

अर्यमन् m. the head of the Pitris or Manes,

अर्यमा	अर्यमणौ	अर्यमणः	अर्यम्णे	,,	अर्यमभ्यः
हे अर्यमन्	,,	,,	अर्यम्णः	,,	,,
अर्यमणम्	,,	अर्यम्णः	,,	अर्यम्णोः	अर्यम्णाम्
अर्यम्णा	अर्यमभ्याम्	अर्यमाभिः	अर्यमणि	,,	अर्यमसु
			अर्यम्णि		

पूषन् m. the sun.

पूषा	पूषणौ	पूषणः	पूष्णे	,,	पूषभ्यः
हे पूषन्	,,	,,	पूष्णः	,,	,,
पूषणम्	,,	पूष्णः	,,	पूष्णोः	पूष्णाम्
पूष्णा	पूषभ्याम्	पूषाभिः	पूषणि	,,	पूषसु
			पूष्णि		

बलहन् अरिहन् etc. are other nouns ending in the syllable हन् except वृत्रहन्.

बलहन् m. Indra.

बलहा	बलहनौ	बलहनः	बलघ्ने	,,	बलहभ्यः
हे बलहन्	,,	,,	बलघ्नः	,,	,,
बलहनम्	,,	बलघ्नः	,,	बलघ्नोः	बलघ्नाम्
बलघ्ना	बलहभ्याम्	बलहाभिः	बलहनि	,,	बलहसु
			बलघ्नि		

अरिहन् One who kills enemies, is declin ke वृत्रहन्.

Rule 17 श्वन् m. a. dog.

श्वा	श्वानौ	श्वानः	शुने	,,	श्वभ्यः
हे श्वन्	,,	,,	शुनः	,,	,,
श्वानम्	,,	शुनः	,,	शुनोः	शुनाम्
शुना	श्वभ्याम्	श्वभिः	शुनि	,,	श्वसु

युवन् m. f. n. young युवन् m.

युवा	युवानौ	युवानः	यूने	,,	युवभ्यः
हेयुवन्	,,	,,	यूनः	,,	,,
युवानम्	,,	यूनः	,,	यूनोः	यूनाम्
यूना	युवभ्याम्	युवभिः	यूनि	,,	युवसु

The fem-base of युवन् is युवति It is declined like मति. Apte's dictionary gives युवति, युवती and यूनी three forms. But युवति only is the true fem. base. युवती is the present part fem-base of यु 2 P. to join यूनी is wrong because the sutra यूनस्ति is said an exception to ऋन्नेभ्यो ङीप् in तत्त्वबोधिनी.

युवन् n.

nom.
voc. युव यूनी युवानि The rest like the mas-
acc. culine.

The word युवन् is only a masculine noun also. It then means a youth, a young man. It has only the masculine forms then.

मघवन् m. Indra.

मघवा	मघवानौ	मघवानः	मघोने	,,	मघवभ्यः
हेमघवन्	,,	,,	मघोनः	,,	,,
मघवानम	,,	मघोनः	,,	मघोनोः	मघोनाम्
मघोना	मघवभ्याम्	मघवभिः	मघोनि	,,	मघवसु

Rule 18 पथिन् m. a way.

पन्थाः	पन्थानौ	पन्थानः	पथे	,,	पथिभ्यः
हे पन्थाः	,,	,,	पथः	,,	,,
पन्थानम्	,,	पथः	,,	पथोः	पथाम्
पथा	पथिभ्याम्	पथिभिः	पथि	,,	पथिषु

Rule 19 मथिन् m. a churning handle. It is declined like पथिन्.

ऋभुक्षिन् m. Indra.

ऋभुक्षाः	ऋभुक्षाणौ	ऋभुक्षाणः	ऋभुक्षे	,,	ऋभुक्षिभ्यः
हे ऋभुक्षाः	,,	,,	ऋभुक्षः	,,	,,
ऋभुक्षाणम्	,,	ऋभुक्षः	,,	ऋभुक्षोः	ऋभुक्षाम्
ऋभुक्षा	ऋभुक्षिभ्याम्	ऋभुक्षिभिः	ऋभुक्षि	,,	ऋभुक्षिषु

Rule 20 परिव्राज् m. a recluse.

परिव्राट्-ड्	परिव्राजौ	परिव्राजः	परिव्राजे	,,	परिव्राड्भ्यः
हे परिव्राट्-ड्	,,	,,	परिव्राजः	,,	,,
परिव्राजम्	,,	,,	,,	परिव्राजोः	परिव्राजाम्
परिव्राजा	परिव्राड्भ्याम्	परिव्राड्भिः	परिव्राजि	,,	परिव्राट्सु परिव्राट्त्सु

विश् m. a man of the mercantile caste.

विट्-ड्	विशौ	विशः	विशे	,,	विड्भ्यः
हे विट्-ड्	,,	,,	विशः	,,	,,
विशम्	,,	,,	,,	विशोः	विशाम्
विशा	विड्भ्याम्	विड्भिः	विशि	,,	विट्सु-विट्त्सु

देवेज् m. n. f. a worshipper of gods
देवेज् m. f.

देवेट्-ड्	देवेजौ	देवेजः	देवेजे	,,	देवेड्भ्यः
हे देवेट्-ड्	,,	,,	देवेजः	,,	,,
देवेजम्	,,	,,	,,	देवेजोः	देवेजाम्
देवेजा	देवेड्भ्याम्	देवेड्भिः	देवेजि	,,	देवेट्सु-ट्त्सु

See Rule 39 for the forms of निश्.

विश्वसृज् m. the creator.

विश्वसृट्-ड्	विश्वसृजौ	विश्वसृजः	विश्वसृजे	,,	विश्वसृड्भ्यः
हे विश्वसृट्-ड्	,,	,,	विश्वसृजः	,,	,,
विश्वसृजम्	,,	,,	,,	विश्वसृजोः	विश्वसृजाम्
विश्वसृजा	विश्वसृड्भ्याम्	विश्वसृड्भिः	विश्वसृजि	,,	विश्वसृट्सु विश्वसृट्त्सु

राज् m. a king; m. n. f. shining.
राज् m. f.

राट्-ड्	राजौ	राजः	राजे	,,	राड्भ्यः
हे राट्-ड्	,,	,,	हे राजः	,,	,,
राजम्	,,	,,	,,	राजोः	राजाम्
राजा	राड्भ्याम्	राड्भिः	[illegible]	,,	राट्सु राट्त्सु

राज् n.

nom.
voc. राट्-ड् राजी राञ्जि; the rest like the
acc. masculine.

Rule 21 प्राच् m. n. f. eastern प्राच् m.

प्राङ्	प्राञ्चौ	प्राञ्चः	प्राचे	,,	प्राग्भ्यः
हे प्राङ्	,,	,,	प्राच	,,	,,
प्राञ्चम्	,,	प्राचः	,,	प्राचोः	प्राचाम्
प्राचा	प्राग्भ्याम्	प्राग्भिः	प्राचि	,,	प्राक्षु

The feminine base प्राच्+ई प्राची. It is declined like नदी. प्राची, प्राच्यौ, प्राच्यः, हे प्राचि, प्राच्यौ प्राच्यः प्राचीम् etc.

प्राच् n.

nom.
voc. प्राक्-ग् प्राची प्राञ्चि; the rest like the
acc. masculine.

प्रत्यच् m. n. f. western.

प्रत्यच् m.

प्रत्यङ्	प्रत्यञ्चौ	प्रत्यञ्चः	प्रतीचे	,,	प्रत्यग्भ्यः
प्रत्यङ्	,,	,,	प्रतीचः	,,	,,
प्रत्यञ्चम्	,,	प्रतीचः	,,	प्रतीचोः	प्रतीचाम्
प्रतीचा	प्रत्यग्भ्याम्	प्रत्यग्भिः	प्रतीचि	,,	प्रत्यक्षु

The feminine base प्रत्यच्+ई=प्रतीच्+ई=प्रतीची. It is declined like नदी प्रतीची, प्रतीच्यौ, प्रतीच्यः, हे प्रतीचि, प्रतीच्यौ, प्रतीच्यः प्रतीचीम् etc.

प्रत्यच् n.

nom.
voc. प्रत्यक्-ग् प्रतीची प्रत्यञ्चि the rest like the
acc. masculine.

उदच् m. n. f. northern.

उदच् m.

उदङ्	उदञ्चौ	उदञ्चः	उदीचे	,,	उदग्भ्यः
हे उदङ्	,,	,,	उदीचः	,,	,,
उदञ्चम्	,,	उदीचः	,,	उदीचोः	उदीचाम्
उदीचा	उदग्भ्याम्	उदग्भिः	उदीचि	,,	उदक्षु

The feminine base उदच्+ई=उदीच्+ई=उदीची: It is declined like नदी. उदीची, उदीच्यौ, उदीच्यः हे उदीचि, उदीच्यौ, उदीच्यः, उदीचीम्, उदीच्यौ, उदीचीः etc.

उदच् n.

nom.
voc. उदक्-ग् उदीची उदञ्चि the rest like the
acc. masculine.

अवाच् m. n. f, southern,

अवाच् m,

अवाङ्	अवाञ्चौ	अवाञ्चः	अवाचे	,,	अवाग्भ्यः
,,	,,	,,	अवाचः	,,	,,
अवाञ्चम्	,,	अवाचः	,,	अवाचोः	अवाचाम्
अवाचा	अवाग्भ्याम्	अवाग्भिः	अवाचि	,,	अवाक्षु

The feminine base [illegible]=अवाची. [illegible], अवाच्यौ, अवाच्यः [illegible] अवाचि, [illegible],

1

अवाचीम्, अवाच्यौ, अवाचीः etc.

अवाच् n.

nom.
voc. अवाक्-ग् अवाची अवाञ्चि; the rest like the
acc. masculine.

सम्यच् m. n. f. good.

सम्यच् m

सम्यङ्	सम्यञ्चौ	सम्यञ्चः	समीचे	,,	सम्यग्भ्यः
,,	,,	,,	समीचः	,,	,,
सम्यञ्चम्	,,	समीचः	,,	समीचोः	समीचाम्
समीचा	सम्यग्भ्याम्	सम्यग्भिः	समीचि	,,	सम्यक्षु

The feminine base सम्यच्+ई=समीच्+ई=समीची. It is declined like नदी. समीची, समीच्यौ, समीच्यः, हे समीची, समीच्यौ, समीच्यः, समीचीम्, समीच्यौ, समीचीः etc.

सम्यच् n

nom.
voc. सम्यक्-ग् समीची सम्यञ्चि the rest like the
acc. masculine.

तिर्यच् m. n. f. horizontal.

तिर्यच् m.

तिर्यङ्	तिर्यञ्चौ	तिर्यञ्चः	तिरश्चे	,,	तिर्यग्भ्यः
,,	,,	,,	तिरश्चः	,,	,,
तिर्यञ्चम्	,,	तिरश्चः	,,	तिरश्चोः	तिरश्चाम्
तिरश्चा	तिर्यग्भ्याम्	तिर्यग्भिः	तिरश्चि	,,	तिर्यक्षु

The feminine base तिर्यच्+ई=तिरश्च्+ई=तिरश्ची. It is

declined like नदी. तिरश्ची तिरश्च्यौ तिरश्च्यः हे तिरश्चि तिरश्च्यौ तिरश्च्यः तिरश्चीम् तिरश्च्यौ तिरश्चीः तिरश्च्या etc.

तिर्यञ्च् n.

nom.
voc. तिर्यक्-ग् तिरश्ची तिर्यञ्चि the rest like the
acc. masculine.

Rule 22 स्रज् f. a garland.

स्रक्-ग्	स्रजौ	स्रजः	स्रजे	,,	स्रग्भ्यः
हे स्रक्-ग्	,,	,,	स्रजः	,,	,,
स्रजम्	,,	,,	,,	स्रजोः	स्रजाम्
स्रजा	स्रग्भ्याम्	स्रग्भिः	स्रजि	,,	स्रक्षु

तादृश् m. n. f. like that

तादृश् m. f.

तादृक् ग्	तादृशौ	तादृशः	तादृशे	,,	तादृग्भ्यः
	,,	,,	तादृशः	,,	,,
तादृशम्	,,	,,	,,	तादृशोः	तादृशाम्
तादृशा	तादृग्भ्याम्	तादृग्भिः	तादृशि	,,	तादृक्षु

तादृश् n.

nom.
voc. तादृक्-ग तादृशी तादृंशि the rest like the
acc. masculine.

दिश् f, direction

दिक्-ग्	दिशौ	दिशः	दिशे	,,	दिग्भ्यः
,,	,,	,,	दिश्	,,	,,
दिशम्	,,	,,	,,	दिशोः	दिशाम्
दिशा	दिग्भ्याम्	दिग्भिः	दिशि	,,	दिक्षु

दृश् f, sight, an eye.

दृक-ग्	दृशौ	दृशः	दृशे	,,	दृग्भ्यः
,,	,,	,,	दृशः	,,	,,
दृशम्	,,	,,	,,	दृशोः	दृशाम्
दृशा	दृग्भ्याम	दृग्भिः	दृशि	,,	दृक्षु

Rule 23 शासत् m. f. n. ruling, जक्षत् m. f. n. eating, चकासत् m. f. n. shining, दरिद्रत् m f. n. becoming poor and जाग्रत् m. f. n. being awake, the present participles of the roots enumerated in Rule 7 of Lesson IX in the text.

शासत् m. ruling.

शासत्	शासतौ	शासतः	शासते	,,	शासद्भ्यः
हे शासत्	,,	,,	शासतः	,,	,,
शासतम्	,,	,,	,,	शासतोः	शासताम्
शासता	शासद्भ्याम्	शासद्भिः	शासति	,,	शासत्सु

शासत् f.

शासती शासत्यौ शासत्यः शासतीम् शासत्या etc. like the forms of नदी.

शासत् n.

nom.
voc. शासत् शासती शासति-शासन्ति the rest like the
acc. masculine.

चकासत् m.

चकासत्	चकासतौ	चकासतः	चकासते	,,	चकासद्भ्यः
हे चकासत्	,,	,,	चकासतः	,,	,,
चकासतम्	,,	,,	,,	चकासतोः	चकासताम्
चकासता	चकासद्भ्याम्	चकासद्भिः	चकासति	,,	चकासत्सु

चकासत् f

चकासती चकासत्यौ चकासत्यः चकासतीम् चकासत्यौ etc. like the forms of नदी.

चकासत् n.

nom.
voc. चकासत् चकासती चकासति-चकासन्ति the rest
Acc like the masculine,

अक्षत्, दरिद्रत् and जाग्रत् are similarly declined.

Now let us take a few Parasmaipada present participles of the third conjugation such as बिभ्रत् ददत्, जुह्वत् etc. These also are similarly declined.

बिभ्रत् m. bearing.

बिभ्रत्	बिभ्रतौ	बिभ्रतः	बिभ्रते	,,	बिभ्रद्भ्यः
हे बिभ्रत्	,,	,,	बिभ्रतः	,,	,,
बिभ्रतम्	,,	,,	,,	बिभ्रतोः	बिभ्रताम्
बिभ्रता	बिभ्रद्भ्याम्	बिभ्रद्भिः	बिभ्रति	,,	बिभ्रत्सु

बिभ्रत् f.

बिभ्रती बिभ्रत्यौ बिभ्रत्यः बिभ्रतीम् बिभ्रत्यौ etc. like the forms of नदी.

बिभ्रत् n.

nom.
voc. बिभ्रत् बिभ्रती बिभ्रन्ति–बिभ्रति the rest like
acc. the masculine.

जुह्वत् m. offering as an oblation.

जुह्वत्	जुह्वतौ	जुह्वतः	जुह्वते	,,	जुह्वद्भ्यः
हे जुह्वत्	,,	,,	जुह्वतः	,,	,,
जुह्वतम्	,,	,,	,,	जुह्वतोः	जुह्वताम्
जुह्वता	जुह्वद्भ्याम्	जुह्वद्भिः	जुह्वति	,,	जुह्वत्सु

जुह्वती f.

जुह्वती जुह्वत्यौ जुह्वत्यः जुह्वतीम् जुह्वत्यौ etc. like the forms of नदी.

जुह्वत् n.

nom.
voc. जुह्वत् जुह्वती जुह्वति–जुह्वन्ति the rest like the
acc masculine.

ददत् giving दधत् holding, नेनिजत् purifying. पिप्रत् filling, पिपुरत् filling, बिभ्यत् fearing, वेविजत् separating. वेविषत् surrounding, जहत् abandoning

and जिह्रियत् blushing, other present participles of the Parasmaipada, third conjugation are similarly declined.

This rule 23 does not apply to the Atmanepadi present participles of the third conjugation. ददान giving, दधान holding, नेनिजान purifying, बिभ्राण supporting, मिमान measuring, वेविजान separating, वेविषाण surrounding and जिहान going are the Atmanepadi present participles formed by the rule on page 80 of the Guide to Sanskrit Second Book Part I. These are declined like नृप in the masculine, like माला in the feminine and like वन in the neuter.

Rule 14 ख्यात् telling, दात् cutting, पात् protecting, प्सात् devouring, भात् appearing, यात् going, रात् giving, लात् giving or taking, वात् blowing, श्रात् cooking and स्नात् bathing are present participles of roots ending in आ of the second conjugation. They are declined like विशत् entering.

ख्यात् telling. m.

ख्यान्	ख्यान्तौ	ख्यान्तः	ख्याते	,,	ख्याद्भ्यः
हे ख्यान्	,,	,,	ख्यातः	,,	,,
ख्यान्तम्	,,	ख्यातः	,,	ख्यातोः	ख्याताम्
ख्याता	ख्याद्भ्याम्	ख्याद्भिः	ख्याति	,,	ख्यात्सु

ख्यात् f.

ख्याती	ख्यात्यौ	ख्यात्यः	ख्यात्यै	,,	ख्यातीभ्यः
ख्यान्ती	ख्यान्त्यौ	ख्यान्त्यः	ख्यान्त्यै	,,	ख्यान्तीभ्यः
हे ख्याति	,,	,,	ख्यात्याः	,,	,,
हे ख्यान्ति	,,	,,	ख्यान्त्याः	,,	,,
ख्यातीम्	,,	ख्यातीः	,,	ख्यात्योः	ख्यातीनाम्
ख्यान्तीम्	,,	ख्यान्तीः	,,	ख्यान्त्योः	ख्यान्तीनाम्
ख्यात्या	ख्यातीभ्याम्	ख्यातीभिः	ख्यात्याम्	,,	ख्यातीषु
ख्यान्त्या	ख्यान्तीभ्याम्	ख्यान्तीभिः	ख्यान्त्याम्	,,	ख्यान्तीषु

ख्यात् n.

nom
voc ख्यात् ख्याती-ख्यान्ती ख्यान्ति the rest like the
acc. masculine.

दात्, पात्, प्सात् etc. the other present participles are similarly declined.

Rule 25 पुस् m. a man.

पुमान्	पुमांसौ	पुमांसः	पुंसे	,,	पुम्भ्यः
हे पुमन्	,,	,,	पुंसः	,,	.
पुमांसम्	,,	पुंसः	,,	पुंसोः	पुंसाम्
पुंसा	पुम्भ्याम्	पुम्भिः	पुंसि	,,	पुंसु

Rule 26 गिर् f. speech.

गीः	गिरौ	गिरः	गिरे	,,	गीर्भ्यः
हे गीः	,,	,,	गिरः	,,	,,
गिरम्	,,	,,	,,	गिरोः	गिराम्
गिरा	गीर्भ्याम्	गीर्भिः	गिरि	,,	गीर्षु

पूः	पुरौ	पुरः	पुरे	,,	पूर्भ्यः
हे पूः	,,	,,	पुरः	,,	,,
पुरम्	,,	,,	,,	पुरोः	पुराम्
पुरा	पूर्भ्याम्	पूर्भिः	पुरि	,,	पूर्षु
आशीः	आशिषौ	आशिषः	आशिषे	,,	आशीर्भ्यः
हे आशीः	,,	,,	आशिषः	,,	,,
आशिषम्	,,	,,	,,	आशिषोः	आशिषाम्
आशिषा	आशीर्भ्याम्	आशीर्भिः	आशिषि	,,	आशीःषु आशीष्षु
अहः	अहनी अह्नी	अहानि	अह्ने अह्नः	,, ,,	अहोभ्यः ,,
हे अहः	,,	,,	,,	अह्नोः	अह्नाम्
अहः	,,	,,	अहनि	,,	अहःसु
अह्ना	अहोभ्याम्	अहोभिः	अह्नि		अहस्सु
पूर्वः	पूर्वौ	पूर्वे-पूर्वाः	पूर्वस्मै	,,	पूर्वेभ्यः
हे पूर्व	,,	,,	पूर्वस्मात्-पूर्वात्	,,	,,
पूर्वम्	,,	पूर्वान्	पूर्वस्य	पूर्वयोः	पूर्वेषाम्
पूर्वेण	पूर्वाभ्याम्	पूर्वैः	पूर्वस्मिन्-पूर्वे	,,	पूर्वेषु

पूर्व f.

पूर्वा	पूर्वे	पुर्वाः	पूर्वस्यै	,,	पूर्वाभ्यः
हे पूर्वे	,,	,,	पूर्वस्याः	,,	,,
पूर्वाम्	,,	,,	,,	पूर्वयोः	पूर्वासाम्
पूर्वया	पूर्वाभ्याम्	पूर्वाभिः	पूर्वस्याम्	,,	पूर्वासु

पूर्व n.

पूर्वम्	पूर्वे	पूर्वाणि	
पूर्व	,,	,,	the rest like the masculine.
पूर्वम्	,,	,,	

पर m. n. f. other, different, another.

पर m.

परः	परौ	परे–पराः	परस्मै	,,	परेभ्यः
हे पर	,,	,,	परस्मात्–परात् ,,		,,
परम	,,	परान्	परस्य	परायोः	परेषाम्
परेण	पराभ्याम्	परैः	परस्मिन्–परे	,,	परेषु

पर f.

परा	परे	परा	परस्यै	,,	पराभ्यः
हे परे	,,	,,	परस्याः	,,	,,
पराम्	,,	,,	,,	परायोः	परासाम्
परया	पराभ्याम्	पराभिः	परस्याम्	,,	परासु

पर n.

परम्	परे	पराणि
हे पर	,,	,, the rest like the masculine.
परम्	,,	

दाक्षिण m. n. f southern.

दाक्षिण m.

दाक्षिणः	दाक्षिणौ	दाक्षिणे-दाक्षिणाः	दाक्षिणस्मै	,,	दक्षिणेभ्यः
			दाक्षिणस्मात् दाक्षिणात्	,,	,,
हे दाक्षिण	,,	,,	दाक्षिणस्य	दाक्षिणयो;	दाक्षिणेषाम्
दाक्षिणम्	,,	दाक्षिणान्	दाक्षिणास्मिन्		
दाक्षिणेन	दाक्षिणाभ्याम्	दाक्षिणैः	दाक्षिणे	,,	दाक्षिणेषु

दक्षिण f.

दक्षिणा	दक्षिणे	दक्षिणाः	दक्षिणस्यै	,,	दक्षिणाभ्यः
हे दक्षिणे	,,	,,	दक्षिणस्याः	,,	,,
दक्षिणाम्	,,	,,	,,	दक्षिणयोः	दक्षिणासाम्
दक्षिणया	दक्षिणाभ्याम्	दक्षिणाभिः	दक्षिणस्याम्	,,	दक्षिणासु

दक्षिण n.

दक्षिणम्	दक्षिणे	दक्षिणानि	
हे दक्षिण	,,	,,	the rest like the masculine.
दक्षिणम्	,,	,,	

अवर posterior, western, inferior, उत्तर over, upper, after, subsequent, अपर other, another and अधर lower, low are declined like पूर्व पर or दक्षिण.

The words पूर्व, पर, अवर, दक्षिण, उत्तर, अपर, and अधर are pronouns in the senses said. When they are used as names or in other senses, their declension differs. Illustrations of different declension are rare. In Kaumudi only two-forms are given दक्षिणाः गायकाः skilful musicians and उत्तराः कुरवः one of the nine divisions of the world, the northern Kurus (said to be a country of eternal beatitude).

दक्षिण adj. skilful is declined like नृप in the masculine and like वन in the neuter. In the feminine it becomes दक्षिणा and it is then declined like माला Instead of उत्तराः कुरवः, उत्तरे कुरवः cannot be used. उत्तर is declined like नृप here.

When स्व mean. a class or wealth, it is a nouns स्व m. a class, a relation is declined like नृप स्वn. wealth is declined like वन.

When it means one's own or natural, it is a pronoun and is declined like पूर्व in the three genders.

अन्तर is a pronoun and is declined like पूर्व when it means exterior, outer or what is to be worn outside, as a garment except when followed by पुर्, अन्तरे अन्तरा वा गृहाः external houses, outside houses, the houses of chandals, अन्तरे अन्तरा वा शाटकाः (garments), But अन्तरायां पुरि and not अन्तरस्यां पुरि.

Rule 30

There are 10 pronouns in this rule in the text.

1 अन्य, 2 अन्यतर, 3 कतर, 4 कतम, 5 यतर, 6 यतम, 7 ततर, 8 ततम, 9 एकतम, 10 इतर.

अन्य another is declined like सर्व in the masculine.

अन्या ——— ———सर्वा——— ———feminine.

अन्य m.

अन्यः	अन्यौ	अन्ये	अन्यस्मात्	,,	,,
अन्यम्	,,	अन्यान्	अन्यस्य	अन्ययोः	अन्येषाम्
अन्येन	अन्याभ्याम्	अन्यैः	अन्यस्मिन्	,,	अन्येषु
अन्यस्मै	,,	अन्येभ्यः			

अन्य f.

अन्या	अन्ये	अन्याः
अन्याम्	,,	,,
अन्यया	अन्याभ्याम्	अन्याभिः
अन्यस्यै	,,	अन्याभ्यः
अन्यस्याः	,,	,,
,,	अन्ययोः	अन्यासाम्
अन्यस्याम्	,,	अन्यासु

अन्य n.

nom	अन्यत्-द्	अन्ये	अन्यानि	the rest like the
acc	,,	,,	,,	masculine.

2 अन्यतर one of two, either of the two.

अन्यतर is declined like सर्व in the masculine.

अन्यतर ——————सर्वा——...feminine.

अन्यतर m.

अन्यतरः	अन्यतरौ	अन्यतरे
अन्यतरम्	,,	अन्यतरान्
अन्यतरेण	अन्यतराभ्याम्	अन्यतरैः
अन्यतरस्मै	,,	अन्यतरेभ्यः
अन्यतरस्मात्	,,	,,
अन्यतरस्य	अन्यतरयोः	अन्यतरेषाम्
अन्यतरस्मिन्	,,	अन्यतरेषु

अन्यतर f.

अन्यतरा	अन्यतरे	अन्यतराः
अन्यतराम्	,,	,,
अन्यतरया	अन्यतराभ्याम्	अन्यतराभिः
अन्यतरस्यै	,,	अन्यतराभ्यः
अन्यतरस्याः	,,	,,
,,	अन्यतरयोः	अन्यतरासाम्
अन्यतरस्याम्	,,	अन्यतरासु

अन्यतर n.

nom.	अन्यतरत्-द्	अन्यतरे	अन्यतराणि	the rest like
acc.	अन्यतरत्-द्	अन्यतरे	अन्यतराणि	the masculine.

3 कतर, 4 कतम, 5 यतर, 6 यतम, 7 ततर, 8 ततम, 9 एकतम, 10 इतर. These are similarly declined.

एकतर is a pronoun but it is declined like सर्व; its neuter nom. sing. or acc. sing. is एकतरम्.

अन्यतर is given and already declined as a pronoun but अन्यतम is not given as a pronoun. It is declined like नृप, माला and वन. एकतर one of two.

एकतर m.

एकतरः	एकतरौ	एकतरे	एकतरस्मात्	,,	,,
एकतरम्	,,	एकतरान्	एकतरस्य	एकतरयोः	एकतरेषाम्
एकतरेण	एकतराभ्याम्	एकतरैः	एकतरस्मिन्	,,	एकतरेषु
एकतरस्मै	,,	एकतरेभ्यः			

एकतरा f.

एकतरा	एकतरे	एकतराः	एकतरस्याः	,,	,,
एकतराम्	,,	,,	,,	एकतरयोः	एकतरासाम्
एकतरया	एकतराभ्याम्	एकतराभिः	एकतरस्याम्	,,	एकतरासु
एकतरस्यै	,,	एकतराभ्यः			

एकतर n.

nom.	एकतरम्	एकतरे	एकतराणि	the rest like
acc.	,,	,,	,,	the masculine.

अन्यतम one of many.

अन्यतम m.

अन्यतमः	अन्यतमौ	अन्यतमाः	अन्यतमात्	,,	,,
अन्यतमम्	,,	अन्यतमान्	अन्यतमस्य	अन्यतमयोः	अन्यतमानाम्
अन्यतमेन	अन्यतमाभ्याम्	अन्यतमैः			
अन्यतमाय	,,	अन्यतमेभ्यः	अन्यतमे	,,	अन्यतमेषु

अन्यतम f.

अन्यतमा	अन्यतमे	अन्यतमाः			
अन्यतमाम्	,,	,,	अन्यतमायाः	,,	,,
अन्यतमया	अन्यतमाभ्याम्	अन्यतमाभिः	,,	अन्यतमयोः	अन्यतमानाम्
अन्यतमायै	,,	अन्यतमाभ्यः	अन्यतमायाम्	,,	अन्यतमासु

अन्यतम n.

nom.	अन्यतमम्	अन्यतमे	अन्यतमानि	the rest like
acc.	,,	,,	,,	the masculine.

Pronouns generally have no Vocative forms hence vocative forms of the 10 pronouns of this rule are not given.

Rule 31 चरम adj. last.

चरम m.

चरमः	चरमौ	चरमे-चरमाः	चरमाय	,,	चरमेभ्यः
हे चरम	,,	,,	चरमात्	,,	,,
चरमम्	,,	चरमान्	चरमस्य	चरमयोः	चरमाणाम्
चरमेण	चरमाभ्याम्	चरमैः	चरमे	,,	चरमेषु

चरम f.

चरमा	चरमे	चरमाः	चरमायै	,,	चरमाभ्यः
हे चरमे	,,	,,	चरमायाः	,,	,,
चरमाम्	,,	,,	,,	चरमयोः	चरमाणाम्
चरमया	चरमाभ्याम्	चरमाभिः	चरमायाम्	,,	चरमासु

चरम n.

चरमम्	चरमे	चरमाणि
हे चरम	,,	,,
चरमम्	,,	,,

the rest like masculine.

अर्ध adj. half.

अर्धः	अर्धौ	अर्धे-अर्धाः	अर्धाय	,,	अर्धेभ्यः
हे अर्ध	,,	,,	अर्धात्	,,	,,
अर्धम्	,,	अर्धान्	अर्धस्य	अर्धयोः	अर्धानाम्
अर्धेन	अर्धाभ्याम्	अर्धैः	अर्धे	,,	अर्धेषु

अर्ध f+अर्धा is declined like माला.

अर्ध n. is declined like वन.

कतिपय adj. some, several.

कतिपयः	कतिपयौ	कतिपये कतिपयाः	कतिपयाय	,,	कतिपयेभ्यः
			कतिपयात्	,,	,,
हे कतिपय	,,	,,	कतिपयस्य	कतिपययोः	कतिपयानाम्
कतिपयम्	,,	कतिपयान्			
कतिपयेन	कतिपयाभ्याम्	कतिपयैः	कतिपये	,,	कतिपयेषु

कतिपय forms its feminine कतिपया or कतिपयी. Vide Dr. Kielhorn's gramm[illegible] section 200

कतिपया is de[illegible] [illegible] [illegible] and

कतिपयी — — [illegible] — — नदी.

कतिपय n.

कतिपयम्	कतिपये	कतिपयानि	
हे कतिपय	,,	,,	the rest like the masculine.
कतिपयम्	,,	,,	

नेम half is a pronoun.

नेम m.

नेमः	नेमौ	नेमे—नेमाः	नेमस्मात्	,,	,,
नेमम्	,,	नेमान्	नेमस्य	नेमयोः	नेमेषाम्
नेमेन	नेमाभ्याम्	नेमैः	नेमस्मिन्	,,	नेमेषु
नेमस्मै	,,	नेमेभ्यः			

नेम f.

नेमा	नेमे	नेमाः	नेमस्याः	,,	,,
नेमाम्	,,	,,	,,	नेमयोः	नेमासाम्
नेमया	नेमाभ्याम्	नेमाभिः	नेमस्याम्	,,	नेमासु
नेमस्यै	,,	नेमाभ्यः			

नेम n.

nom	नेमम्	नेमे	नेमानि	
acc	,,	,,	,,	the rest like the masculine,

Rule 32.

पपी m. the sun, a protector.

पपीः	पप्यौ	पप्यः	पप्ये	,,	पपीभ्यः
हे पपीः	,,	,,	पप्यः	,,	,,
पपीम्	,,	पपीन्	,,	पप्योः	पप्याम्
पप्या	पपीभ्याम्	पपीभिः	पपी	,,	पपीषु

यर्यी m a way, a horse fit for the ashvamedha sacrifice

यर्यीः	यय्यौ	यय्यः	यय्ये	,,	यर्यीभ्यः
हे यर्यीः	,,	,,	यय्यः	,,	,,
यर्यीम्	,,	यर्यीन्	,,	यय्योः	यय्याम्
यय्या	यर्यीभ्याम्	यर्यीभिः	यर्यी	,,	यर्यीषु

वातप्रमी m. (वातं प्रमिमीते असौ) an antelope as swift as the wind.

वातप्रमीः	वातप्रम्यौ	वातप्रम्यः	वातप्रम्ये	,,	वातप्रमीभ्यः
हेवातप्रमीः	,,	,,	वातप्रम्यः	,,	,,
वातप्रमीम्	,,	वातप्रमीन्	,,	वातप्रम्योः	वातप्रम्याम्
वातप्रम्या	वातप्रमीभ्याम्	वातप्रमीभिः	वातप्रमी	,,	वातप्रमीषु

वातप्रमी is feminine also in the same sense and is then declined like लक्ष्मी.

वातप्रमीः	वातप्रम्यौ	वातप्रम्यः	वातप्रम्यै	,,	वातप्रमीभ्यः
हे वातप्रमि	,,		वातप्रम्याः	,,	,,
वातप्रमीम्	,,	वातप्रमीः	,,	वातप्रम्योः	वातप्रमीणाम्
वातप्रम्या	वातप्रमीभ्याम्	वातप्रमीभिः	वातप्रम्याम्	,,	वातप्रमीषु

क्रोष्टु m. a jackal.

Rule 33

क्रोष्टा	क्रोष्टारौ	क्रोष्टारः	क्रोष्टोः		
हे क्रोष्टो	,,	,,	क्रोष्टुः	,,	,,
क्रोष्टारम्	,,	क्रोष्टून्	,,	क्रोष्ट्रोः क्रोष्ट्वोः	क्रोष्टूनाम्
क्रोष्ट्रा क्रोष्टुना	क्रोष्टुभ्याम्	क्रोष्टुभिः	क्रोष्टौ क्रोष्टरि	,,	क्रोष्टुषु
क्रोष्ट्रे क्रोष्टवे	,,	[illegible]			

क्रोष्टु becomes क्रोष्टृ in the fem. also which with the fem. term. ई becomes क्रोष्ट्री and is declined like नदी. क्रोष्ट्री क्रोष्ट्र्यौ क्रोष्ट्र्यः हे क्रोष्ट्रि क्रोष्ट्र्यौ क्रोष्ट्र्यः क्रोष्ट्रीम् क्रो-ष्ट्र्यौ क्रोष्ट्रीः etc.

The word क्रोष्टु is not neuter. The forms of प्रियक्रोष्टु n. are given in Kaumudi to show that the changes of the masculine take place in the neuter also when it is used in a compound of the neuter gender. These forms are given in Ramchandrika and Kale's grammar also.

प्रियक्रोष्टु n.

प्रियक्रोष्टु प्रियक्रोष्टुनी प्रियक्रो-ष्टूनि
हे प्रियक्रोष्टु ,, ,,
प्रियक्रोष्टो ,, ,,
प्रियक्रोष्टु ,, ,,
प्रियक्रोष्ट्रा प्रियक्रो- प्रियक्रो-
प्रियक्रोष्टुना ष्टुभ्याम् ष्टुभिः
प्रियक्रोष्ट्रे
प्रियक्रोष्टवे ,, प्रियक्रोष्टुभ्यः
प्रियक्रोष्टुने

प्रियक्रोष्टोः
प्रियक्रोष्टुः ,, ,,
प्रियक्रोष्टुनः
,, प्रियक्रोष्ट्रोः
प्रियक्रोष्टवोः प्रियक्रोष्टूनाम्
प्रियक्रोष्टुनोः
प्रियक्रोष्टौ
प्रियक्रोष्टरि ,, प्रियक्रोष्टुषु
प्रियक्रोष्टुनि

This means one to whom jackals are dear. It is an adjective. It may be declined like क्रोष्टु in the masculine. In the feminine it retains its own form and is [illegible]

Rule 35 अर्वन् m. a horse.

अर्वा	अर्वन्तौ	अर्वन्तः	अर्वते	,,	अर्वद्भ्यः
हे अर्वन्	,,	,,	अर्वतः	,,	,,
अर्वन्तम्	,,	अर्वतः	,,	अर्वतोः	अर्वताम्
अर्वता	अर्वभ्याम्	अर्वद्भिः	अर्वति	,,	अर्वत्सु

अनर्वन् adj. having no horse. अनर्वन् m. f.

अनर्वा	अनर्वाणौ	अनर्वाणः	अनर्वणे	,,	अनर्वभ्यः
हे अनर्वन्	,,	,,	अनर्वणः	,,	,,
अनर्वाणम्	,,	अनर्वणः	,,	अनर्वणोः	अनर्वणाम्
अनर्वणा	अनर्वभ्याम्	अनर्वभिः	अनर्वणि	,,	अनर्वसु

अनर्वन् n.

अनर्व अनर्वणी अनर्वाणि

हे अनर्वन्

अनर्व ,, ,, the rest like the masculine.

अनर्व ,, ,,

Rule 36. उशनस् m. Shukra.

उशना	उशनसौ	उशनसः	उशनसे	,,	उशनोभ्यः
हे उशनन्			उशनसः	,,	,,
उशन	,,	,,	,,	उशनसोः	उशनसाम्
उशनः			उशनसि	,,	उशनःसु उशनस्सु
उशनसम्					
उशनसा	उशनोभ्याम्	उशनोभिः			

Rule 37 विश्ववाह m. the supporter of the universe.

विश्ववाट्–ड्	विश्ववाहौ	विश्ववाहः	विश्वौहे	,,	विश्ववाड्भ्यः
हे विश्ववाट्–ड्	,,	,,	विश्वौहः	,,	,,
विश्ववाहम्	,,	विश्वौहः	,,	विश्वौहोः	विश्वौहाम्
विश्वौहा	विश्ववाड्भ्याम्	विश्ववाड्भिः	विश्वौहि	,,	विश्ववाट्सु विश्ववाट्त्सु

हव्यवाह् fire and भारवाह् bearer of burdens are similarly declined.

When भारवाह् is used for a female भारौही is the base.

It is declined like दासी. And when it refers to a neuter noun, its forms are:—

nom.
voc. भारवाट्–ड् भारौही भारवांहि the rest like
acc. the masculine

श्वेत वाह् m. Indra (vedic) becomes श्वेतवस् before C. T. वाह् becomes ऊह् before vowel terminations beginning with the acc. plu.

श्वेतवाः	श्वेतवाहौ	श्वेतवाहः	श्वेतौहे	,,	श्वेतवोभ्यः
हेश्वेतवाः	,,	,,	श्वेतोहः	,,	,,
श्वेतवाहम्	,,	श्वेतौहः	,,	श्वेतौहोः	श्वेतौहाम्
श्वेतौहा	श्वेतवोभ्याम्	श्वेतवोभिः	श्वेतौहि	,,	श्वेतवःसु–श्वेतवस्सु

Rule 38. तुरासाह् m. Indra.

तुराषाट्–ड्	तुरासाहौ	तुरासाहः	तुरासाहे	,,	तुराषाड्भ्यः
हे तुराषाट्–ड्	,,	,,	तुरासाहः	,,	,,
तुरासाहम्	,,	,,	,,	तुरासाहोः	तुरासाहाम्
तुरासाहा	तुराषाड्भ्याम्	तुराषाड्भिः	तुरासाहि		तुराषाट्सु- तुराषाट्त्सु

Rule 39.

Prepare the following rule instead of the rule in the text.

The words पाद, दन्त, नासिका, हृदय, निशा, असृज्, यूष, दोस्, यकृत्, उदक, आस्य, मांस, पृतना and सानु, optionally assume the forms पद्, दत्, नस्, मास्, हृद्, निश्, असन्, यूषन्, दोषन्, यकन्, शकन्, उदन्, आसन्, मांस्, पृत्, and स्नु before all terminations beginning with the Acc.plu.

पाद m. a foot.

पादः	पादौ	पादाः
हे पाद	,,	,,
पादम्	,,	पादान्–पदः
पादेन–पदा	पादाभ्याम्–पद्भ्याम्	पादैः–पद्भिः
पादाय–पदे	,,	पादेभ्यः–पद्भ्यः
पादात्–पदः	,,	,,
पादस्य–पदः	पादयोः–पदोः	पादानाम्–पदाम्
पादे–पदि	,,	पादेषु–पत्सु

दन्त m. a tooth.

दन्तः	दन्तौ	दन्ताः
हे दन्त	,,	,,
दन्तम्	,,	दन्तान्–दतः
दन्तेन्–दता	दन्ताभ्याम्–दद्भ्याम्	दन्तैः–दद्भिः
दन्ताय–दते	,,	दन्तेभ्यः–दद्भ्यः
दन्तात्–दतः	,,	,,

दन्तस्य—दतः	दन्तयोः—दतोः	दन्तानाम्—दताम्
दन्ते—दति	,,	दन्तेषु—दत्सु

नासिका f. a nose.

नासिका	नासिके	नासिकाः
हे नासिके	,,	,,
नासिकाम्	,,	नासिकाः—नसः
नासिकया—नसा	नासिकाभ्याम्—नोभ्याम्	नासिकाभिः—नोभिः
नासिकायै—नसे	,,	नासिकाभ्यः—नोभ्यः
नासिकायाः—नसः	,,	,,
,,	नासिकयोः—नसोः	नासिकानाम्—नसाम्
नासिकायाम्—नसि	,,	नासिकासु—नः सु नस्सु

मास m. a month.

मासः	मासौ	मासाः
हे मास	,,	,,
मासम्	,,	मासान्—मासः
मासेन—मासा	मासाभ्याम्—माभ्याम्	मासैः—माभिः
मासाय—मासे	,,	मासेभ्यः—माभ्यः
मासात्—मासः	,,	,,
मासस्यः—मासः	मासयोः—मासोः	मासानाम्—मासाम्
मासे—मासि	,,	मासेषु—माःसु—मास्सु

हृदय n. heart.

हृदयम्	हृदये	हृदयामि
हे हृदय	,,	,,
हृदयम्	हृदये	हृदयानि—हृन्दि
हृदयेन—हृदा	हृदयाभ्याम्—हृभ्याम्	हृदयैः—हृद्भिः
हृदयाय—हृदे	,,	हृदयेभ्यः—हृभ्यः
हृदयात्—हृदः	,,	,,

हृदयस्य–हृदः	हृदययोः–हृदोः	हृदयानाम्–हृदाम्
हृदये–हृदि	,,	हृदयेषु–हृत्सु

निशा f. night.

निशा	निशे	निशाः
हे निशे	,,	,,
निशाम्	,,	निशाः–निशः
निशया–निशा	निशाभ्याम्–निज्भ्याम्–निड्भ्याम्	निशाभिः–निज्भिः–निड्भिः
निशायै–निशे	,,	निशाभ्यः–निज्भ्य –निड्भ्यः
निशायाः–निशः	,,	,,
,,	निशयोः–निशोः	निशानाम्–निशाम्
निशायाम्–निशि	,,	निशासु–निच्सु–निट्सु–निट्त्सु

असृज् n. blood.

असृक्–ग्	असृजी	असृञ्जि
हे असृक–	,,	,,
असृक्–ग्	,,	असृञ्जि–असानि
असृजा–अस्ना	असृग्भ्याम् असभ्याम्	असृग्भिः–असभिः
असृजे–अस्ने	,,	असृग्भ्यः–असभ्यः
असृजः–अस्नः	,,	,,
,,	असृजोः–अस्नोः	असृजाम्–अस्नाम्
असृाजि–असनि–अस्नि	,,	असृक्षु–असत्सु

यूष m. n soup. broth.

यूष m.

यूषः	यूषौ	यूषाः
हे यूष	,,	,,

दन्तस्य–दतः	दन्तयोः–दतोः	दन्तानाम्–दताम्
दन्ते–दति	,,	दन्तेषु–दत्सु

नासिका f. a nose.

नासिका	नासिके	नासिकाः
हे नासिके	,,	,,
नासिकाम्	,,	नासिकाः–नसः
नासिकया–नसा	नासिकाभ्याम्–नोभ्याम्	नासिकाभिः–नोभिः
नासिकायै–नसे	,,	नासिकाभ्यः–नोभ्यः
नासिकायाः–नसः	,,	,,
,,	नासिकयोः–नसोः	नासिकानाम्–नसाम्
नासिकायाम्–नसि	,,	नासिकासु–नः सु नस्सु

मास m. a month.

मासः	मासौ	मासाः
हे मास	,,	,,
मासम्	,,	मासान्–मासः
मासेन–मासा	मासाभ्याम्–माभ्याम्	मासैः–माभिः
मासाय–मासे	,,	मासेभ्यः–माभ्यः
मासात्–मासः	,,	,,
मासस्यः–मासः	मासयोः–मासोः	मासानाम्–मासाम्
मासे–मासि	,,	मासेषु–माः–सु–मास्सु

हृदय n. heart.

हृदयम्	हृदये	हृदयानि
हे हृदय	,,	,,
हृदयम्	हृदये	हृदयानि–हृन्दि
हृदयेन–हृदा	हृदयाभ्याम्–हृद्भ्याम्	हृदयैः–हृद्भिः
हृदयाय–हृदे	,,	हृदयेभ्यः–हृद्भ्यः
हृदयात्–हृदः	,,	,,

हृदयस्य-हृदः	हृदययोः-हृदोः	हृदयानाम्-हृदाम्
हृदये-हृदि	,,	हृदयेषु-हृत्सु

निशा f. night.

निशा	निशे	निशाः
हे निशे	,,	,,
निशाम्	,,	निशाः-निशः
निशया-निशा	निशाभ्याम्-निज्भ्याम्-निड्भ्याम्	निशाभिः-निज्भिः-निड्भिः
निशायै-निशे	,,	निशाभ्यः-निज्भ्य-निड्भ्यः
निशायाः-निशः	,,	,,
,,	निशयोः-निशोः	निशानाम्-निशाम्
निशायाम्-निशि	,,	निशासु-निच्सु-निट्सु-निट्त्सु

असृज् n. blood.

असृक्-ग्	असृजी	असृञ्जि
हे असृक-	,,	,,
असृक्-ग्	,,	असृञ्जि-असानि
असृजा-अस्ना	असृग्भ्याम् असभ्याम्	असृग्भिः-असभिः
असृजे-अस्ने	,,	असृग्भ्यः-असभ्यः
असृजः-अस्नः	,,	,,
,,	असृजोः-अस्नोः	असृजाम्-अस्नाम्
असृजि-असनि-अस्नि	,,	असृक्षु-असःसु

यूष m. n soup. broth.

यूष m.

यूषः	यूषौ	यूषाः
हे यूष	,,	,,

यूषम्	,,	यूषान्-यूष्णः
यूषेण-यूष्णा	यूषाभ्याम्-यूषभ्याम्	यूषैः-यूषभिः
यूषाय-यूष्णे	,,	यूषेभ्यः-यूषभ्यः
यूषात्-यूष्णः	,,	,,
यूषस्य-यूष्णः	यूषयोः-यूष्णोः	यूषाणाम्-यूष्णाम्
यूषे-यूषणि-यूष्णि	,,	यूषेषु-यूषसु

यूष n.

यूषम्	यूषे	यूषाणि
हे यूष	,,	,,
यूषम्	,,	,,

the rest like the masculine.

दोस् m. n. an arm.

दोस् m.

दोः	दोषौ	दोषः
हे दोः	,,	,,
दोषम्	,,	दोषः-दोष्णः
दोषा-दोष्णा	दोर्भ्याम्-दोषभ्याम्	दोर्भिः-दोषभिः
दोषे-दोष्णे	,,	दोर्भ्यः-दोषभ्यः
दोषः-दोष्णः	,,	,,
,,	दोषोः-दोष्णोः	दोषाम्-दोष्णाम्
दोषि-दोषणि-दोष्णि	,,	दोःषु-दोष्षु-दोषसु

दोस् n.

दोः	दोषी	दोंषि
हे दोः	,,	,,
दोः	,,	दोंषि-दोषाणि

the rest like the masculine.

यकृत् n. the liver.

यकृत्	यकृती	यकृन्ति
हे यकृत्	,,	,,
यकृत्	,,	यकृन्ति–यकानि
यकृता–यक्ना	यकृद्भ्याम्–यकभ्याम्	यकृद्भिः–यकभिः
यकृते–यक्ने	,,	यकृभ्यः–यकभ्यः
यकृतः–यक्नः	,,	,,
,,	यकृतोः–यक्नोः	यकृताम्–यक्नाम्
यकृति–यकनि–यक्नि	,,	यकृत्सु–यकसु

उदक n. water.

उदकम्	उदके	उदकानि
हे उदक	,,	,,
उदकम्	,,	उदकानि–उदानि
उदकेन–उद्ना	उदकाभ्याम्–उदभ्याम्	उदकैः–उदभिः
उदकाय–उद्ने	,,	उदकेभ्यः–उदभ्यः
उदकात्–उद्नः	,,	,,
उदकस्य–उद्नः	उदकयोः–उद्नोः	उदकानाम्–उदाम्
उदके–उदनि–उद्नि	,,	उदकेषु–उदसु

आस्य n. the mouth.

आस्यम्	आस्ये	आस्यानि
हे आस्य	,,	,,
आस्यम्	,,	आस्यानि–आसानि
आस्येन–आस्ना	आस्याभ्याम्–आसभ्याम्	आस्यैः–आसभिः
आस्याय–आस्ने	,,	आस्येभ्यः–आसभ्यः
आस्यात्–आस्नः	,,	,,

आस्यस्य–आस्नः	आस्ययोः–आस्नोः	आस्यानाम्–आस्नाम्
आस्ये–आसनि–आस्नि	,,	आस्येषु–आससु

मांस n. flesh.

मांसम्	मांसे	मांसानि
हे मांस	,,	,,
मांसम्	,,	मांसानि–मांसि
मांसेन–मांसा	मांसाभ्याम्–मान्भ्याम्	मांसैः–मान्भिः
मांसाय–मांसे	,,	मांसेभ्य–मान्भ्यः
मांसात्–मांसः	,,	,,
मांसस्य–मांसः	मांसयोः–मांसोः	मांसानाम्–मांसाम्
मांसे–मांसि	,,	मांसेषु–मान्सु

मान्भ्याम्, मान्भ्यः In these forms स् of मांस् is dropped and अनुस्वार has been changed to न्. It does not become म् on account of the भ् of भ्याम् and भ्यस्. The rule or sutra for changing अनुस्वार to म् does not apply here. मांस् has पदसंज्ञा before the terminations भ्याम् and भ्यस् and hence the न् of अनुस्वार is at the end of a word and not in the body of a word. So, the न् is not changed to the nasal of the class to which the म् of भ्याम् belongs. In मान्सु also न् is not changed to अनुस्वार as न् is not in the body of a word but at the end of a word.

पृतना f. an army.

पृतना	पृतने	पृतनाः
हे पृतने	,,	,,

पृतनाम्	,,	पृतनाः–पृतः
पृतनया–पृता	पृतनाभ्याम्–पृद्भ्याम्	पृतनाभिः–पृद्भिः
पृतनायै–पृते	,,	पृतनाभ्यः–पृद्भ्यः
पृतनायाः–पृतः	,,	,,
,,	पृतनयोः–पृतोः	पृतानानाम्–पृताम्
पृतनायाम्–पृति	,,	पृतानासु–पृत्सु

सानु m. n. a summit.

सानु m.

सानुः	सानू	सानवः
हे सानो	,,	,,
सानुम्	,,	सानून्–स्नून
सानुना–स्नुना	सानुभ्याम्–स्नुभ्याम्	सानुभिः–स्नुभिः
सानवे–स्नवे	,,	सानुभ्यः–स्नुभ्यः
सानोः–स्नोः	,,	,,
,,	सान्वोः–स्न्वोः	सानूनाम्–स्नूनाम्
सानौ–स्नौः	,,	सानुषु–स्नुषु

सानु n.

सानु	सानुनी	सानूनि
हे सानु–सानो	,,	,,
सानु	,,	सानूनि–स्नूनि
सानुना–स्नुना	सानुभ्याम्–स्नुभ्याम्	सानुभिः–स्नुभिः
सानुने–स्नुने	,,	सानुभ्यः–स्नुभ्यः
सानुनः–स्नुनः	,,	,,
,,	सानुनोः–स्नुनोः	सानूनाम्–स्नूनाम्
सानुनि–स्नुनि	,,	सानुषु–स्नुषु

Additional grammar for Lesson 16th. 1 The loc. sing. of व्यह्न, सायाह्न and words consisting of cardinal numerals and अह्न such as व्यह्न, त्र्यह्न, चतुरह्न, पञ्चाह्न, etc. is optionally formed like that of nouns ending in न्

व्यह्न ends in अ so it is declined like नृप, The loc. sing. is व्यह्ने-व्यह्नि-व्यह्नि.

सायाह्न ends in अ so it is declined like नृप The loc. sing is सायाह्ने-सायाहनि-सायाह्नि.

In like manner द्व्यह्न ' taken place in two days ' has द्व्यह्ने-द्व्यहनि-द्व्यह्नि and त्र्यह्न taken place in three days has त्र्यह्ने-त्र्यहनि-त्र्यह्नि in the loc. sing.

सायाह्न m. the close of the day.

सायाह्नः	सायाह्नौ	सायाह्नाः	सायाह्नाय	,,	सायाह्नेभ्यः
हे सायाह्न	,,	,,	सायाह्नात्	,,	,,
सायाह्नम्	,,	सायाह्नान्	सायाह्नस्य	सायाह्नयोः	सायाह्नानाम्
सायाह्नेन	सायाह्नाभ्याम्	सायाह्नैः	सायाह्ने		
			सायाहनि	,,	सायाह्नेषु
			सायाह्नि		

व्यह्न, द्व्यह्न, त्र्यह्न etc. are similarly declined 2 The words गोपा, विश्वपा, बलदा etc. are compounds and their last members are roots ending in आ. हाहा is not similar to them and hence its final आ is not dropped before the vowel terminations beginning

with the acc. plural but its forms are made up simply by adding the terminations, except that of the acc. plu. which is हाहान्

हाहा m. name of a Gandharva.

हाहाः	हाहौ	हाहाः	हाहे	,,	हाहाभ्यः
हे हाहाः	,,	,,	हाहाः	,,	,,
हाहाम्	,,	हाहान्	,,	हाहौः	हाहाम्
हाहा	हाहाभ्याम्	हाहाभिः	हाहे	,,	हाहासु

3 (a) गार्ग्य m. a descendant of गर्ग substitutes the original word गर्ग in the plural.

गार्ग्यः	गार्ग्यौ	गर्गाः	गार्ग्याय	,,	गर्गेभ्यः
हे गार्ग्य	,,	,,	गार्ग्यात्	,,	,,
गार्ग्यम्	,,	गर्गान्	गार्ग्यस्य	गार्ग्ययोः	गर्गाणाम्
गार्ग्येण	गार्ग्याभ्याम्	गर्गैः	गार्ग्ये	,,	गर्गेषु

(b) औडुलोमि m. a descendant of उडुलोमन् is declined like कलि in the sing. and dual and like नृप in the plural, the word उडुलोम being substituted.

औडुलोमिः	औडुलोमी	उडुलोमाः	औडुलोमये	,,	उडुलोमभ्यः
हे औडुलोमे	,,	,,	औडुलोमेः	,,	,,
औडुलोमिम्	,,	उडुलोमान्	,,	औडुलोम्योः	उडुलोमानाम्
औडुलोमिना	औडुलोमिभ्याम्	उडुलोमैः	औडुलोमौ	,,	उडुलोमेषु

Words of similar derivation also substitute their originals in the plural.

[illegible] have optional

forms in the neuter by S. R. 2

शुचि m. is declined like कलि

—— f—— —— —— मति.

शुचि n.

शुचि	शुचिनी	शुचीनि	शुचेः		
हे शुचि			शुचिनः	,,	,,
शुचे	,,	,,		शुच्योः	
शुचि	,,	,,	,,	शुचिनोः	शुचीनाम्
शुचिना	शुचिभ्याम्	शुचिभिः	शुचौ		
शुचये			शुचिनि	,,	शुचिषु
शुचिने	,,	शुचिभ्यः			

गुरु m. is declined like गुरु m. a teacher.

,, f. —— ——धेनु f. a cow.

गुरु n.

गुरु	गुरुणी	गुरूणि	गुरोः		
हे गुरु			गुरुणः	,,	,,
गुरो	,,	,,		गुर्वाः	
गुरु	,,	,,	,,	गुरुणोः	गुरूणाम्
गुरुणा	गुरुभ्याम्	गुरुभिः	गुरौ गुरुणि	,,	गुरुषु
गुरवे					
गुरुणे	,,	गुरुभ्यः			

5 अतिस्त्रि m. f. n. (स्त्रियम् अतिक्रान्तः) one who has abandoned his wife.

This word changes its final इ to इन् before औ, the dual termination of the nominative, accusative and vocative and before the आम् of

the genitive and locative dual of the Masculine and the feminine.

Its acc. sing form of the mas. and fem. is अतिस्त्रियम् or अतिस्त्रिम्. The acc. plu. form of the mas. is अतिस्त्रियः or अतिस्त्रीन् and that of the fem. is अतिस्त्रियः or अतिस्त्रीः

All other forms of the mas are like those of कवि and of the fem. are like those of मति. मति takes the termination आ necessarily in the instr. sing. and ऐ, आस्, आस् and आम् optionally in the dat. sing abl. sing gen. sing. and loc. sing. अतिस्त्रि also takes these terminations in the same way but it changes its final to इय् before them.

In the neuter it is declined like वारि and as it is an adjective ending in इ, it has optional forms like the masculine by S. R. 2.

अतिस्त्रि m.

अतिस्त्रिः	अतिस्त्रियौ	अतिस्त्रयः
हे अतिस्त्रे	,,	,,
अतिस्त्रियम्		अतिस्त्रियः
अतिस्त्रिम्	,,	अतिस्त्रीन्
अतिस्त्रिणा	अतिस्त्रिभ्याम्	अतिस्त्रिभिः
अतिस्त्रये	,,	अतिस्त्रिभ्यः
अतिस्त्रेः	,,	,,
,,	अतिस्त्रियोः	अतिस्त्रीणाम्
अतिस्त्रौ	,,	अतिस्त्रिषु

अतिस्त्रि f.

अतिस्त्रिः	अतिस्त्रियौ	अतिस्त्रयः
हे अतिस्त्रे	,,	,,
अतिस्त्रियम्		अतिस्त्रियः
अतिस्त्रिम्	,,	अतिस्त्रीः
अतिस्त्रिया	अतिस्त्रिभ्याम्	अतिस्त्रिभिः
अतिस्त्रियै अतिस्त्रये	,,	अतिस्त्रिभ्यः
अतिस्त्रियाः अतिस्त्रेः	,,	,,
	अतिस्त्रियोः	अतिस्त्रीणाम्
[illegible]	,,	अतिस्त्रिषु

अतिस्त्रि n.

	अतिस्त्रि	अतिस्त्रिणी	अतिस्त्रीणि
अतिस्त्रि	अतिस्त्रे	,,	,,
	अतिस्त्रि	,,	,,
	अतिस्त्रिणा	अतिस्त्रिभ्याम्	अतिस्त्रिभिः
अतिस्त्रये	अतिस्त्रिणे	,,	अतिस्त्रिभ्यः
अतिस्त्रेः	अतिस्त्रिणः	,,	,,
,,	,,	अतिस्त्रियोः - अतिस्त्रिणोः	अतिस्त्रीणाम्
अतिस्त्रौ	अतिस्त्रिणि	,, ,,	अतिस्त्रिषु

---

6 सुसखि (शोभनः सखा) a good friend and परमसखि a great friend or one having a great friend are declined like सखि m. a friend in the N. V. and A and like कलि in other cases. अतिसखि (अतिशयितः सखा) a close friend is declined similarly but अतिसखि (सखीमतिक्रान्तः) one who has abandoned a female companion is declined like कलि.

अतिसखि m. a close friend.

अतिसखा	अतिसखायौ	अतिसखायः
हे अतिसखे	,,	,,
अतिसखायम्	,,	अतिसखीन्
अतिसखिना	अतिसखिभ्याम्	अतिसखिभिः
अतिसखये	,,	अतिसखिभ्यः
अतिसखेः	,,	,,
,,	अतिसख्योः	अतिसखीनाम्
[illegible]	,,	अतिसखिषु

सुसखि and परमसखि are similarly declined.

---

7 प्रियत्रि (प्रियाः त्रयः यस्य यस्याः वा) is declined like कलि mas. and मति fem; the gen. plu. is optionally परमत्रयाणाम्, so there are two forms परमत्रीणाम् and परमत्रयाणाम्. In the neuter it is declined like वारि and as it is an adjective, it has optional forms like the mas. also by S. R. 2.

प्रियत्रि m.

प्रियत्रिः	प्रियत्री	प्रियत्रयः	प्रियत्रये	प्रियत्रिभ्याम्	प्रियत्रिभ्यः
हेप्रियत्रे	,,	,,	प्रियत्रेः	,,	,,
प्रियत्रिम्	,,	प्रियत्रीन्	,,	प्रियत्र्योः	प्रियत्रीणाम्
प्रियत्रिणा	प्रियत्रिभ्याम्	प्रियत्रिभिः			प्रियत्रयाणाम्
			प्रियत्रौ	,,	प्रियत्रिषु

प्रियत्रि f.

प्रियत्रिः	प्रियत्री	प्रियत्रयः
हे प्रियत्रे	,,	,,
प्रियत्रिम्	,,	प्रियत्रीः
प्रियत्र्या	प्रियत्रिभ्याम्	प्रियत्रिभिः
प्रियत्रये-प्रियत्र्यै	,,	प्रियत्रिभ्यः
प्रियत्रेः-प्रियत्र्याः	,,	,,
,,	प्रियत्र्योः	प्रि[illegible] [illegible]त्रयाणाम्
प्रियत्रौ-प्रियत्र्याम्	,,	[illegible]त्रिषु

प्रियात्रि n.

प्रियत्रि	प्रियत्रिणी	प्रियत्रीणि
हे प्रियत्रि		
प्रियत्रे	,,	,,
प्रियात्रि	,,	,,
प्रियत्रिणा	प्रियत्रिभ्याम्	प्रियत्रिभिः
प्रियत्रये-प्रियत्रिणे	,,	प्रियत्रिभ्यः
प्रियत्रेः-प्रियत्रिणः	,,	,,
,,	प्रियत्र्योः-प्रियत्रिणोः	प्रियत्रीणाम्-प्रियत्रयाणाम्
प्रियत्रौ-प्रियत्रिणि	,,	प्रियत्रिषु

---

8 ह्री shame सुश्री good wealth. शुद्धधी pure intellect, परमधी great intellect, दुर्धी stupidity, भी fear and वृश्चिकभी fear from a scorpion, these feminine nouns are declined like सुधी f When any of them are used as adjectives, they are declined like सुधी adj. in the three genders नी m. f. is declined like सुधी m. f. but the loc. sing. of नी is नियाम्.

भी f.

भीः	भियौ	भियः	भियः		
हे भीः	,,	,,	भियाः	,,	,,
भियम्	,,	,,			भीणाम्
भिया	भीभ्याम्	भीभिः	,,	भियोः	भियाम्
भिये			भियि		
भियै	,,	,,	भियाम्	,,	भीषु

ही सुश्री शुद्धधी, परमधी, दुर्धी and वृश्चिकभी are similarly declined.

दुर्धी adj. stupid.

दुर्धी m.

दुर्धीः	दुर्धियौ	दुर्धियः	दुर्धिये	,,	दुर्धीभ्यः
हे दुर्धीः	,,	,,	दुर्धियः	,,	,,
दुर्धियम्	,,	,,	,,	दुर्धियोः	दुर्धियाम्
दुर्धिया	दुर्धीभ्याम्	दुर्धीभिः	दुर्धियि	,,	दुर्धीषु

दुर्धी f. is declined like भी.

दुर्धी n.=दुर्धि by G. R.

दुर्धि n.

दुर्धि	दुर्धिनी	दुर्धीनि	दुर्धियः		
हे दुर्धि			दुर्धिनः	,,	,,
दुर्धे	,,	,,	,,	दुर्धियोः दुर्धिनोः	दुर्धीनाम्
दुर्धि	,,	,,			
दुर्धिया दुर्धिना	दुर्धिभ्याम्	दुर्धिभिः	दुर्धियि दुर्धिनि	,,	दुर्धिषु
दुर्धिये दुर्धिने	,,	दुर्धिभ्यः			

नी m. — नी f.

नी m.			नी f.		
नीः	नियौ	नियः	नीः	नियौ	नियः
हे नीः	,,	,,	हे नीः	,,	,,
नियम्	,,	,,	नियम्	,,	,,
निया	नीभ्याम्	नीभिः	निया	नीभ्याम्	नीभिः
नियें	,,	नीभ्यः	निये नियै	,,	नीभ्यः
नियः	,,	,,			

,,	नियोः	नियाम्	नियः		
नियाम्	,,	नीषु	नियाः	,,	,,
					नीनाम्
			,,	,,	नियाम्
			नियाम्	,,	नीषु

---

9. (a) बहुश्रेयसी m. (बह्व्यः श्रेयस्यो यस्य) one having many good wives is declined like दासी except in the acc. plu. which is बहुश्रेयसीन्.

बहुश्रेयसी m.

बहुश्रेयसी	बहुश्रेयस्यौ	बहुश्रेयस्यः	बहुश्रेयस्यै	,,	बहुश्रेयसीभ्यः
हे बहुश्रेयसि	,,	,,	बहुश्रेयस्याः	,,	,,
बहुश्रेयसीम्	,,	बहुश्रेयसीन्	,,	बहुश्रेयस्योः	बहुश्रेयसीनाम्
बहुश्रेयस्या	बहुश्रेय-सीभ्याम्	बहुश्रेय-सीभिः	बहुश्रेयस्याम्	,,	बहुश्रेयसीषु

शंकरभारती and आत्मानन्दसरस्वती (proper nouns) are declined like बहुश्रेयसी.

(b) अतिलक्ष्मी m. f. one who has abandoned wealth. It is declined like लक्ष्मी in the masculine except in the acc. plu. which is अतिलक्ष्मीन्. In the feminine it is declined like लक्ष्मी throughout.

अतिलक्ष्मी m.

अतिलक्ष्मीः	अतिलक्ष्म्यौ	अतिलक्ष्म्यः

हे अतिलक्ष्मि	,,	,,
अतिलक्ष्मीम्	,,	अतिलक्ष्मीन्
अतिलक्ष्म्या	अतिलक्ष्मीभ्याम्	अतिलक्ष्मीभिः
अतिलक्ष्म्यै	,,	अतिलक्ष्मीभ्यः
अतिलक्ष्म्याः	,,	,,
,,	अतिलक्ष्म्योः	अतिलक्ष्मीणाम्
अतिलक्ष्म्याम्	,,	अतिलक्ष्मीषु

In the feminine the acc. plu. is अतिलक्ष्मीः. All other forms are like the masculine.

(c) कुमारी (कुमारीमिच्छतीति कुमारी इव आचरति इति वा) is declined like प्रधी f. except in the nom. sing which is कुमारी.

कुमारी	कुमार्यौ	कुमार्यः	कुमार्यै	,,	कुमारीभ्यः
हे कुमारि	,,	,,	कुमार्याः	,,	,,
कुमार्यम्	,,	कुमार्यः	,,	कुमार्योः	कुमारीणाम्
कुमार्या	कुमारीभ्याम्	कुमारीभिः	कुमार्याम्	,,	कुमारीषु

10 सू f. birth, जू f. speed, सुभू f. good land and सुभ्रू f. a lovely woman are declined like भू f.

सू adj. producing and सुभ्रू adj. having beautiful eyebrows are declined like स्वयंभू adj. in the three genders.

चमू f. an army, कर्कन्धू f. the jujube tree, कफेलू f. a phlegmatic woman, यवागू f ricegruel, चम्पू f. a class of compositions, जम्बू f. the roseapple tree and its fruit, दिधिषू f. a woman twice

married and अन्दू f. a chain are declined like वधू f.

अतिचमू m. and f. victorious over armies is declined like वधू f. except in the acc. plu mas. which is अतिचमून्.

वर्षाभू f. a female frog is declined like खलपू f.

हूहू m. name of a Gandharva forms its acc. sing हूहूम् and acc. plu. हूहून् The other forms are regularly made up by adding the terminations.

हूहू m.

हूहूः	हूह्वौ	हूह्वः	हूह्वे	,,	हूहूभ्यः
हे हूहूः	,,	,,	हूह्वः	,,	,,
हूहूम्	,,	हूहून्	,,	हूह्वोः	हूह्वाम्
हूह्वा	हूहूभ्याम्	हूहूभिः	हूह्वि	,,	हूहूषु

दम्भू m. (दम्भति इति दम्भूः) is declined like हूहू and not like खलपू.

---

11 There are no words ending in long ॠ or short ऌ; therefore the imitative sounds of the roots कॄ and तॄ and the roots गम्लृ, शक्लृ and सृप्लृ are taken to show what the forms of such words will be, if there be need to use such words.

The acc. sing. of nouns ending in ॠ

long is formed by adding म् and the acc. plu. is formed by adding न्. The other forms are made up by adding the terminations.

Words in long ॠ are declined in another way also. Final ॠ long is changed to इर् before vowel terminations and ईर् before consonantal terminations.

कॄ m.

कॄः	क्रौ	क्रः	कीः	किरौ	किरः
हे कॄः	,,	,,	हे कीः	,,	,,
कॄम्	,,	कॄन्	किरम्	,,	,,
क्रा	कॄभ्याम्	कॄभिः	किरा	कीर्भ्याम्	कीर्भिः
क्रे	,,	कॄभ्यः	किरे	,,	कीर्भ्यः
क्रः	,,	,,	किरः	,,	,,
क्रः	क्रोः	क्राम्	,,	किरोः	किराम्
क्रि	,,	कॄषु	किरि	,,	कीर्षु

तॄ is similarly declined.

गम्ॡ m, शक्ॡ m and सृप्ॡ m. are declined like पितॄ m, but where there is र् in the changes of the ॠ of पितॄ in its forms, there is ल् in the changes of ॡ of गम्ॡ शक्ॡ and सृप्ॡ and wherever ॠ is retained in the forms of पितॄ, ॡ is retained in the forms of गम्ॡ, शक्ॡ and सृप्ॡ.

गम्लृ m.

गमा	गमलौ	गमलः	गम्ले	,,	गम्लृभ्यः
हे गमल्	,,	,,	गमुल्	,,	,,
गमलम्	,,	गमॄन्	,,	गम्लोः	गमॄणाम्
गम्ला	गम्लृभ्याम्	गम्लृभिः	गमलि	,,	गम्लृषु

Decline शक्लृ and सृप्लृ similarly.

---

12 Words ending in ए and ऐ.

से (सह इना कामेन वर्त्तते असौ) one accompained by cupid, passionate.

The voc. sing. of werds ending in ए is the crude form. The abl. sing. and the gen. sing. are made up by adding स् only the अ of the termination अस् being dropped The other forms are regularly made up by adding the terminations.

सेः	सयौ	सयः	सये	,,	,,
हे से	,,	,,	सेः	,,	,,
सयम्	,,	,,	,,	सयोः	सयाम्
सया	सेभ्याम्	सेभिः	सयि	,,	सेषु

प्रै is charged to प्रि in the neuter. It should be declined like वारि except before the consonantal terminations when it should be declined like रै. m. f.

The nom. sing. mas. forms of these words are:—

अद्र्यङ्, अदमुयङ्, अमुमुयङ्, अन्वङ्, गवाङ्,–गो–अङ,–गोङ, देवद्र्यङ्, विष्वङ्, सध्र्यङ्, and सर्वद्र्यङ्.

Their bases before vowel terminations beginnig with the acc. plu. and before the feminine suffix ई are:...अदद्रीच्, अदमुईच्, अमुमुईच्, अनूच्, गोच्, देवद्रीच्, विषूच्, सध्रीच्, and सर्वद्रीच.

And before consonantal terminations beginning with instr. du. are:—

अदद्र्यक्–ग्, अदमुयक्–ग्, अमुमुयक्,–ग्, अन्वक्–ग्, गवाक्–ग्, गो–अक्–ग्, गोक्–ग् देवद्र्यक्–ग्, विष्वक्–ग् सध्र्यक्–ग् and सर्वद्र्यक्–ग्.

गो+अञ्च्,=गवाञ्च्, गो+अञ्च्, गोञ्च्.

गवाञ्च् m.

गवाङ्	गवाञ्चौ	गवाञ्चः	गोचे	,,	गवाग्भ्यः
हे गवाङ्	,,	,,	गोचः	,,	,,
गवाञ्चम्	,,	गोचः	,,	गोचोः	,,
गोचा	गवाग्भ्याम्	गवाग्भिः	गोचि	,,	गवाक्षु

f.

गोची is declined like दासी.

n.

गवाक्–ग् गोची गवाञ्चि

हे गवाक–ग् ,, ,, The rest like the masculine.

गवाक–ग् ,, ,,

गो-अञ्च्.

गो-अङ्	गो-अञ्चौ	गो-अञ्चः	गोचे	,,	गो-अग्भ्यः
हे गो-अङ्	,,	,,	गोचः	,,	,,
गो-अञ्चम्	,,	गोचः	,,	गोचोः	गोचाम्
गोचा	गो-अग्भ्याम्	गो-अग्भिः	गोचि	,,	गो-अक्षु

f.

गोची is declined like दासी.

n.

n.
v. गो-अक्-ग् गोची गवाञ्चि the rest like the
a. masculine.

गोञ्च् m.

गोङ्	गोञ्चौ	गोञ्चः	गोचे	,,	गोग्भ्यः
हे गोङ्	,,	,,	गोचः	,,	,,
गोञ्चम्	,,	गोचः	,,	गोचोः	गोचाम्
गोचा	गोग्भ्याम्	गोग्भिः	गोचि	,,	गोक्षु

F.

गोची is declined like दासी.

N.

n.
v. गोक्-ग् गोची गोञ्चि the rest like the
a. masculine.

सर्वद्र्यञ्च् m.

सर्वद्र्यङ्	सर्वद्र्यञ्चौ	सर्वद्र्यञ्चः	[illegible]	,,	सर्वद्र्यग्भ्यः
हे सर्वद्र्यङ्	,,	,,	[illegible]	,,	,,
सर्वद्र्यञ्चम्	,,	[illegible]	,,	सर्वद्रीचोः	सर्वद्रीचाम्
सर्वद्रीचा	सर्वद्र्यग्भ्याम्	[illegible]	[illegible]	,,	सर्वद्र्यक्षु

The nom. sing. mas. forms of these words are:—

अदद्र्यङ्, अदमुयङ्, अमुमुयङ्, अन्वङ्, गवाङ्,–गो–अङ,–गोङ, देवद्र्यङ्, विष्वङ्, सध्र्यङ्, and सर्वद्र्यङ्.

Their bases before vowel terminations beginnig with the acc. plu. and before the feminine suffix ई are:...अदद्रीच्, अदमुईच्, अमुमुईच्, अनूच्, गोच्, देवद्रीच्, विषूच्, सध्रीच्, and सर्वद्रीच.

And before consonantal terminations beginning with instr. du. are:—

अदद्र्यक्–ग्, अदमुयक्–ग्, अमुमुयक्,–ग्, अन्वक्–ग्, गवाक्–ग्, गो–अक्–ग्, गोक्–ग् देवद्र्यक्–ग्, विष्वक्–ग् सध्र्यक्–ग् and सर्वद्र्यक्–ग्.

गो+अञ्च्,=गवाञ्च्, गो+अञ्च्, गोञ्च्.

गवाञ्च् m.

गवाङ्	गवाञ्चौ	गवाञ्चः	गोचे	,,	गवाग्भ्यः
हे गवाङ्	,,	,,	गोचः	,,	,,
गवाञ्चम्	,,	गोचः	,,	गोचोः	,,
गोचा	गवाग्भ्याम्	गवाग्भिः	गोचि	,,	गवाक्षु

f.

गोची is declined like दासी.

n.

गवाक्–ग् गोची गवाञ्चि
हे गवाक–ग् ,, ,, The rest like the masculine.
गवाक–ग् ,, ,,

गो-अञ्च्.

गो-अङ्	गो-अञ्चौ	गो-अञ्चः	गोचे	,,	गो-अग्भ्यः
हे गो-अङ्	,,	,,	गोचः	,,	,,
गो-अञ्चम्	,,	गोचः	,,	गोचोः	गोचाम्
गोचा	गो-अग्भ्याम्	गो-अग्भिः	गोचि	,,	गो-अक्षु

f.

गोची is declined like दासी.

n.

n.
v. गो-अक्-ग् गोची गवाञ्चि the rest like the
a. masculine.

गोञ्च् m.

गोङ्	गोञ्चौ	गोञ्चः	गोचे	,,	गोग्भ्यः
हे गोङ्	,,	,,	गोचः	,,	,,
गोञ्चम्	,,	गोचः	,,	गोचोः	गोचाम्
गोचा	गोग्भ्याम्	गोग्भिः	गोचि	,,	गोक्षु

F.

गोची is declined like दासी.

N.

n.
v. गोक्-ग् गोची गोञ्चि the rest like the
a. masculine.

सर्वद्र्यञ्च् m.

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	,,	सर्वद्र्यग्भ्यः
हे [illegible]	,,	,,	[illegible]	,,	,,
[illegible]	,,	[illegible]	[illegible]	सर्वद्रीचोः	सर्वद्रीचाम्
सर्वद्रीचा	सर्वद्र्यग्भ्याम्	[illegible]	[illegible]	,,	सर्वद्र्यक्षु

F.

सर्वद्रीची is declined like दासी.

N.

n.

v. सर्वद्र्यक्-ग् सर्वद्रीची सर्वद्र्यञ्चि the rest like the masculine.

---

m.

nom. sing.	nom. du. Acc plu.	Instr.	Loc. du.	plu.
अदद्र्यङ्	अदद्र्यञ्चौ	अदद्रीचः	अदद्र्यग्भ्याम्	अदद्र्यक्षु
अदमुयङ्	अदमुयञ्चौ	अदमुईचः	अदमुयग्भ्याम्	अदमुयक्षु
अमुमुयङ्	अमुमुयञ्चौ	अमुमुईचः	अमुमुयग्भ्याम्	अमुमुयक्षु
अन्वङ्	अन्वञ्चौ	अनूचः	अन्वग्भ्याम्	अन्वक्षु
देवद्र्यङ्	देवद्र्यञ्चौ	देवद्रीचः	देवद्र्यग्भ्याम्	देवद्र्यक्षु
विष्वङ्	विष्वञ्चौ	विषूचः	विष्वग्भ्याम्	विष्वक्षु
सध्र्यङ्	सध्र्यञ्चौ	सध्रीचः	सध्र्यग्भ्याम्	सध्र्यक्षु

Feminine bases of these words are अदद्रीची, अदमुईची, अमुमुईची, अनूची, देवद्रीची, विषूची and सध्रीची. They are declined like दासी.

n.

अदद्र्यक्-ग्	अदद्रीची	अदद्र्याञ्चि
अदमुयक्-ग्	अदमुईची	अदमुयाञ्चि
अमुमुयक्-ग्	अमुमुईची	अमुमुयञ्चि
अन्वक्-ग्	अनूची	अन्वाञ्चि
देवद्र्यक्-ग्	देवद्रीची	देवद्र्यञ्चि
[illegible]-ग्	[illegible]	विष्वञ्चि
[illegible]-ग्	[illegible]	सध्र्यञ्चि

(b) The words ending in अञ्च् given in this section and प्राच् etc. given in Rule 21, of the text are derived from अञ्च् to go. But when the same words are derived from अञ्च् to worship or honour, the nasal of अञ्च् is not dropped and they are regularly declined. They drop their final च् only before the consonantal terminations and then the final letter becomes ङ् as in प्राङ्, प्रत्यङ्, सम्यङ् etc. When ङ् is followed by the termination सु changed to षु, क् is optionally inserted between them.

प्राञ्च् m.

प्राङ्	प्राञ्चौ	प्राञ्चः	प्राञ्चे	,,	प्राङ्भ्यः
हे प्राङ्	,,	,,	प्राञ्चः	,,	,,
प्राञ्चम्	,,	,,	,,	प्राञ्चोः	प्राञ्चाम्
प्राञ्चा	प्राङ्भ्याम्	प्राङ्भिः	प्राञ्चि	,,	प्राङ्षु प्राङ्क्षु

As प्राची is the fem. base of प्राञ्च् derived from अञ्च् to go, प्राञ्ची is the feminine base of प्राञ्च् derived from अञ्च् to worship and is declined like दासी,

प्राञ्च् n.

N.
V. प्राङ् प्राञ्ची प्राञ्चि the rest like the masculine.
A.

प्रत्यञ्च् m.

प्रत्यङ्	प्रत्यञ्चौ	प्रत्यञ्चः	प्रत्यञ्चे	,,	प्रत्यङ्भ्यः
हे प्रत्यङ्	,,	,,	प्रत्यञ्चः	,,	,,
प्रत्यञ्चम्	,,	,,	,,	प्रत्यञ्चोः	प्रत्यञ्चाम्
प्रत्यञ्चा	प्रत्यङ्भ्याम्	प्रत्यङ्भिः	प्रत्याञ्चि	,,	प्रत्यङ्क्षु

प्रत्यञ्ची f. is declined like दासी.

n.

N.
V. प्रत्यङ् प्रत्यञ्ची प्रत्याञ्चि the rest like the masculine.
A.

तिर्यञ्च् m.

N. V.	तिर्यङ्	तिर्यञ्चौ	तिर्यञ्चः
A.	तिर्यञ्चम्	,,	,,
1.	तिर्यञ्चा	तिर्यङ्भ्याम्	तिर्यङ्भिः
&. &.			
L.	तिर्यञ्चि	तिर्यञ्चोः	तिर्यङ्षु or तिर्यङ्क्षु

तिर्यञ्ची f. should be declined like दासी.

n.

तिर्यङ् तिर्यञ्ची तिर्यञ्चि the rest like the masculine.

(c) क्रुञ्च् adj. small or crooked

It becomes क्रुङ् before consonantal terminations and as प्राङ्षु becomes प्राङ्षु and प्राङ्क्षु, क्रुङ्षु becomes क्रुङ्षु or [illegible].

क्रुञ्च् [illegible]

क्रुङ्	[illegible]	[illegible]	क्रुञ्चः	,,	,,
हे क्रुङ्	[illegible]	[illegible]	क्रुञ्चा	क्रुङ्भ्याम्	क्रुङ्भिः

कुञ्चे	,,	कुङ्भ्यः	,,	कुञ्चोः	कुञ्चाम्
कुञ्चः	,,	,,	कुञ्चि	,,	कुङ्षु कुङ्क्षु

कुञ्च् n.

n.				
v.	कुङ्	कुञ्ची	कुञ्चि	the rest like the
a.				masculine.

(d) सुवृश्च् one who cuts well.

It becomes सुवृट्–ड् before consonantal terminations and in the nom. acc. and voc. sing. of the neuter.

सुवृश्च् m. f.

सुवृट्–ड्	सुवृश्चौ	सुवृश्चः	सुवृश्चे	,,	सुवृड्भ्यः
हे सुवृट्–ड्	,,	,,	सुवृश्चः	,,	,,
सुवृश्चम्	,,	,,	,,	सुवृश्चोः	सुवृश्चाम्
सुवृश्चा	सुवृड्भ्याम्	सुवृड्भिः	सुवृश्चि	,,	सुवृट्सु सुवृट्त्सु

सुवृश्च् n.

n.				
v.	सुवृट्–ड्	सुवृश्ची	सुवृश्चि	the rest like the
a.				masculine.

---

16 प्रच्छ्, प्राच्छ् and शब्दप्राच्छ्.

The final छ् is changed to ट् or ड् before consonantal terminations and in the neuter nom. acc. and voc. sing. When छ् becomes ट् or ड्, च् inserted on account of छ् is not retained.

In the neuter nom. acc. and voc. plu. a nasal is inserted by the following rule

G. R 12 A nasal is inserted after the last vowel in the neuter nom. acc. and voc. plu. in the case of words ending in a vowel or any consonant except a nasal or a semi-vowel.

प्रच्छ्+इ the termination of the neuter nom. plu.=प्र+nasal+च्छ्+इ. The च् of च्छ् is dropped because छ् is not after अ but after the nasal inserted, so प्र+nasal+छ्+इ; the nasal of the class to which the following letter छ् belongs is ञ्. प्र+ञ्+छ्+इ=प्रञ्छि. Similarly प्राञ्छि and सर्वप्राञ्छि.

प्रच्छ् m. f. n.			प्रच्छ् m. f.		
प्रट्–ड्	प्रच्छौ	प्रच्छः	प्रच्छे	,,	प्रड्भ्यः
हे प्रट्-ड्	,,	,,	प्रच्छः	,,	,,
प्रच्छम्	,,	,,	,,	प्रच्छोः	प्रच्छाम्
प्रच्छा	प्रड्भ्याम्	प्रड्भिः	प्रच्छि	,,	प्रट्सु प्रट्त्सु

प्रच्छ् n.

n.			
v.	प्रट्-ड्	प्रच्छी	प्रञ्छि the rest like the
a.			masculine.

प्राच्छ् and सर्वप्राच्छ् are similarly declined.

17 (a) युज्, विभ्राज्.

युज् a root-noun derived from युज् 4. A. to concentrate the mind and meaning a sage, one who devotes himself to abstract meditation is regularly declined. But युज् derived from युज् to join and meaning a uniter, a joiner is irregular. It inserts a nasal before the final ज् in the nom. Voc. and in the acc. sing. and du. of the masculine and feminine, and in the neuter nom. Voc. and acc. plu.

युज् m. a sage.			युज् m. f. a joiner.		
युक्-ग्	युजौ	युजः	युङ्	युञ्जौ	युञ्जः
हे युक्	,,	,,	हे युङ्	,,	,,
युजम्	,,	,,	युञ्जम्	,,	युजः
युजा	युग्भ्याम्	युग्भिः	युजा	युग्भ्याम्	युग्भिः
युजे	,,	युग्भ्यः	युजे	,,	युग्भ्यः
युजः	,,	,,	युजः	,,	,,
,,	युजोः	युजाम्	,,	युजोः	युजाम्
युजि	,,	युक्षु	युजि	,,	युक्षु

युज् n. a joiner.

n. v. a.	युक्-ग्	युजी	युञ्जि	the rest like the masculine.

The first is 181st root, भ्राजृ दीप्तौ and the second is 848th root टुभ्राजृ दीप्तौ. The ज् of विभ्राज् derived from भ्राजृ दीप्तौ 181st root is changed to क् or ग् and the ज् of विभ्राज् derived from टुभ्राजृ दीप्तौ 848th root is changed to ट् or ड् before consonantal terminations. The भ्राज् of विभ्राज् given in this section is from भ्राजृ दीप्तौ 181st root, so the forms are विभ्राक्-ग्, विभ्राजौ etc.

विभ्राज् m. f. one who shines.

विभ्राक्-ग्	विभ्राजौ	विभ्राजः	विभ्राजे	,,	विभ्राग्भ्यः
हे विभ्राक्-ग्	,,	,,	विभ्राजः	,,	,,
विभ्राजम्	,,	,,	,,	विभ्राजोः	विभ्राजाम्
विभ्राजा	विभ्राग्भ्याम्	विभ्राग्भिः	विभ्राजि	,,	विभ्राक्षु

विभ्राज् n.

n. v. a.	विभ्राक्-ग्	विभ्राजी	विभ्राञ्जि	the rest like the masculine.

(b) खञ्ज a. lame.

It becomes खन् before consonantal terminations and in the nom. voc, and acc. sing. of the neuter.

खञ्ज m. f.

खन्	खञ्जौ	खञ्जः	खञ्जे	,,	खन्भ्यः
हे खन्	,,	,,	खञ्जः	,,	,,
खञ्जम्	,,	,,	,,	खञ्जोः	खञ्जाम्
खञ्जा	खन्भ्याम्	खन्भिः	खञ्जि	,,	खन्सु

खञ्ज् n.

n.
v. खन् खञ्जी खञ्जि the rest like the
a. masculine.

(c) ऊर्ज् m. n. strength, and बहूर्ज् m. f. n. having much strength.

(Kale gives ऊर्ज् m.n.strength in his grammar but this meaning is not given in Apte's Dictionary or Amarkosha. Apte's Dic. gives ऊर्ज् f. strength but it has no such word as ऊर्ज् m. n. strength.

In Kaumudi, the forms of ऊर्ज् m. n. are given.

ऊर्ज् m.

ऊर्क्-र्ग्	ऊर्जौ	ऊर्जः	ऊर्जे	,,	ऊर्ग्भ्यः
हे ऊर्क्-र्ग्	,,	,,	ऊर्जः	,,	,,
ऊर्जम्	,,	,,	,,	ऊर्जोः	ऊर्जाम्
ऊर्जा	ऊर्ग्भ्याम्	ऊर्ग्भिः	ऊर्जि	,,	ऊर्क्षु

ऊर्ज् n.

n.
v. ऊर्क्-र्ग् ऊर्जी ऊन्र्जि, न्+र्+ज् the rest like the
a. masculine.

बहूर्ज् m. f. is declined like ऊर्ज् m.

बहूर्ज n.

n.
v. बहूर्क-र्ग् बहूर्जी बहूर्ञ्जि or बहूर्जि.
a.

the rest like the masculine. Mark the irregular forms of the neuter plural.

(d) भृज्ज् m., सम्राज् m., परिमृज् m. विश्वराज् m. and विभ्राज् m. derived from टुभ्राजृ दीप्तौ 848th root of the first conjugation roots of धातुपाठ.

These root-nouns change their final to ट् or ड् before consonantal terminations. They are derived from the roots given in Rule IX of Lesson IX. विश्वराज् becomes विश्वाराट्-ड्, that is its श्व becomes श्वा before c. t

भृज्ज् becomes भृट्-ड् before c. t.

भृज्ज् m.

भृट्-ड्	भृज्जौ	भृज्जः	भृज्जे	,,	भृड्भ्यः
हे भृट्-ड्	,,	,,	भृज्जः	,,	,,
भृज्जम्	,,	,,	,,	भृज्जोः	भृज्जाम्
भृज्जा	भृड्भ्याम्	भृड्भिः	भृज्जि	,,	भृट्सु भृट्त्सु

सम्राज्, परिमृज्, and विभ्राज् are similarly declined.

विश्वराज् m.

विश्वाराट्-ट्	विश्वराजौ	विश्वराजः	विश्वराजे	,,	विश्वाराड्भ्यः
हे विश्वाराट्-ड्	,,	,,	विश्वराजः	,,	,,
विश्वराजम्	,,	,,	,,	विश्वराजोः	विश्वराजाम्
विश्वराजा	विश्वाराड्भ्याम्	किश्वाराड्भिः	विश्वराजि	,,	विश्वाराट्सु विश्वाराट्त्सु

(e) अवयाज् m. a kind of priest, f. a particular portion of a sacrifice, becomes अवयस् before c. t.

अवयाज् m. f.

अवया:	अवयाजौ	अवयाज:	अवयाजे	,,	अवयोभ्य:
हे अवया:	,,	,,	अवयाज:	,,	,,
अवयाजम्	,,	,,	,,	अवयाजो:	अवयाजाम्
अवयाजा	अवयोभ्याम्	अवयोभि:	अवयाजि	,,	अवय:सु- अवयस्सु

18 सुगण्, सुगाण् m. f. one who counts well.

सुगण् has सुगण्सु–सगण्ट्सु and सुगण्ठ्सु in the loc. plu,

सुगाण्——सुगाण् सु–सुगाण्ट् सु——सुगाण्ठ् सु——

Their other forms are made up regularly by adding the terminations.

सुगण्

N. V. सुगण्	सुगणौ	सुगण:	A. सुगण:	,,	,,
A. सुगणम्	,,	,,	G. ,,	,,	सुगणाम्
T. सुगणा	सुगण्भ्याम्	सुगण्भि:	L. सुगणि		सुगर्ण्सु सुगण्ट्सु सुगण्ठसु
D. सुगणे	,,	सुगण्भ्य:			

सुगाण् is similarly declined.

---

19 (a) दीध्यत् pre. p. of दीधी 2 A. to shine and वेव्यत् pre p. of वेवी 2 A. to go are declined like शासत् m. f. n.

दीध्यत् m.

दीध्यत्	दीध्यतौ	दीध्यतः	दीध्यते	,,	दीध्यद्भ्यः
हेदीध्यत्	,,	,,	दीध्यतः	,,	,,
दीध्यतम्	,,	,,	,,	दीध्यतोः	दीध्यताम्
दीध्यता	दीध्यद्भ्याम्	दीध्यद्भिः	दीध्यति	,,	दीध्यत्सु

दीध्यत्+ई=दीध्यती is declined like दात्री.

दीध्यत् n.

n.
v. दीध्यत् दीध्यती-दीध्यति-दीध्यन्ति the rest like
a. the masculine.

वेव्यत् is similarly declined.

(b) करिष्यत्, गमिष्यत् etc. future participles ending in स्यत् or ष्यत् are declined like विशत् entering.

करिष्यत् m.

करिष्यन्	करिष्यन्तौ	करिष्यन्तः	करिष्यते	,,	करिष्यदभ्यः
हे करिष्यन्	,,	,,	करिष्यतः	,,	,,
करिष्यन्तम्	,,	करिष्यतः	,,	करिष्यतोः	करिष्यताम्
करिष्यती	करिष्य-द्भ्याम्	करिष्यद्भिः	करिष्यति	,,	करिष्यत्सु

करिस्यत+ई=करिष्यती-करिष्यन्ती f.

करिष्यती-करिष्यन्ती	करिष्यत्यौ-करिष्यन्त्यौ	करिष्यत्यः-करिष्यन्त्यः
हकरिष्यति-करिष्यन्ति	,,	,,
करिष्यतीम्-करिष्यन्तीम्	,,	करिष्यतीः-करिष्यन्तीः
करिष्यत्या-करिष्यन्त्या	करिष्यतीभ्याम्-करिष्यन्तीभ्याम्	करिष्यती-भिः-करिष्यन्तीभिः

करिष्यत्यै–करिष्यन्त्यै	,,	करिष्यतीभ्यः–करिष्यन्तीभ्यः
करिष्यत्याः–करिष्यन्त्याः	,,	,,
,,	करिष्यत्योः–करिष्यन्त्योः	करिष्यतीनाम् करिष्यन्तीनाम्
करिष्यत्याम्–करिष्यन्त्याम्	,,	करिष्यतीषु–करिष्यन्तीषु

करिष्यत् n

n.
v. करिष्यत्–द् करिष्यती–करिष्यन्ती करिष्यन्ति
a.

the rest like the masculine.

गमिष्यत् ,दास्यत् , चोरयिष्यत् etc. should be similarly declined.

(c) बृहत् adj. large, great, पृषत् m. an antelope, n. a drop of water and जगत् adj. moving are declined like गच्छत् going, in the masculine. In the feminine बृहत् and जगत् tske ई and are declined like दासी and in the neuter all the three words are declined like जगत् n. the world.

बृहत m.

बृहन्	बृहन्तौ	बृहन्तः	बृहते	,,	बृहद्भ्यः
बृहन्	,,	,,	बृहतः		
बृहन्तम्	,,	,,	,,	बृहतोः	बृहताम्
बृहता	बृहद्भ्याम्	बृहद्भिः	बृहति	,,	बृहत्सु

बृहत्+ई=बृहती f.

बृहती बृहत्यौ etc. like दासी.

बृहत् n.

n.				
v.	बृहत्	बृहती	बृहन्ति	the rest like the masculine.
a.				

पृषत् m.

पृषन्	पृषन्तौ	पृषन्तः	पृषते	,,	पृषद्भ्यः
हे पृषन्	,,	,,	पृषतः	,,	,,
पृषन्तम्	,,	पृषतः	,,	पृषतोः	पृषताम्
पृषता	पृषद्भ्याम्	पृषद्भिः	पृषति	,,	पृषत्सु

पृषत् n

n.				
v.	पृषत्	पृषंती	पृषन्ति	the rest like the masculine.
a.				

जगत् m. f. n. is declined like बृहत् m. f. n.

Mark the use of जगत्. सूर्यआत्मा जगतस्तस्थुषश्च. The sun is the soul of the moveable and immoveable creation. इदं विश्वं जगत् सर्वमजगच्चापि यद् भवेत्. This world moveable as well as immoveable whatever it may be.

20 अग्निमथ् m.

अग्निमत्-द्-अग्निमथौ		अग्निमथः	अग्निमथे	,	अग्निमद्भ्यः
हे अग्निमत्-द्	,,	,,	अग्निमथः	,,	,,
अग्निमथम्	,,	,,	,,	अग्निमथोः	अग्निमथाम्
अग्निमथा	अग्निमद्भ्याम्	अग्नि-मद्भिः	अग्निमथि	,,	अग्निमत्सु

21 (a) तमोनुद् m. the moon.

N. V.	तमोनुद्	तमोनुदौ	तमोनुदः
A.	तमोनुदम्	,,	,,
I.	तमोनुदा	तमोनुद्भ्याम्	तमोनुद्भिः
L.	तमोनुदि	तमोनुदोः	तमोनुत्सु

(b) सुपाद् adj. having good or handsome feet becomes सुपद् before vowel terminations beginning with the accusative plural, the feminine suffix ई and the ई of the neuter nom. voc. and acc. du.

सुपाद् m. f.

सुपात्-द्	सुपादौ	सुपादः	सुपदे	,,	सुपाद्भ्यः
हे सुपात्-द्	,,	,,	सुपदः	,,	,,
सुपादम्	,,	सुपदः	,,	सुपदोः	सुपदाम्
सुपदा	सुपाद्भ्याम्	सुपाद्भिः	सुपदि	,,	सुपात्सु

In the feminine सुपाद् takes ई also. सुपाद्+ई=सुपद्+ई=सुपदी the optional feminine base. It is declined like दासी.

सुपाद् n.

n.				
v.	सुपात्-द्	सुपदी	सुपान्दि	the rest like the masculine
a				

(c) बेभिद् m. f. n. one who breaks often and चेच्छिद् one who cuts often are frequentative bases.

In the masculine and feminine they are declined regularly like आपद् f. adversitly.

In the neuter nom. voc. and acc. plu. nouns derived from frequentative and desiderative bases do not take न् before the final.

बेभिद् m. f.

N.V.A.	बेभित्–द्	बेभिदौ	बेभिदः
I.	बेभिदा	बेभिद्भ्याम्	बेभिद्भिः
I.	बेभिदि	बेभिदोः	बेभित्सु
	etc.		

बेभिद् n.

n.				
v.	बेभिद्	बेभिदी	बेभिंदि	the rest like the
a.				masculine.

चेच्छिद् is similarly declined.

---

22 समिध f.

N. V.	समित्–द्	समिधौ	समिधः
T.	समिधा	समिद्भ्याम्	समिद्भिः
L.	समिधि	समिधोः	समित्सु

बुध् m. f. n. becomes भुत्–द् before consonantal terminations and in the nom. voc. and acc. sing. of the neuter.

बुध् m. f.

भुत्–द्	बुधौ	बुधः	बुधे	,,	भुद्भ्यः
भुत्–द्	,,	,,	बुधः	,,	,,
बुधम्	,,	,,	,,	बुधोः	बुधाम्
बुधा	भुद्भ्याम्	भुद्भिः	बुधि	,,	भुत्सु

बुध् n.

n.		
v.	भुत्–द् बुधी बुन्धि	the rest like the masculine.
a.		

23 (a) मज्जन् m. marrow, अणिमन् m. minuteness, etc. and दुर्नामन् adj. having a bad name are regularly declined like राजन् m. a king.

मज्जा	मज्जानौ	मज्ज्ञः	मज्जभ्याम्	मज्जानि–मज्ज्ञि
अणिमा	अणिमानौ	अणिम्नः	अणिमभ्याम्	अणिमनि–अणिम्नि
दुर्नामा	दुर्नामानौ	दुर्नाम्नः	दुर्नामभ्याम्	दुर्नामनि दुर्नाम्नि

(b) व्योमन् n. the sky, क्लोमन् n. the bladder, सामन् n. a hymn and धामन् n. lustre are regularly declined like नामन्.

व्योम	व्योमनी–व्योम्नी	व्योमानि
हे व्योमन्–व्योम	,,	,,
व्योम	,,	,,
व्योम्ना	व्योमभ्याम्	व्योमभिः

(c) दीर्घाहन् m. n. and प्रतिदिवन् m.

Before vowel terminations, दीर्घाहन् is declined like राजन् and before consonantal terminations it becomes दीर्घाहस् and is then declined like चन्द्रमस्.

In the neuter it is declined like अहन्.

दीर्घाहन् m. summer.

दीर्घाहाः	दीर्घाहाणौ	दीर्घाहाणः
हेदीर्घाहः	,,	,,
दीर्घाहाणम्	,,	दीर्घाह्नः
दीर्घाह्ना	दीर्घाहोभ्याम्	दीर्घाहोभिः
दीर्घाह्ने	,,	दीर्घाहोभ्यः
दीर्घाह्नः	,,	,,
,,	दीर्घाह्नोः	दीर्घाह्नाम्
दीर्घाहणि	,,	दीर्घाहःसु
दीर्घाह्नि	,,	दीर्घाहस्सु

दीर्घाहन् n. a long day.

n. v. a. दीर्घाहः दीर्घाहणी-दीर्घाह्नी दीर्घाहाणि
the rest like the masculine.

(d) बहुपूषन् n., बह्वर्यमन् n. and बहुवृत्रहन् n.

n. v. a. बहुपूष बहुपूषणी-ष्णी बहुपूषाणि
the rest like पूषन् m.

n. v. a. बह्वर्यम बह्वर्यमणी-म्णी बह्वर्यमाणि
the rest like अर्यमन् m.

n. v. a. बहुवृत्रह बहुवृत्रहणी-घ्नी बहुवृत्रहाणि
the rest like वृत्रहन् m.

(e) बहुश्वन् n. बहुयुवन् n.

n. v. a. बहुश्व बहुशुनी बहुश्वानि
the rest like श्वन् m.

n. v. a. बहुयुव बहुयूनी बहुयुवानि
the rest like युवन् m.

---

24 गुप् m. f. a protector and स्वप् adj. having good water.

गुप् is regularly declined.

गुप् m. f.

गुप्-ब्	गुपौ	गुपः	गुपे	,,	गुब्भ्यः
हे गुप्-ब्	,,	,,	गुपः	,,	,,
गुपम्	,,	,,	,,	गुपोः	गुपाम्
गुपा	गुब्भ्याम्	गुब्भिः	गुपि	,,	गुप्सु

स्वप् becomes स्वाप् optionally in the first five inflexions of the masculine and the feminine and in the nom. voc. and acc. plu. of the neuter.

स्वप् m. f.

स्वप्	स्वपौ	स्वपः	स्वपे	,,	स्वद्भ्यः
स्वाप्	स्वापौ	स्वापः	स्वपः	,,	,,
हे स्वप्			,,	स्वपोः	स्वपाम्
स्वाप्	,,	,,	स्वपि	,,	स्वप्सु
स्वपम्					
स्वापम्	,,	स्वपः			
स्वपा	स्वद्भ्याम्	स्वद्भिः			

स्वप् n.

n. v. a	स्वप्	स्वपी	स्वम्पि–स्वाम्पि

the rest like the masculine.

---

25 प्रशाम् m. f. n. one who is tranquil.

Nouns ending in म् change their final to न् before consonantal terminations, so प्रशाम् becomes प्रशान्.

प्रशाम्

प्रशान्	प्रशामौ	प्रशामः	प्रशामम्	,,	,,
हे प्रशान्	,,	,,	प्रशामा	प्रशान्भ्याम्	प्रशान्भिः

प्रशामे	,,	प्रशान्भ्यः	,,	प्रशामोः	प्रशामाम्
प्रशामः	,,	,,	प्रशामि	,,	प्रशान्सु

प्रशाम् n.

n. v. a. प्रशान् प्रशामी प्रशामि

the rest like the masucline.

---

26 द्वार् f. a door and वार् n. water.

द्वार् f.

द्वाः	द्वारौ	द्वारः	द्वारे	,,	द्वार्भ्यः
हे द्वाः	,,	,,	द्वारः	,,	,,
द्वारम्	,,	,,	,,	द्वारोः	द्वाराम्
द्वारा	द्वार्भ्याम्	द्वार्भिः	द्वारि	,,	द्वार्षु

वार् n

वाः	वारी	वारि
हे वाः	,,	,,
वाः	,,	,,

the rest like the forms of द्वार्:

---

57 कमल् m. f. n. (कमलं कमलां वा आचक्षाणः–णा णं–वा) naming the goddess of wealth or a lotus.

कमल् m. f.

कमल्	कमलौ	कमलः	कमले	,,	कमल्भ्यः
हे कमल्	,,	,,	कमलः	,,	,,
कमलम्	,,	,,	,,	कमलोः	कमलाम्
कमला	कमल्भ्याम्	कमल्भिः	कमलि	,,	कमल्सु

कमल् n.

n. v. a. कमल् कमली कमलि the rest like the mas.

Mark the form कमल्षु. सु is changed to षु after ल्.

28 (a) प्राश् one who eats, सर्वप्राश् one who eats everything and मृश् one who thinks change their final श् to ट् or ड् before consonantal terminations.

त् is optionally inserted between ट् and the loc. term. सु by S. R. 4.

प्राश् m. f.

प्राट्-ड्	प्राशौ	प्राशः	प्राशे	,,	प्राड्भ्यः
हे प्राट्-ड्	,,	,,	प्राशः	,,	,,
प्राशम्	,,	,,	,,	प्राशोः	प्राशाम्
प्राशा	प्राड्भ्याम्	प्राड्भिः	प्राशि	,,	प्राट्त्सु

प्राश् n.

n. v. a. प्राट्-ड् प्राशी प्राञ्शि the rest like the masculine.

सर्वप्राश् m. f. n. and मृश् m. f. n. are declined similarly.

(b) स्पृश् , घृतस्पृश् , जलस्पृश् and उदकस्पृश्.

स्पृश् itself and also when preceded by any word except [illegible] in a compound changes its [illegible] before consonantal terminations [illegible] the same circumstances.

घृतस्पृश् m. f.

घृतस्पृक्-ग्	घृतस्पृशौ	घृतस्पृशः
हे घृतस्पृक्-ग्	,,	,,
घृतस्पृशम्	,,	,,
घृतस्पृशा	घृतस्पृग्भ्याम्	घृतस्पृग्भिः
घृतस्पृशे	,,	घृतस्पृग्भ्यः
घृतस्पृशः	,,	,,
,,	घृतस्पृशोः	घृतस्पृशाम्
घृतस्पृशि	,,	घृतस्पृक्षु

घृतस्पृश् n.

घृतस्पृक्-ग् घृतस्पृशी घृतस्पृञ्शि

the rest like the masculine.

स्पृश् m. f. n. and जलस्पृश् m. f. n are similarly declined.

उदकस्पृश् m. f. n.

उदकस्पृश् m. f.

उदकस्पृट्-ड्	उदकस्पृशौ	उदकस्पृशः
हे उदकस्पृट्-ड्	,,	,,
उदकस्पृशम्	,,	,,
उदकस्पृशा	उदकस्पृड्भ्याम्	उदकस्पृड्भिः
उदकस्पृशे	,,	उदकस्पृड्भ्यः
उदकस्पृशः	,,	,,
,,	उदकस्पृशोः	उदकस्पृशाम्
उदकस्पृशि	,,	उदकस्पृट्सु उदकस्पृट्त्सु

उदकस्पृश् n.

n. v. a उदकस्पृट्-ड् उदकस्पृशी उदकस्पृंशि

the rest like the masculine.

(c) नश् m. f. n. changes its final श् to ट् or ड् or क् or ग् before consonantal terminations and in the neuter nom. voc. and acc. sing.

नट्–नड्–नक्–नग्	नशौ	नशः
हे नट्–नड्–नक्–नग्	,,	,,
नशम्	,,	,,
नशा	नग्भ्याम्–नड्भ्याम्	नग्भिः–नाड्भिः
नशे	,,	नग्भ्यः–नड्भ्यः
नशः	,,	,,
,,	नशोः	नशाम्
नाशि	,,	नक्षु–नटसु–नटत्सु

(d) पुरोडाश् m. a sacrificial oblation becomes पुरोडश् before consonantal terminations.

पुरोडाः	पुरोडाशौ	पुरोडाशः	पुरोडाशे	,,	पुरोडोभ्यः
हे पुरोडाः	,,	,,	पुरोडाशः	,,	,,
पुरोडाशम्	,,	,,	,,	पुरोडाशोः	पुरोडाशाम्
पुरोडाशा	पुरोडोभ्याम्	पुरोडोभिः	पुरोडाशि	,,	पुरोडःसु पुरोडस्सु

---

29 (a) त्विष् f. light, द्विष् adj. inimical मुष् adj. stealing and प्रावृष् f. monsoon.

The final ष् of a root noun is generally changed to ड् or ट् before consonantal terminations and in the neuter nom. voc. and acc. sing.

द्विष् m. f.

द्विट्-ड्	द्विषौ	द्विषः	द्विषे	,,	द्विड्भ्यः
हे द्विट्-ड्	,,	,,	द्विषः	,,	,,
द्विषम्	,,	,,	,,	द्विषोः	द्विषाम्
द्विषा	द्विड्भ्याम्	द्विड्भिः	द्विषि	,,	द्विट्सु द्विट्त्सु

द्विष् n.

n. a. v. द्विट्-ड् द्विषी द्विषि

the rest like the masculine.

त्विष् f. and प्रावृष् f. are declined like द्विष् f. and मुष् adj. is declined like द्विष्.

(b) दधृष् m. a bold man and nouns from desiderative bases as दिधक्ष्, पिपक्ष्, विपक्ष् and विविक्ष्.

दधृष् m. a bold man changes its final ष् to क् or ग् before consonantal terminations.

दधृष्.

दधृक्-ग्	दधृषौ	दधृषः	दधृषे	,,	दधृग्भ्यः
हे दधृक्-ग्	,,	,,	दधृषः	,,	,,
दधृषम्	,,	,,	,,	दधृषोः	दधृषाम्
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	,,	[illegible]

दिधक्-ग्	दिधक्षौ	दिधक्षः	दिधक्षे	दिधग्भ्याम्	दिधग्भ्यः
हे दिधक्-ग्	,,	,,	दिधक्षः	,,	,,
दिधक्षम्	,,	,,	,,	दिधक्षोः	दिधक्षाम्
दिधक्षा	दिधग्भ्याम्	दिधग्भिः	दिधाक्षि	,,	दिधक्षु

दिधक्ष् n.

This is a noun derived from the desiderative base. It does not insert a nasal after the last vowel before the इ of the neu. nom. plu. See the rule under section 21 (c.)

n. v. a. दिधक्-ग् दिधक्षी दिधक्षि

the rest like the masculine.

पिपक्ष्, विवक्ष्, and विविक्ष् are similarly declined.

(c) तक्ष् adj. and गोरक्ष् m. change their क्ष् to क्-ग् or ट्-ड् before consonantal terminations.

तक्ष् m. f. cutting,

तक्-ग् तट्-ड्	तक्षौ	तक्षः	तक्षे	तग्भ्याम् तड्भ्याम्	तग्भ्यः तड्भ्यः
हे तक्-ग् तट्-ड्	,,	,,	तक्षः	,,	,,
तक्षम्	,,	,,	,,	तक्षोः	तक्षाम्
तक्षा	तग्भ्याम् तड्भ्याम्	तग्भिः तड्भिः	तक्षि	,,	तक्षु तट्सु-तट्त्सु

तक्ष् n.

n. v. a. तक्-ग् तक्षी तङ्क्षि

the rest like the masculine.

गोरक्ष् m. a cowherd is declined like तक्ष् m. and गोरक्ष् adj. protecting cows is declined like तक्ष् m. f. n.

(d) चिकीर्ष् m. f. n. The final ष् of चिकीष् is dropped in the nom. sing. mas. and fem. and before other consonantal terminations and it is a noun from the desi. base so it does not take न् after the last vowel before the इ of the neuter nom. voc. and acc. plu.

चिकीर्ष् m. f.

चिकीः	चिकीर्षौ	चिकीर्षः	चिकीर्षः	,,	,,
हेचिकीः	,,	,,	,,	चिकीर्षोः	चिकीर्षाम्
चिकीर्षम्	,,	,,	चिकीर्षि	,,	चिकीर्षु
चिकीर्षा	चिकीर्भ्याम्	चिकीर्भिः			
चिकीर्षे	,,	चिकीर्भ्यः			

चिकीर्ष् n.

n. v. a. चिकीः चिकीर्षी चिकीर्षि

the rest like the masculine.

(c) पिपठिष् m. f. n. wishing to read सजुष् m. a friend, adj. loving.

The penultimate vowel of these words is lengthened and the final vowel is changed to visarga before consonantal terminations and in the neuter nom. voc. and acc. sing.

पिपठिष् is a noun from a desi. base. So it does not insert a nasal after ठि before the इ of the neuter nom. voc. and acc. plu.

पिपठिष् m. f.

पिपठीः	पिपठिषौ	पिपठिषः	पिपठिषे	पिपठीर्भ्याम्	पिपठीर्भ्यः
हेपिपठीः	,,	,,	पिपठिषः	,,	,,
पिपठिषम्	,,	,,	,,	पिपठिषोः	पिपठिषाम्
पिपठिषा	पिपठीर्भ्याम्	पिपठीर्भिः	पिपठिषि	,,	पिपठीःषु पिपठीष्षु

पिपठिष् n.

n. v. a. पिपठीः पिपठिषी पिपठिंषि

the rest like the masculine.

सजुष् adj.

m. f. सजूः सजुषौ. सजूर्भ्याम्. सजूःषु–सजूष्षु.

neu. n. v. a. सजूः सजुषी सजूंषि

the rest like the masculine.

---

31 (a) उदर्चिस् adj. shining upwards, अचक्षुस् adj. blind and दीर्घायुस् adj. long-lived. The declension of these words is regular.

उदर्चिस् m. f.

उदर्चिः	उदर्चिषौ	उदर्चिषः	उदर्चिषे	,,	उदर्चिर्भ्यः
हे उदर्चिः	,,	,,	उदर्चिषः	,,	,,
उदर्चिषम्	,,	,,	,,	उदर्चिषोः	उदर्चिषाम्
उदर्चिषा	उदर्चिर्भ्याम्	उदर्चिर्भिः	उदर्चिषि	,,	उदर्चिःषुः उदर्चिष्षु

उदार्चिंस् n.

n. v. a. उदर्चिः उदार्चिषी उदर्चींषि

the rest like the masculine.

अचक्षुस् m. f.

अचक्षुः	अचक्षुषौ	अचक्षुषः	अचक्षुषे	,,	अचक्षुर्भ्यः
हे अचक्षुः	,,	,,	अचक्षुषः	,,	,,
अचक्षुषम्	,,	,,	,,	अचक्षुषोः	अचक्षुषाम्
अचक्षुषा	अचक्षुर्भ्याम्	अचक्षुर्भिः	अचक्षुषि	,,	अचक्षुःषु अचक्षुष्षु

अचक्षुस् n.

n. v. a. अचक्षुः अचक्षुषी अचक्षुंषि

the rest like the masculine.

दीर्घायुस् adj. is declined like अचक्षुस् adj.

(b) The nom. sing. of अनेहस् m. time and पुरुदंसस् m. name of Indra is अनेहा and पुरुदंसा respectively. The other forms are regular like those of चन्द्रमस् m.

अनेहस् m. time.

अनेहा	अनेहसौ	अनेहसः	अनेहसे	,,	अनेहोभ्यः
हे अनेहः	,,	,,	अनेहसः	,,	,,
अनेहसम्	,,	,,	,,	अनेहसोः	अनेहसाम्
अनेहसा	अनेहोभ्याम्	अनेहोभिः	अनेहसि	,,	अनेहःसु अनेहस्सु

पुरुदंसस् is similarly declined.

(c) उक्थशास् adj. ved. praising becomes उक्थशस् before consonantal terminations and

in the neuter nom. voc. and acc. sing. उक्थशास् m. f. is declined like चन्द्रमस् and like मनस् in the neuter.

उक्थशास् m. f.

उक्थशाः	उक्थशासौ	उक्थशासः	उक्थशासे	,,	उक्थशोभ्यः
हे उक्थशाः	,,	,,	उक्थशासः	,,	,,
उक्थशासम्	,,	,,	,,	उक्थशासोः	उक्थशासाम्
उक्थशासा	उक्थशोभ्याम्	उक्थशोभिः	उक्थशासि	,,	उक्थशःसुउक्थशास्सु

उक्थशास् n.

n. v. a.	उक्थशः	उक्थशासी	उक्थशांसि

the rest like the masculine.

(b) दाश्वस् adj. निनीवस् adj. one who has carried, मीढ्वस् adj. 1 liberal 2 discharging semen, शुश्रुवस् adj. one who has heard and बभूवस् adj. that which has become.

These words are declined like विद्वस् adj. As the acc. plu. of विद्वस् is विदुंषः so, that of दाश्वस् is दाशुषः

	निनीवस्	निन्युषः
	मीढ्वस्	मीढुषः
	शुश्रुवस्	शुश्रुवुषः
and	बभूवस्	बभूवुषः

mas.

nom. sing.	nom. du.	Instr. sing.	Instr. du.	Loc-plu.
दाश्वान्	दाश्वांसौ	दाशुषा	दाश्वद्भ्याम्	दाश्वत्सु

निनीवान्	निनीवांसौ	निन्युषा	निनीवद्भ्याम्	निनीवत्सु
मीढवान्	मीढवांसौ	मीढुषा	मीढवद्भ्याम्	मीढवत्सु
शुश्रुवान्	शुश्रुवांसौ	शुश्रुवुषा	शुश्रुवद्भ्याम्	शुश्रुवत्सु
बभूवान्	बभूवांसौ	बभूवुषा	षभूवद्भ्याम्	बभूवत्सु

Fem. bases दाशुषी, निन्युषी, मीढुषी, शुश्रुवुषी and बभूवुषी. These are declined like दासी.

neu.

nom-sing.	nom-du.	nom-plu.
दाश्वत्-द्	दाशुषी	दाश्वांसि
निनीवत्-द्	निन्युषी	निनीवांसि
मीढवत्-द्	मीढुषी	मीढवांसि
शश्रुवत्-	शुश्रुवुषी	शुश्रुवांसि
बभूवत्-	बभूवुषी	बभूवांसि

(c) सुपुस् n. (शोभनाः पुमांसः यस्मिन्)

The पुंस् in सुपुंस् n. has the same base पुमांस् before the इ of the neuter nom. voc. and acc. plu. as it has before the mas. nom. terminations.

सुपुंस् n.

सुपुम्	सुपुंसी	सुपुमांसि	सुपुंसे	,,	सुपुम्भ्यः
हे सुपुम्	,,	,,	सुपुंसः	,,	,,
सुपुम्	,,	,,	,,	सुपुंसोः	सुपुंसाम्
सुपुंसा	सुपुम्भ्याम्	सुपुम्भिः	सुपुंसि	,,	सुपुंसु

(d) सुवस् m. f. n. one who wears a garment well, पिण्डग्रस् m. f. n. and पिण्डग्लस् m. f. n. both meaning ‘ one who eats a mouthful. ’

These words do not lengthen the penultimate अ in the nom. and voc. sing. The other forms are like चन्द्रमस् in the mas. and fem. The neuter forms are like मनस्.

सुवस् m. f.

सुवः	सुवसौ	सुवसः	सुवसे	,,	सुवोभ्यः
हे सुवः	,,	,,	सुवसः	,,	,,
सुवसम्	,,	,,	,,	सुवसोः	सुवसाम्
सुवसा	सुवोभ्याम्	सुवोभिः	सुवसि	,,	सुवःसु–सुवस्सु

सुवस् n.

n. v. a. सुवः सुवसी सुवंसि

the rest like the masculine.

पिण्डग्रस् and पिण्डग्लस् are similarly declined.

(g) स्रस् that which falls and ध्वस् a destroyer change their स् to त् before consonantal terminations and in the neuter nom. voc. and acc. sing.

m. f.

स्रत्–द्	स्रसौ	स्रसः	स्रसे	,,	स्रद्भ्यः
हे स्रत्–द्	,,	,,	स्रसः	,,	,,
स्रसम्	,,	,,	,,	स्रसोः	स्रसाम्
स्रसा	स्रद्भ्याम्	स्रद्भिः	स्रसि	,,	स्रत्सु

n.

n. v. a. स्रत्–द् स्रसी स्रंसि.

the rest like the masculine.

ध्वस् is similarly declined.

(h) सुपिस् one going well and सुतुस् adj-well-sounding.

The penultimate vowel of these words is lengthened before consonantal terminations and in the neuter nom. voc. and acc. sing.

सुपिस् m. f.

सुपीः	सुपिसौ	सुपिसः	सुपिसे	,,	सुपीर्भ्यः
हे सुपीः	,,	,,	सुपिसः	,,	,,
सुपिसम्	,,	,,	,,	सुपिसोः	सुपिसाम्
सुपिसा	सुपीर्भ्याम्	सुपीर्भिः	सुपिसि	,,	सुपीःषु सुपीष्षु

सुपिस् n.

n. v. a. सुपीः सुपिसी सुपिंसि

the rest like the masculine.

सुतुस् m. f.

nom-sing.	nom-du.	Instr sing.	Instr-du.	Loc-plu.	
सुतूः	सुतुसौ	सुतुसा	सुतूर्भ्याम्	सुतूःषु	सुतूष्षु

n.

nom-sing.	nom-du.	nom-plu.
सुतूः	सुतुसी	सुतुंसि

(e) सुहिंस् m. f. n. one who kills well and जिघांस् m. f. n. desirous of killing become सुहिन् and जिघान् respectively before consonantal terminations and in the neuter nom. voc. and acc. sing.

त् is optionally inserted between the final न् and the loc. plu. term. सु.

सुहिंस् m. f.

सुहिन्	सुहिंसौ	सुहिंसः	सुहिंसे	,,	सुहिन्भ्यः
हेसुहिन्	,,	,,	सुहिंसः	,,	,,
सुहिंसम्	,,	,,	,,	सुहिंसोः	सुहिंसाम्
सुहिंसा	सुहिन्भ्याम्	सुहिन्भिः	सुहिंसि	,,	सुहिन्सु सुहिन्त्सु

सुहिंस् n.

n. v. a. सुहिन् सुहिंसी सुहिंसि

the rest like the masculine.

विद्वांस् m. f. n. is similarly declined.

31 (a) गुह् one who conceals. It becomes घुट्-ड् before consonantal terminations and in the neu. nom. voc. and acc. sing. by Rules I and VII of Lesson IX and Rule 14 of this lesson in the text.

गुह् m. f.

घुट्-ड्	गुहौ	गुहः	गुहे	,,	घुड्भ्यः
हे घुट्-ड्	,,	,,	गुहः	,,	,,
गुहम्	,,	,,	,,	गुहोः	गुहाम्
गुहा	घुड्भ्याम्	घुड्भिः	गुहि	,,	घुट्सु-घुट्त्सु

[illegible]

(b) [illegible] and [illegible] These root nouns

change their final to ड् or घ् by Rule I of Le. XIV,

द्रुह्=ध्रुघ्–ड्=ध्रुग्–ड्.

द्रुह् m. f.

ध्रुक्–ग् ध्रुट्–ड्	द्रुहौ	द्रुहः	द्रुहे	,,	ध्रुग्भ्यः ध्रुड्भ्यः
हे ध्रुक्–ग् ध्रुट्–ड्	,,	,,	द्रुहः	,,	,,
द्रुहम्	,,	,,	,,	द्रुहोः	द्रुहाम्
द्रुहा	ध्रुग्भ्याम्–ध्रुड्भ्याम्	ध्रुग्भिः ध्रुड्भिः	द्रुहि	,,	ध्रुक्षु ध्रुट्सु ध्रुट्त्सु

द्रुह् n.

n. v. a. ध्रुक्–ग्, ध्रुट्–ड् द्रुही द्रुंहि

the rest like the masculine.

मुह् m. f.

मुक्–ग् मुट्–ड्	मुहौ	मुहः	मुहे	,,	मुग्भ्यः मुड्भ्यः
हे मुक्–ग् मुट्–ड्	,,	,,	मुहः	,,	,,
मुहम्	,,	,,	,,	मुहोः	मुहाम्
मुहा	मुग्भ्याम् मुड्भ्याम्	मुग्भिः मुडभिः	मुहि	,,	मुक्षु मुट्सु-मुट्त्सु

मुह् n.

n. v. a. मुक्–ग् मुट्–ड् मुही मुंहि

the rest like the masculine.

स्निह् m. f. n. and स्नुह् m. f. n. are declined like मुह् m. f. n.

(c) नह् m f. n. becomes नध् before C. T. and in the neu. nom. voc. and acc. sing.

m. f.

नत्-द्	नहौ	नहः	नहे	,,	नद्भ्यः
हे नत्-द्	,,	,,	नहः	,,	,,
नहम्	,,	,,	,,	नहोः	नहाम्
नहा	नद्भ्याम्	नद्भिः	नहि	,,	नत्सु

n.

n. v. a. नत्-द् नही नंहि

the rest like the masculine.

(d) उष्णिह् f. a vedic metre becomes उष्णिक्-ग् before C. T.

उष्णिक्-ग्	उष्णिहौ	उष्णिहः	उष्णिहे	,,	उष्णिग्भ्यः
हे उष्णिक्-ग्	,,	,,	उष्णिहः	,,	,,
उष्णिहम्	,,	,,	,,	उष्णिहोः	उष्णिहाम्
उष्णिहा	उष्णिग्भ्याम्	उष्णिग्भिः	उष्णिहि	,,	उष्णिक्षु

(e) भूवाह m. f. n वाह् becomes ऊह्. भूवाह् becomes भू+ऊह्=भूह् before vowel terminations beginning with the acc. plu. and before the neu. voc. and acc du. ter. ई.

भूवाह् m. f,

भूवाट्-ड्	भूवाहौ	भूवाहः	भूहे	,,	भूवाड्भ्यः
हे भूवाट्-ड्	,,	,,	भूहः	,,	,,
भूवाहम्	,,	,,	,,	भूहोः	भूहाम्
भूहा	भूवाड्भ्याम्	भूवाड्भिः	भूहि	,,	भूवाट्सु भूवाट्त्सु

32 (a) इयत् m. f. n. so much, एतावत् m. f. n. this much, कियत् m. f. n. how much, तावत् m. f. n. that much and यावत् m. f. n. as much are declined like भगवत् m. f. n.

इयत् m.

इयान्	इयन्तौ	इयन्तः	इयते	,,	इयद्भ्यः
इयन्	,,	,,	इयतः	,,	,,
इयन्तम्	,,	इयतः	,,	इयतोः	इयताम्
इयता	इयद्भ्याम्	इयद्भिः	इयति	,,	इयत्सु

इयद् n.

nom. voc. and acc. इयत् इयती इयन्ति

the rest like the masculine.

एतावत्, कियत्, तावत् and यावत् are similarly declined.

(b) 1 उभय both, 2 त्यद m. f. n. that, he, she, it, 3 सम all, 4 सम equal, 5 सिम m. f. n. all. 6 विश्व m. f. n. all.

1 उभय both. It has dual forms according to the grammarian हरदत्त and has no such forms according to कैयट. It is declined like सर्व in the mas. and neu. Its fem. base is उभयी. It is declined like दासी.

उभय m.

उभयः	उभयौ	उभये	[illegible]	,,	[illegible]
हे उभय	,,	,,	[illegible]	[illegible]	[illegible]
उभयम्	,,	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
उभयेन	उभयाभ्याम्	उभयैः	उभयस्मात्	,,	उभयेषु

उभयी f. उभयी उभय्यौ उभय्य: etc. like दासी.

n.

उभयम्	उभये	उभयानि
हे उभय	,,	,, the rest like the masculine.
उभयम्	,,	,,

2 त्यद् m. f. n. It is declined like तद् m. f. n. Take off the त् from the forms of तद् and put त्य and take off स् and put स्य.

स्य:	त्यौ	त्ये	स्या	त्ये	त्या:
त्यम्	,,	त्यान्	त्याम्	,,	,,
त्येन	त्याभ्याम्	त्यैः	त्यया	त्याभ्याम्	त्याभि:
त्यस्मै	,,	त्येभ्य:	त्यस्यै	,,	त्याभ्य:
	etc.			etc	

n.

त्यद्	त्ये	त्यानि
	etc.	

3 सम m. f. n. all is declined like सर्व m. f. n.

4 सम m. f. n. equal is not a pronoun. It is declined like नृप, माला and वन.

5 सिम m. f. n. all is declined like सर्व m. f. n.

6 विश्व m. f. n. all is declined like सर्व m. f. n.

(c) अन्योन्य, इतरेतर and परस्पर all meaning

‘ etch other, one another ’ are reciprocal pronouns. They are generally used in the acc. sing. abl. sing , adverbially as first members of compounds. The forms of other cases appear occasionally. अन्योन्यं ताडयतः, अन्योन्यं विप्रानमन्ति, अन्योन्येन कृतम् , अन्योन्यस्मै दत्तम् अन्योन्यशोभा, इतरेतरसंयोगः, परस्परसंबन्धः अन्योन्य and इतरेतर are declined like अन्य or इतर and परस्पर is declined like नृप, माला and वन

अन्योन्य m.			अन्योन्य f.		
अन्योन्यः	अन्योन्यौ	अन्योन्ये	अन्योन्या	अन्योन्ये	अन्यौन्याः
हे अन्योन्य	,,	अन्योन्ये	अन्योन्ये	,,	,,
अन्योन्यम्	,,	अन्योन्यान्	अन्योन्याम्	,,	,,
अन्योन्येन	अन्योन्याभ्याम्	अन्योन्यैः	अन्योन्यया	अन्योन्याभ्याम्	अन्योन्याभिः
अन्योन्यस्मै	,,	अन्योन्येभ्यः	अन्योन्यस्यै	,,	अन्योन्याभ्यः
अन्योन्यस्मात्	,,	,,	अन्योन्यस्याः	,,	,,
अन्योन्यस्य	अन्योन्ययोः	अन्योन्येषाम्	,,	अन्योन्ययोः	अन्योन्यासाम्
अन्योन्यस्मिन्	,,	अन्योन्येषु	अन्योन्यस्याम्	,,	अन्योन्यासु

अन्योन्य n.

n. v. a.	अन्योन्यत्–द्	अन्योन्ये	अन्योन्यनि

the rest like the masculine.

इतरेतर is declined like अन्योन्य.

(d) 1 When a pronoun is used as the

subordinate member of a compound it is not declined like a pronoun. For instance अतिसर्व (सर्वमतिक्रान्तः) अतिसर्वाय, अतिसर्वात् etc and not अतिसर्वस्मै, अतिसर्वस्मात्. अतिसर्व m. f. n. is declined like नृप, माला and वन respectively.

2 When a pronoun is at the end of an Instrumental Tatpurusha compound or at the end of a sentence having the sense of an instrumental Tatpurusha compound, it is not declined like a pronoun.

मासपूर्व (मासेनपूर्व) मासपूर्वाः, मासपूर्वाय, मासपूर्वात् etc but not मासपूर्वस्मै, मासपूर्वस्मात् etc. In the same way मासेनपूर्वाय. मासेनपूर्वात् etc. That is मासपूर्व is declined like नृप, माला and वन.

3 When a pronoun is at the end of a Dvandva compound, it is not declined like a pronoun except in the nom. plu. where it is declined like a pronoun optionally.

वर्णाश्रमेतर means वर्ण, आश्रम and इतर. So, the plural and it should be declined in the plural. वर्णाश्रमेतरे–वर्णाश्रमेतराः, वर्णाश्रमेतरान् , वर्णाश्रमेतरैः वर्णाश्रमेतरेभ्यः, वर्णाश्रमेतराणाम् , वर्णाश्रमेतरेषु.

Lesson 17th.

Rule I. The first twenty cardinal nu-

merals given in the rule should be learnt by heart.

The numerals from एक to चतुर् take the gender, number and case of the noun to which they are applied. one boy=एकः कुमारः, two females द्वेनार्यौ, by four boys=चतुर्भिः कुमारैः by four girls चतसृभिः कुमारीभिः, from three men त्रिभ्यः पुरुषेभ्यः, from three women तिसृभ्यः नारीभ्यः.

The numerals from पञ्चन् to नवदशन् take the number and case of the noun to which they are applied but not its gender. For five boys पञ्चभ्यः कुमारेभ्यः, for five girls पञ्चभ्यः कुमारीभ्यः, by seven sages सप्तभिः ऋषिभिः, by seven goddesses. सप्तभिः देवीभिः

Rule 2 The numerals from विंशति to नवनवति may be considered as substantives. Adjectives take the gender, number and case of the nouns which they qualify. But these numerals take only the case. They are always feminine and singular as विंशतिः (fem. sing.) ब्राह्मणाः (mas. plu.)= Twenty Brahmanas. विंशतिः (fem sing.) कुमार्यः (fem plu.)=twenty girls. विंशतिः (fem. sing.) कमलानि (neu. plu.)=twenty lotuses.

Rule 3.

21	एकविंशति	२१	22	द्वाविंशति	२२
23	त्रयोविंशति	२३	24	चतुर्विंशति	२४
25	पञ्चविंशति	२५	26	षड्विंशति	२६
27	सप्तविंशति	२७	28	अष्टाविंशति	२८
29	नवविंशति ऊनत्रिंशत् 	२९		एकोनत्रिंशत् एकान्नत्रिंशत्	
30	त्रिंशत्	३०			

31	एकत्रिंशत्	३१	32	द्वात्रिंशत्	३२
33	त्रयस्त्रिंशत्	३३	34	चतुस्त्रिंशत्	३४
35	पञ्चत्रिंशत्	३५	36	षट्त्रिंशत्	३६
37	सप्तत्रिंशत्	३७	38	अष्टात्रिंशत्	३८
39	नवत्रिंशत् एकोनचत्वारिंशत्	३९	40	चत्वारिंशत्	४०

41	एकचत्वारिंशत्	४१	42	द्विचत्वारिंशत् द्वाचत्वारिंशत्	४२
43	त्रिचत्वारिंशत् त्रयश्चत्वारिंशत्	४३	44	चतुश्चत्वारिंशत्	४४
45	पञ्चचत्वारिंशत्	४५	46	षट्चत्वारिंशत्	४६
47	सप्तचत्वारिंशत्	४७	48	अष्टाचत्वारिंशत्	४८
49	नवचत्वारिंशत् एकोनपञ्चाशत् etc.	४९	50	पञ्चाशत्	५०

51	एकपञ्चाशत्	५१	52	द्विपञ्चाशत् द्वापञ्चाशत्	५२
53	त्रिपञ्चाशत् त्रयःपञ्चाशत्	५३	54	चतुःपञ्चाशत्	५४
55	पञ्चपञ्चाशत्	५५	56	षट्पञ्चाशत्	५६
57	सप्तपञ्चाशत्	५७	58	अष्टपञ्चाशत् अष्टापञ्चाशत्	
59	नवपञ्चाशत्	५९	60	षष्टि	६०

61	एकषष्टि	६१	62	द्विषष्टि द्वाषष्टि	६२
63	त्रिषष्टि त्रयःषष्टि	६३	64	चतुःषष्टि	६४
65	पञ्चषष्टि	६५	66	षट्षष्टि	६६
67	सप्तषष्टि	६७	68	अष्टषष्टि अष्टाषष्टि	६८
69	नवषष्टि एकोनसप्तति etc.	६९	70	सप्तति	

71	एकसप्तति	७१	72	द्विसप्तति द्वासप्तति	७२
73	त्रिसप्तति त्रयःसप्तति	७३	74	चतुःसप्तति	७४
75	पञ्चसप्तति	७५	76	षट्सप्तति	७६
77	सप्तसप्तति	७७	78	अष्टसप्तति अष्टासप्तति	७८

79	नवसप्तति	७९	80	अशीति	
	एकोनाशीति etc.				

81	एकाशीति	८१	82	द्व्यशीति	८२
83	त्र्यशीति	८३	84	चतुरशीति	८४
85	पञ्चाशीति	८५	86	षडशीति	८६
87	सप्तशीति	८७	88	अष्टाशीति	८८
89	नवाशीति	८९	90	नवति	
	एकोननवति etc.				

91	एकनवति	९१	92	द्विनवति	९२
93	त्रिनवति	९३		द्वानवति	
	त्रयोनवति		94	चतुर्नवति	९४
95	पञ्चनवति	९५	96	षण्णवति	९६
97	सप्तनवति	९७	98	अष्टनवति	९८
99	नवनवति	९९		अष्टानवति	
	एकोनशतम् etc.				

Mark that द्वि becomes द्वा, त्रि, त्रयः and अष्टन्, अष्टा necessarily in the case of विंशति and त्रिंशत्, optionally in the case of चत्वारिंशत्, पञ्चाशत्, षष्टि, सप्तति and नवति and not at all in the case of अशीति.

100 शत n. 200 द्विशत n.—द्वेशते, 300 त्रिशत n.–त्रीणि शतानि and 1000 सहस्र n –दशशत n.–दशशती.

10,000 अयुत n. 100,000 लक्ष n. or लक्षा f., प्रयुत n. कोटि f, अर्बुद n., अब्ज n, खर्व m. n.,

निखर्व m. n., महापद्म m., शंकु m , जलधि m., अन्त्य n., मध्य n. and परार्ध n. each of these is ten times as great as the preceding.

Rules 4-5-6 एक m. f. n. is declined like a pronoun. So it is declined like सर्व m. f. n.

एक m.

एकः	एकौ	एके	एकस्मै	,,	एकेभ्यः
हे एक	,,	,,	एकस्मात्	,,	,,
एकम्	,,	एकान्	एकस्य	एकयोः	एकेषाम्
एकेन्	एकाभ्याम्	एकैः	एकस्मिन्	,,	एकेषु

एक f.

एका	एके	एकाः	एकस्यै	,,	एकाभ्यः
हे एके	,,	,,	एकस्याः	,,	,,
एकाम्	,,	,,	,,	एकयोः	एकासाम्
एकया	एकाभ्याम्	एकाभिः	एकस्याम्	,,	एकासु

एक n.

एकम् एके एकानि
हे एक ,, ,, the rest like the masculine.
एकम् ,, ,,

एक is used in the plural in the sense of some, its correlative being अन्ये or अपरे (others) विधवायाः पुनरुद्वाहः सशास्त्रः इति एके शास्त्र विरुद्धः इति अन्ये. Some say that the remarriage of a widow is authorised by scriptures while others say that it is prohibited by them.

The dual forms of एक are not met

with as used in sentences.

द्वि m. f. n. has only dual forms.

	m.	f.	n.
N.	द्वौ	द्वे	द्वे.
V.	,,	,,	,,
A.	,,	,,	,,
T.		द्वाभ्याम्	
D.		,,	
A.		,,	
G.		द्वयोः	
L.		,,	

त्रि and the other adjectival numerals are declined in the plural only.

	त्रि. m. f. n. three				चतुर् m. f. n.		
	m.	n.	f.		m.	n.	f
N.	त्रयः	त्रीणि	तिस्रः	N	चत्वारः	चत्वारि	चतस्रः
V.	,,	,,	,,	V.	,,	,,	
A.	त्रीन्	,,	,,	A.	चतुरः	,,	[illegible]
I.	त्रिभिः		तिसृभिः	T	चतुर्भिः		चतसृभिः
D.	त्रिभ्यः		तिसृभ्यः	D.	चतुर्भ्यः		चतसृभ्यः
A.	,,		,,	A.	,,		,,
G.	त्रयाणाम्		तिसृणाम्	G.	चतुर्णाम्		चतसृणाम्
L.	त्रिषु		तिसृषु	L.	चतुर्षु		चतसृषु

All the other adjectival numerals that is पञ्चन्, षष्, सप्तन्, अष्टन्, etc upto नवदशन् have the same forms for all the three genders.

पञ्चन् m. f. n. five.	षष् m. f. n. six.	सप्तन् m. f. n. seven.
पञ्च	षट्-ड्	सप्त
पञ्च	षट्-ड्	,,
पञ्च	षट्-ड्	,,
षञ्चभि	षड्भिः	सप्तभिः
पञ्चभ्यः	षड्भ्यः	सप्तभ्यः
,,	,,	,,
पञ्चानाम्	षण्णाम्	सप्तानाम्
पञ्चसु	षट्सु	सप्तसु

अष्टन् m. f. n. eight.

अष्ट-अष्टौ

,,

,,

अष्टभिः-अष्टाभिः

अष्टभ्यः-अष्टाभ्यः

अष्टानाम्

अष्टसु-अष्टासु

The numerals from नवन् to नवदशन् should be declined like पञ्चन्.

विंशति and the compound numerals ending in विंशति are declined like मति.

त्रिंशत्, चत्वारिंशत्, पञ्चाशत्, and the compound

numerals ending in them are declined like मरुत् or आपद्

षष्टि, सप्तति, अशीति, नवति and the compound numerals ending in them are declined like मति.

Rule 7.

Ordinal numerals:—	11th to 19th.
प्रथम–अग्रिम–आदिम	एकादश
द्वितीय	द्वादश
तृतीय	त्रयोदश
चतुर्थ–तुर्य–तुरीय	चतुर्दश
पञ्चम	पञ्चदश
षष्ठ	षोडश
सप्तम	सप्तदश
अष्टम	अष्टादश
नवम	नवदश
दशम	

Rule 8.

20th to 30th.	31st to 40th.
विंशतितम–विंश	एकत्रिंशत्तम–एकत्रिंश
एकविंशतितम–एकाविंश	द्वात्रिंशत्तम–द्वात्रिंश
द्वाविंशतितम–द्वाविंश	त्रयस्त्रिंशत्तम–त्रयस्त्रिंश
त्रयोविंशतितम–त्रयोविंश	चतुस्त्रिंशत्तम–चतुस्त्रिंश
चतुर्विंशतितम–चतुर्विंश	पञ्चात्रिंशत्तम–पञ्चत्रिंश
पञ्चाविंशतितम–पञ्चविंश	षट्त्रिंशत्तम–षट्त्रिंश
षड्विंशतितम–षड्विंश	सप्तत्रिंशत्तम–सप्तत्रिंश
सप्तविंशतितम–सप्तविंश	अष्टात्रिंशत्तम–अष्टात्रिंश
अष्टाविंशतितम–अष्टाविंश	नवत्रिंशत्तम–नवत्रिंश

नवविंशातितम–नवविंश

एकोनत्रिंशत्तम–एकोनत्रिंश

एयान्नत्रिंशत्तम–एकान्नत्रिंश

ऊनत्रिंशत्तम–उनत्रिंश

त्रिंशत्तम–त्रिंश

एकोनचत्वारिंशत्तम–एकोन-
चत्वारिंश

एकान्नचत्वारिंशत्तम–एकान्न-
चत्वारिंश

ऊनचत्वारिंशत्तम–ऊनचत्वारिंश

चत्वारिंशत्तम–चत्वारिंश

41st to 50th.

एकचत्वारिंशत्तम–एकचत्वारिंश

द्विचत्वारिंशत्तम–द्विचत्वारिंश

द्वाचत्वारिंशत्तम–द्वाचत्वारिंश

त्रिचत्वारिंशत्तम–त्रिचत्वारिंश

त्रयश्चत्वारिंशत्तम–त्रयश्चत्वारिंश

चतुश्चत्वारिंशत्तम–चतुश्चत्वारिंश

पञ्चचत्वारिंशत्तम–पञ्चचत्वारिंश

षट्चत्वारिंशत्तम–षट्चत्वारिंश

सप्तचत्वारिंशत्तम–सप्तचत्वारिंश

अष्टचत्वारिंशत्तम–अष्टचत्वारिंश

अष्टाचत्वारिंशत्तम–अष्टाचत्वारिंश

नवचत्वारिंशत्तम–नवचत्वारिंश

एकोनपञ्चाशत्तम–एकोनपञ्चाश

एकान्नपञ्चाशतम–एकान्नपञ्चाश

ऊनपञ्चाशत्तम–ऊनपञ्चाश

पञ्चाशत्तम–पञ्चाश

51st to 60th.

एकपञ्चाशत्तम–एकपञ्चाश

द्विपञ्चाशत्तम–द्विपञ्चाश
द्वापञ्चाशत्तम–द्वापञ्चाश
त्रिपञ्चाशत्तम–त्रिपञ्चाश
त्रयःपञ्चाशत्तम–त्रयःपञ्चाश
चतुःपञ्चाशत्तम–चतुःपञ्चाशं
पञ्चपञ्चाशत्तम–पञ्चपञ्चाश
षट्पञ्चाशत्तम–षट्पञ्चाश
सप्तपञ्चाशत्तम–सप्तपञ्चाश
अष्टपञ्चाशत्तम–अष्टपञ्चाश
अष्टापञ्चाशत्तम–अष्टापञ्चाश
नवपञ्चाशत्तम–नवपञ्चाश
एकोनषष्टितम–एकोनषष्ट
एकान्नषष्टितम–एकान्नषष्ट
ऊनषष्टितम–ऊनषष्ट
षष्टितम

61st to 70th

एकषष्टितम–एकषष्ट
द्विषष्टितम–द्विषष्ट
द्वाषष्टितम–द्वाषष्ट
त्रिषष्टितम–त्रिषष्ट
त्रयःषष्टितम–त्रयःषष्ट
चतुष्षष्टितम–चतुष्षष्ट
पञ्चषष्टितम्–पञ्चषष्ट
षट्षष्टितम–षट्षष्ट
सप्तषष्टितम–सप्तषष्ट
अष्टषष्टितम–अष्टषष्ट
अष्टाषष्टितम–अष्टाषष्ट

71st to 80th

एकसप्ततितम–एकसप्तत
द्विसप्ततितम–द्विसप्तत
द्वासप्ततितम–द्वासप्तत
त्रिसप्ततितम–त्रिसप्तत
त्रयःसप्ततितम–त्रयःसप्तत
चतुःसप्ततितम–चतुःसप्तत
पञ्चसप्ततितम–पञ्चसप्तत
षट्सप्ततितम–षट्सप्तत
सप्तसप्ततितम–सप्तसप्तत
अष्टसप्ततितम–अष्टसप्तत
अष्टासप्ततितम–अष्टासप्तत

नवषष्टितम–नवषष्ट
एकोनसप्ततितम–एकोनसप्तत
एकान्नसप्ततितम–एकान्नसप्तत
ऊनसप्ततितम–ऊनसप्तत
सप्ततितम

नवसप्ततितम–नवसप्तत
एकोनाशीतितम–एकोनाशीत
एकान्नाशीतितम–एकान्नाशीत
ऊनाशीतितम–ऊनाशीत
अशीतितम

81st to 90th

एकाशीतितम–एकाशीत
द्व्यशीतितम–द्व्यशीत
त्र्यशीतितम–त्र्यशीत
चतुरशीतितम–चतुरशीत
पञ्चाशीतितम–पञ्चाशीत
षडशीतितम–षडशीत
सप्ताशीतितम–सप्ताशीत
अष्टाशीतितम–अष्टाशीत
नवाशीतितम–नवाशीत
एकोननवतितम–एकोननवत
एकान्ननवतितम–एकान्ननवत
ऊननवतितम–ऊननवत
नवतितम

91st to 100th.

एकनवतितम–एकनवत
द्विनवतितम–द्विनवत
द्वानवतितम–द्वानवत
त्रिनवतितम–त्रिनवत
त्रयोनवतितम–त्रयोनवत
चतुर्नवतितम–चतुर्नवत
पञ्चनवतितम–पञ्चनवत
षण्णवतितम–षण्णवत
सप्तनवतितम–सप्तनवत
अष्टनवतितम–अष्टनवत
अष्टानवतितम–अष्टानवत
नवनवतितम
एकोनशततम
एकान्नशततम
ऊनशततम
शततम

Rule 9 The feminine bases of the ordinals:—

प्रथमा–अग्रिमा–आदिमा
द्वितीया
तृतीया

चतुर्थी-तुर्या-तुरीया

All the ordinals from पञ्चम to शततम make their feminine bases by changing the final vowel to ई.

पञ्चमी, षष्ठी, सप्तमी, अष्टमी, नवमी etc.

Rule 10

प्रथम m.

प्रथमः	प्रथमौ	प्रथमे-प्रथमाः
हे प्रथम	,,	,,
प्रथमम्	,,	प्रथमान्
प्रथमेन	प्रथमाभ्याम्	प्रथमैः
प्रथमाय	,,	प्रथमेभ्यः
प्रथमात्	,,	,,
प्रथमस्य	प्रथमयोः	प्रथमानाम्
प्रथमे	,,	प्रथमेषु

प्रथमा f. is declined like शाला.

प्रथम n. — वन.

द्वितीय m.

द्वितीयः	द्वितीयौ	द्वितीयाः
हे द्वितीय	,,	,,
द्वितीयम्	,,	द्वितीयान्
द्वितीयेन	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयैः
द्वितीयाय द्वितीयस्मै	,,	द्वितीयेभ्यः
द्वितीयात् द्वितीयस्मात्	,,	,,
द्वितीयस्य	द्वितीययोः	द्वितीयानाम्
द्वितीये द्वितीयस्मिन्	,,	द्वितीयेषु

द्वितीय f.

द्वितीया	द्वितीये	द्वितीयाः
हे द्वितीये	,,	,,
द्वितीयाम्	,,	,,
द्वितीयया	द्वितीयाभ्याम्	द्वितीयाभिः
द्वितीयायै द्वितीयस्यै	,,	द्वितीयाभ्यः
द्वितीयायाः द्वितीयस्याः	,,	,,
,,	द्वितीययोः	द्वितीयानाम्
द्वितीयायाम् द्वितीयस्याम्	,,	द्वितीयासु

द्वितीय n.

द्वितीयम्	द्वितीये	द्वितीयानि	the rest like the masculine.
हे द्वितीय	,,	,,	
द्वितीयम्	,,	,,	

तृतीय m. f. n. is declined like द्वितीय m. f. n.

Rule 11.

सकृत् once.
द्विः twice
त्रिः thrice
चतुः four times
पञ्चकृत्वः five times
षट्कृत्वः six times
सप्तकृत्वः seven times
अष्टकृत्वः eight times
नवकृत्वः nine times
दशकृत्वः ten times,
एकादशकृत्वः eleven times
द्वादशकृत्वः twelve times
त्रयोदशकृत्वः thirteen times
चतुर्दशकृत्वः fourteen times
पञ्चदशकृत्वः fifteen times
षोडशकृत्वः sixteen times
सप्तदशकृत्वः seventeen times
अष्टादशकृत्वः eighteen times
विंशतिकृत्वः twenty times
त्रिंशत्कृत्वः thirty times

Thus adverbs of this kind from the numerals beginning with पञ्चन् are made up by adding कृत्वस्.

In the above given adverbs the final न् of the numerals from पञ्चन् to नवदशन् is dropped.

Rule 12.

यावत् as much.
तावत् that much, These five adjectives are

एतावत् this much declined like भगवत् m. f. n.
इयत् this much.
कियत् how much.

Additional grammar for Lesson 17.

1 The cardinal numbers between 100 and 200, 200 and 300, &c. are generally expressed by means of अधिक added to the number showing the excess and then optionally prefixing the whole to 100, 200, & c; e. g. एकाधिकं शतं or एकाधिकशतं 101, द्वादशाधिकं शतं or द्वादशाधिकशतं 112, पञ्चाशदधिकं शतं 150, षष्ठ्यधिकं त्रिशतम् 360, द्विनवत्यधिक सप्तशतम्, चत्वारिंशदधिकाष्टशतम् 840, &c. After 1000, this अधिकम् may be repeated with every multiple of ten or hundred; e. g. द्विनवत्यधिकाष्टशताधिकसहस्रम् 1892, चतुरधिकत्रिशताधिक त्रिंशत्सहस्राणि 30304, एकोनचत्वारिंशद्+अधिक+षट्शत+अधिक+सप्तसप्ततिसहस्र+अधिक लक्षम्=एकोनचत्वारिं शदधिक षट्शताधिक सप्तसप्तति सहस्राधिकलक्षम् 177 639, &c. Similarly उत्तर may also be used instead of अधिक e. g. सप्तपञ्चाशदु-त्तरं षट्शतम् 657. Or these may also be, at times, expressed by the copulative particle च as सप्त शतानि च विंशतिश्च 720, अष्टशतानि च नव च 809, एकसहस्रं च द्विशतं च द्वादश च 1212.

2 The Taddhita affix अ may be used, instead of अधिक, in the case of the cardinal numbers

ending in दशन्, the numeral विंशति and those ending in शत i. e. in the case of the numerals 111 to 159, 211 to 259, 311 to 359, &c. before which the final अन्, अति and अत् are dropped; e. g. 111 एकादशं शतम्, 120 विंशं शतम्, 150 पञ्चाशं शतम्, 217 सप्तदशं द्विशतं, 330 त्रिंशं त्रिशतं and so on.

Form equivalents of the following:--
240, 354, 415, 447, 725.

3 In one way एकधा=ऐकध्यम्.
In two ways or parts द्विधा-द्वेधा-द्वैधम्.
In three ways or parts त्रिधा-त्रेधा-त्रैधम्.
In four ways or parts चतुर्धा.
In five ways or parts पञ्चधा.
In six ways or parts षोढा-षड्धा.
सप्तधा, अष्टधा etc.

4 Singly, one by ones एकशः
Two and two, by twos द्विशः
Three and three, by threes त्रिशः
Five and five, by fives पञ्चशः
By hundreds शतशः

5 A pair, a collection of two द्वय n द्वयी f or द्वितय n.

A triad, a collection of three त्रय n. त्रयी f or त्रितय n.

A collection of four चतुष्ट...

A pentad, or collection of five पञ्चत् f.
A collection of six षट्क n.
A collection of seven सप्तक n.
A collection of eight अष्टक n.
A collection of nine नवक n.
A decad or collection of ten दशत् f.

Lesson 18th.

Comparative and superlative degrees of adj-ectives, etc.

Rule 1. Instances of adjectives ending in a vowel.

अणु small becames अण् before ईयस् and इष्ठ.
तनु littie तन्
पटु clever पट्
लघु short लघ्

अणीयस्, अणिष्ठ. तनीयस्, तनिष्ठ. पटीयस्, पटिष्ठ. लघीयस्, लघिष्ठ.

Instances of adjectives similar to महत् are rare.

Only words like पाचक, योजक, are found as participles or verbal derivatives. No other good participles or verbal derivatives are found in Kielhorn's grammar, Gole's second course and Kale's grammar in the lessons or chapters treat ing of Comparison. These पाचक, पोषक, शोषक, मोहक etc cannot take ईयस् and इष्ठ.

	comp.	Superl.
पाचक	पाचकतर	पाचकतम
शोषक	शोषकतर	शोषकतम
मोहन	मोहनतर	मोहनतम

पाचक from पच्, digestive, tonic.
शोषक ,, शुष्, Causing to dry.
मोहन ,, मुह्, enrapturing.

Rule 2	comp.	superl.
पृथु large.	प्रथीयस्	प्रथिष्ठ
मृदु soft	म्रदीयस्	म्रदिष्ठ
भृश much	भ्रशीयस	भ्रशिष्ठ
कृश thin	क्रशीयस्	क्रशिष्ठ
दृढ firm	द्रढीयस्	द्रढिष्ठ
परिवृढ ample	परिव्रढीयस्	परिव्राढष्ठि
Rule 3		
स्थूल thick	स्थवीयस्	स्थविष्ठ
दूर distant	दवीयस्	दविष्ठ
ह्रस्व short	ह्रसीयस्	ह्रसिष्ठ
क्षिप्र quick	क्षेपीयस्	क्षेपिष्ठ
क्षुद्र small	क्षोदीयस्	क्षोदिष्ठ
युवन् young	येवीयस्	यविष्ठ

Rule 4 The possessive terminations are dropped before ईयस् and इष्ट but not before तर and तम.

So धानिन wealthy becomes धन्

धनवत् ,,	,,	धन
बलवत् strong.	,,	बल
वसुमत् wealthy	,,	वसु

स्रग्विन्, wearing a garland, has the termination विन् which being dropped, we get स्रज्

	Comp.	Superl.
धनिन्	धनीयस्	धनिष्ठ
धनवत्	,,	,,
बलबत्	बलीयस्	बलिष्ठ
वसुमत्	वसीमस्	वसिष्ठ
स्रग्विन्	स्रजीयस्	स्रजिष्ठ

N. B. स्रज् of स्रग्विन् (स्रज्+विन्) does not drop its final अज्, as महत् drops its final consonant with the preceding अ. But बल, वसु and धन drop their final vowel.

	Comp.	Superl.
गुणवत्	गुणवत्तर	गुणवत्तम
धनिन्	धनितर	धनितम
धनवत्	धनवत्तर	धनवत्तम
धीमत्	धीमत्तर	धीमत्तम
बलवत्	बलवत्तर	बलवत्तम
वसुमत्	वसुमत्तर	वसुमत्तम
स्रग्विन्	स्रग्वितर	स्रग्वितम

Rule 5. प्रशस्य praise worthy has two comparative forms and two superlative forms.

प्रशस्य	ज्यायस्–श्रेयस्	ज्येष्ठ–श्रेष्ठ

Rule 6. श्रेयस् m.

श्रेयान्	श्रेयांसौ	श्रेयांसः	श्रेयसे	,,	श्रेयोभ्यः
हे श्रेयन्	,,	,,	श्रेयसः	,,	,,
श्रेयांसम्	,,	श्रेयसः	,,	श्रेयसोः	श्रेयसाम्
श्रेयसा	श्रेयोभ्याम्	श्रेयोभिः	श्रेयसि	,,	श्रेयस्सु-श्रेयःसु

श्रेयस्+ई=श्रेयसी. It is declined like नदी.

श्रेयस् n.

n.
v. श्रेयः श्रेयसी श्रेयांसि
a.

the rest like the masculine.

All the comparatives ending in यस् should be similarly declined.

श्रेष्ठ m. is declined like नृप.

श्रेष्ठा f. ,, माला.

श्रेष्ठ n. ,, वन.

All the superlatives are similarly declined

Rule 7 तर and तम. These terminations are added to that crude form of words which they assume before the Instr. du. term. These terminations are applied to adjectives. Vide the instances given in Rules 1 and 4. A few more are given below.

	comp.	superl.
उदर्चिस् blazing upwards	उदर्चिष्टर	उदर्चिष्टम

गुरु long	गुरुतर	गुरुतम
गुरु-गुर्वी f.	गुरुतरा	गुरुतमा
प्रत्यच् western	प्रत्यक्तर	प्रत्यक्तम
प्राच् eastern	प्राक्तर	प्राक्तम
प्रिय dear	प्रियतर	प्रियतम
बृहत् large	बृहत्तर	बृहत्तम
लघु small	लघुतर	लघुतम
युवन् young	युवतर	युवतम
सुमनस् good minded	सुमनस्तर	सुमनस्तम

Besides, these terminations are applied to nouns, particles, indeclinables and verbs. अग्निमथ् the sacrificer who अग्निमत्तर अग्निमत्तम churns the fuel stick.

तमोनुद् a shining body	तमोनुत्तर तमोनुत्तम
धर्मबुध् one knowing duty	धर्मभुत्तर धर्मभुत्तम
विद्वस् a learned man	विद्वत्तर विद्वत्तम
वेदविद् one knowing the vedas	वेदवित्तर वेदवित्तम
सत्यवाच् one speaking truth	सत्यवाक्तर सत्यवाक्तम
सुयुध् one fighting well	सयुत्तर सयुत्तम

Some of these words may be considered as adjectives also.

नि a particle havimg नितराम् wholly नितमाम् many senses.

सु well सुतराम् better सुतमाम् best

उच्चैस् adj. tall	उच्चैस्तर	उच्चस्तम
उच्चैस् adv. highly	उच्चैस्तराम्	उच्चैस्तमाम्

पचति पचतितराम् cooks better पचतिमाम् cooks best.
विजयते विजयतेतराम् gets moresuccess विजयतेतमाम् gets most success.

The final ई and ऊ of a pratipadika are optionally shortened before these तर and तम

श्री wealth	श्रितरा–श्रीतरा	श्रितमा–श्रीतमा
घेमू lame	घेमुतरा–घेमूतरा	घेमुतमा–घेमूतमा

Sometimes the terminations तर and तम are added to the comp. and super. in ईयस् and इष्ठ to intensify the meaning; as पापीयस्तर पापीयस्तम, श्रेष्ठतर श्रेष्ठतम.

These suffixes can be added to all adjectival bases whatever. When added to pronominal adjectives like पर, पूर्व, etc the comp. and super. forms are declined like सर्व.

Thus परतर, परतम, पूर्वतर and पूर्वतम are declined like सर्व.

Rules 9–10. The meaning is clear enough.

वत् is added instead of मत् also to the nouns which end in any of the first four consonants of the five classes.

More instances to understand these rules.

अग्निमत् possessed of fire, आयुष्मत्, धीमत्, मूर्तिमत्, श्रीमत्, कामवत्, loving, गुणवत्, दृषद्वत्, containing stones, पयस्वत्, milky, परवत्, भगवत्, मरुत्वत्, accompanied by the maruts, रश्मिवत्.

मत् and वत् are added to that crude form of words ending in स् and त् which they assume before the vowel termination आ of the Instr. sing. मरुत्वत् and not मरुद्वत् because मरुत् has मरुता; पयस्वत् and not पयोवत् because पयस् has पयसा; ज्योतिष्मत् and not ज्योतिर्मत्, possessed of light, विदुष्मत् containing learned men and not विद्वन्मत्.

Rule 11. Derivatives formed by the addition of इन्.

दण्डिन् having a stick from दण्ड.

धनिन् having wealth, wealthy „ धन.

मन्त्रिन् one who possesses or gives advice, a minister. मन्त्र.

Similarly the derivatives अपराधिन्, कुशलिन्, पक्षिन्, प्राणिन् etc. should be understood.

The termination विन् is added to माया, मेधा, स्रज् and words ending in स्.

मायाविन् a magician from माया

मेधाविन् talented „ मेधा

स्रग्विन् possessing a garland „ स्रज्

तेजस्विन् lustrous ,, तेजस्
तपस्विन् an ascetic ,, तपस्
आमयाविन् diseased ,, आमय

वाग्मिन् talkative is derived from वाच्.

Rule 12. Derivatives formed by adding दृश or दृश् to pronouns.

अस्मादृश–अस्मादृश्	from अस्मद्
ईदृश–ईदृश्	,, इदम्
एतादृश–एतादृश्	,, एतद्
कीदृश–कीदृश्	,, किम्
तादृश–तादृश्	,, तद्
यादृश–यादृश्	,, यद्
युष्मादृश–युष्मादृश्	,, युष्मद्

Of these derivatives अस्मादृश, ईदृश etc. ending in अ are declined like नृप, and अस्मादृश्, ईदृश् etc ending in श् are declined like स्पृश् m. in the masculine.

ईदृक्–ग्	ईदृशौ	ईदृशः	ईदृशे	,,	ईदृग्भ्यः
हे ईदृक्–ग्	,,	,,	ईदृशः	,,	,,
ईदृशम्	,,	,,	,,	ईदृशोः	ईदृशाम्
इदृशा	ईदृग्भ्याम्	ईदृग्भिः	ईदृशि	,,	ईदृक्षु

In the feminine all these derivatives that is those ending in अ and those ending in श् take ई before which the final अ if any is dropped. So,

अस्मादृशी, ईदृशी, एतादृशी, कीदृशी, तादृशी, यादृशी, and युष्मादृशी. These are declined like दासी.

In the neuter, those ending in अ are declined like वन and those ending in श are declined like स्पृश् n.

n. v. a. ईदृक्-ग् ईदृशी ईदृंशि

the rest like the masculine.

Decline अस्मादृश्, एतादृश्, कीदृश् etc similarly.

Rules 13-14

कृष्ण+करोति=कृष्णीकरोति by Rule 14 a.

धन+करोति=धनीकरोति ,,

धन+भवति=धनीभवति ,,

प्रत्यक्ष+करोति=प्रत्यक्षीकरोति ,,

स्व+कृत=स्वीकृत ,,

गङ्गा+भवति=गङ्गीभवति ,,

दोषा+भूतम् अहः=दोषाभूतम् अहः The day is changed into the night.

दिवा+भूता रात्रिः The night has become like the day.

दोषा and दिवा are indeclinables so their final आ is not changed.

शुचि+भवति=शुचीभवति by R. 14 b.

पटु+भवति=पटूभवति by R. 14 b. पटूभवनम्.

मातृ+भवति=मात्रीभवति by R. 14 c.

मातृ+करोति=मात्रीकरोति ,,

ब्रह्मन्+भवति=ब्रह्म+भवति by R. 14 d.

ब्रह्मीभवति by R. 14 a.

उन्मनस्+स्यात्=उन्मन+स्यात् ,,

=उन्मनीस्यात् ,,

अरुस्+करोति=अरु+करोति ,,

=अरूकरोति by R. 14 b.

उच्चक्षुस्+करोति=उच्चक्षु+करोति ,,

=उच्चक्षूकरोति ,,

विचेतस्+करोति=विचेत+करोति ,,

=विचेतीकरोति by R. 14 a.

रहस्+भवति=रह+भवति ,,

=रहीभवति ,,

विरजस्+करोति=विरज+करोति ,,

=विरजीकरोति ,,

Dissolution of these forms:—

नकृष्ण: अकृष्ण:, अकृष्ण: कृष्ण: संपद्यते, तं करोति=कृष्णीकरोति.

न ब्रह्मा अब्रह्मा, अब्रह्मा ब्रह्मा संपद्यते=ब्रह्मीभवति.

न धनम् अधनम्, अधनम् धनम् संपद्यते, तत् करोति धनीकरोति.

न गङ्गा अगङ्गा, अगङ्गा गङ्गा संपद्यते=गङ्गीभवति.

न माता अमाता, अमाता माता संपद्यते, तां करोति=मात्रीकरोति.

न दोषा अदोषा, अदोषा दोषा संपन्नम् दोषाभूतम्.

न दिवा अदिवा, अदिवा दिवा संपन्ना=दिवाभूता.

न रहः अरहः, अरहः रहः संपद्यते=रहीभवति.

न उन्मनाः अनुन्मनाः, अनुन्मनाः उन्मनाः संपद्यतेउन्मनीस्यात्.
Other forms should be similarly dissolved.

Lesson 19th.

Compounds.

Dvandva (Copulative) and Tatpurusha (Determinative).

Part I.

Rule 1.

In Sanskrit one simple noun, adjective or indeclinable word may be compounded with another, as.

इज्या (a noun) च अध्ययनम् च–इज्या+अध्ययन–इज्याध्यायने sacrifice and study.

खलैः उत्सृष्टाः–खलैः+उत्सृष्टाः–खलोत्सृष्टाः dis-charged by rogues.

संसारः एव अङ्गारः–संसार+अङ्गारः–संसाराङ्गारः the burning charcoal in the form of worldly life.

गंभीरः (an adjective) नादः–गंभीरनादः a deep sound.

साधुः जनः-साधु+जनः-साधुजनः a good man.

शुभाः लोकाः-शुभ+लोकाः-शुभलोकाः blessed regions.

अधिगतम् ज्याम्=अधि an indeclinable word+

ज्या-अधिज्यम् strung, on which the string is stretched.

नाकम् आ-आ+नाक-आनाकम् upto herven.

शक्तिम् अनतिक्रम्य-यथा+शक्ति=यथाशक्ति according to one's power, and this compound with a third or another compound;

इज्याध्ययने+दानम्-इज्याध्ययन+दान=इज्याध्ययनदानानि sacrifice, study and charity.

संसाराङ्गारेण तप्तः-संसाराङ्गार+तप्तः-संसाराङ्गारतप्तः heated by the burning charcoal of worldly life.

गंभीरनादस्य श्रवणम्-गंभीरनाद+श्रवणम्-गंभीरनाद श्रवणम् hearing a deep sound.

साधुजनस्य समागमः-साधुजनसमागमः company of a good man.

शुभलोकानाम+उपार्जनम-शुभलोक+उपार्जनम् शुभलोकोपार्जनम् getting the blessed regions.

अधिज्यम् धनुः यस्य सः-अधिज्य+धनुः-अधिज्य+धन्वन् by Rule 9, a, of 20th lesson-अधिज्यधन्वा one whose bow is strung.

खलोत्सृष्टाः दुष्टवचनबाणाः a compound-खलोत्सृष्ट दुष्टवचन-बाणाः arrows of wicked speech discharged by rogues.

आनाकम् रथवर्त्म a compound येषाम् ते-आनाकरथवर्त्मन्-आनाकरथवर्त्मानः those whose chariot-track was upto heaven.

or several nouns may be compounded together simultaneously (i. e. at one and the same time.)

as रामः च लक्ष्मणः च भरतः च शत्रुघ्नः च–रामलक्ष्मणभरत-शत्रुघ्नाः

युधिष्ठिरः च भीमः च अर्जुनः च–युधिष्ठिरभीमार्जुनाः

In this manner we may have a compound consisting of any number of simple words.

As स्वकर्मफलपरिपाकोपचित–स्व+कर्मन्+फल+परिपाक+उपचित of 5 words.

खलोत्सृष्टदुष्टवाग्बाणदारुण–खल+उत्सृष्ट+दुष्ट+वाच्+बाण+दारुण of 6 words

In the sanskrit work कादंबरी there are many long compounds, some of which consist of several lines together.

A compound of the class called Dvandva consists of nouns which, if not compounded, would be joined by the copulative particle च.

The copulative particle is च. copulative= joining.

So, if we take off च from the words joined by it, a Dvandva compound would be formed.

Instances —रामकृष्णौ and रामलक्ष्मणभरतशत्रुघ्नाः are given in the text. Besides,

रामः च लक्ष्मणाः च सीता च=रामलक्ष्मणसीताः

कामः च क्रोधः च लोभः च मोहः च मदः च मत्सरः च=कामक्रोध-लोभमोहमत्सराः

धर्मः च अर्थः च कामः च मोक्षः च=धर्मार्थकाममोक्षाः

Rule 2 a.

When the compound consists of two nouns, each being understood to be singular, it takes the dual;

Instances:—रामः च लक्ष्मणः च=रामलक्ष्मणौ and not रामलक्ष्मणः or रामलक्ष्मणाः

सुखम् च दुःखम् च=सुखदुःखे and not सुखदुःखम् or सुखदुःखानि.

Similarly आदित्यः च चन्द्रः च=आदित्यचन्द्रौ

and the plural, When it contains more than two nouns.

Instances:—रामः च लक्ष्मणः च भरतः च शत्रुघ्नः च= रामलक्ष्मणभरतशत्रुघ्नाः

ब्रह्मा च विष्णुः च रुद्रः च=ब्रह्माविष्णुरुद्राः In this compound, ब्रह्म is given instead of ब्रह्मन् Vide the footnote on page 139 of the text explaining the composition of आत्मापराध and विद्वद्रत्न. ब्रह्म is the base of ब्रह्मन् before consonantal terminations that is as ब्रह्म is used before भ्याम्, भिस्, etc in the forms ब्रह्मभ्याम्, ब्रह्मभिः etc, so, ब्रह्म is used here also.

हरिः च हरः च गुरुः च=हरिहरगुरवः

Rule 2.b.

The gender of the final noun is the gender of the whole; as,

कुक्कुटः च मयूरी. च=कुक्कुटमयूर्यौ f. a cock and a pea-hen.

मयूरी च कुक्कुटः च=मयूरीकुक्कुटौ m. a pea-hen and a cock.

पार्वती च परमेश्वरः च=पार्वतीपरमेश्वरौ m. Shiva and Parvati.

Rule 2. c.

A Dvandva compound is singular and neuter when it implies an aggregate or when the things enumerated constitute one complex idea (or are expressed as a whole), as,

आहारश्च निद्रा च भयम् च एतेषांसमाहारः आहार निद्राभयम् food, sleep and fear or all that characterises animal life.

This may be called the 'collective species' of Dvandva, समाहारद्वन्द्व.

Other instances to learn compounds of this nature.

आहारश्च निद्रा च भयंच मैथुनं च एतेषां समाहारः आहारनिद्रा-भयमैथुनम् food, sleep, fear and sexual intercourse.

वधूश्च वरश्च एतयोः समाहारः वधूवरम् a pair of bride and bridegroom, वधूवरे two pairs, वधूवराणि many pairs.

सुखं च दुःखं च एतयोः समाहारः सुखदुःखम् happiness and misery.

प्रियं च अप्रियं च एतयोः समाहारः प्रियाप्रियम् an agreeable occasion and a disagreeable occasion.

Mark the use of सुखदुःखम् and प्रियाप्रियम् as समाहारद्वन्द्व in a verse of हितोपदेश given below.

प्रत्याख्याने च दाने च सुखदुःखे प्रियाप्रिये ।

आत्मौपम्येन पुरुषः प्रमाणमधिगच्छति ॥

Translation:—A man gets an authority by judging things by the standard of his ownself in refusing a thing to a man, in granting anything, in happiness and misery and on an agreeable occasion and a disagreeable occasion.

सुखदुःखे is in Loc. sing. and means in happiness and misery.

प्रियाप्रिये is in Loc. sing. and means on a pleasant occasion and an unpleasant occasion.

When a compound consists of words signifying insects, limbs of the body of an animal, parts of an army, animals between which there is a naturalaversion or of common names not

denoting an animal or a quality, it is always of this nature; as,

(Insects) यूका (a louse જૂ) च लिक्षा (a nit લિખ) च एतयोः समाहारः यूकालिक्षम्.

(Limbs) पाणी (hands) च पादौ (feet) चतेषां समाहारः पाणिपादम् similarly हस्तपादम्.

(Army parts), रथिकाः (chariot-warriors) च अश्वारोहाः (horsmen) च तेषां समाहारः रथिकाश्वारोहम्.

(Animals between which there is a natural antipathy वैर), अहि : (a snake) च नकुलः (an ichneumon) च अहिनकुलौ तयोःसमाहारः अहिनकुलम्.

(Common names not denoting an animal that is lifeless objects द्रव्यs and not qualities) धानाः (fried barley or rice धाणा) च शष्कुल्यः (a kind of sweetmeat जलेबी) तासा समाहारः धानाशष्कुलि. But रूप and रस denote qualities so they cannot be compounded as a समाहारद्वन्द्व and hence रूपं च रसः च रूपरसौ.

Rule 3.

When words ending in ऋ and implying relationship by blood or some kind of learning are compounded together, the last but one word changes its ऋ to आ. The same happens when the word पुत्र follows a word ending in ऋ under the same circumstances.

होतृ and पोतृ (implying some kind of learning) होता च पोता च (not होतृपोतारौ but) होतापोतारौ, two priests so called.

होतृ, पोतृ, नेष्टृ and उद्गातृ (implying some kind of learning) होता च पोता च नेष्टा च उद्गाता च (not होतृपोतृनेष्टृ+उद्गातारः but) होतृपोतृनेष्टा+उद्गातारः-होतृपोतृनेष्टोद्गातारः, the four priests so called. (But if two words be taken at a time the ऋ may, at every step, be changed into आ as होता च पोता च होतापोतारौ तौ च उद्गाता च होतापोतोद्गारः, etc.)

पितृ, पुत्र (implying blood-relationship) पिता च पुत्रः च पितापुत्रौ.

माता च पिता च मातापितरौ and also (irregular) मातरपितरौ.

Rule 4.

When a collective Dvandva compound ends in a letter of the palatal class, or द्, ष्, or ह्, the vowel अ is added on to it; as,

वाक् च त्वक् (a form of त्वच् ending in च्) च वाक्त्वचौ तयोः समाहारः (वाक्त्वच्+अ+म् the neu. nom. sing. term.) वाक्त्वचम् speech and skin.

त्वक् च स्रक् (a form of स्रज् ending in ज्) च त्वक्स्रजौ तयोः समाहारः (त्वक्स्रज्+अ+म्, त्वक्स्रजम्) a bark and a garland.

शम्यश्च दृशदः (a form of दृशद् ending in द्) च शमी-दृशदः तासां समाहारः शमीदृशदम् shami trees and stones.

वाक् च त्विट् (a form of त्विष् ending in ष्) च वाक्त्विषौ तयोः समाहारः वाक्त्विषम् speech and light.

छत्रं च उपानहौ (a form of उपानह् ending in ह्) च छत्रोपानहः तेषां समाहारः छत्रोपानहम् an umbrella and shoes.

When it is not collective, the अ is not added, as in प्रावृट्शरदौ. प्रावृट् च शरद् (a word ending in द्) च प्रावृट्शरदौ the rainy season and the autumn.

Part II.

Rule 1. A compound of the Tatpurusha class consists of two members, the first of which determines the sense of the other or is attributive to it. The attributive member may have the meaning of a case, or may be used in apposition to the other, and consist, in this latter case, of an adjective or a substantive. The former we will call an inflectional compound, and the latter an appositional (named Karmadharaya in Sanskrit Grammars).

The inflectional compound is generally called तत्पुरुष and the appositional compound is called कर्मधारय.

Instances of तत्पुरुषसमास.

स्वर्गंगतः=स्वर्गगत	द्वितीयातत्पुरुष.
भाण्डारकरेणकृतम्=भाण्डारकरकृतम्	तृतीयातत्पुरुष.
गवे रक्षितम्=गोरक्षितम्	चतुर्थीतत्पुरुष.
राक्षसात् भीतः=राक्षसभीतः	पञ्चमीतत्पुरुष.
राज्ञःपुत्र=राजपुत्रः	षष्ठीतत्पुरुष.
शास्त्रे प्रवीणः=शास्त्रप्रवीणः	सप्तमीतत्पुरुष.

Instances of कर्मधारय समास.

प्रियःपुरुष=प्रियपुरुषः

मुखम् एव चन्द्रः=मुखचन्द्रः

पुरुषःव्याघ्रःपुरुषव्याघ्रः

Rule 2. There are six varieties of the first species that is तत्पुरुष corresponding to the six oblique cases.

a (1) A noun in the accusative case is compounded with श्रित, अतीत, पतित, गत, अत्यस्त, प्राप्त आपन्न, गमी, बुभुक्षु and others ; as.

कृष्णं श्रितः कृष्णश्रितः one who has resorted to Krishna (as his refuge).

दुखम् अतीतः दुःखातीतः one who has over come pain.

नरकं पतितः, नरकपतितः fallen into hell.

ग्रामं गतः ग्रामगतः gone to village.

तरङ्गान् अत्यस्तः तरङ्गात्यस्तः passing beyond waves.

जीविकां प्राप्तः जीविकाप्राप्तः one who has got livelihood.

मोहम् आपन्नः मोहापन्नः become silly.

ग्रामं गमी ग्रामगमी going to a village, a passenger.

अन्नं बुभुक्षुः अन्नबुभुक्षुः desiring to eat food

N B. प्राप्त and आपन्न may also be placed first; as प्राप्तः सुखम्=प्राप्तसुखः or सुखप्राप्तः प्राप्तः दुःखम्=प्राप्तदुःखः or दुखःप्राप्तः, आपन्नःदुःखम्=आपन्न दुःखः or दुःखापन्नः unhappy.

(2) When the accusative expresses the time of a continuous action or state, it is compounded with another expressive of action or state.

मुहूर्तम् (a moment) सुखम्=मुहूर्तसुखम् happiness lasting for a moment.

संवत्सरम् (a year) वासः=संवत्सरवासः residence for a year.

(b) A noun in the instrumental is compounded with another (1) expressive of the effect, as शङ्कुलया (by a knife) खण्डः (a cut)=शङ्कुलाखण्डः a cut made by a knife, severed by means of a knife. शस्त्रेणव्रणः=शस्त्रव्रणः a wound by a weapon. धान्येन अर्थः=धान्यार्थः wealth obtained by means of grain.

(2) and with the words पूर्व, सदृश, सम, ऊन or words having the sense of ऊन and,

with कलह, निपुण, मिश्र, श्लक्ष्ण, अधिक and similar other words.

As मासेन by a month पूर्वः previous, past=मासपूर्वः preceding by one month.

मात्रासदृशः=मातृसदृशः like the mother.

पित्रासमः=पितृसमः equal to the father.

एकेन ऊना=एकोना less by one. एकोना विंशतिः=19. माषेणविकलः=माषविकलः less by one masha, a particular weight.

माषेण अवरः=मासावरः younger by a month. वाचया कलहः=वाचाकलहः a quarrel in words.

वाण्या निपुणः=वाणीनिपुणः skilled in speech, proficient by speech.

आचारेण निपुणः=आचारनिपुणः proficient by customary observances.

गुडेन मिश्रः=गुडमिश्रः mixed with molasses.

लवणेन मिश्रः=लवणमिश्रः mixed with salt.

आचारेण श्लक्ष्णः=आचारश्लक्ष्णः thin by discharge of religious duties.

एकेन अधिकम=एकाधिकम् larger by one.

(3) It is also sometimes compounded with verbal derivatives when the instrumental has the sense of the agent or instrument of the action.

As गुरुणारक्षितः=गुरुरक्षितः protected by the preceptor.

हरिणा त्रातः=हरित्रातः protected by Hari.

नखैः भिन्न=नखभिन्नः torn with the nails.

(4) When it signifies an article used to season food or simply mixed with another eatable, it is compounded with the following word signifies a kind of food.

As दध्ना ओदन=दध्योदनः rice mixed with curds.

गुडेन धानाः=गुडधानाः coriander mixed with treacle, खोळधाणा.

(c) A noun in the dative is compounded with another (1) expressive of the material of which the thing expressed by the first noun is made; as

यूपाय (for a sacrificial post) दारु (wood) =यूपदारु wood for a sacrificial post.

उपानहे (for a shoe चर्म leather=उपानच्चर्म) leather for a shoe.

कुण्डलाय हिरण्यम्=कुण्डलहिरण्यम् gold for an ear-ring.

(d) It is also compounded with अर्थ, बलि, हित, and रक्षित and सुख.

देवेभ्यः बलिः=देवबलिः an offering to gods.

भूतेभ्यः बलिः=भूतबलिः an offering to the bhutas–certain created beings.

गवे हितम् (good)=गोहितम् good for a cow.

यज्ञाय रक्षितः=यज्ञरक्षितः protected for the sacrifice.

गवे रक्षितम्=गोरक्षितम् preserved for the cow.

नेत्राभ्यां सुखम्=नेत्रसुखम् agreeable to the two eyes.

The compound with अर्थ is an adjective and takes the number and gender of the noun it qualifies, as

द्विजाय अयं=द्विजार्थः intended for a Brahmin.
द्विजाय इयम्=द्विजार्था ,, ,,
द्विजाय इदम्=द्विजार्थम् ,, ,,
द्विजार्थः ओदनः द्विजार्था दक्षिणा and द्विजार्थं पयः
द्विजार्थः सूपः broth for a Brahmin.
द्विजार्था यवागूः water-gruel for a Brahmin.

(d) A noun in the ablative may be compounded with भय, भीत, भीति and भी, and sometimes with अपेत, अपोढ, मुक्त, पतित, अपत्रस्त and इतर or the synonyms of these.

चोराद् भयम्=चोरभयम्, fear from a thief.
व्याघ्राद् भयम्=व्याघ्रभयम् fear from a tiger.
वृकाद् भीतः=वृकभीतः afraid of a wolf.
शत्रोः भीतिः=शत्रुभीतिः fear from an enemy.
वृश्चिकाद् भीः=वृश्चिकभीः fear from a scorpion.
सुखाद्अपेतः gone off=सुखापेतः deprived of happiness.

गृहात् अपोढः=गृहापोढः carried away from home.
कल्पनायाः अपोढः=कल्पनापोढः carried away from.

or transcending thought, foolish.

चक्रात् मुक्तः=चक्रमुक्तः discharged from the discus.

हस्ताद् मुक्तः=हस्तमुक्तः left from the hand.

स्वर्गात् पतितः=स्वर्गपतितः fallen from heaven.

तरंगेभ्यः अपत्रस्तः=तरंगापत्रस्तः afraid of waves.

घनात् इतरत्=घनेतरत् other than solid or thick.

e (1) A noun in the genitive may be compounded with any other noun, as

राज्ञः पुरुषः=राजपुरुषः — मूर्खाणां शतम्=मूर्खशतम्.
गिरेर्नदी=गिरिनदी — अश्वस्यमुखम्=अश्वमुखम्.
उपलस्यशकलम्=उपलशकलम् — देशस्यविभागः=देशविभागः
पुत्रस्य जन्म=पुत्रजन्म — कृष्णस्य प्रियः=कृष्णप्रियः
भोजनस्यवेला=भोजनवेला — तस्य उपरि=तदुपरि.
यस्य कृते=यत्कृते.

But there are many exceptions.

It is not compounded with verbal derivatives ending in अक and तृ denoting the agent; as,

अपांस्रष्टा (from सृज्+तृ=स्रष्+तृ=स्रष्टृ)
घटस्य कर्ता (from कृ+तृ).
पुरां भेत्ता (from भिद्+तृ).
ओदनस्य पाचकः (from पच्+अक)
लतानां नर्तकः, ओदनस्य भोजकः

In all these examples, अपां, पुरां etc used in the genitive case denote the object

and स्रष्टा, भेत्ता etc denote the agent so such compounds as अप्स्रष्टा, पुरभेत्ता etc cannot be formed.

But the following compounds are allowed. काव्यनायकः, ग्रामसेवकः, गृहमूषकः इक्षुभक्षिका.

In these compounds काव्य, ग्राम and गृह are not the objects (कर्म) of the actions of which नायक, सेवक, मूषक etc are the agents (कर्ता) and the अक in इक्षुभक्षिका does not denote the agent as इक्षुभक्षिका=इक्षु-भक्षणम् eating sugar-cane.

There are a few counter-exceptions, for which prepare the following rule.

The words याजक one who employs as sacrificing priests, पूजक, परिचारक, परिवेषक a waiter at meals, स्नापक a servant who bathes his master or brings bathing water for him, अध्यापक, उत्सादक one who destroys, होतृ, भर्तृ a husband, a master and some others and also words ending in अक indicating a profession may stand as the last members of a Gen. Tatp.

E. g. ब्राह्मणयाजकः, देवपूजकः, राजपरिचारकः a royal servant, ओदनपरिवेषकः, बालस्नापकः संस्कृताध्यापकः, वेदाध्यापकः, विपक्षाणाम् (of enemies) उत्सादकः=विपक्षोत्सादकः, अग्नेः होता= अग्निहोता भुवः भर्ता=भूभर्ता, लोहस्य कारकः=लोहकारकः a black-

smith, संदेशानाम् हारकः=संदेशहारकः a messenger.

But वज्रस्य and भर्ता cannot be compounded as भर्ता means a holder. वज्रस्य भर्ता the thunderbolt-bearer.

Such genitives again as the following are not compounded:—

1 नृणां द्विजः श्रेष्ठः A Brahmin is the best among men. 2 पान्थानां शीघ्रतमः the most hasty traveller. 3 सतां षष्ठः the sixth of the good. 4 शिष्याणां पञ्चमः the fifth of the pupils. 5 आश्चर्यः गवां दोहः अगोपेन the milking of the cows by one, not a cowherd, is a wonder. 6 गोपैः गवां दोहः 7 बालेन जलस्य पानम्, 8 ब्राह्मणेन वचनस्य उक्तिः 9 अग्निना जलस्य शोषः the drying up of water by fire. 10 वायुना तरूणां भङ्गः ॥ ईश्वरेण जगतः कृतिः

The words in the instrumental in the instances from 5 to 11 are कर्ता s and those in the genitive are कर्म s. If either the कर्ता or the कर्म be not used, a gen. Tat can be formed. As. गवां दोहः=गोदोहः, बालस्य पानम्=बालपानम्, जलस्य पानम्=जलपानम्, ब्राह्मणस्य उक्तिः=ब्राह्मणोक्तिः, वचनस्य उक्तिः=वचनोक्तिः etc.

(2) पूर्व, अपर, अधर and उत्तर are compounded with nouns in the genitive, and are placed first Similarly a word expressive of a part is

compounded with a noun in the genitive case expressive of time and is placed first. In both cases the noun in the genitive should signify the whole, of which the parts are expressed by the compound.

कायस्य पूर्वम्=पूर्वकाय: the forepart of the body.

कायस्य अपरम्=अपरकाय: hind part of the body.

कायस्य अधरम्=अधरकाय: the lower part of the body.

कायस्य उत्तरम्=उत्तरकाय: the upper part of the body.

काण्डस्य उत्तरम्=उत्तरकाण्डम् the latter portion (s. e. seventh book) of Ramayana.

कालस्य उत्तर:=उत्तरकाल: future time.

रात्रे: चरमम्=चरमरात्र: the last part of the night.

रात्रे मध्यम्=मध्यरात्र: the midnight.

अह्न: मध्यम्=माध्याह्न: the midday.

अह्न: साय:=सायाह्न: the close of the day, the evening.

दिनस्य अर्धम्=अर्धदिनम् the half of the day.

As काय denotes a whole thing in कायस्य पूर्वम्, शिष्य s does not denote a whole thing, so पूर्वशिष्य. cannot be formed for शिष्याणां पूर्व: just like पूर्वकाय: शिष्याणां पूर्व: the first among pupils.

(3) A noun expressive of the time that has passed since a certain occurrence is compounded with the noun expressive of the occurrence. संवत्सरो मृतस्य यस्य (one since whose death it is a year)=संवत्सरमृतः, मासो जातस्य यस्य मासजातः one since whose birth a month has elapsed, द्व्यहजातः

f. A noun in the locative is compounded with the following words:-शौण्ड, धूर्त, प्रवीण, निपुण, पण्डित, पटु, कुशल, सिद्ध, शुष्क, पक्व, बन्ध etc.

As अक्षेषु शौण्डः=अक्षशौण्डः skilled in dice.

शास्त्रे प्रवीणः=शास्त्रप्रवीणः

आचारे निपुणः=आचारनिपुणः

सभायां पण्डितः=सभापण्डितः

वाचि पटुः=वाक्पटुः

व्यवहारे कुशलः=व्यवहारकुशलः

आतपे शुष्कः=आतपशुष्कः dried in the sun.

स्थाल्यां पक्वः=स्थालीपक्वः cooked in a pot.

चक्रे बन्धः=चक्रबन्धः a kind of poetic composition.

Rule 3. A Karmadharaya compound is possible in the following cases:—

a. A noun expressive of the standard of comparison may be compounded with another indicating the common quality or ground of comparison; as घनःइव श्यामः=घनश्यामः dark like a cloud, फेनः इव धवलः=फेनधवलः white like foam.

b A noun expressive of the object of comparison with another, such as व्याघ्र चन्द्र, कमल, पद्म, etc. indicating the standard of comparison; as पुरुषो व्याघ्र इव=पुरुषव्याघ्रः a man like a tiger (i. e. as bold as a tiger); मुखं चन्द्र इव=मुखचन्द्रः a moon-like face i. e. as delightful as the moon; नेत्रं कमलम् इव=नेत्रकमलम् a lotus-like eye; पाद पद्मम् इव=पादपद्मम् a lotus-like foot; Or these may be dissolved मुखम् एव चन्द्रः=मुखचन्द्रः, नेत्रम एव कमलम्=नेत्रकमलम्, पाद एव पद्मम्=पादपद्मम् विद्या एव धनम्=विद्याधनम्.

c. An adjective with the noun it qualifies in most cases ;

नीलंचतद् उत्पलंच=नीलोत्पलम् a blue lotus.

गम्भीरश्चासौ नादश्च= गम्भीरनादः a deep sound.

कृष्णश्चासौ सर्पश्च= कृष्णसर्पः a black serpent.

प्रियःचअसौजनःच=प्रियजनः a beloved person.

d. Two declinable participles, the first expressing previous and the second subsequent action; as.

आदौ (or पूर्वम्) स्नातः पश्चात् अनुलिप्तः=स्नातानुलिप्तः first bathed and then anointed.

पूर्वम् पीतः पश्चात् प्रतिबद्धः=पीतप्रतिबद्धः who had first drunk and was then tied.

आदौ पीतम् पश्चात् उद्गीर्णम्=पीतोद्गीर्णम् first drunk and afterwards vomited out.

पूर्वं गृहीतः पश्चात् प्रतिमुक्तः=गृहीतप्रतिमुक्तः first captured and then released.

Rule 4 The compound of अ and अन् implying negation, with a noun, belongs to the Tatpurusha class. It is called नञ् तत्पुरुष. E g.

न ब्राह्मणः=अब्राह्मणः not a Brahmin.
न मित्रम्=अमित्रः an enemy.
न सुरः=असुरः a demon.
न प्रियम्=अप्रियम् unpleasant.
न चिरात्=अचिरात् soon.
न सत्=असत् nonexistent or not good.
न अश्वः=अनश्वः not a horse.
न एके=अनेके many.

Rule 5 (a) When the first member of a Karmadharaya compound is a numeral, it is called in Sanskrit, Dvigu. A Dvigu implies an aggregate (i. e. a collection जथ्था, समूह); as.

त्रयाणां भुवनानां समाहारः त्रिभुवनम् the three worlds.
त्रयाणां लोकानां समाहारः त्रिलोकी the three worlds.
दशानां कुमाराणां समाहारः दशकुमारम् or दशकुमारी a collection of ten youths.

पञ्चानां गवां समाहारः पञ्चगवम् a collection of five cows.

द्वयोः रात्र्योः समाहारः द्विरात्रम्

सप्तानां पदानां समाहारः सप्तपदी the seven steps at a marriage (the bride and bride-groom walk together seven steps after which the marriage becomes irrevocable.)

पञ्चानां पात्राणां समाहारः पञ्चपात्रम्, five vessels taken collectively.

A Karmadharaya with a numeral as the first member must always be a Dvigu if it implies an aggregate. But सप्तर्षयः (name of a constellation of stars, 'Ursa Major') and पञ्चजनाः (gods, men, gandharvas, serpents and pitris or Brahmanas, Kshatriyas, Vaishyas, Sudras and nishadas or barbarians) are not द्विगु s as they do not imply an aggregate, but कर्मधारय s.

सप्तचते ऋषयश्च इति सप्तर्षयः

पञ्चचते जनाश्च इति पञ्च जनाः

Certain irregular or important Dvigus.

(1) द्वयोः अञ्जल्योः समाहारः=द्यञ्जलं-लि two handfuls

(2) द्वयोः आयुषोः=समाहारः=द्व्यायुषम् the period of two lives.

(3) द्वयोः खार्योः समाहारः=द्विखारम् or रि.

(4) द्वयोः नावोः समाहारः=द्विनावम् a collection of two boats.

(5) द्वयोः यमुनयोः समाहारः=द्वियमुनम् the two streams of the yamuna.

(6) त्रयाणाम् आयुषाम् समाहारः=त्र्यायुषम् the period of three lives.

(7) त्रयाणां नावां समाहारः=त्रिनावम्.

(8) चतुर्णां युगानां समाहारः=चतुर्युगम्.

(9) पञ्चानां खट्वानां समाहारः=पञ्चखट्वी—पञ्चखट्वम्.

(10) पञ्चानां तक्ष्णां समाहारः=पञ्चतक्षी--क्षम् five carpenters.

(11) सप्तानां गंगानां समाहारः=सप्तगंगम् the seven streams of the Ganges.

(12) सप्तानां गोदावरीणां समाहारः=सप्तगोदावरम् the seven streams of the Godavari.

सप्तगंगम् and द्वियमुनम् are used as अव्ययीभाव s generally.

सप्तासु गंगासु=सप्तगंगम् in the place of the seven streams of the Ganges.

द्वयोः यमुनयोः=द्वियमुनम् in the place of the two streams of the yamuna.

But द्विमुनि and त्रिमुनि are not Dvigus.

द्वौ मुनी वंश्यौ (students of the same teacher.) द्विमुनि.

त्रयःमुनयः=त्रिमुनि, व्याकरणम्, the grammar of which the three sages Panini, Katyayana and Patanjali are the authorities. They are अव्ययीभाव s.

Rule 6. Illustrations for understanding (a) पथिन् drops इन्, so we get पथ् and then. पथ्+अ=पथ.

काश्योः पन्थाः=काशीपथः the way to Kashi.

स्वर्गस्य पन्थाः=स्वर्गपथः the way to heaven.

तपोवनात् आवृत्तेः पन्थाः=तपोवनावृत्तिपथः the way of returning from the penance-forest.

दृष्टेः पन्थाः=दृष्टिपथः the range of sight.

कर्णयोः पन्थाः=कर्णपथः the range of hearing.

Examples for (b)

सखि becomes सख and राजन् becomes राज at the end of a Tatpurusha, as

कृष्णस्यसखा=कृष्णसखः

मरुतः (of the wind) सखा=मरुत्सखः the friend of the wind, the fire.

हरेः सखा=हरिसखः

मद्राणांराजा=मद्रराजः; कुरूणांराजा=कुरुराजः;

वङ्गानांराजा=वङ्गराजः; महांश्चासौराजाच=महाराजः.

परमः राजा=परमराजः a great king.

(c) रात्रि at the end of a Tatpurusha becomes (रात्र n. i. e) रात्रम् after numerals and रात्रः after indeclinables, words denoting parts such as पूर्व, अपर etc and after सर्व संख्यात and पुण्य and also in the Dvandva after अहः

E. g.

द्वयोः रात्र्योः समाहारः=द्विरात्रम् Dvigu.

रात्रिम् अतिक्रान्तः=अतिरात्रः that has passed a night, the dead of night.

रात्रेः पूर्वम्=पूर्वरात्रः the first part of the night.

रात्रेः अपरम्=अपररात्रः the latter part of the night.

रात्रेः मध्यम्=मध्यरात्रः the midnight.

सर्वारात्रिः=सर्वरात्रः the whole night.

संख्याता रात्रिः=संख्यातरात्रः the calculated night.

पुण्या रात्रिः=पुण्यरात्रः a holy night.

अहश्च रात्रिश्च=अहोरात्रः a day and a night.

(d) अहन् at the end of a Tatpurusha when it is not changed to अह्न by rule 7; as,

पुण्यम् अहः=पुण्याहम् कर्मधा. a holy day.

एकं चतद् अहः च=एकाहः कर्मधा.

उत्तमम् च तत् अहः च=उत्तमाहः कर्मधा. an excellent day.

सुदिनं च तद् अहः च=सुदिनाहम् कर्मधा. a fine day or weather.

द्वयोः अह्नोः समाहारः=द्व्यहः द्विगु.

त्रयाणाम् अह्नाम् समाहारः=त्र्यहः द्विगु.

similarly चतुरहः, सप्ताहः etc.

Rule 7 अहन् is changed to अह्न at the end of a Tatpurusha after an indeclinable, a word expressive of a part such as पूर्व, अपर etc. सर्व or संख्यात; as प्रकृष्टम् अहः=प्र (inde)+अह्नः=प्राह्णः the forenoon.

अह्नः (acc) अतिक्रान्तः=अति+अह्नः=अत्यह्न (adj.) exceeding a day (in duration.)

अह्नः पूर्वम्=पूर्व+अह्नः=पूर्वाह्णः the forenoon
अह्नः अपरम्=अपर+अह्न=अपराह्णः the afternoon.
अह्नः साय:=साय+अह्नः=सायाह्नः the evening.
अह्नः मध्यम्=मध्याह्नः the midday.
सर्वम् अह्नः=सर्व+अह्नः=सर्वाह्णः; the whole day.

संख्यातम् अहः—संख्यात+अह्नः=संख्याताह्नः the counted day.

Rule 8 (a) ऋच्, पुर and धुर (when it does not mean the yoke of a carriage.) bcome ऋच्, पुर and धुर at the end of any compound; as

ऋचः अर्धम्=अर्ध+ऋच्+अ=अर्धर्चः अर्धर्चम्, half a hymn.
विष्णोः पूः=विष्णुपुर्+अ=विष्णुपुरम् the town of Vishnu.
रणस्य धूः=रणधुरा the yoke of a battle.

राज्यस्य धूः=राज्यधरा the yoke of a kingdom i. e. the heavy responsibilities of governing it.

but अक्षस्य (of a cart) धूः=अक्षधूः the yoke of a carriage.

(b गो at the end of a Tatpurusha becomes गो+अ=) गव.

परमः च असौ. गौः च=परमगो+अ परमगवः an excellent bull.

पञ्चानां गवां समाहारः=पञ्च+गो+अ=पञ्चगवम् a collection of five cows.

Rule 9 (a A Tatpurusha follows the gender of the final noun, as राजकुलम्. Here the compound is neuter. राजन् is masculine but the final word कुल is neuter, so the whole compound is neuter. Similarly सीतापतिः, मुहूर्तलाभः गोहितम् etc. follow the gender of पति, लाभ, हित etc. and not of सीता, मुहूर्त, गो etc.

b) See examples of Dvigu given in Rule 5.

(c) See examples of Rule 6 (c) and (d) and those of Rule 7.

Rule 10. When a neuter Dvigu or Dvandva ends in a long vowel, it is shortened; as.

द्वयोः खार्योः समाहारः=(द्विखारी-) द्विखारि.

Lesson 20th.

Bahuvrihi and Avyayibhava compounds.

Part 1.

Rule 1 The meaning of the rule is clear.

N. B. The difference between a Karm. and a Bah. comp. is this:-In the former one of the members alone is in apposition to the noun it qualifies while in the latter the whole com-

pound is an adjective. In the former the sense is complete in the compitself; in the latter it is not so

Examples to distinguish Bahuvrihi com pounds from others.

गंभीर श्चासौ नादश्च इति गंभीरनादः=ગભીર અવાજ a deep sound कर्मधारय.

गंभीरः नादः यस्य सः=गंभीरनादः=ગંભીર અવાજવાળો one whose sound is deep बहुव्रीहि.

उपहृतः च असौ पशुः=च उपहृतपशुः the presented animal कर्मधारय.

उपहृतः पशुः यस्मै सः=उपहृतपशुः one to whom the animal is presented बहुव्रीहि.

दीर्घः बाहुः=दीर्घबाहुः મોટા હાથ a long arm कर्मधा०

दीर्घौ बाहू यस्य सः=दीर्घबाहुः મોટા હાથવાળો long-armed, बहु०

उष्ट्रस्य मुखम्=उष्ट्रमुखम् the face of a camel तत्पु०

उष्ट्रस्य मुखम् इव मुखम् यस्य सः उष्ट्रमुखः camel-headed बहु.

त्रयाणां पुरां समाहारः=त्रिपुरम् three cities. द्विगु.

त्रीणि पुराणि यस्य सः=त्रिपुरः one who is the lord of three cities बहु०

मेघस्य नादः=मेघनादः the roar of a cloud. षष्ठी त०.

मेघस्य नाद इव नादो यस्य सः=मेघनादः thundering like a cloud बहु०

Rule 2 Examples to understand it.

शशी शेखरे यस्य असौ शशिशेखर: Mahadev, Shiva.

दण्ड: हस्ते यस्य स:=दण्डहस्त: He in whose hand there is a stick.

Rule 3 Examples to understand it.

कमले इव नयने यस्य स:=कमलनयन: lotus-eyed Bah.

इन्दो: इव वदनं यस्य स=इन्दुवदन- moon-faced. Bah.

बिम्बम् इव अधरौ यस्या: सा=बिम्बाधरा having lips as red as bimba fruit. Bah.

पद्मस्य इव गन्ध: यस्य स:=पद्मगन्धि: fragrant like a lotus. Bah.

कमले इव अक्षिणी यस्या: सा=कमलाक्षी lotus-eyed. Bah.

Rule 4. Examples to understand it.

अविद्यमान: पुत्र: यस्यस:=अपुत्र: having no son.

निर्गता घृणायस्यस:=निर्घृण:=ruthless.

विगतं जीवितं यस्यस:=विजीवित: dead.

उद्गता कन्धरा यस्यस:=उत्कन्धर: with the neck uplifted.

अविद्यमानं कारणं यस्य तत=अकारणम् without any cause.

नास्ति अन्त: यस्य तत्=अनन्तम् endless.

नास्ति अश्व: यस्यस:=अनश्व: having no horse बहु० but न अश्व:=अनश्व: नञ्तत्पु०

नास्ति अंगं यस्यसः=अनंगः formless, bodiless.

नास्ति आदिः यस्यसः=अनादिः having no beginning.

प्रपतितानि पर्णानि यस्यसः=प्रपर्णःa tree with its leaves dropped.

Rule 5, उत्तरस्याः पूर्वस्याः च दिशोः अन्तरालम्=उत्तरपूर्वा north east.

दाक्षिणस्याः पूर्वस्याः च दिशोः अन्तरालम्=दाक्षिणपूर्वा South-east.

Declension of उत्तरपूर्वा.

उत्तरपूर्वा	उत्तरपूर्वे	उत्तरपूर्वाः
उत्तरपूर्वे	,,	,,
उत्तरपूर्वाम्	,,	,,
उत्तरपूर्वया	उत्तरपूर्वाभ्याम्	उत्तरपूर्वाभिः
उत्तरपूर्वायै उत्तरपूर्वस्यै	,,	उत्तरपूर्वाभ्यः
उत्तरपूर्वायाः उत्तरपूर्वस्याः	,,	,,
,,	उत्तर पूर्वयोः	उत्तरपूर्वाणाम् उत्तरपूर्वासाम्
उत्तरपूर्वायाम् उत्तरपूर्वस्याम्	,,	उत्तरपूर्वासु

दक्षिणपूर्वा is similarly declined.

Rule 6. Examples to understand it.

पुत्रेणसह=सहपुत्रः or सपुत्रः with a son.

अमात्येन सह=सहामात्यः with a counsellor.

गवासह=सगुः with a cow.

वत्सेन सह=सवत्सः with a calf.

हलेन सह=सहलः with a plough.

Rule 7, The first member of the compound must be a numeral, an indeclinable, आसन्न अदूर or अधिक and the second member must be a numeral, as द्वि+त्रि, द्वि+दशन्, त्रि+दशन् उप+दशन्, आसन्न+विंशति, अदूर+त्रिंशत्, अधिक+चत्वारिंशत्.

In this case, the final vowel, or the final consonant with the preceding vowel, of the latter numeral, and अति of विंशति are droppod and the termination अ is added.

So we have द्वि+त्र, द्वि+दश, त्रि+दश, उप+दश, आसन्न+विंश अदूर+त्रिंश, अधिक+चत्वारिंश.

द्वौ वा त्रयो वा=द्वित्राः two or three. द्वे वा त्रीणि वा=द्वित्राणि पञ्च वा षट् वा=पञ्चषाः five or six

(द्विः twice आवृत्ताः repeated =) द्विरावृत्ता दश=द्विदशाः twice ten, twenty.

त्रिः आवृत्ताः दश=त्रिदशाः thrice ten, thirty.

दशानां समीपे ये सन्ति ते उपदशाः about ten, i. e, nine or eleven.

विंशतेः आसन्नाः=आसन्नविंशाः nearly twenty;

त्रिंशतः अदूराः=अदूरत्रिंशाः not far from thirty.

चत्वारिंशतः अधिकाः=अधिकचत्वारिंशाः more than forty.

But चतुर् after उप and त्रि becomes चतुर, as चतुर्णां समीपे ये सन्ति ते उपचतुराः about four.

त्रयो वा चत्वारो वा=त्रिचतुराः three or four.

त्रीणि वा चत्वारि वा=त्रिचतुराणि three or four.

तिस्रः वा चतस्रः वा=त्रिचतुराः three or four.

Rule 8. Examples to understand it.

ईश्वरः कर्ता यस्यतत्=ईश्वरकर्तृकम् whose creator is God.

रूपवती वधूः यस्यसः=रूपवद्वधूकः whose wife is beautiful.

वध्वा सह=सवधूकः गता भर्ता यस्याः सा=गतभर्तृका.

पित्रा सह=सपितृकः

महती चमूः यस्यसः=महाचमूकः but महती चमूः महाचमूः

बहुः लक्ष्मीः यस्यसः=बहुलक्ष्मीकः

But

सुष्ठु धीः यस्य सः=सुधीः and not सुधीकः as सुधी becomes सुधिय् before vowel case-terminations.

स्त्री becomes स्त्रिय् before vowel case terminations but it is a counter exception that is, it takes क.

बहवः स्त्रियः यस्य सः=बहुस्त्रीकः, स्त्रियासह=सस्त्रीकः.

Rule 9 a.

कमले इव अक्षिणी यस्य सः (=कमल+अक्षि=कमल+अक्ष=) कमलाक्ष.

When अक्षि means the eye of an animal the feminine is formed by the suffix ई, otherwise by आ. कमलाक्षी a lotus-eyed woman But (स्थूले

अक्षिणी यस्याः सा) स्थूलाक्षा वेणुयष्टिः a bamboo stick with big eyelike holes.

ज्याम् अधिगतम्=अधिज्यम् प्रादित० अधिज्यम् धनुःयस्य सः=(अधिज्य+धनुस्=) आधिज्यधन्वन्, nom. sing. आधिज्यधन्वा, one whose bow is strung.

गाण्डीवम् धनुः यस्य सः=(गाण्डीव+धनुस्=) गाण्डीवधन्वन्, nom. sing. गाण्डीवधन्वा.

शोभनं धनुः यस्य सः=(सु+धनुस्=) सुधन्वन् nom. sing सुधन्वा.

शार्ङ्गम् धनुः यस्य सः=(शार्ङ्गम्+धनुस्=) शार्ङ्गधन्वन् nom. sing. शार्ङ्गधन्वा one whose bow is made of horn, Vishnu.

b.

उद्गतः गन्धः यस्य सः=उद्गन्धिः whose smell is spread above.

पूतिः (दुष्टः) गन्धः यस्य सः=पूतिगन्धिःhaving a repulsive smell.

शोभनः गन्धः यस्य सः=सुगन्धिः having a good smell.

सुरभिः गन्धः यस्य सः=सुरभिगन्धिः having a fragrant smell.

पद्मस्य गन्धइव गन्धो यस्य सः=पद्मगन्धिः having the smell of a lotus.

मधुनः गन्ध इव गन्धो यस्य सः=मधुगन्धिः smelling like honey.

c.

समानः धर्मः यस्य सः (समानधर्मन्, nom. sing.) समानधर्मा.

शोभनः धर्मः यस्य सः (सुधर्मन्, nom. sing) सुधर्मा. attentive to one's duties.

कल्याणं धर्मः यस्य सः कल्याणधर्मा one whose duty is his own welfare.

निवृत्तिः धर्मः यस्य सः निवृत्तिधर्मा one whose natural inclination is discontinuance of worldly acts.

d. क can be added to the compounds of rules other than 6 & 7 by this rule and such instances as (व्यर्थ: or) व्यर्थकः (महायशाः or) महायशस्कः may be formed.

Rule 10 Fxamples to understand it.

चित्राः गावः यस्य सः चित्रगुः one whose cows are variegated. Here गो has become गु.

पुष्पिता लता यस्य सः पुष्पितलतः or पुष्पितलतकः or पुष्पितलतकः one whose creepers are flowered.

बहवः भार्याः यस्य सः बहुभार्यः, बहुभार्याकः or बहुभार्यकः one who has many wives.

तीक्ष्णा दंष्ट्रा यस्य सः तीक्ष्णदंष्ट्रः, तीक्ष्णदंष्ट्राकः or तीक्ष्णदंष्ट्रक one whose large tooth is sharp.

बहवः मालाः यस्य सः बहुमालः—बहुमालाकः or बहुमालकः

जरती (old) गौः यस्य सः जरद्गुः one whose cow is old.

Part II.

I Adverbial c. pounds (अव्ययीभाव) are

formed by putting together an indeclinable (a preposition or an adverb) and a noun; as अधि (pre.) +हरि, अनु (pre) + विष्णु, उप (pre) + गङ्गा, आध (pre) + आत्मन्, यथा (adv)+शक्ति, बहि: (adv)+वन.

(a) Adverbial compounds are to be considered as neuter accusative singulars.

Examples.

अधिहरि	similar to	वारि	n. acc.	sing.
यथाशक्ति	,,	,,	,,	,,
अनुविष्णु	,,	मधु	,,	,,
उपगङ्गम्	,,	वनम्	,,	,,
अध्यात्मम्	,,	,,	,,	,,

(b) Adverbial compounds ending in अ take sometimes the termination of the instrumental or locative singular, as दिशो: मध्यम्=अप+दिश्+अ=) अपदिशम् or अपदिशेन or अपदिशे, half a point between two regions of the compass.

(c) A final long vowel becomes short.

उप+गङ्गा=उपगङ्गा, then उपगङ्गम्.

अनु+गङ्गा+अनुगङ्ग, then अनुगङ्गम् .

अधि+गोपा=अधिगोप, then अधिगोपम्.

उप+गो=उप+गु=उपगु.

(d) The ending न् is dropped necessarily when the final noun of the compound is masculine and optionally when it is neuter.

राज्ञः समीपम्=(उप+राजन् m=) उपराजम् near the king,

अहनि अहनि इति (प्रति+अहन् n=प्रत्यहन् or प्रत्यह=) प्रत्यह like नाम acc. sing. from नामन् and प्रत्यहम् like वनम् acc. sing चर्मणः समीपम्=(उप+चर्मन् n=) उपचर्मम्–मं near the skin.

---

section I. Additional Grammar for Lessons 19th & 20th.

Vritti (वृत्ति) is the general term for any complex formation in Sanskrit requiring explanation or dissolutian.

There are five वृत्तिs.

1 कृद्वृत्ति or कृदन्तs the making up of words from roots by कृत् प्रत्ययs.

Examples:—कार, कर्तृ, चलत्, जग्मिवस्, जित्वा, गन्तृ, गमन, भविष्यत्, हर्तुम्.

2 तद्धितवृत्ति Deriving words form nouns by तद्धित प्रत्ययs.

Ex.

पार्वती from पर्वत.

गार्गी ,, गर्ग.

वैयाकरण ,, व्याकरण.

आत्मीय ,, आत्मन्

स्वीय ,, स्व.

स्राग्विन् ,, स्रज्.

भगवत्   ,,   भग

श्रीमत्   ,,   श्री

3 धातुवृत्ति the making up derivative verbs from primitive (मूल) roots or nouns.

Ex.

कारय from कृ शब्दाय from शब्द.

जिगमिष् ,, गम् बोभूय ,, भू.

4 समासवृत्ति making a compound by putting together several words.

एकशेषवृत्ति the composition of words in which one of several nouns generally alike in form is retained.

The last two वृत्तिs will be explained in this grammar-portion.

sec. 2 Words ending in consonants when not the last members of a compound are treated as before the consonantal case terminations ; as.

आत्मन्+अपराध=आत्म+अपराध=आत्मापराध.

Here आत्म is used for आत्मन् before अपराध as it is used before भ्याम, भिस् etc. in आत्मभ्याम्, आत्मभिः etc.

विद्वस्+रत्न=विद्वद्+रत्न=विद्वद्रत्न. Here also, as, विद्वद् is used before भ्याम्, in विद्वद्भ्याम्, so it is used before रत्न.

तपस्+धन=तपोधन. तपः धनंयस्य सः=तपोधनः Bahu.

दिश्+अम्बर=दिगम्बर. दिशः अम्बरंयस्यसः=दिगम्बरः Bahu.

विद्वस्+जन=विद्वद्+जन=विद्वज्जन. विद्वांश्चासौजनश्च विद्वजनः Karm.

सर्पिस्+पान=सर्पिष्पान. सर्पिषः पानम्=सर्पिष्पानम् gen. Tat.

राजन्+ऋषि=राज+ऋषिः=राजर्षिः राजाचासौ ऋषिः च=राजर्षिः Karm.

प्रावृष्+समय=प्रावृट्+समय. प्रावृषः समयः=प्रावृट्समयः Gen. Tat.

उपानह्+गूढ=उपानद्गूढ उपानहागूढः=उपानदगूढः Instr. Tat.

Sec. 3 Dvandva compounds.

There are two kinds or Dvandva compounds इतरेतरद्वन्द्व and समाहारद्वन्द्व.

Instances of समाहारद्वन्द्व are already explained and the other compounds given in the portion of द्वन्द्व are called इतरेतरद्वन्द्व, as, कुक्कुटमयूरौ, पार्वतीपरमेश्वरौ, रामलक्ष्मणभरतशत्रुघ्नाः, ब्रह्मविष्णुरुद्राः etc.

Definition of इतरेतरद्वन्द्व. When the several members of a द्वन्द्व compound are viewed separately, it is called इतरेतरद्वन्द्व.

---

sec. 4 some irregular and special द्वन्द्व compounds.

(a) (1) मार्दङ्गिकश्च पाणविकश्च मार्दङ्गिकपाणविकम्, players

on मृदंग aud पणव (kinds of tabors) समा० द्वंद्व.

A द्वन्द्व compound of words signifying playerson musical instruments is always a समा० द्वंद्व.

(2) गंगा च शोणश्च गंगाशोणम् the rivers Ganga and Sona. समा० द्वंद्व. A द्वंद्व compound of words denoting names of rivers of differnt gender is always a समा० द्वंद्व; but गंगा च यमुना च (both feminine)=गंगायमुने इतरे० द्वंद्व.

(3) कुरवश्च (=कुरुदेश) कुरुक्षेत्रं च कुरुकुरुक्षेत्रम् names of countries समा० द्वंद्व A. compound of words denoting names of countries and not of villages is always a समा० द्वंद्व; but जांबवशालूकिन्यौ (two villages) इतरे द्वंद्व.

b. (1) प्लक्षाश्च न्यग्रोधाश्च प्लक्षन्यग्रोधम्, समा० द्वंद्व. or प्लक्षन्यग्रोधा: इतरे. द्वंद्व. fig trees and shami trees.

(2) रुरवश्च पृषतश्च रुरुपृषतम् समा० द्वंद्व or रुरुपृषता: इतरे० द्वंद्व. the ruru antelopes and the spotted antelopes.

(3) कुशाश्च काशाश्च कुशकाशम् समा० द्वंद्व. or कुशकाशा: इत० द्वंद्व. the kusha or darbha grass and the kasha grass.

(4) व्रीहयश्च यवाश्च=व्रीहियवम् समा० द्वं० or व्रीहियवा: इत. द्वं. rice and barley.

(5) दधि च घृतं च दधिघृतं समा० द्वं० or दधिघृते इत. द्वं.

(6) गावश्च महिषाश्च गोमहिषम् समा० द्वं. or गोमहिषा: इत० द्वं. cows and buffaloes.

(7) शुकाश्च बकाश्च शुकबकं समा० द्वं. or शुकबकाः इत० द्वं० parrots and cranes.

(8) अश्वश्च वडवा च अश्ववडवौ इत० द्वं. or अश्ववडवं समा० द्वं० a horse and a mare.

(9) पूर्वं च अपरं च पूर्वापरं समा० द्वं० or पूर्वापरे इत० द्वं० former and latter.

(10) अधरं च उत्तरं च=अधरोत्तरं समा० द्वं० or अधरोत्तरे इत० द्वं० inferior and superior lower and higher.

(12) बदराणि च आमलकानि च बदरामलकम् समा० द्वं० the jujube trees and the amala (आमळा) trees but बदरं च आमलकं च (when singular) बदरामलके इत० द्वं०

(12) रथिकश्च अश्वारोहश्च रथिकाश्वारोहौ इत० द्वं०, as these words are in the singular.

(13) शूद्रश्च आर्यश्च शूद्रार्यौ तयोः समाहारः शूद्रार्यम् समा० द्वं० a sudra and an arya

---

e. The following 10 compounds are always समा० द्वंद्वs.

1 गावश्च अश्वाश्च गवाश्वम् cows and horses.

2 पुत्राश्च पौत्राश्च पुत्रपौत्रम् sons and grandsons.

3 स्त्रियश्च कुमाराश्च स्त्रीकुमारम् women and children.

4 उष्ट्रा श्च खराश्च उष्ट्रखरम् camels and asses.

5 उष्ट्राश्च शशाश्च उष्ट्रशशम् camels and rabbits.

6 मांसं च शोणितम् च मांसशोणितम् flesh and blood.

7 दर्भाश्च शराश्च दर्भशरम् darbha grass and reeds.

8 तृणानि च उलपाश्च तृणोलपम् grass and soft grass.

9 दास्यश्च दासाश्च दासीदासम् male and female servants.

10 मुसलंच उलूखलंच मुसलोलूखलम् a pestle and mortar.

d The following 10 compounds are always इतरेतरद्वंद्व.

1 दधि च पयश्च दधिपयसी curds and milk.

2 इध्मःच बर्हिःच इध्माबर्हिषी holy sticks (for sacred fire) and kusha grass.

3 सर्पिःच मधु च सर्पिर्मधुनी ghee and honey.

4 मधु च सर्पिश्च मधुसर्पिषी honey and ghee.

5 शुक्ल श्च कृष्णश्च शुक्लकृष्णौ white and black.

6 अध्ययनं च तपश्च अध्ययनतपसी study and penance.

7 आदि च अवसानं च आद्यवसाने beginning and end.

8 उलूखलं च मुसलं च उलूखलमुसले a mortar and pestle.

9 ऋक् च साम च ऋक्सामे Rik and the saman verses.

10 वाक् च मनश्च वाङ्मनसे speech and mind.

e मित्रःच वरुणःचं मित्रावरुणौ the Aditya and Varuna gods.

2 सूर्यःच चन्द्रमाः च सूर्याचन्द्रमसौ the sun and the moon.

3 अग्निः च मरुत् च अग्नामरुतौ the fire and the wind.

4 अग्निः च वायुः च आग्निवायू } the fire and
5 वायुः च अग्निः च वाय्वग्नी } the wind.

6 अग्निः च सोमः च अग्नीषोमौ Agni and soma.

7 अग्निः च वरुणः च अग्नीवरुणौ Agni and Varuna.

These seven compounds are इतरेतरद्वंद्व s. The words therein are names of deities.

f. 1 द्यौश्च पृथिवीच द्यावापृथिव्यो or दिवस्पृथिव्यो heaven and earth इत० द्वं०

2 द्यौश्च भूमिश्च द्यावाभूमी } heaven and
3 द्यौश्च क्षमाच द्यावाक्षमे } earth इत० द्वं०

4 उषाश्च सूर्यश्च उषासासूर्यौ the goddess of dawn and the sun इत० द्वं०

5 जायाच पतिश्च जंपती, दंपती or जायापती husband and wife इत० द्वं०

6 स्त्रीच पुमांश्च स्त्रीपुंसौ man and woman इत० द्वं

7 धेनुश्च अनड्वांश्च धेन्वनडुहौ a cow and an ox इत० द्वं०

8 अक्षिणी च भ्रुवौ च अक्षिभ्रुवम् eyes and eyebrows समा० द्वं०

9 दाराश्च गावश्च दारगवम् wives and cows इत० द्वं०

10 ऊरू च अष्टीवन्तौ च ऊर्वष्ठीम् thighs and knees. समा० द्वं०

11 पादौ च अष्टीवन्तौ च पदष्ठीवम् feet and knees. समा० द्वं०

12 नक्तं च दिवा च नक्तंदिवम् day and night समा द्वं०

13 रात्रौ च दिवा च रात्रिंदिवम् day and night समा० द्वं०

14 अहनि च दिवा च अहर्दिवम् day by day समा द्वं०

15 अहश्च रात्रिश्च अहोरात्रः day and night.

g शिवश्च केशवश्च शिवकेशवौ. } mark the
ग्रीष्मश्च वसन्तश्च ग्रीष्मवसन्तौ } application of

the rule that a word of fewer syllables is always placed first.

हेमन्तश्च शिशिरश्च वसन्तश्च हेमन्तशिशिरवसन्ताः and कृत्तिकाच रोहिणी च कृत्तिकारोहिण्यौ } these words are arranged according to their proper astronomical order.

ब्राह्मणश्च क्षत्रियश्च विट्च शूद्रश्च इति ब्राह्मणक्षत्रियविट्शूद्राः

युधिष्ठिरश्च अर्जुनश्च युधिष्ठिरार्जुनौ.

From these compounds mark the order in which the words stand. ब्राह्मण belongs to the superior class therefore the word is put before क्षत्रिय, and so on. युधिष्ठिर was older than अर्जुन so युधिष्ठिर is used before अर्जुन.

जन्म मरणं च जन्ममरणे and not मरणन्मनी because जन्म takes place first and then मरण.

Sec. 5 एकशेषसमास.

When several words of the same form (or dissimilar in form but of the same meaning) are compounded together, only one of them is retained with the necessary number,

e. g. रामश्च रामश्च (रामरामौ and then) रामौ. रामश्च रामश्च रामश्च (रामरामरामाः and then) रामाः.

This is called एकशेषद्वंद In case of mas. and fem. genders the one mas. gender is retained; as,

हंसी च हंसश्च हंसौ, ब्राह्मणी च ब्राह्मणश्च ब्राह्मणौ.

शूद्रा च शूद्रश्च शूद्रौ अजश्च अजा च अजौ.

भ्राता च स्वसा च भ्रातरौ brother and sister.

पुत्रश्च दुहिता च पुत्रौ son and daughter.

माता च पिता च पितरौ. parents.

श्वश्रूश्च श्वशुरश्च श्वशुरौ mother-in-law and father in-law.

सच साच तौ he and she.

सच देवदत्तश्च तौ, he and Devadatta.

सच यश्च यौ or तौ he and who.

स च देवदत्तश्च तौ he and Devadatta.

रोदश्च द्यौश्च रोदसी heaven and earth.

Sec. 6 Tatpurusha compounds.

(2) Acc. Tat. compounds,

खट्वाम् आरूढः मूर्खः=खट्वारूढः मूर्खः a silly fool. but खट्वाम् आरूढः विद्वान्, खट्वा cannot be compounded with आरूढ because it enters into an acc. Tat. comp. with another word when censure is to be shown.

सामि half कृतम्=सामिकृतम् half done.

मासम् प्रमितः=मासप्रमितः (चन्द्रः) what marks the commencement of a month, as the new moon.

(b) Instru. Tat. comp.

स्वयंकृत: done by oneself.

In a few cases, the intermediate members of compounds retain their case endings in which case the compounds are called Aluk (अलुक्)

Instances of the Aluk of the Instrumental.

1 अञ्जसा कृतम् done honestly.

2 ओजसा कृतम् done with might.

3 (पुंसा by a male member+अनुज: born after, younger=) पुंसानुज: one having an elder brother.

4 (जनुषा+अन्ध=) जनुषान्ध: blind from birth.

5 मनसागुप्ता, 6 मनसाज्ञायी proper names. But मनसा गुप्ता protected by the mind=मनोगुप्ता and मनसाज्ञायी knowing by the mind=मनोज्ञायी. आत्मन् before an ordinal number retains its case-ending: as 7 आत्मना द्वितीय:, 8 आत्मना तृतीय:. 9 आत्मनाचतुर्थ:, 10 आत्मना-पञ्चविंश: etc.

(c) Instances of the Aluk of the Dative:

1. परस्मैपदम् 2 परस्मैभाषा, 3 आत्मनेपदम् 4 आत्मनेभाषा.

आयुषे स्तोम:=आयुष्टोम: a sacrifice performed for the obtainment of long life.

(d) Abl. Tat.

In the case of the words स्तोक a little, अन्तिक near, दूर afar and words having the sense of these and कृच्छ्र a difficulty, there is an aluk of the ablative; as.

1 स्तोकाद् मुक्त:=स्तोकान्मुक्त:, 2 अल्पान्मुक्त: 3 अन्तिकादागत

4 अभ्याशादागतः come from a place near अभ्यासः= vicinity 5 दूरादागतः, 6 विप्रकृष्टादागतः विप्रकृष्ट=दूर=distant, 7 कृच्छ्रादागतः come with difficulty.

(e) Gen Tat.

1 A word in the genitive is not compounded with (1) an adjective of quality, (2) a word implying satisfaction, (3) a present participle, (4) a past participle meaning 'honoured,' (5) a psst participle showing the place of the act, (6) a verbal in declinable, (7) a verbal noun ending in तव्यः

Ex:—

(1) ब्राह्मणस्य धवलाः दन्ताः the white teeth of a Brahmin.

काकस्य कार्ष्ण्यम् the blackness of a crow.

(2) फलानां सुहितः satisfied with fruits.

(3) ब्राह्मणस्य कुर्वन् कुर्वाणो वा किंकरः the servant doing for the Brahmin.

(4) राज्ञांपूजितः honoured by kings.

Compounds like राजपूजितः, राजमतः etc. should be considered as तृती० तत्पु० i. e. राज्ञापूजितः=राजपूजितः राज्ञामतः=राजमतः.

(5) एषाम् आसितम् the place sitting of these men.

(6) ब्राह्मणस्य कृत्वा having done for the Brahmin.

(7) नरस्य कर्तव्यम् the work of a man.

Exceptions:—

(1) सर्वेषां श्वेततरः=सर्वश्वेतः whiter than all others सर्वेषां महत्तरः=सर्वमहान्.

Such a compound with the adjective of comparative degree ending in तर is allowed and then तर is dropped.

(2) The words द्वितीय, तृतीय, चतुर्थ and तुर्य are compounded with a noun signifying the whole of which they are parts, and are optionally placed first; द्वितीयं भिक्षायाः=द्वितीयभिक्षा half of the quantity of alms; but भिक्षाद्वितीयम् begging alms a second time (as a Gen. Tat.)

2 अर्ध n. is compounded with a noun in the genitive expressive of the whole and is placed first.

अर्धम् पिप्पल्याः=अर्धपिप्पली but ग्रामस्य अर्धः=ग्रामार्धः where अर्ध is mas-culine. And there can be no compound of पिप्पलीनाम् अर्धम् half of the number of pippalis where the word पिप्पली s does not denote a whole thing.

3 Instances of the aluk of the Gen.

(1) चौरस्यकुलम् a thief's family.

(2) देवानांप्रियः a fool, but देवप्रियः gen. Tat. dear to gods.

(3) वाचोयुक्तिः the skill of speech, i. e. skilful speech.

(4) दिशोदण्ड: a particular appearance of stars in the shape of a staff in the sky.

(5) पश्यतोहर: one who robs another in his very presence, while he is looking on, a goldsmith, a rogue.

(6) दिवोदास: a king of Kashi.

(7) दिवस्पति: (the lord of heaven), Indra.

(8) वाचस्पतिः the lord of speech, Brihaspati.

(9) शुनः शेषः (शेष: a tail). शुनः पुच्छः and शुनोलाङ्गूलः sons of Ajigarta.

(10) दास्याः पुत्रः (optionally aluk, so when not aluk, दासीपुत्रः) a bastard, a knave.

(11) होतुः पुत्रः (aluk when there is the relation by blood.)

(12) होतुः अन्तेवासी a pupil of the hotri, (aluk when there is the relation by some kind of learning).

(13) मातुः स्वसा or मातुः ष्वसा (Aluk is optional when स्वसृ is the second member, so मातृष्वसा Gen. Tat. when not aluk.)

similarly.

पितुः स्वसा or पितुः ष्वसा षष्ठी अलुक् त. पु. स. and पितृष्वसा षष्ठी त. स.

(14) स्वसुः पतिः sister's husband. (aluk is optional when पतिः is the second member so स्वसृपति Gen. Tat.) but होतुः धनम्=होतृधनम् as there is

no relation by blood or some kind of learning.

4 Some important or irregular Gen. Tat. compounds.

1) अङ्गुलि+सङ्ग अङ्गुल्याः सङ्ग=अङ्गुलिषंगः the contact of the finger.

(2) अजायाः क्षीरम्=अजक्षीरम् the milk of a she-goat.

(3) अन्य+अशिस्. अन्यस्य आशीः=अन्याशीः another's blessing.

(4) अन्यस्य कारक=अन्यत्कारकः the doer of another thing.

(5) अश्वानाम् उरः इव=अश्वोरसम्. the chief of horses, an excellent horse.

(6) असिपत्राणाम् (of blades of swords) वनम्=असिपत्रवनम् a hell where trees have leaves as sharp as swords

(7) इक्षूणां छाया=इक्षुच्छायम् the shade of sugar-cane plants.

(8) इक्षूणां वाहनम्=इक्षुवाहणम् bearing of sugar-cane.

(9) इनस्य सभा=इनसभम् a king's court.

(10) इन्द्रस्य वाहनम्=इन्द्रवाहनम्.

(11) इरिकाणां वनम्=इरिकावन (and not ण) म् a grove of irika plants.

(12) इषीकायाः तूलम्=इषीकतूलम् the point of a reed.

(13) ईश्वरस्य सभा=ईश्वरसभम् a king's council.

(14) उदकस्य कुंभ =उदककुंभः or उदकुंभः a waterpot.

(15) उदकस्य धि=उदधिः an ocean or a watervessel.

(16) उदकस्य पर्वत=उदकपर्वतः As पर्वत is not a word beginning with a simple consonant and at the same time meaning a watervessel, उदक does not become उदक or उद as in the compound for उदक+ कुंभ etc.

(17) उदकस्य मन्थः=उदकमन्थः or उदमन्थ barley water.

(18) उदकस्य मेघः=उदमेघः a watery cloud, a shower of rain.

(19) उदकस्य वाहनः=उदवाहनः a water vessel.

(20) उदकस्य वीवधः a yoke=उदकवीवधः or उदवीवधः a yoke for carrying water.

(21) उदकस्य स्थाली=उदकस्थाली a water-vessel उदक does not become उद optionally. See the explanation about उदकपर्वत.

(22) कार्ष्याणां वनम्=कार्ष्यवणम्.

(23) कुड्यस्य छाया=कुड्यच्छाया-यम् the shadow of a wall.

(24) कुड्यानां छाया=कुड्यच्छायम् the shadow of walls.

(25) कोटर+वन. कोटराणांवनम्=कोटरावणम्.

(26) क्षीरस्य पानम् =क्षीरपाणम्-क्षीरपानम्.

(27) खारी+अर्ध. खार्याः अर्धम्=अर्धखारम् or अर्धखारि half a khari (a corn-measure).

(28) गवाम् अक्षि इव=गवाक्षः as if the eye of bulls, hence a round window.

(29) गवाम् शाला=गोशाला-लम् a cow stall.

(30) ग्राम+तक्षन् m. a carpenter. ग्रामस्यतक्षा=ग्रामतक्षः a village carpenter.

(31) ग्रामण्यः पुत्रः=ग्रामणीपुत्रः or ग्रामणिपुत्रः son of a leader of a village.

(32) गिरेः नखः=गिरिनखः or गिरिणखः a part of a mountain.

(33) गिरेः नध्यः=गिरिनध्यः or गिरिणध्यः

(34) गिरेः नितम्ब=गिरिनितम्बः or गिरिणितम्बः the declivity of a mountain.

(35) चक्रस्य नदी=चक्रनदी-चक्रणदी the Gandaki river.

(36) चक्रस्य नितंबः=चक्रनितंबः चक्रणितंब the side of a wheel.

(37) जलस्य सरः जलसरसम् a lake of that name.

(38) दिनस्य अर्धम्=दिनार्धम्-अर्धदिनम्.

(39) दूर्वाणाम् वनम्=दूर्वावणम्-दूर्वावनम्.

(40) देवदारूणाम् वनम्=देवदारुवनम्.

(41) देशस्य मध्यम्=मध्यदेशः-देशमध्यम्.

(42) धर्मस्य सभा=धर्मसभा in the sense of धर्मशाला a court of justice.

(43) नन्दस्य उपक्रमः द्रोणः the drona (a measure of corn) first brougnt into use in the reign of king Nanda,

(44) निष्कस्य पादः=पान्निष्कः or पादनिष्कः a quarter of a nishka

(45) नौ+अर्ध. नावः अर्धम्=अर्धनावम् half the boat.

(46) पाणिनेः उपज्ञा untaught knowledge पाणिन्युपज्ञं ग्रन्थः the book first taught by Panini.

(47) पादयोः घोषः=पद्घोषः-पादघोषः sound of the two feet.

(48) पादयोः शब्दः=पादशब्दः-पच्छब्दः the noise of the two feet.

(49) पादयोः हिमम्=पाद्धिमम् coldness of the feet.

(50) पिशाचानां सभा=पिशाचसभम् an assembly of devils.

(51) पुरग a leader+वन, पुरगाणां, वनम्=पुरगावणम् the house of leaders.

(52) पुरुषस्य आयुः=पुरुषायुषम् the period of human life.

(53) बृहत्+पति. बृहतां पतिः=बृहस्पतिः the god Brihaspati.

(54) ब्रह्मणः बर्चः=ब्रह्मवर्चसम् the divine glory of a Brahmin.

(55) ब्राह्मणानां सेना=ब्राह्मणसेना-नम्. an army of Brahmins.

(56) भरणी (the second constellation containing 3 stars)+पुत्रः भरण्याः पुत्रः+भरणिपुत्रः the Rahu.

(57) भ्रु+कुटि. भ्रुवः कुटिः=भ्र-भ्रु-भ्रूकुटिः contraction of the eye-brows, the knit eyebrows.

(58) मण्डूकानाम् सरः=मण्डूकसरसम् a lake full of frogs.

(59) महतः महत्याः वा करः=महाकरः the hand of a great man or woman.

(60) महतः घासः=महाघासः the grass of a great person.

(61) महतः सेवाः=महत्सेवा service of the great.

(62) मिश्रक+वन. मिश्रकाणां वनम्=मिश्रकावणम्-वनम् the house of compounders.

(63) मृग+सक्थि, मृगस्य सक्थि=मृगसक्थम् the thigh of a deer.

(64) यवस्यसुरा=यवसुरा-रम् malt liquor, beer.

(65) रक्षसाम् सभा=रक्षःसभम् a council of demons.

(66) राज्ञः सभा=राजसभा. सभा becomes सभ when the first member is a synonym of राजन् and not राजन् itself.

(67) रेवती+पुत्र. रेवत्याः पुत्रः=रेवतिपुत्रः

(68) वनस्य अग्रे=अग्रेवणम् in front of the forest.

(69) वनस्य पतिः=वनस्पतिः a large forest tree.

(70) विश्वस्य मित्रम्=विश्वामित्रः the sage विश्वामित्र.

(71) शिरीषाणाम् वनम्=शिरीषवनम्-वणम्.

(72) श्वन्+दन्तः शुनः दन्त=श्वादन्तः a dog's tooth.

(73) श्वन्+निशा. शुनां निशा=श्वनिशा-शम्, a night on which dogs bark.

(74) सक्थि n. a thigh+उत्तर. सक्थ्नः उत्तरम्=उत्तरसक्थि the upper part of the thigh.

(75) सक्थ्नः पूर्वम्=पूर्वसक्थम् the forepart of the thigh.

(76) सारिक+वन. सारिकाणां वनम्=सारिकावणम्.

(77) सिध्रक+वन. सिध्रकाणाम् वनम्=सिध्रका (and not क) वणम्.

(78) सुराष्ट्र+ब्रह्मन्. सुराष्ट्रस्य ब्रह्मा=सुराष्ट्रब्रह्मः

When the first member is the name of the country in which the Brahmana lives ब्रह्मन् becomes ब्रह्म necessarily.

(79) स्त्रीणां सभा=स्त्रीसभम् an assemblage of women.

(80) हस्तिनः वर्चः=हस्तिवर्चसम् the splendour of an elephant.

(81) हृदयस्य रोगः=हृदयरोगः-हृद्रोगः the desease of the heart.

(82) हृदयस्य लेखः=(हृद्+लेखः=) हृल्लेखः heart-ache, anxiety.

(83) हृदयस्य शोकः=हृदयशोकः-(हृद्+शोकः=) हृच्छोकः

(f) Loc. Tat.

I Simple Loc. compounds.

(1) ईश्वरे अधि=ईश्वराधीनः dependent on God.

(2) राज्ञि अधि=राजाधीनः dependent on the king.

(3) अवसरे प्राप्तः=अवसरप्राप्तः

(4) आसन्ने स्थितः=आसन्नस्थितः

(6) पुरुषेषु उत्तमः=पुरुषोत्तमः

When a word in the loc. case expresses a part of the day or night, it is compounded with past pasticiple पूर्वाह्णे कृतम्=पूर्वाह्णकृतम् done in the first part of the day.

अपराह्णे कृतम्= अपराह्णकृतम् done in the latter part of the day.

अपररात्रे कृतम्=अपररात्रकृतम् done in the latter part of the night.

तत्र may take the place of the locative.

तत्र भुक्तम् is Loc. Tat. and means ' eaten there ' Similarly तत्रगतः.

But दिवसे दृष्टम् cannot be compounded as दिवस is not a part but one whole day.

3. Certain irregular Loc. Tat. compounds.

(1) कुरुषु चरन्ति इति कुरुचराः

(2) स्थण्डिले शेते=स्थण्डिलशायी one who lies down on the sacrifical ground, an ascetic.

(3) सांकाश्ये सिद्धम्=सांकाश्यसिद्धम् prepared in Sankashya.

(4) चक्रेबद्ध=चक्रबद्धः tied in a wheel, fastened to a wheel.

(5) समे तिष्ठति=समस्थः remaining equal.

(6) भूमौ शेते=भूमिशयः sleeping on the ground.

(7) गुप्तौ बन्धः=गुप्तिबन्धः confinement in a fort.

not necessarily compounded when their meaning is literal.

(1) तीर्थे ध्वांक्षः a crow इव=तीर्थध्वांक्षः one who is very greedy and not a crow of a holy place.

(2) तीर्थे काकःइव=तीर्थकाकः
(3) नगरे काकः इव=नगरकाकः
(4) नगरे वायसः इव=नगरवायसः
} a very greedy person.

(5) कूपे मण्डूकः इव=कूपमण्डूकः
(6) कुम्भे in water pot मण्डूकः इव= कुंभमण्डूकः
(7) उदपाने a small pond or a well मण्डूकः इव=उदपानमंडूकः
} an in experienced person.

(8) उदुंबरे कृमिः इव=उदुंबरकृमिः an insect in the fruit of the udumbara tree.
(9) उदंबरे मशकः इव=उदंबरमशकः a mos-quito in the fruit उदंबर.
} i. e. an inexperienced person.

5 Loc. Aluk. compounds.

(2) गेहेशूरः a boasting coward.

(2) गेहेव्याडः (धरनो वाघ) a tiger at home i. e. a braggadocio.

(3) गेहेनर्दी a house hero, a carpet knight.

(4) पात्रेकुशलः clever in eating only, a good for nothing fellow.

(5) पात्रेसमितः constant at meals,

(6) गोष्ठेशूरः, (7) गोष्ठेपंडितः, (8) गोष्ठेक्ष्वेडिन्

(9) गोष्ठेपटुः, (10) गोष्ठेप्रगल्भः, (11) गोष्ठेविजयी each of these five means a vain boaster.

(13) गेहेधृष्टः brave at home, i. e. a vain boaster.

(13) अरण्येतिलकाः wild sesamum yielding no oil, (fig) anything which does not answer to one's expectation.

(14) वनेकिंशुकाः Kimshukas in a wood i. e. things found unexpectedly.

(15) त्वचिसारः a bamboo.

(16) गविष्ठिरः stationary in the sky.

(17) युधिष्ठिरः firm in battle.

(18) अवतप्ते नकुलस्थितम् the staying of a mungoose on a hot place, i. e. inconstancy.

(19) स्तम्बे (on a kind of grass called स्तंब) रमते असौ स्तंबेरमः स्तंबेरमः an elephant.

(20) कर्णेजपः a spy.

(21) खेचरः a heavenly being.

(22) पंकेरुहम्ः a lotus.

(23) कुशेशयम् a water-lily, a lotus.

(24) जलेशयः a fish or Vishnu.

(25) प्रावृषिजः produced in the rainy season.

(26) शरदिजः (27) कलिजः

(28) दिविजः (29) दिविष्ठः (30) दिविस्थः (31) दिविस (ष) द् a god.

6. Compounds which are optionally aluk of the locative.

(1) सरसिजम् or सरोजम् a lotus.

(2) वर्षेजः or वर्षजः produced in the rainy season.

(3) क्षरेजः or क्षरजः produced (in) from a cloud.

(4) शरेजः or शरजः

(5) वरेजः or वरज. produced from a blessing.

(6) खेशयः or खशयः dwelling in the air.

(7) ग्रामेवासः or ग्रामवासः

(8) ग्रामेवासी or ग्रामवासी.

(9) हस्तेबन्धः or हस्तबन्धः being caught in the hand.

(g) Irregular नञ्तत्पुरुष compounds.

(1) नभ्राजते=नभ्राट् a cloud.

(2) न पाति=नपात् one who does not protect.

(3) नवेत्ति=नवेदाः one who does not know

(4) न सत्यौ=असत्यौ न असत्यौ=नासत्यौ the two Ashvins.

(5) न मुञ्चति इति नमुचिः name of a demon slain by Indra.

(6) न कुलम् अस्य=नकुलः a mungoose.

(7) न खम् अस्य=नखम् a nail.

न स्त्री पुमान्=नपुंसकम्.

न क्षरति इति नक्षत्रम्.

न खरति इति नक्षत्रम् a star.

न क्रामति नक्रः a crocodile.

न राजा=अराजा one not a king.

न सखा=असखा one not a friend.

न पन्थाः=अपथं or अपन्थाः absence of a road.

न सेना=असेना.

When नञ does not qualify an animal, it be

comes अग optionally as न गच्छति इति नगः or अगः a mountain, a tree. But अगः वृषलः a Sudra that cannot move.

(h) 1. A few Tatpursha compounds whose first members are adverbs or indeclinable particles.

1 बहिर्गतः 2 स्वयंकृतम्. 3 विनाकृतः separated from. 4 एवंस्थितः so situated. 5 चिरदृष्टः seen after a long time. भृशदुःखितः very unhappy.

2 Such compounds as (पूर्वं भूतः=) भूतपूर्वः (पूर्वं कृतः=, कृतपूर्वः, (पूर्वं अज्ञातः=) अज्ञातपूर्वं are also तत्पुरुष.

Sec. 7. Certain irregular or important कर्मधारय compounds.

(1) युवतिः इभी=इभयुवतिः a young female eelphant.

(2) स्तोकः little अग्निः=अग्निस्तोकः a small fire.'

(3) कतिपयम् उदश्वित्+उदश्वित्कतिपयम् a little buttermilk mixed with water.

(4) गृष्टिः गौः=गोगृष्टिः a cow that has brought forth a calf for the first time.

(5) धेनुः गौः=गोधेनुः milch cow with a calf.

(6) वशा (a barren cow) चासौ गौश्च=गोवशा a barren cow.

(7) वेहत् (a barren cow) चासौ गौश्चगोवेहत a barren cow.

(8) बष्कयणी चासौ गौश्च=गोबष्कयणी a cow whose calf is full grown.

(9) श्रोत्रियश्चासौ कठश्च=कठश्रोत्रियः A Brahmin of the Katha branch of yajurveda well-versed in sacred learning.

(10) अध्यापकः कठः=कठाध्यापकः a teacher of the Katha branch.

(11) गोमतल्लिका, (12) गोमचर्चिका (13) गोप्रकाण्डम्, (14) (गो+उद्धः=) गवोद्धः, (15) गोतल्लज. Each means an excellent cow.

The words मतल्लिका, मचर्चिका, प्रकाण्डम्, उद्ध and तल्लज all meaning excellent are not used separately but at the end of compounds.

These five compounds retain their own gender invariably, as ब्राह्मणमतल्लिका (6) an excellent Brahmin.

(16) कडारः जैमिनिः=जैमिनिकडारः or कडारजैमिनिः, Jaimini who has become tawny on account of his having practised penance in the sun.

(17) खसूचिः वैयाकरणः=वैयाकरणखसूचिः a bad grammarian, one who has forgotten it.

(18) दुर्दुरूढः मीमांसकः=मीमांसकदुर्दुरूढः a Mimansaka who is an unbeliever.

(19) पापःनापितः=पापनापितः a bad barber.

(20) अणकः कुलालः=अणककुलालः a mean silly potter.

(21) कुत्सितः राजा=किंराजा a bad king.

(22) कुत्सितः सखः=किंसखा a bad companion.

(23) वृन्दारकः नृपः–नृपवृन्दारकः an eminent king.

(24) नाग meaning excellent is used at the end of compounds. पुरुषनागः an excellent man.

(25) कुञ्जर also meaning excellent is used at the end of compounds. तापसकुञ्जरः an excellent ascetic.

(26) कतरः कठः=कतरकठः which Brahman of the Katha branch.

(27) कतमःकठः=कतमकठः which Brahman of the Katha branch ?

(28) कतरः कलापः=कतरकलापः and कतमः कलापः= कतमकलापः each means which Brahman of the Katha branch ?

कठ and कलाप are separate classes of Brahmins but कतरः पुत्रः which son ? no compound can be formed as पुत्र does not belong to a class.

(29) श्रमणा कुमारी कुमारश्रमणा a female mendicant.

(30) प्रव्रजिता कुमारी=कुमारप्रव्रजिता a young female ascetic.

(31) मृदुः कुमारः कुमारमृदुः a delicate boy.

(32) मृद्वी कुमारी=कुमारमृद्वी a delicate girl.

(33) गर्भिणी कुमारी=कुमारगर्भिणी a pregnant girl.

(34) अध्यापकः कुमारः=कुमाराध्यापकः a boy teacher.

(35) एकः नाथः=एकनाथः sole master or lord.

(36) सर्वेचते शैलाश्च=सर्वशैलाः all mountains.

(37) जरंश्चासौ नैयायिकश्च=जरन्नैयायिकः an old logician.

(38) पुराणाः मीमांसकाः=पुराणमीमांसकाः old mimansa philosophers

(39) नवाः पाठकाः=नवपाठकाः new teachers.

(40) केवलाः वैयाकरणाः=केवलवैयाकरणाः only grammarians.

(41) पूर्वे च ते वैयाकरणाश्च=पूर्ववैयाकरणाः old grammarians.

(42) अपरश्चासौ अर्धश्च=पश्चार्धः the hinder part of side of the body.

(43) चरमः राजा=चरमराजः the last king

(44) एकः वीरः=वीरैकः or एकवीरः a sole warrior i e. an eminent warrior.

(45) संश्चासौ वैद्यश्च=सद्वैद्यः an excellent physician.

(46) महांश्चासौ वैयाकरणश्च=महावैयाकरणः a great grammarian.

(47) उत्कृष्टः गौः=उत्कृष्टगौ+अ=उत्कृष्टगवः an excellent cow. But when उत्कृष्ट means uplifed or drawn out, it is not compounded.

(48) सप्तचते ऋषयश्च=सप्तर्षयः the constellation called Ursa major, the seven stars of which are said to be the seven sages मरीचि, अत्रि, अंगिरस्, पुलस्त्य, पुलह, क्रतु and वसिष्ठ.

(49) पञ्चचते जनाश्च=पञ्चजनाः Brahmans, Kshatriyas, Vaishyas, Shudras and barbarians or gods, men, gandharvas, serpents and pitris

(50) उत्तरः ध्रुवः=उत्तरध्रुवः the northern Polar star.

But उत्तराःवृक्षाः (northern trees) and दक्षिणाःवृक्षाः

(southern trees) cannot be compounded as they do not express ‘ proper names ’

(52) कुत्सितः पुरुषः=कुपुरुषः a bad man.

(53) कुत्सितः पुत्रः=कुपुत्रः a bad son.

(54) कुत्सितः अश्वः= (कु+अश्वः=) कदश्वः a bad horse.

(55) कुत्सितम् अन्नम्=(कु+अन्नम्=) कदन्नम् bad food, coarse food.

(56) कुत्सिताः त्रयः=(कु+त्रयः=) कत्रयः three inferior things.

(57) कुत्सितः रथः=(कु+रथ) कद्रथः a bad chariot.

(58) कुत्सितः वदः=(कु+वदः=)कुद्वदः a bad speaker.

(59) कु+तृणम्=कत्तृणम् a kind of fragrant grass.

(60) कु+पथिन्=कुत्सितः पन्थाः=कापथः a bad road.

(61) कु+पथिन्=कापथम् name of a fragrant root उशीर).

(62) कु+अक्ष=कुत्सितः अक्षः=काक्षः a frown a look of displeasure.

(63) कु little+जल. किंचित्+जलम्=काजलम् a little water.

(64) कु short+पुरुष=कापुरुषः a short man, a dwarf.

(65) कु bad+पुरुष=कुपुरुषः or कापुरुषः a bad man.

(66) कु little+उष्ण=किंचित् उष्णम्=कोष्णं, कवोष्णं and कदुष्णं all meaning lukewarm.

(67) शुक्ल+कृष्ण, शुक्लश्चासौ कृष्णश्चः शुक्लकृष्णः=white and black.

(68) कृष्ण+सारंग (spotted variegated) कृष्णश्चासौ सारंगश्च कृष्णसारंगः black and spotted.

(69) पुराणंच जरत् च=पुराणजरत् old and becoming old

(70) केवलंच पुराणंच=केवलपुराणम् old only.

(71) कृतंच तद् अकृतम् च=कृताकृतम्, done and not done, i, e, badly done.

(72) खलति (bald-headed)+युवन् खलतिश्चासौ युवाच= युवखलतिः a young bald headed person.

(73) खलति+युवति खलतिश्चासौ युवतिश्च=युवखलती a young bald headed woman.

(74) पलित (grey-haired,) +युवन्. पलितश्चासौ युवाच= युवपलितः a young man having wrinkles.

(76) जरती+युवति. जरती चासौ युवतिश्च=युवजरती a young woman looking old.

(77) ईषत्पिंगलः a little brown.

(78) ईषत्+रक्तम्=ईषद्रक्तम् reddish.

(79) उष्णम् च तत् भोज्यम् च=भोज्योष्णम् any hot eatable; but भोज्यः ओदनः cannot be compounded as ओदन is a kind of food.

(80) तुल्यः श्वेतः=तुल्यश्वेतः of a similar white colour.

(81) सदृशः श्वेतः=सदृशश्वेतः of a similar white colour

(92 to 91) (a) नाना+विद्याः नाना चताः विद्याः च=नाना विद्याः various lores.

(b) उच्चैः+पद. उच्चैः पदम् an elevated position उन्नतं पदम्.

(c) अन्तर्+आत्मा=अन्तरात्मा internal soul, the heart.

(d) अधः+भुवनम्=अधोभुवनम् the lower word.

(e) बाहिर+इन्द्रियम्=बाहिरिन्द्रियम् the external organ of sense.

(f) पुरः+वातः=पुरोवातः a fore-wind, the wind blowing in front.

(g) पृथक्+जनः+पृथग्जनः a low man

(h) नीचैः+गिरिः=नीचैर्गिरिः a low mountain.

(i) मिथ्या+अपवाद=मिथ्यापवादः a false charge

(j) वृथा+श्रमः वृथ श्रमः useless trouble.

Such compounds as these whose first members are in declinables having the sense of adjective are also कर्मधारयs.

The following 17 compounds 92 to 108 are called कर्मधारय s or of the class called मयूरव्यंसकादि compounds.

(92) मयूरः व्यंसकः cunning=मयूरव्यंसकः a cunning peacock.

(93) छात्रः व्यंसकः=छात्रव्यंसकः a cunning pupil.

(94) उदक् च अवाक च=उच्चावचम् } high and
(95) उच्चंचनीचंच=उच्चनीचम् } low.

(96) निश्चितं च प्रचितम् च=निष्प्रचम्. This word is not given in Apte's Dictionary and Amarakosha. It is very rare. निश्चित=determined and प्रचित=developed.

(97) नास्ति किंचन यस्य=आकिंचनः a poor person.

(98) नास्ति कुतोभयं यस्य अकुतोभयः safe आकिंचन and अकुतोभय look like बहुव्रीही but they are कर्मधारयs.

(99) अन्यः राजा=राजान्तरम् another king. अन्यः ग्रामः= ग्रामान्तरम् अन्यः पुरुषः=पुरुषान्तरम् etc. may be similarly formed.

(100) चिद् एव चिन्मात्रम् pure intelligence or pure Brahman.

These nine compounds are नित्यसमासs A नित्यसमास is a compound the meaning of which cannot be expressed by its constituent members used separately (separate ideas having merged in one); e. g जमदग्नि, जयद्रथ, साग्नि, शाकप्रति, सक्षत्रम्, सहरि, यथाशक्ति etc.

(101) अश्नीत पिबत इत्येवं सततं यत्राभिधीयते सा अश्नीतपिबता that in which are constantly uttered the words 'eat and drink.'

(102) पचत भृज्जत इत्येवं सततं यत्राभिधीयते पचतभृज्जता that in which are constantly uttered the words 'cook and fry.'

(103) खादतमोदता eat and rejoice. It is similarly dissolved.

(104) अहं अहं इति यस्याम् क्रियायाम् अभिधीयते सा अहमहमिका that in which are uttered the words 'I alone; I alone'; hence hard competition.

(105) अहंपूर्विका competition, vaunting

(106) अहो पुरुषः अहो पुरुषः इति यस्याम् क्रियायाम् अभिधीयते सा आहोपुरुषिका great self-conceit or pride;

(107) कान्दिशीक put to flight कां दिशं गच्छामि इति चिन्तयन् पलायितः-कांदिशीकः (अमरकोश)

(108) यदृच्छा chance, accident.

(109) अन्ध+तमस् अन्धंतमः=अन्धतमसम् deep darkness.

(110) अन्यश्चासौ अर्थश्च=अन्यदर्थः or अन्यार्थः a different meaning.

(111) अन्यः रागः=अन्यद्रागः another colour.

(112) अन्या आशा=अन्यदाशा another desire.

(113) अन्या आशीः=अन्यदाशीः another blessing.

(114) अन्या उतिः=अन्यदूतिः another favour.

(115) अमृत+अश्मन् अमृतम् इव अश्मा=अमृताश्मः a kind of stone like the moonstone.

(116) आकर्षः श्वा इव=आकर्षश्वः a doglike i, e, bad unlucky throw of dice.

(117) काल+अयस् कालंचतद् अयश्च=कालाय सम् black iron.

(118) किम्+राजन् a bad king कुत्सितः राजा=किंराजा.

(119) किम्+राजन् which king. कः राजा=किंराजः

(120) किम्+सखि a bad friend कुत्सितः सखा=किंसखा

(121) किम्+सखि which friend कः सखा=किंसखः

(122) कु+ब्रह्मन् कुत्सितः ब्रह्मा=कुब्रह्मा-ह्मः a bad Brahmin.

(123) कौट independent कौट+तक्षन् कौटश्चासौ तक्षा च=कौटतक्षः an independent carpenter.

(124) जात+उक्षन्. जातश्चासौ उक्षाच=जातोक्षः a young bull.

(125) तप्तंरहः=तप्तरहसम a hot private place.

(126) दक्षिणम् तीरम्—दक्षिणतीरम्—दक्षिणतारम् the [illegible]

(127) परमश्चासौ राजाच=परमराजः a great king.

(128) परमासेना=परमसेना a large army.

(129) फलकम् इव सक्थि=फलकसक्थम् a thigh like a board.

(130) महत्+अनस् महत् चतत् अनः च=महानसम् a great kitchen.

(131) महत्+उक्षन् महांश्चासौ उक्षाच=महोक्षः a grown up bull.

(132) महत्+देव. महांश्चासौ देवश्च=महादेवः the great god.

(133) महत्+ब्रह्मन् महांश्चासौ ब्रह्मा च=महाब्रह्मा-ह्मः a great Brahmana.

(134) वानर+श्वन् वानरः श्वा इव=वानरश्वा a monkey like a dog.

(135) वृद्ध+उक्षन् वृद्धश्चासौ उक्षाच=वृद्धोक्षः an old bull.

(136) समानः ब्रह्मचारी=सब्रह्मचारी a fellow-student of the Veda.

See 8 A subdivision of the Tat Comp. In which the middle word is omitted in composition is called मध्यमपदलोपी or उत्तमपद लोपी समास.

Examples:-शाकप्रियः पार्थिवः=शाकपार्थिवः a king who is fond of vegetables.

गुडमिश्राः धानाः=गुडधानाः coriander mixed with treacle.

छायाप्रधानः तरुः a large tree.

देवपूजकः ब्राह्मणः=देवब्राह्मणः a Brahmin worshipper of gods.

Sec. 9. Those Tatpurusha compounds whose first member is a preposition are called प्रादि.

1 प्रगतः आचार्यः=प्राचार्यः an eminent teacher.

2 प्रगतः अध्वानम्=प्राध्वः रथः a chariot that has passed a road

3 प्रकृष्टः वातः=प्रवातः a strong wind.

4 मालाम् अतिक्रान्तः=अतिमालः excelling a garland in fragrance or beauty.

5 रथिनम् or रथम् अतिक्रान्तः=अतिरथः a chariotwarrior who has excelled every other chariot-warrior, i. e. who has no rival orequal

6 मात्राम् अतिक्रान्तः=अतिमात्रः exceeding measure.

7 सर्वम अतिक्रान्तः=अतिसर्वः superior to all, above all.

8 कोकिलया अवकृष्टः=अवकोकिलः attracted by the cuckoo.

9 अध्ययनाय परिग्लानः=पर्यध्ययनः tired of studying.

10 कौशांब्याः निष्क्रान्तः=निष्कौशांबिः gone out of Kaus-hambi

11 लङ्कायाः निष्क्रान्तः=निर्लङ्कः gone out of Lanka.

12 शोभनः पुरुषः=सुपुरुषः a good man. Similarly सुगन्धः, सुमार्गः, सुकृतम् etc.

13 दुष्टा नीतिः=दुर्नीतिः, दुष्टं कर्म=दुष्कर्म, similarly दुर्जनः,

(b) Certain irregular and important प्रादि s.

(1) गाम् अतिक्रान्तः अतिगवः one who has abandoned the cow.

(2) अतिशयितः गौः अतिगौः an excellent cow.

(3) अतिशयितः पन्थाः=अतिपन्थाः an excellent road.

(4) अतिशयितः राजा=अतिराजा a prominent king.

(5) (अति+श्वन्) श्वानम् अतिक्रान्तः=अतिश्वः (वराहः a hog) fleeter or more swift than a dog.

(6) अति+श्वन्) अतिशयितः श्वा-अतिश्वा an excellent dog.

(7) श्वानम अतिक्रान्ता=अतिश्वी (सेवा service) worse than a dog.

(अति+श्रेयसी) श्रेयसीम् अतिक्रान्तः=अतिश्रेयसिः one who has abandoned his virtuous wife.

(अनु+अक्ष) अक्षम् अनुगतः=अन्वक्षः visible.

अनु+गो. अनुगव measuring as much as a cow in length. अनुगवम् यानम्.

(8) अनु+रहस् अनुगतं रहः (secrecy =अनुरहसम् secret, solitary.

(9) (अनु+सामन्) साम (peace) अनुगतः=अनुसामः friendly.

(10) अव+तमस् अवततं तमः=अवतमसम् slight darkness.

(11) (अव+रहस्) अवततं रहः=अवरहसम् desolate.

(12) (अव+सामन्) अवरंसाम=अवसामम् a bad hymn.

(13) (उप+अनस् a cart) उपगतम् अनः=उपानसम् a cart-load.

(14) (नि+श्रेयस्) निश्चितं श्रेयः=निश्रेयसम् sure, never-failing bliss.

(15) (निर्+अङ्गुलि) अङ्गुलिभ्यो निर्गतम्=निरङ्गुलम् fallen off from the fingers.

(16) (निर्+त्रिंशत्) त्रिंशतः अङ्गुलिभ्यः निर्गतः=निस्त्रिंशः खड्गः a sword more than 30 fingers in length.

त्रिंशतः निर्गतानि=निस्त्रिंशानि more than thirty.

(17) प्रकृष्टं वनम्=प्रवणम् a good forest, a precipice.

(18) (प्रति+सामन् (peace) साम प्रतिगतम् ? प्रतिसाम.
It is rarely used.

(19) (प्र+अध्वन्) प्रकृष्टः अध्वा–प्राध्वः distant.

अध्वानम् प्रगतः=प्राध्वः a carriage.

(20) (परा+अहन्) परागतम् अहः=पराह्णः.

(21) (वि+पथिन्) विरूपः पन्थाः=विपथम् a bad way, a wrong way.

(22) शोभनः पन्थाः=सुपन्थाः a good road.

(23) शोभनः राजा=सुराजा a good king.

(24) (सम्+तमस्) सततं तमः=संतमसम् great or continuous darkness.

Sec. 10 Compounds of certain words with verbal indeclinables are called गति, Some important compounds of this nature are given below.

(a) 1 ऊरीकृत्य having accepted.

2. उररीकृत्य having accepted.

3. वषट्कृत्य having uttered the word Vashat.

4. प्रादुर्भूय having appeared.

5. कारिकाकृत्य having done the act.

6. खाट्कृत्य having cleared the throat.

7. अलंकृत्य having adorned. But when अलम् means 'enough,' गति is not formed. अलं कृत्वा separate words doing enough.

8. पुरस्कृत्य placing in the front.

9. अच्छोद्य having gone up to and spoken.
10. तिरोभूय having dis-appeared.
11. अस्तंगत्य having set.
12. हस्तेकृत्य taking in hand.
13. पाणौकृत्य having married.
14. प्राध्वंकृत्य having forced to yield.

(b) The following compounds are formed into गति optionally.

गति. when not गति, separate words.

15. उपाजेकृत्य supporting. — उपाजे कृत्वा
16 अन्वाजेकृत्य supporting. — अन्वाजे कृत्वा
17. साक्षात्कृत्य having seen. — साक्षात् कृत्वा
18 मिथ्याकृत्य having contradicted. — मिथ्या कृत्वा
19. अमाकृत्य having drawn near. — अमा कृत्वा
20. प्रादुष्कृत्य having made visible. — प्रादुष्कृत्वा
21. आविष्कृत्य having shown — आविष्कृत्वा
22 नमस्कृत्य having saluted. — नमःकृत्वा
23. मनसिकृत्य having thought. — मनसिकृत्वा
24. उरसिकृत्य having clasped to the bosom — उरसिकृत्वा
25 मध्येकृत्य keeping in the middle. — मध्येकृत्वा
26. पदेकृत्य putting on the foot. — पदेकृत्वा

(c) 27 अस्तमयः setting of the sun, 28 पुरस्कारः reception, 29. तिरस्कारः harted, 30 सत्कारः reception and 31. अलंकृति adorning etc in which the second members are nouns derived from roots are गतिs.

(d) Such forms with absolutives as 32. शुक्लीकृत्य 33. गंगीभूय 34. स्तंभीभूय etc. formed by the addition of च्विप्रत्यय are called गति or च्विप्रत्ययतत्पुरुषs.

उपपदतत्पुरुष. compounds.

Sec. 11 (a) When the second member of a Tat. Com. is a root-noun derived from a root which takes a particular कृत् प्रत्यय on account of the first member, it is called an उपपदतत्पुरुषसमास.

The sceond member must not be a verbal derivative formed independently of the first member, or a word which can be used separately.

Ex:-1 कुंभं करोति इति कुंभकार: a potter, कार is a कृदन्त noun formed from the root कृ.

2. साम गायति इति सामग: one who sings a verse of the Samaved.

3. मांसं कामयति इति मांसकामा desirous of meat.

अश्वं क्रीणाति इति अश्वक्रीती one who buys a horse.

5. कृच्छम् (a particular part of a tortoise) पाति इति कच्छपी: a tortoise.

6. सुखम् भजति इति सुखभाक्

7. उच्चे तिष्ठति इति उच्चस्थ:

8. भूमिं पालयति इति भूमिपाल:

9. हुतम् अश्नाति इति हुताशन: fire.

But पयोधर is not उपपद, as धर is formed independently of पयस् पयस: धर:=पयोधर: gen. Tat. Similarly तत्वंस्य ज्ञ:=तत्वज्ञ: Gen. Tat.

(b) Compounds with verbal indeclinables ending in अम् are also उपपदतत्पुरुष.

Ex:-(10) स्वादुंकारं having made sweet.

11 मूलकोपदंशं or मूलकेन उपदंशं भुंक्ते he eats the condiment with a raddish.

(c) The following compounds are optionally उपपदत० पु.

12. अग्रेभोजम् having dined first (13) उच्चैःकृत्य bringing high 14. तिर्यक्कृत्य making crooked. 15. मुखतोभूय. 16. नानाकृत्य. 17. एकधाभूय

When not उपपद, these are written as. उच्चैः कृत्वा, तिर्यक्कृत्वा, मुखतोभूत्वा, नाना कृत्वा and. एकधा भूत्वा.

Sec. 12 Certain irregular or important Bahuvrihi compounds.

1. अ+ऋच् न सन्ति ऋचः यस्मिन् तत् अनृक् साम the Sama Veda that contains no rks.

2. Final अंगुलि becomes अंगुल when the compound is an adjective qualifying दारु=wood.

पंच अंगुलयोयस्य तत् पंचांगुलम् दारु wood measuring as much as five fingers.

पंच अंगुलयो यस्य सः पंचागुलिः हस्तः the hand having five fingers.

3. अज+पाद. अजस्य इव पादौ अस्य=अजपदः having feet like those of a goat.

4. अजातं ककुदं यस्य सः=अजातककुत् a bull that

has not got his hump as yet, i, e, who is very young.

5. अनु+अप् अनुगताः आपः अत्र इति अनुपः name of a place or country.

6. अन्तर्+अप् अन्तर्गताः आपः अत्र इति अन्तरीपम् an island.

7. अपगतः अर्थः यस्य तत् अपर्थं-र्थकं meaningless.

8. अयः iron इव दन्ताः यस्याः सा=अयोदती a proper name.

9. अरोकाः दन्ताः यस्यसः=अरोकदन्=अरोकदन्तः having black teeth.

10. अविद्यमानानि चत्वारि अस्य=अचतुरः destitute of four.

11. अस्ति क्षीरं यस्याः सा अस्तिक्षीरा (गो) having milk. Here अस्ति=having is an अव्यय.

12. उदक+वास. उदके वासो यस्यसः=उदवासः standing in water.

13. उदीची high भूमिः यस्य सः=उदग्भूमः

14. उद्+काकुद the palate. उद्गतं काकुदं यस्य सः= उत्काकुत्.

15. उद्+नासिका. उद्गता नासिका यस्य सः उन्नसः having a prominent nose.

16. एकः पुमान् यस्य असौ एकपुंस्कः having one man only.

17. एकं पदं यस्याः सा एकपदी, 1 a woman having one foot 2 a Gayatri, consisting of one pada.

18. एण्याः इव पादौ अस्य एणीपदः having feet like those of a deer.

19. कल्याणी पञ्चमी यासां रात्रीणां ताः कल्याणीपञ्चमा रात्रयः nights whose complement is an auspicious fifth night.

20. कल्याणी प्रधानं यस्य सः=कल्याणीप्रधान:

21. कल्याणी प्रिया यस्य सः=कल्याणीप्रियः one to whom a virtuous woman is dear.

22. कुड्मलानाम् अग्राणि इव दन्ताः यस्य सः कुड्मलाग्रदन्-न्तः having teeth like the points of buds.

23. कुंभ इव पादौ यस्याः सा कुंभपदी.

24. खरा sharp नासिका यस्य सः खरणसः-खरणाः sharp-nosed.

25. खुरः इव नासिका यस्य सः खुरणसः or खुरणाः having a nose like a hoof, flat-nosed.

26. गंगा भार्या यस्य सः गंगाभार्यः

27. घृतस्य गन्धः a little यस्मिन् तत् घृतगन्धि having a little of ghee.

28. चतुर् + अस्रि, चतस्रः अस्रयः अस्य=चतुरस्रः four-corned.

29. जलजवत् अक्षिणी यस्य स जलजाक्षः one whose eyes are like lotuses.

30. जालम् इव पदे यस्याः सा जालपदी webfooted.

Similarly 31: अष्टापदी, 32. आर्द्रपदी, 33 त्रिपदी, 34

दासीपदी, 35. द्विपदी, 36. विपदी, 37. विष्णुपदी, 38. शतपदी 39. सुपदी 40. सूत्रपदी.

41. तिस्रः ककुदः peaks यस्य सः त्रिककुत् name of a mountain with three peaks.

42. तिस्रः ककुदः यस्य सः त्रिककुदः having three humps.

43. तृणमिव जंभाः teeth यस्य सः तृणजंभा from तृण-जंभन्.

44. तृणं grass जंभः food यस्य=तृणजंभा nom. sing, of तृणजंभन्.

45. त्रयोमूर्धानः यस्य सः त्रिमूर्धः three-headed.

46. दक्षिणे ईर्मम् a wound यस्यसः दक्षिणेर्मा wounded on the right side.

47. दण्डैश्च दण्डैश्च प्रहृत्य इदं युद्धं प्रवृत्तम्=दण्डादण्डि a battle in which the warriors fight striking each other with sticks, similarly.

48. मुष्टिभिः मुष्टिभिः.........मुष्टीमुष्टि.

49. हस्ताहस्ति, 50. बाहूबाहवि, 51. मुसलामुसलि. But हलामुसलि cannot be formed as the instruments of both the parties are different.

52. दत्ताभार्या यस्यसः=दत्ताभार्यः

53. दशमूर्धानो यस्य सः दशमूर्धा from दशमूर्धन् ten-headed.

54. दीर्घ+सक्थि a thigh दीर्घे सक्थिनी यस्यसः दीर्घसक्थः one having long thighs.

55. दीर्घ+सक्थि a pole. दीर्घे सक्थिनी यस्यतत् दीर्घसक्थि शकटम् a cart with long poles.

56. दुष्टं हृदयं यस्यसः दुहृत् an enemy.

57. दुष्टं हृदयं यस्यसः दुर्हृदयः a man of wicked intentions.

58. दुष्टासक्थियस्यसः=दुःसक्थः-क्थि: one having deformed thighs.

59. दृढा धूः यस्य सः दृढधूः (अक्षः a cart) having a strong yoke.

60. द्रुः+नासिका द्रुः इव नासिका यस्य सः द्रुणसः one whose nose is like a tree, large-nosed.

61. द्रोणेन सह वर्तते सद्रोणा with a drona.

62. द्वि+अप् द्विः (or द्वयोः दिशोः गताः आपः यस्मिन् इति द्वीपम् an island.

63. द्वि+दन्त. द्वौदन्तौ यस्यय: द्विदन् a child so small as to have two teeth only, and.

64. द्विदन्तः having two teeth द्विदन्तः गजः

65. द्वि+पाद. द्वौ पादौ यस्य सः द्विपात् a biped.

66. द्वे+भूमी यस्य सः द्विभूमः having two floors.

67. द्वौ पुमांसौ यस्य सः द्विपुमान्-द्विपुंस्कः

68. द्वौ मूर्धानौ यस्य=द्विमूर्धः two-headed.

69. न+ऋच् नास्ति ऋक्यस्य सः=अनृच्+अ=अनृचः one who does not know or study the Rigveda.

70. न+पथिन् न पन्थाः यस्यसः अपथः pathless.

71. न विद्यते सक्थि यस्य सः=असक्थः-क्थिः one who

has no thigh.

72. नास्ति अर्थः यस्य सः अनर्थकः useless

73. नास्ति प्रजा यस्य असौ अप्रजाः having no progeny.

74. नास्ति मेधा यस्य सः अमेधाः nom. sing. of अमेधस्. Similarly.

75. दुर्मेधाः having a bad intellect and

76. सुमेधाः having a good intellect.

77. नास्ति शक्तिः यस्य सः अशक्तः–क्तिः

78. नास्ति सक्थि यस्य सः असक्थः–क्थिः

79. नास्ति हलिः यस्य सः अहलः–लिः; having no plough.

Similarly 80 दुर्हलः–लिः 81. सुहलः–लिः;

82 निर्गता प्रवाणी a weaver's shuttle કાંટલો યસ્ય સઃ निष्प्रवाणिः पटः a new unbleached garment તદ્દન કોરું–તરતજ નીકળેલું–નહીં નીખારેલું કપડું.

83. पञ्चमी भार्या यस्य सः पञ्चमीभार्यः

84. पतितः जंभः a tooth यस्य सः पतितजंभः one whose tooth is fallen.

85. पद्मं नाभौ यस्य सः पद्मनाभः Brahma.

86. परमस्वम् (one word) धर्मः यस्य सः परमस्वधर्मा (from......धर्मन्.)

87. परमः स्वः धर्मः यस्य सः परमस्वधर्मः

88. पर+अप् परागताः आपः यत्र इति परेपम्=परापम् a pond a passage for water.

89. पाचिका भार्या यस्य सः पाचिकाभार्यः

90. पाण्डुः भूमिः यस्य सः पाण्डुभूमः having a yellowish ground.

91. पुष्यः नेता यासां ताः=पुष्यनेत्राः (रात्रय) नेतृ after मृग, पुष्य, etc. names of नक्षत्र s becomes नेत्र.

92. पूर्णं काकुदं यस्य सः पूर्णकाकुत्–दः having a full hump.

83. प्र+अप् प्रकृष्टाः आपः यस्मिन् इति प्रेपम्–प्रापम् reaching.

94. प्र+जानु प्रगते जानुनी यस्य सः प्रज्ञुः one having the knees wide apart.

95. प्रशस्तः भ्राता यस्य सः प्रशस्तभ्राता. But. मूर्खः भ्राता यस्य सः मूर्खभ्रातृकः as मूर्ख is not a word of praise.

96. प्रियं सर्पिः यस्य सः प्रियसर्पिष्कः one fond of ghee.

97. प्रोष्ठस्य इव पादौ अस्य प्रोष्ठपदः having the feet like those of a bull.

98. फलानि इव दन्ताः यस्याः सा फलदती a proper name.

99. बहवः ऋचः यस्य सः बह्वृचः having many verses or one who has studied the Rigveda. ऋच्=ऋच when applicable to Rig-veda only.

100. बहवः ऋचः यस्मिन् तत् बह्वृक् सूक्तम् a hymn consisting of many rks.

101. बहवः तन्त्र्यः यस्याः सा बहूतंत्रीका (वीणा) many-stringed

102. बहवः दण्डिनः यस्मिन् सः बहुदण्डी or बहुदण्डिकः ग्रामः a village having many ascetics क is optionally affixed as the compound is masculine.

103. बहवः दण्डिनः ascetics यस्याम् सा बहुदण्डिका (नगरी) having many ascetics.

104 बहु+नाडि बहवः नाडयः tubular organs of the

body यस्य सः (कायः) बहुनाडिः having many arteries or veins.

105. बह्वः नाड्यः lines यस्य सः बहुनाडीकः स्तंभ a pillar with many ornamental lines.

106. बह्वःवाग्मिनः यस्यां सा (सभा) having many good speakers in it.

107. बह्वः श्रेयांसः अस्य बहुश्रेयान् one having most fortunate friends.

108. बह्व्यः श्रेयस्यः अस्य बहुश्रेयसी: one having many excellent wives.

109. भूः जाया यस्य सः भूजानिः one whose wife is the earth.

जाया becomes जानि at the end of a Bahuvrihi compound.

110. महत् यशः यस्य सः महायशाः-महायशस्कः of mighty glory.

111. मृगः (a नक्षत्र) नेता (a leader) यासानाः (रात्रयः मृगनेतृ+अ=) मृगनेत्राः (रात्रयः)

112. युवती जाया यस्य सः युवजानिः one whose wife is young.

113. रम्याः पन्थानः यस्य सः रम्यपथः having pleasant roads.

114. रसिका भार्या यस्य सः रसिकाभार्यः

115. लवण+उदक. लवणम् उदकम् यस्य सः=लवणोदः having salt water.

116. वामोरू having beautiful thighs भार्या यस्य सः वामोरूभार्यः

117. विगतं काकुदं यस्य सः विकाकुत्.

118. विगता नासिका यस्य सः विग्रः–विख्यः one having a deformed nose.

119. वि+चतुर विगतानि चत्वारि यस्य असौ विचतुरः destitute of four.

120. निमलाः आपः यस्य तत् विमलापम् having pure water.

121. विश्वे देवा अस्य विश्वदेवः whose deities are the Vishvadevas.

122. व्यूढम् well-developed उरः यस्य असौ व्यूढोरस्कः having a broad chest.

123. व्याघ्रस्य इव पादौ यस्य सः व्याघ्रपात्.

124. शतं धनूंषि यस्य सः शतधन्वा–नुः a proper. name.

125. शारि m. a round ball कुक्षि शारेः इव कुक्षिः यस्य सः शारिकुक्षः having a round belly.

126. शुभ्राः दन्ताः यस्य सः शुभ्रदन्–न्तः having white teeth.

127. शूद्रा भार्या यस्य सः शूद्राभार्यः

128. शोभनः जंभः tooth or food यस्य असौ सुजंभा from सुजंभन् having a beautiful tooth or having good food.

129. शोभना दन्ता यस्य सुदन् having good teeth fem. सुदती.

130. शोभनं दिवा अस्य सुदिवः one who has passed a happy day.

131. शोभनं श्वः अस्य सुश्वः having an auspicious morrow.

132. शोभने सक्थिनी यस्य सः सुसक्थः-क्थिः

133. शोभनं हृदयं यस्य सः सुहृत् a friend.

134. शोभनं हृदयं यस्य सः सुहृदयः one who has a good heart, i, e, one who is able to appreciate merits.

135. श्याव+दन्त श्यावाः black दन्ता यस्य सः श्यावदत्-न्तः having black teeth

136. षड् दन्ता अस्य षोडन् having six teeth.

137. समानः जनपदः यस्य सः सजनपदः belonging to the same country

138. समान+ज्योतिस्. समानं ज्योतिः अस्य=सज्योतिः lasting till the setting of the luminary.

139 सम्+जानु संगते जानुनी यस्यसः संज्ञुः knockkneed. ઉંડાં ઢીંચણ હોવાથી ચાલતાં પગ અથડાય એવું.

140. समाः दन्ताः यस्याः या समदन्ती having even rows of teeth.

141. सम्+अप्. संगताः आपः अत्र समीपम् near, at hand.

142. रजसा सह वर्तते इति सरजः having dust.

143. राक्षसीभिः सह वर्तते=सराक्षसीका.

144. समाना रात्रिः यस्यस सरात्रिः having the same night.

145. सुकेशी भार्या यस्य सः सुकेशीभार्यः.

146. सु+चतुर्. शोभनानि चत्वारि यस्य असौ सुचतुरः.

147. सु+दन्त. सुदन् a child having good teeth.

148 सुदन्त a man having good teeth.

149. सु+पाद. शोभनौ पादौ यस्य सः सुपात् fair-footed.

150. शोभनं प्रातः यस्य सुप्रातः having an suspicious morning.

151. सूप+गन्ध. सूपस्य गन्धः a little, a particle यस्मिन् तत् सूपगन्धिः having a little of soup.

152. सोमः जम्भः यस्यसः सोमजम्भा nom sing. of सोमजंभन् one whose food is the holy soma juice.

153. स्त्री प्रमाणी यस्य असौ स्त्रीप्रमाणः one whose authority is a woman.

154. स्थूला नासिका यस्य सः स्थूलनासिकः large nosed.

155. हरितः जम्भः यस्य सः हरितजंभा from हरितजंभन् having a green tooth.

156. हस्तिनः इव पादौ यस्य सः हस्तिपादः.

Sec. 13. Certain irregular or important Avyayibhava compounds.

1. अक्ष+परि अक्षेण विपरीतं वृतं=अक्षपरि so as to be a loser by an unlucky throw of dice.

2. अति+निद्रा. निद्रा संप्रति न युज्यते इति अतिनिद्रम् past sleeping time.

3. अति+मात्रा मात्रायाः अत्ययः अतिमात्रम् trans. gressing the proper limit

4. अति+हिम. हिमस्य अत्ययः अतिहिमम् after the wintry season

5. अधि+गोपा गोपि इति अधिगोपम् in the protector or the cowherd.

6. अनु+क्रम. क्रमस्य आनुपर्व्येण अनुक्रमम् according to the proper order.

7. अनु+गङ्गा गङ्गायाः अनु=अनुगङ्गम् alongside the Ganges.

8. अनु+ज्येष्ठ ज्येष्ठस्य आनुपूर्व्येण अनुज्येष्ठम् according to seniority.

9. अनु+लोमन् लोम अनुगतं यथा तथा=अनुलोमम् in natural order, successively, directly.

10. अनु+रुप. रुपस्य योग्यम् अनुरूपम् in a corresponding manner.

So, अनुगुणम् favourably.

11. वनम् अनु=अनुवनम् towards the forest.

12. अनु+अक्ष. अक्षम् an organ of sense अनुगतं यथा स्यात् तथा अन्वक्षम् afterwards, forthwith.

13. अप+दिश्. दिशोः मध्ये अपदिशम् between two divisions of the compass.

14. अप+विष्णोः विष्णोः अपगतं=अपविष्णु away from Vishnu.

15. अप+समा अपगताः समाः a year यदा=अपसमम् last year, at the end of the year.

Similary आयतीसमम् next year.

16. अभि+अग्नि अग्निम् अभि=अभ्यग्नि towards the fire.

17. असंप्रति not now.

18. इति+हरि, हरिशब्दस्य प्रकाशः इतिहरि in which the name Hari is loudly uttered.

19. तन्मत्ता गङ्गा यत्र उन्मत्तगङ्गम् the name of a place. It literally means place where the Ganges is very boisterous.

20. उप+गिरि. गिरेः समीपम्=उपगिरम् उपगिरि.

21. गोः समीपम्=उपगु, near a cow.

22. उप+जरस् , जरसः समीपम्=उपजरसम् towards old age.

23. नद्याः समीपम्=उपनदम्–उपनदि.

24. पौर्णमास्याः समीपम्=उपपौर्णमासम्–सि near to the full-moon day.

25. उप+शरद् शरदः समीपम्=उपशरदम्.

26. उप+श्वन् शुनः समीपे=उपशुनम् near the dog.

27. उप+समिध् समिधः समीपम्=उपसमिधम् उपसमित्.

28. उप+आग्रहायणी आग्रहायण्याः समीपम्=उपाग्रहायणम्-णि near to the full-moon day of Margashirsha.

29. खलेबुसम्=खले बुसम् (chaff) यदा, the time when chaff is on the thrashing ground.

30. खलेयवम्=खले यवाः यदा.

31. तिष्ठद्गु तिष्ठन्ति गावः यस्मिन् काले स तिष्ठद्गु दोहनकालः Similary वहद्गु the time when cows conceive.

32. त्रयः मुनयः त्रिमुनि व्याकरणस्य the three sages पाणिनि कात्यायन and पतंजलि who are the authorities of grammar

33. द्वौ मुनि वंश्यौ=द्विमुनि two sages taught by the

same preceptor or born of the same family.

34. द्वि+यमुना=द्वियमुनम् the two yamuna rivers, not द्विगु but अव्य.

35. दुर्+यवन्. यवनानां व्यृद्धिः=दुर्यवनम् where the yavanas are in a bad condition.

36. निर्+मक्षिका मक्षिकाणाम् अभावः=निर्मक्षिकम् where flies are utterly absent i. e. perfect loneliness or quiet. Similarly निर्जनम्.

37. विष्णुं परि=परिविष्णु-परिविष्णोः round Vishnu.

38. पर+अक्षि अक्ष्णः पर=परोक्षम् out of sight.

39. पापसमम्=पापाः समाः यदा in an evil year, similarly (40) पुण्यसमम् in a holy year.

40. पारे+गङ्गा गङ्गायाः पारे=पारेगङ्गात् from the other side of the Ganges and पारेगङ्गम् beyond the Ganges Similarly पारेसमुद्रात्-पारेसमुद्रम्.

41. पर्वते पर्वते इति प्रतिपर्वतम्.

42. प्रतिलोमम्=लोम प्रति. in inverse order.

43, प्रति+विपाश् the river Beas of the Punjab. विपाशम् प्रति=प्रतिविपाशम्. towards the Vipasha.

44. प्रति+अक्षि=अक्ष्णः प्रति=प्रत्यक्षम् before one's eyes.

45. प्रति+अग्नि अग्निंप्रति=प्रत्यग्नि.

46. प्रति+अर्थ अर्थं अर्थं प्रति प्रत्यर्थम् in every case.

47. प्रत्युरसम् उरसि प्रति against the breast.

48. प्रदक्षिणम् दक्षिणं प्रगतं यथास्यात् तथा towards the right side.

49. प्रमृगम् प्रयान्ति मृगाः यदा when the deer come.

50. प्रथम् प्रयान्तिरथाः यदा when the chariots move forth.

51. प्राग्+वन् बनात् प्राक=प्रागवनम्—प्रागवनात् to the east of the forest.

52. प्राह्णम् in the forenoon=प्रकृष्टे अहनि.

53. बहिर्+वन् बहिर्वनम् or बाहिर्वनात् out of tha forest.

54. मध्ये+गङ्गा गङ्गायाः मध्यात्=मध्ये गङ्गात् from the middle of the Ganges.

55. यथा+विधि विधिम् अनतिक्रम्य यथाविधि.

56. यावत्+अवकाश. यावान् अवकाशः तावान् अभ्यासः=यावदवकाशम् अभ्यासः study according to leisure.

57. यावत+श्लोक यावन्तः श्लोकाः तावन्तः अच्युप्रणामाः यावच्छलोकम् अच्युतप्रणामाः bowing down to Achyuta as many times as there are shlokas.

58. लूनयवम्=लूयन्ते यथा यदा when barley is reaped. Similarly 59. लूयमानयवम्, 60. संहृतयवम् when barley is collected.

61. विमृगम् वियताः मृगाः यथा स्यात् तथा without deer.

62. विषमम् विगतं समं यथा स्यात् तथा unevenly, unfairly

63. शलाका+परि शलाकया विपरीतं वृतं=शलाका परि an unlucky movement of one of the pieces at game played with shalakas Similarly एकपरि.

64. शाक+प्रति शाकस्य लेशः=शाकप्रति very little vegetable.

65. सह+क्षत्र. क्षत्राणां संपत्तिः=सक्षत्रम् with the Kshatriyas in a satisfactory condition.

66. सह+चक्र. चक्रेण युगपत्=सचक्रम् along, with the wheel.

67. सह+तृण. तृणम् अपि अपरित्यज्य सतृणम् in a manner not leaving out even grass.

68. सप्तानां गङ्गानां समाहारः सप्तगङ्गम् अव्य० but not द्विगु:

69. सम्+अक्षि. अक्ष्णः समीपम् समक्षम् before one's eyes.

70. समभूमि समाभूमिः यदा when the ground is even.

71. संप्रति now.

72. सह+रजस् dust. रजोऽपि अपरित्यज्य सरजसम्.

73. सह+हरि हरेः सादृश्यं सहरि like Hari.

74. सह+अग्नि=साग्नि अन्ते अग्निग्रन्थपर्यन्तम् अधीते साग्नि, including the work of fire.

75. मद्राणां समृद्धिः सुमद्रम् in a country wherein the Madras are in a prosperous condition.

76. सुषमम् सुतरां समम् very beautifully.

Sec. 14. The following eleven irregular compounds and a few others are classed under the head of पृषोदर.

1. उलूखलम् ऊर्ध्वं च तत् खं च ऊर्ध्वखं तत् लाति इति उलूखलम् a wooden mortar.

2. गूढोत्मा गूढश्चासौ आत्मा गूढोत्मा the soul that is concealed from the external senses.

3. जीमूतः जीवनस्य of water तः a bag=जीमूतः a could.

4. पिशाचः पिशितमाचामति इति.

5. पृषतः उदरम् पृषोदरम् wind, air.

6. बलाहकाः वारीणां वाहकाः clouds.

7. बृषी ब्रुवन्तः अस्यां सीदन्ति इति बृसी the seat of ascetics or holy sages discussing on philosophical subjects.

8. मयूरः मयते असौ मह्यां रौति इति वा a peacock.

9. श्मशानम् श्मानः dead bodies शेरते अत्र श्मशानं.

10. सिंहः हिनस्ति इति a lion.

11. हंसः हन्ति गच्छति इति हसति इति वा a swan.

Translation.

Lesson 15th.

हरिद्वारं......I shall go to Haridvar, and there I shall see the source of the Ganges and the Himalayas; and having performed the worship of all gods, I shall return to my own village.

विधाय=having performed, Ind. p. p. of धा with वि to execute, to do.

स्वकीय, an adjective. Decline it like नृप, माला and वन respectively in the three genders.

यद् यद् तेः-यद् यद्=whichever. I shall strive to do all that whichever is beneficial to thee.

हित (noun) welfare governs the dative or genitive case. हित a good governs the dative.

कृष्णस्य or कृष्णाय हितं नृप इच्छति The king wishes happiness of Krishna. तत् कृष्णायहितम् That is good for Krishna.

स्वामिना आदिष्टः अपि......वा इति......Though ordered by the master you do no bring flowers. When he will ask whether they are brought or not, what will you answer ?

प्रतिवक्ष्यसि from वच् with प्रति to answer.

अस्माकम्...पाशान् छेत्स्यति. Our friend the king of mice named Hiranyaka lives in Chitravan on the bank of the river Gandaki, he will cut of our snares.

यदि आयास्यसि असंशयं......If you will come within the range of my arrow, you will undoubtedly die.

सुवृष्टिः If there had been good rain, there would have been abundance of food.This sentence shows the use of the sanskrit Conditional resembling the English Pluperfect Conditional.

यदि स......This sentence is translated in two ways 1 If he had abandoned his religion, he would have become unhappy. 2 If he would abandon his religion, he would become unhappy, i, e, I am sure he will not abandon his religion and hence he will not be unhappy.

कुसुमपुरे एकस्मिन्.........If Krishnavarma had not extinguished the fire thrown by an enemy in a house at Kusumapura, fire would have burnt the whole town.

कुम्भकर्णस्य......By whom was it thought possible that Rama would cut off the limbs of Kumbhakarna in the battle.

पुष्करेण............जित=beaten. राज्यात् परिभ्रष्टः fallen off from the kingdom, deprived of the kingdom इयाय=went. It is a Perfect from Nala beaten by his brother Pushkara in gambling and being deprived of his kingdom, went to a forest with Damayanti.

तत्र अपि......Even there, pressed by Kali (i e. Kali age personified) by various kinds of frauds, he abandoned Damayanti asleep at one place and went away. जगाम=went It is a form of the Perfect.

गच्छन् च......And while going on his way, he saw a great forest conflagration.

तन्मध्ये......In the midst of it there was a cobra named Karkotaka.

तं सः......That king having lifted him up from the midst of fire led him a few steps. निनाय=led a form of the Perfect.

दशमे......At the tenth step, Karkotaka bit Nala. अदशत् from दश् I. P. to bite.

तेन......By this, Nala's natural beauty was concealed from view.

स्वीय is an adjective Decline it like नृप, माला and वन respectively.

अन्तरधीयत=अन्तर्+अधीयत. अधीयत, Passive Imperfect third person singular of धा.

आत्मानम्—Seeing himself deformed that king stood astonished. तस्थौ=stood, a form of the Perfect.

ततः कर्कोटकः......Then the cobra Karkoraka appeasing Nala, spoke to him ' your form is concealed by me in order that men may not recognise you ' ते रूपम्=तव रूपम्. विद्युः from विद् 2 P. to know.

यत्कृते......And oh Nala he, by whom you are troubled with great distress, will live in you with great difficulty by my poison.

निवत्स्यति from वस् to dwell with नि.

दुःखम=miserably, unhappily, with pain.

विषेण संवृतैः.......संवृत p, p. p. of वृ with सम्.

संवृणोति, संवृणुते...Oh great king, as long as he (i e. Kali) will not abandon you with your limbs besmeared with the poison, he will live in you miserably.

अनागाः येन.........Oh lord of men, your protection is made by me, bearing malice,through anger, towards him by whom you though innocent and underserving of a bad treatment have been injured.

अनागाः nom. sing. of अनागस् adj. It is declined like चन्द्रमस् in the masculine and feminine genders and like मनस् in the neuter.

मे has the sense of मया.

न ते भयं......Oh great warrior, oh lord of men, you will have no danger from snakes enemies and even from Brehmanical sages through my favour.

राजन् विषनिमित्ता......And oh king there will be no pain to you on account of poison, and oh lord of kings you will always gain success in battles.

गच्छ राजन्......Oh king go hence to Rituparna

saying that you are the charioteer Bahuka, because he is skilful in playing at dice.

अयोध्याम् नगरीम्......Oh king of Nishadha, go to the beautiful town of Ayodhya to day, that king will show you the secret of managing dice in exchange for the secret of managing horses.

इक्ष्वाकुकुलजः.........And that prosperous descendant of the family of Ikshvaku (the progenitor of the solar race of kings) will be your friend; when you will know the secret of paying at dice, you will be happy.

श्रेयस् n. good, prosperity, happiness श्रेयसा योक्ष्यसे=will be united with welfare.

समेष्यसि च......you will be joined with your wife, kingdom and two sons. I tell you this truth. Do not subject your mind to grief.

समेष्यसि from इ to go with सम् दारैः Instr. plu. of दार a wife The word दार is always used in the plural with a singular sense.

स्म is here a pleonastic particle. It has no meaning. When it is used with a form of the present tense, it gives it the sense of the past tense. गच्छति=goes. गच्छति स्म=went चलति=walks. चलति स्म=walked.

ते=तव or तुभ्यम्.

स्वरुपम्......ते=तव in the sense of त्वया. Oh king of men, when you wish to see your original form, (I should be remembered by you that is) you should remember me and should put on this garment.

अनेन वाससा......छन्न is changed to च्छन्न by the footnote of 12th lesson by which च् is inserted in अच्छिनत्. Dressed in this garment you will regain your original form so saying he gave him a pair of beautiful garments.

एवं नलं......Oh king kaurava, having thus advised Nala and having given him a pair of clothes the king of serpents disappeared there and then.

This sentence is addressed to the Kaurava king जनमेजय by वैशंपायन. जनमेजय was the son of परीक्षित्. परीक्षित् was the son of अभिमन्यु and अभिमन्यु was the son of अर्जुन.

मरिष्यामि.........If my sons are killed, I will die or conquer; I will kill the enemies quickly but I will not live afflicted.

स्मेष्यन्ते......The sages will smile and the gods will constantly say " The family of Rakshas-as was destroyed by the wicked acts of Ravana. "

मधुकर......Oh bee, tell me the intelligence of that bright-eyed lady, or that handsome lady of mine is never seen by you.If you had obtained the fragrant smell of the breath of her mouth, how would you have had any love for this lotus ?

अकरिष्यत्..... That very cruel lady would have committed the sin, if I had not been there to prevent her.

यदि अहम् नलम् अद्य न द्रक्ष्यामि अहम् आत्मानम् अग्नौ परित्य-क्ष्यामि मरिष्यामि च ।

नृप: तस्य आगमनस्य प्रयोजनम् माम् न कथयति । बाढम् अहम्

तद् अन्ते ज्ञास्यामि ।

सुदेव ऋतुपर्णम् गच्छ तम् कथय च दमयन्ती नवम् स्वयंवरम् आस्थास्यति । बहवः राजपुत्राः राजानः च तत्र गच्छन्ति सः च श्वः प्रवर्त्स्यति इति ।

यदि यूयम् इच्छेत कुण्डिनपुरम् एकेन एव दिनेन गच्छेत यतः यावत् सूर्यः उदेष्यति तावत् सा अन्यम पतिम् वरिष्यति ।

दमयन्ती पर्णादाय बहु धनम् ददौ उवाच च यदा नलः आगमिष्यति तदा अहम् तुभ्यम् अधिकम् दास्यामि ।

त्वया मदर्थे बहु कृतम् न कोऽपि अन्यः एतावत् करिष्यति यतः अधुना तव यत्नसामर्थ्यात् अहम मम पत्या अचिरेण संयोक्ष्ये ।

हे बाहुक त्वम् माम् न अतिसंदध्याः कथम् एते दुर्बलाः अश्वाः माम् एकेन दिनेन कुण्डिनपुरम् नेष्यन्ति ।

वयम् अधुना अस्माकम् अश्वान् आरोक्ष्यामः तूर्णम् ध्याविष्यामः च ।

बाहुकः नृपम् उवाच त्वम् माम् अस्मिन् वृक्षे पर्णानाम् फलानाम् च संख्याम् अकथयः । बाढम् अहम् तम् तव समक्षम् छेत्स्यामि पर्णानि गणयिष्यामि च ।

अहम् युष्मान् न स्प्रक्ष्यामि यतः यूयम् चाण्डालैः सह भुङ्ग्ध्वे ।

कदा सः निवासार्थम् गृहम् निर्मातुम आरप्स्यते इति न जानामि ।

यदा सः गृहम् प्राविशत् तदा यदि यज्ञदत्तः तम् प्राणंस्यत् सः तम अवलिप्तम् कापुरुषम् न अमंस्यत ।

यदिसः शत्रोः समक्षम् अरक्षितः अगमिष्यत् शत्रुः तम् अहनिष्यत् ।

यदि नागः तस्मिन् काले तम् अदंक्ष्यत् औषधम् आनेतुम् न कोऽपि अभविष्यत् च देवदत्तः अवश्यम् अमरिष्यत् ।

त्वम् मम आशिषा अस्मिन् जगति साम्राज्यम् भोक्ष्यसि तव सर्वैः गुणः उपेतम् पुत्रम् च आप्स्यसि ।

तव सर्वाः प्रजाः अनुरञ्जय ।

Lesson 13th.

बहु......Being intoxicated I spoke much before him.

......कलिङ्गेषु......Didst thou live in the country of the Kalingas.

न अहम्......I did not go to the Kalingas.

Before us=अस्माकम् पुरस्तात्.
,, him=तस्य पुरस्तात्.
,, me=मम पुरस्तात्.
,, you=युष्माकम् पुरस्तात्.

पुरा......Formerly there was a king named Dushyanta.

स......He once went to a forest for hunting.

तं तस्य......His soldiers and counsellors followed him.

तस्मिन्...... ...Dushyanta killed many deer in that forest.

एकं मृगम् while following a deer that was running away he saw a beautiful hermitage on his way.

तस्य......His soldiers stood at the former place.

कण्वस्य......Knowing that it was the hermitage of sage Kanva he entered it

प्रविश्य......Having entered he asked 'who is there ?'

कण्वस्य......Shakuntala, the adopted daugher of Kanva came out of the hermitage and welcomed Dushyanta.

स्वागतं व्याजहार=welcomed.

व्याजहार=वि+आ+जहार from हृ with वि and आ.

शकुन्तलाम्.........Observing Shakuntala having all limbs beautiful Dushyanta loved her.

तस्या.........The king accepted her hand by the Gandharva form of marriage.

अनन्तरम्......Afterwards both of them diverted themselves for some time in that hermitage.

रममाणम्......Seeing the king sporting the soldiers returned to the town.

राजा अपि......The king also afterwards went to his own town.

कियत्.... .How much wealth did you give to the Brahmins.?

न वयम्......We gave nothing to them.

उन्मादं वीक्ष्य......Having seen the full bloom of the day lotuses and the withered condition of the night ones, he determined in his mind the momentariness of high states.

शुश्राव रामः......Rama heard all of that and set out with his soldiers.

तस्तनुः जज्वलुः......The soldiers on both the sides being wounded cried out, became ardent, grew tired, became exhausted, rolled on the ground, fainted, vomited blood and felt thirsty.

ववमुः रक्तम्=ववमुर् रक्तम्=वव्मुर् रक्तम्.

जम्बुमाली..... Jambumali, being struck by Muruti with a stone, gave up his life.

बभाण सः...... He spoke ' Even Indra could not

overcome my deceitful tricks, how can it be done by men ?

गाधिः नाम राजा भृगोः पुत्राय ऋचीकाय स्वाम् कन्याम् ददौ ।

सा जमदग्निम् नाम पुत्रम् सुषुवे ।

जमदग्निः रेणुकाम् परिणिनाय ।

In प्रनृत्यति न् is not changed to ण् by the foot-note given in the text. नी is not given in the excepted roots, so परिणिनाय becomes परिणिनाय.

सः एकदा तस्याः व्यभिचारात् तस्यै भृशम् चुक्रोध ताम् च हन्तुम् तस्याः पुत्रान् आदिदेश ।

तस्य कनिष्ठात् पुत्रात् परशुरामात् ऋत न कोऽपि तत् चकार ।

सः तस्य परशुना तस्याः शीर्षम् चिच्छेद ।

जमदग्निः तेन कर्मणा तुतोष हे पुत्र वरम् वृणीष्व इति च अभिदधे ।

मम माता पुनर् जीवतु तस्याः पापात् मुक्ता भवतु च इति परशुरामः वव्रे ।

तदा जमदग्निः व्याजह्रे तथा अस्तु इति रेणुका च जीवन्ती उत्तस्थौ ।

कस्माच्चित् कालात् अनन्तरम् राजा कार्तवीर्यः आश्रमम् आजगाम ।

सः तस्य सैनिकाः च सर्वान् वृक्षान् बभञ्जुः भूमिम् उत्सन्नाम् चक्रुः ऋषेः धेनूः अपजह्रुः च ।

परशुरामः गृहे न बभूव । यदा सः आजगाम तदा सः कार्तवीर्येण सह युयुधे तम जघान च ।

यदा कार्तवीर्यस्य पुत्राः इदम् शुश्रुवुः तदा ते भृशम् चुक्रुधुः आश्रमम् जग्मुः च ।

जमदग्निम् एकाकिनम् दृष्ट्वा ते तस्मिन् शरान् चिक्षिपुः तम् जघ्नुः च। यदा परशुरामः गृहम् निववृते तदा सः चुक्रोध क्षत्रियान् उन्मूलयितुम् निश्चिकाय च ।

सः कार्तवीर्यस्य पुत्रान् पप्रच्छ यूयम् मम पितरम् अहत्त किम् इति ।
Did you kill=अहत and not जघ्न. This question is put by Parashuram and to him it is not an action of a remote past time but one recently occurred.

नैव वयम् तम् नैव अहन्म इति ते जगदुः । जघ्निम should not be used instead of अहन्म. See the condition under which the first person. Perfect forms are used in the grammar of Lesson XIII, Rule 20.

किंतु ते अपराधिनः आसन् इति परशुरामः जज्ञौ तान् च सर्वान् अन्यान् क्षत्रियान् च जघान ।

Lesson 14th.

गतायां रात्रौ......We, while lying down last night, lamented very much.

युधिष्ठिरेण......Asked by Yudhishthira, Lomasha described the greatness of Agastya.

कृतयुगे कालेयाः.........In Kritayuga the demons known as the Kaleyas being the followers of Vritra oppressed heaven and earth very much. It was not proper for them to do so.

तान्......Gods with Indra were not able to kill them.

ते ब्रह्माणम्......Having approached Brahma they said, 'Oh God, all the three worlds are afflicted by demons, what should we do in this case ?'

परमेष्ठी उवाच.........The God Brahma said 'Oh gods, go to the sage Dadhicha and beg his bones, making an adamant of them kill Vritra.

तथा इति......Having promised to do so they all went to the hermitage of Dadhicha.

तम् ऋषिम्......The gods bowed down to the sage and begged his bones.

ततः स..... Then that great man abandoned his life for the good of the three worlds.

तस्य परासोः......The gods took up the bones of him when he was dead and going to त्वष्टा their architect caused him to make a severe adamant of them.

ततः त्वष्टा......Then Tvashta told Indra 'take this and kill Vritra.'

इन्द्रेण सहिता......The gods in company with Indra approached Vritra who was standing occupying heaven and earth and who was protected by the Kaleyas, and they challenged them to fight.

तैः सह......A fierce fight took place between them and the gods. All the directions were covered over with dust. And the gods were much afraid of the demons.

इतः ततः......The gods could not bear the force of them running to and fro through their weakness and being afraid ran away.

तादृशान् तान्......Seeing them in that condition Indra submitted to Vishnu.

I submit to Rama=रामं शरणं गच्छामि.

I submit to Krishna कृष्णं शरणं व्रजामि.

ततः विष्णु......Then Vishnu imparted his lustre

to Indra and the gods and the great sages too did the same.

ततः रणधुराम्......Then Indra alone bore the yoke of the battle.

सः वृत्रस्य......He discharged his great adamant for killing Vritra. Being killed by it, Vritra lay on the ground.

कोट्या कोट्या......Each citygate was occupied by one crore of enemies.

तत् कर्म वालिपुत्रस्य......Seeing that act of the son of Vali, the universe was struck with wonder, all the Rakshasas were afraid and Rama was highly thought of (or Rama thought highly of it.)

सुग्रीवः मुमुदे......Sugriva rejoiced, gods said with wonder "well done." Bibhishana and monkeys sang praises.

राघवः न......Rama showed no mercy and no men could keep up courage ; the warriors died like moths and the people cried out "Alas, alas."

प्राणाः दध्वंसिरे......The beloved being killed, life perished and the body became stiff. That poor lady took a deep breath after a long time and wept and screamed.

लोहबन्धैः बबन्धे......Must my heart have been fastened with fetters of iron or must it have been made of adamant that it was not split asunder into a thousand parts without Rama ?

उत्तेरिथ समुद्रम्......You crossed the sea for my

sake, killed the enemies and died too ; fie upon me who am very wicked and who am disgraced by continuing to live.

मालिन्यम् मार्जयामास......The moon cleared off the dirtiness caused by darkness as a good man removes a stain falsely attributed to good persons by villains.

ऐन्द्रेण ह वै महाभिषेकेण......Samvarta, the descendant of Angirasa crowned Marutta, the son of Avikshita by the great Indra–coronation ceremony.

तस्मात् उ......Therefore Marutta the son of Avikshit went round the earth conquering it on all sides and performed a sacrifice with a holy horse.

तद् अपि......Thereupon this verse was sung.

मरुत: परिवेष्टार..... The gods lived in the house of Marutta as distributers of food " All the gods were the members of the assembly of the son of Avikshit whose desires were fulfilled. "

यदा कालेयानाम् सेनापतिः जघ्ने तदा ते साहसेन युयुधिरे किंतु देवाः तान् अन्ततः जिग्युः ।

ततः ते मन्त्रयांचक्रिरे विश्वम् च निषूदयितुम् निश्चिक्युः । तदर्थम् सर्वेषाम् ऋषीणाम् ब्राह्मणानाम् च वधः नाशः वा श्रेष्ठः उपायः अस्ति इति ते मेनिरे यतः यानि तपांसि ते तेपुः यान् यज्ञान् च ते तेनुः तानि विश्वम् अवललम्बे (or आशिश्राय).

Mark the use of तानि. तानि=तानि तपांसि तान् यज्ञान् च. तानि is a pronominal adjective. When the same pro-

nominal adjective qualifies two or more nouns of different genders, it becomes neuter when the nouns are Masculine or feminine and Neuter and masculine when the nouns are masculine and Feminine.

तस्मात् ते दिवा आत्मानम् समुद्रे प्रच्छादयांचक्रुः रात्रौ च बहिर् चेरुः बहून् ब्राह्मणान् जघ्नुः सर्वान् जनान् पीडयांचक्रुः (or आनर्दुः) च ।

वासिष्ठस्य भार्गवस्य अन्येषाम् ऋषीणाम् च आश्रमाः अवसादयांचक्रिरे निर्जनाः च चक्रिरे पश्चात् ते तान् देहुः ।

न के अपि जनाः ईजिरे देवाः च त्रेसुः ।

के इदम् सर्वम् चक्रुः इति ते न जज्ञुः तस्मात् च ते विष्णुम् उपजग्मुः तस्य साहाय्यम् ययाचिरे च ।

कालेयाः इदम् रात्रौ चक्रः दिवा च समद्रे आत्मानम् प्रच्छादयामासुः इति विष्णुः तान् कथयामास (or चचक्षे or चख्यौ)

अगस्त्यम् गच्छत समुद्रम् च पातुम् तम् प्रार्थयध्वम् इति सः तान् आदिदेश ।

देवाः ऋषिम् उपेयुः तम् प्रणेमुः तस्य प्रभावम् तुष्टुवुः च ।

सः तान् तेषाम् आगमनस्य प्रयोजनम् पप्रच्छ ।

ते तम् इदम् कथयांचक्रुः यस्मात् अगस्त्यः समुद्रम् ययौ देवाः च तम् अनुययुः (of अन्वीयुः) । सः समुद्रम् पपौ कालेयाः तेषाम् आश्रयस्थानात् आचकृषिरे च ।

तदा युद्धम् समापेदे देवाः तान् जघ्नुः च ।

Lesson 16th.

यदा महान्.........When the great grammarian Panini was born, some opinions of the eastern people were different from those of the western

people on the subject of grammar.

प्राचाम्=of the eastern people. प्रतीचाम्=of the western people.

पूर्वेषाम् संप्रदायम्......Having followed the custom of men of ancient time I pray to God in the beginning of the book.

विधवायाः पुनरुद्वाहः सशास्त्रः इति.........Some people say that the remarriage of a widow is in accordance with the Shastras. While there are others who maintain that it is prohibited in Kali yuga.

एके=some. एक is declined like a pronoun. See Rule 4 of Lesson 15th.

विवाहविधौ...In marriage ceremony they repeat mantras having referred to अर्यमन् the head of the pitris and पूषन् that is the sun.

अपराधं विना......A wife becomes angry with her husband without his fault.

प्रजापीडनजः वह्निः......The fire arising from the oppression of the subjects destroys the wealth, the family and the life of a king.

यस्मिन शकटे सोमः......To the yoke of the carriage in which the Soma plant is carried one ox should be yoked while the other should be kept unyoked and in this way people should carry the soma plant.

यूनां बुद्धिः......The intelligence of young men is refined by the Shastras.

पत्या परित्यक्ताः...That woman who being abandoned by her husband or on becoming a widow receives another husband becomes a widow remarried.

दिवि यथा......As there are innumerable stars in heaven, so there are innumerable virtue in Rama the son of Dasharatha.

तस्याः चार्वङ्ग्याः...The people seeing the loveliness of that woman having beautiful limbs got the fruit of their eyes.

इन्द्रियम् वा एतद् अस्मिन् लोके यद् दधि । यद् दध्ना अभिषिञ्चति इन्द्रियम् एव अस्मिन् तद् दधाति । Vigour of limbs or that which is called curdled milk in this world. As he infuses vigour itself by curdled milk, he passes it in him.

मधुराभिः......Govinda appeased the sage with sweet words. And that sage having favoured him with blessings went to his desired place.

अस्ना रक्षः संसृजतात्. Unite the demon with blood.

तात् is a weak termination optionally used to form the second and third pers. sing. of the imperative.

एकः शब्दः......It is the opinion of grammarians that a single word well learnt and properly used fulfils one's desire in heaven.

कामदुह् m. f. n. Decline it like दुह् m. f. n.

पुण्ये अहनि......The family priest crowned him on a holy day and repeated this mantra.

याभिः इन्द्रम्......I crown you with the same waters whith which Prajapati (the god Brahma) crowned Indra. King Soma, Varuna, Yama and Manu; may you be the supreme ruler of the kings in this world.

देवासुराः वै एषु...The gods and the demons fought in these worlds.

वै+एषु=वाय्+एषु=वा+एषु=वा एषु.

ते एतस्याम्......They fought in the eastern direction, there the demons conquered them.

ते दक्षिणस्याम्......They fought in the southern direction, there the demons conquered them.

ते प्रतिच्याम्...they fought in the western direction, there the demons conquered them.

ते उदीच्याम्......They fought in the northern direction, there the demons conquered them.

आदित्यचन्द्रौ अनिल अनलः च......The sun, the moon, the wind, the fire, the heaven, the earth, the water, the conscience, Yama, the day, the night, both the twilights and even Dharma, each of these knows the action of a man.

When two or more nominatives are joined by 'and' and each is considered separately, the verb is singular. Hence जानाति in this sentence is used in the singular number.

अवश्यं नश्वरे देहे......When the body is certainly perishable, and the enemy Yama the god of death is difficult to be controlled, it is a wonderful thing that laughter does not disappear from the face of men.

सत्यं संसृतिगर्ता...Truly this pit of the world is closely filled with miseries because nothing else (is obtained-) appears in this world without it.

तद् व्यतिरेकेण=with its exclusion, without it.

अनित्ये प्रियसंवासे...When the company of beloved persons is temporary in the ever revolving world, brother, mother, father and friend are companions on the way.

हृदि विद्धः इव......An intelligent man though afflicted should not speak that word by which a man is greatly pained as if pierced in the heart.

तस्य पृथ्वी..... His land produces wealth, wealth produces religious merit, religious merit brings him victory and victory bring forth prosperity.

(His land is of a superior quality, it is very fertile, so the productions bring him much wealth. By his wealth he performs many religious rites and acts of charity. By the religious merit he gets victory in all his undertakings and hence his shining prosperity.)

गर्हते न तथा श्वानम्......He does not hate a dog nor a chandala as he does a Kshatriya run away (in) from the battle field.

हते भर्तरि......The wives of his enemies lament through agony when their husbands are killed and their eyes become wet by tears flowing continuously.

हते भर्तरि Mark the use of the singular number. Here हते भर्तरि is equal to हतेषु भर्तृषु.

ददाति असौ..... He gives much wealth to Brahmanas daily and the Brahmanas being pleased always give him blessings.

असौ स्वप्नायमानः......He does not flatter his own merits even in a dream. Men only call them wonderful on the earth.

स्वप्नाय् First Fu. स्वप्नायिताहे.........Second Fu. स्वप्नायिष्ये......Con. अस्वप्नायिष्ये.

वृश्चिकानाम् भुजङ्गानाम्........The god Brahma has

certainly divided poison and put it in the tail of scorpions, in the mouth of serpents and in the heart of wicked persons.

चन्दनैः चर्चिता इव......When the moon is shining, the heaven appears as if it were besmeared with sandal powder, the directions appears as if they were adorned with kasha flowers and the earth appears as if it were washed with milk.

यथा आमिषम्......As flesh is eaten by fish in water, beasts of pray on the land and by birds in the sky, so a wealthy man is treated everywhere.

नक्रः स्वस्थानम्......A crocodile remaining in its own place (i. e. water) draws even a big elephant but the very same elephant when deprived of its place is defeated even by a dog.

बुद्धिमान् पुरुषः.........An intelligent man should abandon a teacher who does not teach and a priest who does not read the vedas like a boat that is broken in water.

स्वाध्यायः अध्येतव्यः=Perusal of sacred books should be kept up. This is the daily duty of every intelligent man wishing absolution. Therefore a priest should always go over the Vedas.

जाड्यं धियो हरति......Say " what good does the company of the virtuous not do to men."—It removes the dullness of the intellect, infuses truth in speech, points out a way to loftiness of respect, removes sin, purifies the mind and spreads fame in all directions.

मानुषाणां प्रमाणम्......The standard with men to constitute ownership is the possession of ten years while with birds and the lower animals the only time for which they occupy a certain place.

कृष्णसारे ददत्......Fixing my gaze upon the antelope and upon thee who hast thy bow strung I see as if Goda Shiva himself following a deer.

न अधर्मः चरितः......A wicked action practised in this world does not bear its fruit at once like a cow but turning back gradually it ruins the doer.

यदा भरतः अभिषिषिचे तदा सः ब्राह्मणेभ्यः शतशः गाः ददौ। दीर्घतमाः ताः ददतम् तम् ददर्श।

पूर्वस्मिन् काले ब्राह्मणाः गवाम् अजानाम् च आमिषम् आदुः। उदञ्चः जनाः दास्यम् मानवानर्हम् मेनिरे तद् उन्मूलयितुम् अवाग्भिः जनैः सह युयुधिरे च।

उशना असुराणाम् आचार्यः असीत् बृहस्पतिः देवानाम् च।

नीतिशास्त्रस्य ग्रन्थाः सन्ति येषाम् तौ कर्तृत्वेन अभिमतौ स्तः।

ते गिरिम् उत्खनितुम् आरभन्त बहुभिः अहोभिः तद् अकुर्वन् च।

त्वम् मम पृतनायै धान्यम् दास्यसि वा न वा इति सेनापतिना ग्रामणीः अपृच्छ्यत।

चित्रकूटस्य समीपस्थः उटजः संनिधौ वसद्भिः परिव्राड्भिः निरमीयत।

स्त्रियः बालानाम् पोषणम् कुर्युः पुमांसः महता श्रमेण धनम् उपार्जयेयुः च।

दिलीपस्य अश्वः एकदा वृत्रघ्ना जह्रे।

आदौ आपः एव आसन्। आसु अप्सु स्वयंभूः ब्रह्मा ददृशे तेन स्वयंभुवा एतानि सर्वाणि वस्तूनि ससृजिरे च।

सः अक्ष्णा अन्धः अस्ति ।

कुन्दलतायाः पुष्पेषु मधु मधुलिड्भिः अपीयत ।

मूर्तयः गजानाम् अस्थ्नाम् क्रियन्ते ।

यः ऋतस्य पथा चलति सः श्रियम् आप्नोति ।

ग्रीसदेशे (or युनानदेशे) गिरी आस्ताम् यौ शुनोः मस्तके इति अभ्यर्थीयेताम् ।

दीनेभ्यः द्रव्यम् दातुम् त्वम् तव पत्या आदिष्टा आसि ।

तस्य सख्यौ काशीम् गते सः अत्र एकाकी वसति ।

अर्यम्णः नाम झन्दधर्मग्रन्थेषु वर्तते ।

तेषाम् पुस्तकानाम् एकतमत् मह्यम् देहि ।

वेदान् पठन्तः ब्राह्मणाः वर्षासु आरटन्तः वर्षाभ्वः इव सन्ति ।

Lesson 17th.

पञ्चाशते ब्राह्मणेभ्यः......Krishnavarma gives food to fifty Brahmanas every day.

गुरोः परिचर्यां कुर्वतः......Forty—two days passed as he served his preceptor.

चतस्रः विद्याः.....Chandrapida learnt four lores and sixty—four arts.

The four lores are the following आन्वीक्षिकि logic or metaphysics. 2 त्रयी the three Vedas taken collectively. 3 वार्ता agriculture 4 दण्डनीति the science of politics.

There are sixty four arts 1 गीत, 2 वाद्य, 3 नृत्य, 4 लेख्य, 5 विशेषकच्छेद्य, 6 चित्रकर्म, 7 तण्डुलकुसुमबलिप्रकार, 8 पुस्पास्तरण, 9 दशनवसनांगराग, 10 मणिभूमिकाकर्म, 11 शयनरचन, 12 जलवाद्य, 13 उदकाघात, 14 चित्रयोग, 15 माल्यग्रथनविकल्प, 16 शेखरापीडयोजन, 17 नेपथ्यप्रयोग, 18 कर्णपत्रभंग, 19 सुगंधयुक्ति,

20 भूषणयोजन, 21 ऐन्द्रजाल, 22 रूपपरीक्षा, 23 चित्रशाकापूपभक्ष्यविकार, 24 कौचुमारयोग, 25 हस्तलाघव, 26 पानकरसरागयोजन 27 सूचिकर्म, 28 सूत्रक्रीडा, 29 प्रहेलिका, 30 प्रतिमाला, 31 दुर्वाचक्र, 32 प्रतिमाकरण, 33 पुस्तकवाचन, 34 नाटकाख्यायिकादर्शन, 35 काव्यसमस्यापूरण, 36 पट्टिकावेत्रवान–विकल्प, 37 तर्कुकर्म, 38 तक्षणकर्म, 39 वास्तुविद्या, 40 रूप्यरत्नपरीक्षा, 41 आकरज्ञान, 42 धातृवाद, 43 मणिरागज्ञान, 44 वृक्षायुर्वेदयोग, 45 मेषकुक्कुटलावकयुद्धविधि, 46 शुकसारिकाप्रलापन, 47 उत्सादनप्रसादन, 48 अक्षरमुष्टिकथन, 49 म्लेच्छितकविकल्प, 50 देशभाषाविज्ञान, 51 मानसचिन्ता, 52 अभिधानकोष, 53 छलितकयोग, 54 वस्तुगोपन, 55 द्युतविशेष, 56 बालक्रिडन, 57 वैनयिकी विद्या, 58 वैजयिकी विद्या, 59 व्यायामिकी विद्या, 60 आकर्षक्रीडा, 61 यंत्रमात्रका, 62 धारणामात्रका, 63 छंदोज्ञान, 64 केशसंमार्जनकौशल.

Vide the monthly magazine महाकाल of ज्येष्ठ संवत १९५६ published at Baroda for very clear definitions of these various arts.

तत्वारि शृङ्गा......It (i. e. the fire god) has four horns, three legs, two heads and seven hands.

श्रावणस्य कृष्णपक्षे...Devaki gave birth to Krishna on the eighth day of the dark half of the lunar month of Shravana.

त्रिः सप्तकृत्वः......Parashurama made the earth destitute of Kshatriyas twenty-one times.

त्रिः thrice, सप्तकृत्वः seven times. 3×7=21.

सप्तदश......One should repeat the samidheni verse seventeen times.

ताः एवाः......He (i. e. a sacrificial priest or the Hota) recites these verses seven times.

तासाम त्रिः...He recites the first of them thrice, the last of them thrice and thus they amount to eleven.

Seven verses.

First verse 3 times.
Second———1 time.
Third———1 ,,
Fourth———1 ,,
Fifth———1 ,,
Sixth———1 ,,
Seventh———3 times.

Thus 11 verses in all.

त्रयस्त्रिंशत् वै......There are thirty-three gods namely eight Vasus, eleven Rudras, twelve suns, the god Brahma and the deity Vashatkara.

शतम् अनूच्यम्......One hundred verses should be repeated for one wishing to live a long life.

शतायुः वै......A man lives for a hundred years therefore the Hota (puts him in) gives him that much life.

त्रीणि च शतानि च........Three hundred and sixty verses should be recited for one wishing to perform a sacrifice.

त्रीणि च वै......There are three hundred and sixty days in a year.

उप एनं यज्ञ......The Hota knowing that the sacrifice bows to him recites three hundred and sixty verses for him.

सप्त च शतानि......Seven hundred and twenty

verses should be repeated for one wishing for progeny and cattle.

सप्त च वै शतानि......There are seven hundred and twenty days and nights (in all) in a year.

संविभाजयति श्रीमान्......That prosperous king admits the best Brahmans to a share of his wealth and they also give him one-sixth part of their religious merit as a share.

गर्भाष्टमे अद्बे......The sacred thread ceremony of a Brahmana should be performed in the eighth year from conception, that of a Kshatriya in the eleventh from conception, while that of a Vaishya, in the twelfth year from conception.

त्रिः आचामेत् अपः......A man should first sip water thrice, then he should clean his face twice and then he should touch the cavities of his body, the (entire apparent part of the) body and the head with water आत्मानम्=the body. आत्मा देहे धृतौ जीवे स्वभावे परमात्मनि इति विश्वः

जीवन्तोऽपि मृताः पञ्च.........A poor man, a sick person, a fool, a traveller and a constant servant, these five are said by Vyas as dead though living.

अनारम्भः हि......Not beginning of works is the first sign of talent while going to the end of what is begun the second sign of talent.

नष्टे मृते......Another husband is enjoined for women under any of the five calamites viz. when her husband is lost, when dead, when turned a recluse, when impotent and when apostate.

तिस्रः कोट्यः......A woman, who follows husband in death, lives in heaven for so long a time as three crores and a half of periods which is also the number of hairs on a human body.

मासस्य सप्तविंशे दिने पण्डितानाम् सभा मिलिता।

तस्मिन् काले नवनवतिः जनाः परीक्षिताः येषाम् चतुः पञ्चाशत् निपुणा वैयाकरणाः उपलब्धाः

अष्टादश पुराणानि चतुर्विंशतिः स्मृतयः च सन्ति इति पण्डिताः वदन्ति।

आदौ त्रयः वेदाः बभूवुः ऋग्वेदः यजुर्वेदः सामवेदः च पश्चात् ते चत्वारः संपेदिरे।

अधुना यजुर्वेदस्य द्वे मुख्ये शाखे स्तः।

मनुस्मृतेः द्वादश अध्यायाः सन्ति तेषाम् सप्तमे राज्ञाम् धर्माः परिकीर्तिताः च।

आश्विनस्य शुक्लपक्षे दशम्याम् तिथौ दक्षिणवासिनः जनाः शमीवृक्षस्य पर्णानि सुवर्णम् अभिदधानाः परस्पराय (or परस्परं) ददति।

सर्वे शत्रवः पञ्चभिः पाण्डवैः हताः।

रामः रावणस्य दश शीर्षाणि चिच्छेद।

सः चतसृषु विद्यासु षट्सु शास्त्रेषु चतुष्षष्टौ कलासु च प्रावीण्यम् अलभत।

निवर्तस्व निवर्तस्व निवर्तस्व इति अहम् तम् त्रिः अकथयम् यदा च सः एवम् न अकरोत् तदा अहम् तम् लत्तया प्राहरम्।

अष्टानाम् भिन्नानाम् दिशाम् अष्टौ दिक्पालाः सन्ति इति भारतीयाः मन्यन्ते। Indian भारतीय, भारतदेशीय.

महाभारतस्य अष्टादशसु पर्वसु तृतीयम् श्रेष्ठम् अस्ति यतः तस्मिन् बहवः रम्याः कथाः सन्ति।

वैद्यः इदम् औषधम् द्विचत्वारिंशत् अहानि सेवितुम् (or ग्रहीतुम्) माम् आदिशत् ।

रघुवंशस्य सप्तदश सर्गान् कुमारसंभवस्य सप्त नव नाटकानि पतञ्जलेः महाभाष्यस्य षडशीतिं पत्राणि च अहम् अध्यैयि ।

Lesson 18th.

ऋग्वेदात्......The glory of Samaveda is greater than that of Rigveda.

भूयान् nom. sing. of भूयस्=greater. ऋग्वेदात् भूयान्-greater than Rigveda.

यज्ञवर्मा अयोध्याम् गच्छन् अध्वनः अर्धात् भूयः अतिक्रम्य अश्राम्यत् । Yagnavarma while going to Ayodhya having crossed more than half the way, got fatigued.

अध्वनः=of the way अर्धात् भूयः=more than half.

कृष्णस्य......Subhadra was the younger sister of Krishna.

सर्वेषु कुसुमेषु......Shirisha flower is the most delicate of all flowers.

निःश्रेयसाय......The way of the knowledge of God is better than the way of yoga practices for final beatitude.

श्रेष्ठः......While the way of the devotion to God is the best.

ज्ञानमार्ग=विचारप्रधानमार्ग. नित्यानित्यविवेक, वैराग्य, षट्संपत्ति etc.

कर्ममार्ग=क्रियाप्रधानमार्ग=अष्टांगयोग. यम, नियम, आसन, प्राणायाम etc.

भक्तिमार्ग=नवधाभक्ति. श्रवण, मनन, स्मरण, दर्शन, अर्चन etc. 10th प्रेमलक्षणा and 11th परा.

Vide सिद्धान्तसिन्धु pages 221 to 282 published by श्रेयःसाधकअधिकारिवर्ग for understanding these three मार्गs fully.

परमात्मा...The supreme spirit (i. e. God) is most minute than even an atom and greater than even a great thing.

धार्तराष्ट्रेभ्यः पाण्डवाः......The Pandavas were more powerful than the sons of Dhritarashtra on account of the help of Krishna but their army (i. e. the army of the sons of Dhritarashtra) was greater.

बलीयांसः nom. plu. of बलीयस् comp. from बलवत् or बलिन्.

गरीयान् nom. sing. of गरीयस् from गुरु.

दुःखितस्य वृत्तान्तश्रवणेन......The hearts of compassionate great men become wet (i. e. melt) by hearing of the account of an afflicted man.

न आर्द्राः अनार्द्राः अनार्द्राः, आर्द्राः संपद्यन्ते=आर्द्रीभवन्ति.

यः यज्ञकर्माणि......He, who performs secrificial duties according to sacred precepts gets progeny, cattle, lustre, the Brahmanical lustre (i. e the lustre of a ब्रह्मनिष्ठ महात्मा) and fame.

विष्णुशर्मणः Vishnusharma had fify-one sons.

तेषाम् ये मध्यमात्......Of them those twenty-five who were older than the middle Devadatta quarrelled with the younger twenty-five.

सर्वासु नदीषु......The Ganges is the longest and widest in extent of all the rivers.

Bhagiratha, the great grandson of Sagara

brought down, by practising the most austere penance, the celestial river Ganges from heaven to the earth and from earth to the lower regions to purify the ashes of his 60000 ancestors, the sons of Sagara. Hence the river Ganga is called the Bhagirathi.

तस्याः सलिलम्......Its water is purer than that of the Yamuna.

पर्वतेषु हिमालयः......Himalaya is the greatest of all the mountains.

अहो दीप्तिमतः......Oh, the capacity to inspire confidence (in others) of the body of this king though it possesses splendour.

ईदृशी मे......Such is my misfortune that not only do I suffer the separation from my husband but also from my two sons. भर्तुः and दारकयोः are in the gen case.

हा सौम्य हनूमन्......Oh, gentle Hanuman, where again is the possibility of a very benevolent sage like yourself in this world.

न एतद् विद्मः......We do not know which of the two is better for us (i. e. undertaking the war or adandoning it) and that we shall conquer them or they will conquer us.

The sentence न एतद् विद्म......is a quotation from the second chapter of Bhagvadgita.

न इयं मे जटा......A certain woman said. " This is not my matted hair but it is the collection of the hair formed into a braid."

न वेणिः अवेणिः, अवेणिः वेणिः संपद्यते तथा कृतः वेणीकृतः

दासीभूतां सर्पाणां जनन्याः......Garuda released his own mother, who had been a servant and who was doing the service of the mother of serpents, from slavery.

न दासी अदासी, अदासी दासी संपन्ना दासीभूता.

तपः चरन् रावणः......We hear that Ravana while performing religious austerity presented nine of his heads to Shiva.

न उपायनानि अनुपायनानि अनुपायनानि उपायनानि संपद्यन्ते, तानि चकार इति उपायनी चकार.

प्रियतमस्य पुण्डरीकस्य......Mahashveta afflicted with sorrow at the death of her most beloved Pundarika despised the worldly objects, abandoned her relations and be took herself to a residence in the forest.

न दूरः अदूरः, अदूरः दूरः संपद्यमानः कृतः दूरीकृतः.

एकः पुरुषः प्रियतमायाः......A certain man, wishing to enter the ground lying above the palace of his beloved, ascended it using the serpent that was hanging down from the window as a rope.

न रज्जुः अरज्जुः अरज्जुः रज्जुः संपद्यते, तां कृत्वा रज्जूकृत्य.

उपरते भर्तरि यत्......It is a folly that life is abandoned when the husband is dead.

उत्तरा विराटदुहिता.........Uttara the young daughter of a king named Virata did not give up her life even when Abhimanyu, who was modest, talented and courageous died.

पञ्चत्वम् गम्=To be resolved into the five elements of which the body consists, i. e. to die. The five elements are पृथ्वी, अप्, तेजस्, वायु and आकाश. आभि-

मन्यौ पञ्चत्वम् गते=Abhimanyu dying, when Abhimanyu died.

अन्याः अपि सहस्रशः.. ...It is heard that thousands of other girls also did not abandon their lives though they lost their husbands.

जीवनाय मनुजन्मनाम्......Perhaps that king is by the accession of good luck one like you who know the difference between good and bad men wandering here and there for livelihood.

कौसल्या दशरथस्य तिसृणाम् भार्याणाम् (or तिसृषु भार्यासु) ज्येष्ठा आसीत् कैकेयी च कनिष्ठा (or यविष्ठा) आसीत् ।

सीतायाः आकृतिः द्रौपद्याः तनीयसी आसीत् । than Drupadi's=द्रौपद्याः

Equal to the less:—equal=तुल्य, less=लघीयस्.

Words having the sense of ' equal to ' ' like, ' such as. तुल्य, सदृश, सम. संकाश etc. govern the Genitive or Instrumental of that with which any object in compared ; as कृष्णस्य तल्यः–सदृशः

It is equal to the less लघीयसा or लघीयसः तुल्यम्.

Equal to Krishna कृष्णेन or कृष्णस्य तुल्यः

Equal to Kubera कुबेरेण or कुबेरस्य समः

Equal to Rama रामेण or रामस्य तुल्यः

भूयः लघीयसा तुल्यम् इति अनुपपन्नम् ।

विद्रवणे अश्वः सर्वेषाम् प्राणिनाम् आशुतमः अस्ति ।

सद्गुणवन्तः सुखिनः भवन्ति आदरम् अर्हन्ति च ।

Dearer to Krishna कृष्णस्य प्रियतर.

Dearer to the father पितुः प्रियतर.

Dearer to the daughter दुहितुः प्रियतर.

Dearer to Rama रामस्य प्रियतर.

than सत्यभामा=सत्यभामायाः

than रमा=रमायाः

than लक्ष्मी=लक्ष्म्याः

रुक्मिणी कृष्णस्य सत्यभामायाः प्रियतरा आसीत् ।

यदा कस्यचित् दैवम् प्रतिकूलम् अस्ति तदा तस्य बन्धवः अपि विपक्षीभवन्ति.

न विपक्षाः अविपक्षाः, अविपक्षाः विपक्षाः संपद्यन्ते, विपक्षीभवन्ति.

यस्य वसु धैर्यम् यशः (or कीर्तिः) भूमिः वा अस्ति सः किम् अभिधीयते ।

सर्वे एकचित्तीभवेयुः इदम् जालम् च गृहीत्वा डयेरन् (or उड्डयेरन्)।

न एकचित्ताः अनेकचित्ताः अनेकचित्ताः एकचित्ताः संपद्येरन् इति एकचित्तीभवेयुः ।

इन्द्रः सर्वेषाम् देवानाम् ओजस्वितमः (or ओजिष्ठः) बलिष्ठः (बलितमः) च आसीत् तस्मात् ते तम् राज्ये अभिषिषिचुः च ।

ओजस्विन्+इष्ठ=ओजस्+विन्+इष्ठ=ओजस्+इष्ठ by 4th rule= ओज्+इष्ठ by 1st rule=ओजिष्ठ. बलिन्+इष्ठ=बल+इन्+इष्ठ=बल+इष्ठ by 4th rule=बल्+इष्ठ by 1st rule=बलिष्ठ.

मूलवाक्यस्य अर्थः टीकाकारेण विशदीक्रियते कदाचित् गूढीक्रियते च ।

न विशदः अविशदः, अविशदः विशदः संपद्यमानः क्रियते इति विशदीक्रियते गूढीक्रियते. is similarly dissolved.

दमयन्ती तस्याः कालस्य सर्वासाम् नारीणाम् चारुतमा (चारिष्ठा, सुन्दरतमा or सुन्दरिष्ठा) पत्यौ अनुरक्ततमा (or भक्ततमा) च आसीत् ।

तव हृदयम् अस्मिन् क्षणे प्रेम्णा द्रवीभूतम् अस्ति ।

ये वृषभाः शकटानाम् धूर्षु नियुक्ताः सन्ति ते साधारणेभ्यः पीवरतराः सन्ति ।

हे सीते त्वादृशी विशुद्धशीला सरला अनुरागिणी च अन्या स्त्री नास्ति मादृशः नृशंसः निर्घृणः च अन्यः जनः नास्ति ।

Lesson 19th.

प्रयागे......Uddalaka having lived at Prayaga for four days approached the way to Kashi.

रविवासरस्य......A certain man distressed by the burning charcoal in the form of worldly life cut off his own head in the last part of the night of Sunday.

रात्रेः चरमम्=चरमरात्रः षष्ठीः त०

आश्विनस्य......A great festival of the goddess Durga is celebrated in the first nine nights of the month of Ashvin

ननु प्रभाता......Certainly the night has disappeared, let me therefore leave my bed soon or what should I do though got up early; my hands and feet are not in clined to proceed with the things which are to be done at day break through sorrow.

अस्मिन्......How could this world have gone on if there had not been good persons as armours in this Kaliyuga terrific by the arrows of wicked speech discharged by rogues.

खलैः उत्सृष्टाः=खलोत्सृष्टाः Instr Tat.

दुष्टाःवाचः=दुष्टवाचः Karm.

खलोत्सृष्टाः दुष्टवाचः=खलोत्सृष्टदुष्टवाचः Karm.

ताः एव बाणाः Karm. तैः दारुणः=खलोत्सृष्टदुष्टवाग्बाणदारुणः तस्मिन्.

सन्तः जनाः=सज्जनाः Karm.

इज्या......Sacrifice, study of the Vedas, charity, penance, truthfulness, penitence, forgiveness and absence of greed; these eight practices are known as creating religious merit.

इज्याध्ययनदानानि द्वंद्व अष्टौ विधाः यस्य सः अष्टविधः of eight kinds.

रोग......Disease, sorrow, affliction, slavish state and difficulty, these are fruits of the trees of their own crimes of bodily beings.

रोग शोक.. नानि द्वंद्व. आत्मनः अपराधाः=आत्मापराधाः षष्ठीत० ते एव वृक्षाः Karm. तेषाम्.

सुखदुःखे......So having considered happiness and misery, gain and loss and victory and defeat to be equal prepare for the battle. Thus you will incur no sin.

धर्मार्थ.........The life of that person who has neither secured religious merit, nor wealth, nor fulfilment of desire nor absolution is useless like the nipple on the neck of a she-goat.

अजायाः गलः=अजागलः तस्मिन् स्तनः अजागलस्तनः तस्य.

निरर्थकम्. निर्गतः अर्थः यस्मात् तत् Bahu.

नाम=certainly. यद्......The act of following peason in death is certainly very fruitless

अविद्वज्जनाचरितः.........It is a course practised by illiterate persons, it is a wanton pastime through

infatuation, it is an act of ignorance, it is a deed of rashness, it is a weak judgment, it is a great indifference and it is a mistake resulting from folly that life is abandoned when one's father, brother, friend or husband is dead.

विद्वांसः जनाः विद्वज्जनाः कर्म. न विद्वज्जनाः अविद्वज्जनाः नञ् त॰ पु॰ तैः आचरितः अविद्वज्जनाचरितः तृ॰ त॰ पु॰

मोहात् विलसितम्=मोहविलसितम् प॰ त॰ पु॰

रभसात् आचरितम्=रभसाचरितम् प॰ त॰ पु॰

मौर्ख्येण स्खलितम्=मौर्ख्यस्खलितम् तृ॰ त॰ पु॰

स्वयं......If life does not come to an end of its own accord, it should not be abandoned.

अत्र......This matter being considered this abandonment of one's life is merely selfinterest on accouut of its being a remedy against the insufferable agony of sorrow.

स्वः अर्थः=स्वार्थः कर्म॰ प्राणानाम् परित्यागः=प्राणपरित्यागः ष॰त॰पु॰

न सह्यः असह्यः नञ त॰ पु॰

असह्यः शोकः कर्म. तस्य वेदना ष॰ त॰ पु॰

तस्याः प्रतिकारः ष॰ त॰ पु॰ तस्य भावः असह्य शोकवेदनाप्रतीकारत्वम् तस्मात.

उपरतस्य तु...It brings no advantage to the dead.

न तावत्..... This then is not a means to restore the dead person to life again, it is not a cause of gathering religious merits, it is not a means of acquiring a good world, it is not a remedy against falling into hell, it is not a means of seeing the dead man and it is not a cause of mutual union.

प्रत्युज्जीवनस्य उपायः=प्रत्युज्जीवनोपायः ष० त० पु०

शुभाः लोकाः कर्म. तेषाम् उपार्जनम् ष० त० पु० तस्य हेतुः

निरयेपातः निरयपातः स० त० पु० तस्य प्रतिकारः

परस्परः समागमः=परस्परसमागमः कर्म. तस्य निमित्तम ष० त० पु०

अन्याम् एव ......This dead man being helpless is carried altogether to another region got by the maturity of the fruits of his own actions while this man also (who dies after him) only incurs the sin of one who commits suicide.

स्वानि कर्माणि कर्म० तेषां फलानि ष० त० पु० तेषां परिपाक. ष० त० पु० तेन उपचिंता तृ० त० पु० ताम्.

न अस्ति वशं यस्य अवशः बहु.

गुरुः पञ्चदशाहे अष्टकृत्वः अस्मान् अध्यापयति ।

पञ्चदशानाम् अह्नाम् समाहारः पञ्चदशाहः तस्मिन्.

ऋत्विजः षडहे अग्निष्टोमं तन्वान्ति ।

रामस्य पराक्रमाणां यशः सप्तस्वर्गे सप्तपाताले च अगीयत ।

सप्तानां स्वर्गाणां समाहारः सप्तस्वर्गम् द्विगु. Similarly सप्तपातालम्.

ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्राणां धर्माः मनुयाज्ञवल्क्यासितानां स्मृतिषु परिकीर्तिताः

मनुः च याज्ञवल्क्यः च असितः च मनुयाज्ञवल्क्यासिताः तेषाम्.

रामसुग्रीवौ परस्परसाहाय्याय सख्यं चक्रतुः ।

परस्परस्य साहाय्यम् तस्मै.

पूर्वसमुद्रगामिनीं महतीं सेनां वहन् रघुः शिवजटापातिताम् गङ्गाम् वहन् भगीरथः इव बभौ ।

पूर्वः समुद्रः कर्म० तम् गच्छति इति उप० त०

एवम् पूर्वान् देशान् आक्रामन् विजिगीषुः तालीवृक्षवनश्याममहोदधेः उपकण्ठम् प्राप ।

ताल्य एव वृक्षाः तालीवृक्षाः तेषां वनानि तैः श्यामः स महोदधिः कर्म० तस्य महान् उदधिः महोदधिः कर्म०

नौसाधनोद्धतान् वङ्गान् उन्मूल्य सः गङ्गास्रोतोऽन्तराले जयस्तम्भान् निचखान ।

नावः एव साधनानि नौसाधनानि कर्म० तैः उद्धताः नौसाधनोद्धताः तृ० त० पु० तान्.

गङ्गायाः स्रोतांसि ष० त० पु० तेषाम् अन्तरालम् ष० त० पु० तस्मिन्.

जयसूचकाः स्तम्भाः मध्यमदलोपी, तान्.

पक्षच्छेदोद्यतम् इन्द्रम् दृशाद्भिः पर्वताः इव कालिङ्ग राजः तम् अस्त्रैः प्रतिजग्राह ।

पक्षाणाम् छेदः पदच्छेदः तस्मै उद्यतः तम्.

विजिगीषुः गृहीतप्रतिमुक्तमहेन्द्रनाथस्य श्रियं जहार भूमिं तु न ।

महेन्द्रस्य नाथः महेन्द्रनाथः ष० त० पु० आदौ गृहीतः पश्चात् प्रतिमुक्तः गृहीतप्रतिमुक्तः कर्म० गृहीतप्रतिमुक्तः महेन्द्रनाथः गृहीतप्रतिमुक्तमहेन्द्रनाथः कर्म० तस्य.

परशुरामबाणदूरोत्सारितः अपि समुद्रः तस्य विशालया सेनया सह्याद्रिलग्न इव बभौ ।

परशुरामस्य बाणः ष० त० पु० तेन दूरोत्सारितः तृ० त० पु० सह्यम् लग्नः = द्वि० त० पु०.

Lesson 20th.

भार्यायाः......Nothing of whatever was desired

by the wife was unobtainable to that king whose bow was strung. न आसाद्यम्=अनासाद्यम्.

प्रतिदिनम्......I worship God Shiva every day according to the sacred precepts. I read books at my leisure and mutter prayers till noon, having taken a rosary of अक्ष beads.

दिने दिने इति प्रतिदिनम्.

त्रीणि अम्बकानि यस्य सः =त्र्यम्बकः Bahu तम्.

अवकाशम् यावत्=यावदवकाशम् अव्य.

अह्नः मध्यम्=मध्याह्नः ष. त. पु. तस्यः समयः ष. त. पु. मध्याह्न-समयात् आ=आमध्याह्नसमयम्, अव्य.

त्रिचतुराणि......I pray you should stay in this my house three or four days in the meanwhile I will fulfil the object of your desire.

आसन्नपञ्चाशाः गाः......Yajnavarma gave nearly fifty cows to the Brahmins on the first Monday of Shravana.

चिरप्रवृत्त एषः......This way of restoring the dead to life again has long been in practice; as for instance:—a boy sage named Ruru, the son of Pramati and the grandson of Bhargava gave half of his life to a girl named Pramadvara whose life was destroyed by a snake and who was born upon Menaka by Vishvavasu the king of the Gandharvas.

अर्जुनं च......A serpent virgin named Ulupi gave life to Arjuna who was following the horse of an Ashvamedha sacrifice and whose life was destroyed by an arrow in the front of the battle field by his son named Babhruvahana.

अश्वः मेध्यते अत्र इति अश्वमेधः बहु.

अश्वस्य मेधः an offering यत्र इति अश्वमेधः बहु.

अश्वस्य मेधः a sacrifice=अश्वमेध ष० त० पु०

अश्वमेधस्य तुरगः ष० त० पु० तम् अनुसरति उ० त० पु०

बभ्रुवाहनः नाम यस्य सः बभ्रुवाहननामा बहु. तेन समरस्य शिरः ष० त० पु० तस्मिन्.

शरेण अपहृताः प्राणाः यस्य सः तम् बहु.

उच्छ्वासेन सह with breath वर्तते इति सोच्छ्वासः तम् बहु.

अभिमन्युतनयं च......The divine Krishna whose mercy was aroused by the lamentation of Uttara gave unobtainable life to Parikshita the son of Abhimanyu who was burnt by the fire of the missile of Ashvatthaman and who was come out purely dead from the womb (of his mother).

अभिमन्योः तनयः=अभिमन्युतनयः ष० त० पु० तम्.

अश्वत्थाम्नः अस्त्रम् ष० त० पु० तस्य पावकः ष० त० पु० तेन परिप्लुष्टः तृ० त० पु० तम्.

उत्तरायाः प्रलापः ष० त० पु० तेन उपजनिता कृपा यस्य सः उत्तराप्रलापोपजनितकृपः बहु.

यानि एव सुरभिकुसुमधूपानुलेपनादीनि...Chandrapida being dead, having offered him a worship befitting a deity with the same fragrant flowers, incense, ointment etc which had been brought for the happiness of his company, as if the feeling of grief incarnate, afflicted, changed to another form at the very moment, pale faced as if dead, gazing at the feet of Chandrapida, checking the flow of tears though her heart was overcome by pain, experiencing the most painful state owing

to severe grief and the death, with the two feet of Chandrapida placed on her lap, hungry with the royal princess and her own attendants who had been exhausted on account of coming from a distance, who had taken no food, who had not bathed, drunk or eaten and whose spirits were exhausted, Kadambari spent that day.

कुसुमानि च धूपः च अनुलेपनम् च कुसुमधूपानुलेपनानिद्वंद्व सुरभीणि च कुसुमधूपा......नानि च=सुरभिकुसुमधूपानु लेपनानि कर्म. तानि आदौ येषां तानि सुरभि.......दीनि बहु.

देवतायाः उचिता=देवतोचिता ष० त० पु० ताम्.

शोकस्य वृत्ति=शोकवृत्तिः ष० त० पु०

आर्तम् रूपम् यस्याः सा=आर्तरूपा बहु.

अन्यद् रूपम्=रूपान्तरम् कर्म.

स एव क्षण: तत्क्षणः कर्म.

गतं जिवितं यस्याः सा गतजीविता बहु.

मुखम् अवलोकयते इति मुखावलोकिनी उप० त० पु.

पीडया उत्पीडितं हृदयं यस्याः सा पीडोत्पीडित हृदया बहु.

बाष्पाणां मोक्षः बाष्पमोक्षः ष० त० पु०

दामन् a rope दाम्नः from a rope उद्गता=उद्दामा प्रादि. उद्दामा वृतिः यस्य सः उद्दामवृतिः बहु. तस्मात्.

सामारोपितम् चन्द्रापीडचरणद्वयम् यया साः बहु.

दूरात आगमनम् ष० त० पु० तेन खिन्नः तृ० त० पु.

स्नानं च पानं च भोजनं च स्नानपानभोजनानि न प्रतिपन्नानि स्नानपान...नानि येनसः बहु.

मुक्तः आत्मा येन सः मुक्तात्मा बहु० तेन.

राजपुत्राणां लोकः ष० त० पु० तेन.

स्वः परिजनः कर्म.

निर्गतः आहारः यस्याः सा निराहारा बहु.

सज्जन्ति कुञ्जरघटाः......Troops of elephants get ready when he is about to march, the goddess of victory always embraces him in battle and his mind becomes attached to the assembly of learned men whose hearts are purified by learning owing to his fondness for merits.

तस्य प्रयाणम्=तत्प्रयाणम् ष० त० पु० तस्मिन्.

जयस्य श्रीः=जयश्रीः ष० त० पु०

गुणेषु अनुरागः=गुणानुरागः स० त० पु.

विद्यया विशुद्धं हृदयं यस्य सः विद्याविशुद्धहृदयः बहु० तस्मिन्.

यं न स्पृशन्ति एनम्......The same great god Shiva whose real nature is inconceivable, whose lustre is infinite, whose forms are endless and whom the power of the mind and the speech of living beings do not reach (i. e. comprehend) is fit to be worshipped by us.

न चिन्त्यम्=अचिन्त्यम् नञ० त० पु० अचिन्त्यं तत्त्वं यस्य सः अचिन्त्यतत्त्वः बहु. तम्.

दुरन्तं धाम यस्य सः दुरन्तधामा बहु. तम्.

न अन्तः येषां तानि अनन्तानि बहु. अनन्तानि रूपाणि यस्य सः अनन्तरूपः बहु. तम्.

मनश्च वचश्च मनोवचसी द्वंद्व. तयोः वृत्तयः ष. त. पु.

आत्मानं भजन्ते इति आत्मभाजः उप. त. तेषाम्.

अयं निजः परः वा......It is the consideration of narrow-minded man that this is my own relation or this belongs to an other party, but to those whose deeds are noble the earth itself is one family.

लघु चेतः येषां ते लघुचेतसः बहु. तेषाम्.

उदाराणि चरितानि येषां ते उदारचरिताः बहु तेषाम्.

वसु दधाति इति वसुधा उप० त० पु.

दंष्ट्राभङ्गं मृगाणाम्...Oh best among men, universal emperors like yourself whose self respect and pride are manifest do not tolerate the veolation of their commands just as lords of beasts i. e. lions do not bear the breaking of their jaws.

दंष्ट्राणां भङ्गः ष० त० पु.

मानः च अवलेपः च मानावलेपौ द्वंद्व व्यक्तौ मानावलेपौ येषां ते व्यक्तमानावलेपाः बहु.

नृषुवरः=नृवरः स० त० पु० तत्संबुद्धौ हे नृवर.

नृणां पतयः=नृपतयः ष० त० पु.

अहम् पञ्चषान् जनान् अधिकपञ्चपञ्चाशाः गाः आसन्नषष्टान् शुनः च मार्गे अपश्यम् ।

पञ्च वा षड् वा=पञ्चषाः बहु० तान्.

पञ्चपञ्चाशतः अधिकाः=अधिकपञ्चपञ्चाशाः बहु ताः

षष्टेः आसन्नाः=आसन्नषष्टाः बहु० तान्.

अयम् सुराङ्गनाप्रार्थितानुरागः अङ्गराजः अस्ति.

सुराणाम् अङ्गनाः=सुराङ्गनाः ष० त० पु० ताभिः प्रार्थितः अनुरागः यस्य सः सुराङ्गना......नुरागः बहु.

अङ्गानाम् राजा=अङ्गराजः ष० त० पु०

निसर्गभिन्नास्पदे श्रीः सरस्वती च देव्यौ अस्मिन् एकत्र निवसतः ।

निसर्गेण भिन्ने आस्पदे गयोः ते निसर्गभिन्नास्पदे बहु.

श्रुतमहाश्वेतावृत्तान्तः शोकाकुलः नृपतिः एकम् अपि शब्दं यक्तुं न शशाक ।

महाश्वेतायाः वृत्तान्तः=महाश्वेतावृत्तान्तः ष० त० पु० श्रुतमहाश्वे-वृत्तान्तः बहु.

शोकेन आकुलः=शोकाकुलः तृ० त० पु०

अयम् अगाधसत्त्वः प्रजानुरञ्जनलब्धमहायशाः परंतपनामा राजा अस्ति ।

न गाधम्=अगाधम्. अगाधम् सत्त्वम् यस्य सः अगाधसत्त्वः बहु.

प्रजायाः अनुरञ्जनम् ष० त० पु महत् च तत् यशः च=महाशयः कर्म० प्रजानुरञ्जनेन लब्धम् यहाशयः येन सः प्रजानुरञ्जनलब्धमहा-यशाः बहु.

परंतपः नाम यस्य सः परंतपनामा बहु.

अहम् अधुना यथाशक्ति न्यायस्य तत्त्वानि व्याचक्षे ।

शलभाः अभ्यग्नि डयन्ते । अग्निम् अभि=अभ्यग्नि, अव्य० रघुः प्रतिपर्वतम् जयस्तम्भम् निचखान ।

पर्वते पर्वते इति प्रतिपर्वतम्, अव्य. जयसूचकः स्तम्भः=जयस्तम्भः मध्यमपदलोपी.

जनस्थानम् अनुगोदावरि स्थितम् अस्ति ।

गोदावरीम् अन्वायतम्=अनुगोदावरि अव्य.

कुमारीम् भर्तुः गृहम् प्रहित्य प्रत्यर्पितन्यासः इव भूत्वा च अहम् अधुना सुखी भूतः (or स्वस्थः जातः) ।

प्रत्यर्पितः न्यासः येन सः प्रत्यर्पितन्यासः बहु.

स्वे तिष्ठति इति स्वस्थः स० त० पु०

अयम् दीर्घबाहुः विशालवक्षाः तनुमध्यः च अवन्तीनाथः अस्ति ।

दीर्घौ बाहू यस्य सः बहु० विशालं वक्षः यस्य सः बहु० तनु मध्यम् यस्य सः बहु.

कमलाक्षी तन्वङ्गी च कुमारी तस्मिन् तस्याः भावम् न बबन्ध ।

तनूनि अङ्गानि यस्याः सा तन्वङ्गी बहु.

अङ्गदभूषितबाहुः महेन्द्रपर्वतसमानसारः प्रभावनाशितशत्रुः च कलिङ्गनाथः हेमाङ्गदः यत्र निषण्णः आसीत् तत्र यदा सा चन्द्रमुखी कुमारी उपजगाम तदा सुनन्दा ताम् अभाषत ।

अङ्गदैः भूषितः बाहुः यस्य सः बहु० महेन्द्रपर्वतेन समानः सारः यस्य सः बहु० प्रभावेण नाशिताः शत्रवः येन सः बहु.

कलिङ्गानाम् नाथः ष० त० पु० चन्द्रः इव मुखम् यस्याः सा बहु.

Compounds named and dissolved.

Lesson 13th.

दिव्याश्रमपदम्	दिव्यः आश्रमः कर्म. तस्य पदम् ष. त. पु.
स्वागतम्	सुष्ठु आगतम् उप. त पु.
चारुसर्वाङ्गीम्	सर्वाणि अङ्गानि=सर्वाङ्गानि कर्म. चारूणि सर्वाङ्गानि यस्याः सा बहु. ताम्.
ससैनिकः	सैनिकैः सह वर्तते इति बहु.
सजीवा	जीवेन सह वर्तते इति बहु.

Lesson 14th.

स्वर्गलोकम्	ष. त. पु. वालिपुत्रः and लोहबन्धाः also ष. त. पु.

सेन्द्राः	इन्द्रेण सह वर्तन्ते इति बहु.
सविस्मयाः	विस्मयेण सह वर्तन्ते इति बहु.
महात्मा	महान् आत्मा यस्य सः बहु.
परासोः	परागताः असवः यस्य सः परासुः बहु. तस्य.
रणधुराम्	रणस्य धूः ष. त. पु. ताम्.
पुरद्वारम्	पुरस्य द्वाः ष.: त.: पु.
जीवितलघूकृताम्	जीवितेन लघूकृता तृ. त. पु. ताम्.
सत्पुरुषः	सन् च असौ पुरुषः च कर्म.
महाभिषेकेण	महाश्चासौ अभिषेकश्च कर्म तेन.
कामप्रेः	This is a वैदिक form.

Lesson 15th.

हिमाचलः	न चलः अचलः नञ् त० पु.
	हिमस्य अचलः ष० त० पु.
हितकरम्	हितं करोति इति उप० त० पु
मूषकराजः	मूषकाणां राजा इति ष० त० पु.
बाणपथम्	बाणस्य पन्थाः ष० त० पु०
असंशयम्	न संशयः यथा स्यात् तथा अव्य.
सुवृष्टिः	शोभना वृष्टिः प्रादि.
दुःखभाक्	दुःखम् भजति इति उप० त० पु.
बहुविधैः	बहवः विधाः येषां तानि बहु.
अनागाः	नास्ति अगः a fault यस्य सः बहु.
अनर्हः	न अर्हः नञ् त० पु.
जनाधिपः	जनानाम् अधिपः ष० त० पु.
	अधिकं पाति इति अधिपः उप० त० पु.
महावीरः	महांश्चासौ वीरश्च कर्म. तत्संबुद्धौ.

ब्रह्मर्षिभ्यः	ब्राह्मणश्च ते ऋषयश्चब्रह्मर्षयः कर्म तेभ्यः
मत्प्रसादात्	मम प्रसादः ष० त० पु. तस्मात्.
विषनिमित्ता	विषम् निमित्तम् यस्याः सा बहु.
राजेन्द्र	राजा इन्द्र इव कर्म.
अक्षनैपुणः	अक्षेषु नैपुणम् यस्य सः बहु.
दशग्रीवस्य	दश ग्रीवाः यस्य सः बहु.
मधुकर	मधु करोति इति उपः त० पु.
मदिराक्ष्याः	मदिरा इव अक्षिणी यस्याः सा मदिराक्षी बहु. तस्या
वरतनुः	वरा तनुः यस्याः सा बहु.
कुलजः	कुले जातः स० त० पु.

नराधिप, निषधेश्वर, अक्षहृदयम्, अश्वहृदयेन, इक्ष्वाकुकुलजः, अक्षज्ञः वासोयुगम्, तन्मुखोच्छ्वासगन्धम् and तत्परिपन्थिनी are genitive Tatpurusha compounds.

Lesson 16th.

शास्त्रविरुद्धः	शास्त्रेण विरुद्धः तृ० त० पु.
प्रजापीडनजः	प्रजायाः पीडनम् ष० त० पु० तस्मिन् जातः स० त० पु.
विधवा	विगतः धवः a husband यस्याः सा बहु.
संख्यातीताः	संख्याम् अतीताः द्वि० त० पु.
चार्वङ्ग्याः	चारूणि अङ्गानि यस्याः सा चार्वङ्गी बहु.
कामधुग्	कामान् दोग्धि इति उप० त० पु.
आदित्यचन्द्रौ	द्वंद्व.
संसृतिगर्ता	संसृतिः गर्ता इव कर्म.
चक्रवद्गतौ	चक्रवद् गतिः यस्य सः बहु तस्मिन्.

अधिज्यकार्मुके	अधिज्यं कार्मुकं यस्य सः बहु.
मृगानुसारिणम्	मृगम् अनुसरति इति उप० त० पु० तम्.
ग्रामणीः	ग्रामं नयति इति उप० त पु.
वृत्रघ्ना	वृत्रं हन्ति इति वृत्रहा उप० त० पु.
मधुलिड्भिः	मधु लिहन्ति इति उप० त० पु० तैः

Lesson 17th.

द्विचत्वारिंशत्	द्वाभ्याम् अधिका चत्वारिंशत् मध्यमपदलोपी.
चतुष्षष्टिम्	चतसृभिः अधिका षष्टिः मध्य. ताम्.

त्रयस्त्रिंशत्, नवनवति, अष्टादश, चतुश्चत्वारिंशत्, द्वादश, द्विचत्वारिंशत्, सप्तदश, षडशीतिम् are all मध्यम पदलोपी compounds and they should be similarly dissolved.

कृष्णपक्षे	कृष्णश्चासौ पक्षश्च कर्म. तस्मिन्.
अक्षत्रियाम्	न विद्यन्ते क्षत्रियाः यस्याम् सा बहु. ताम्.
द्विजोत्तमान्	द्विजेषु उत्तमाः स. पु. तान्.
धर्मषष्ठांशभागेन	षष्ठः अंशः=षष्ठांशः कर्म. धर्मस्य षष्ठांशः धर्मषष्ठांशः ष० त० पु० सएवभागः कर्म. तेन.
गर्भाष्टमे	गर्भात् अष्टमः प० त० पु० तस्मिन्.
नित्यसेवकः	नित्यः सेवकः कर्म.
अनारम्भः	न आरम्भः नञ् त० पु.
बुद्धिलक्षणम्	बुद्धेः लक्षणम् ष० त० पु.
अर्धकोटी	अर्धा कोटी कर्म.